

Partium

Irodalmi, művészeti és közéleti folyóirat

XXVIII. évfolyam, 1. szám, 2019. tavasz

SZERZŐINK

- Almássy Katinka (Balatonföldvár)
Balogh Ákos Máté (Budapest)
Bene Zoltán (Szeged)
Bertha Zoltán (Debrecen)
Bíró József (Budapest)
Csák Gyöngyi (Budapest)
Csák Zoltán (Gödöllő)
Csécs Márton Lőrinc (Torockó)
Dinók Zoltán (Kecskemét)
Doszlop Lídia (Marosvásárhely)
Elek Ottó (Nyíregyháza)
Fecske Csaba (Miskolc)
Felhős Szabolcs (Vásárosnamény)
Filep Gergő (Mátészalka)
Filip Tamás (Budapest)
Gulyás Imre (Debrecen)
Ilies Renáta (Budapest)
Jahoda Sándor (Budapest)
Jóna Dávid (Mány)
Kaiser László (Budapest)
Kelemen Erzsébet (Debrecen)
Lengyel János (Beregszász)
Lajtos Nóra (Debrecen)
Losonczy Léna (Mátészalka)
Lukáts János (Budapest)
Marković, Radmila (Kishegyes)
- M. Fehérvári Judit (Debrecen)
Molnár József (Vác)
Molnár Péterné (Kunszentmiklós)
Németh Eszter (Kaposvár)
Nyitrai Levente (Kocsord)
Oláh András (Mátészalka)
Péter Eleonóra (Budapest)
Petrozsényi Nagy Pál (Budapest)
Petrusák János (Nyíregyháza)
Pirnát Antal (†)
Polgár Julianna (Budapest)
Radnai István (Budapest)
Rimóczi László (Budapest)
Rusvay Balázs (Vác)
Sándor Szilárd (Jobbágyfalva)
Saitos Lajos (Székesfehérvár)
Sipos Anna (Miskolc)
Szegedi Dominika (Budapest)
Szilágyi József (Budapest)
Sz. Tóth Gyula (Budapest)
Támba Renátó (Ózd)
Técsi Zoltán (Tiszaladány)
Toró T. Tibor (Nagyvárad)
Virág Hajnalka Edit
(Szatmárnémeti)
Virág-Horváth Erzsébet (Budapest)

Nemzeti Kulturális Alap

A kiadvány a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jött létre

A fedő borítón **Filep Gergő** „*Természet-tükör*” című felvétele látható
A lapbelsőt **Filep Gergő** fotói díszítik

Főszerkesztő: **Oláh András** (Mátészalka)

Szerkesztők:

- **Elek Ottó** (Nyíregyháza)
- **Felhős Szabolcs** (Vásárosnamény)
- **Szigeti Gábor** (Budapest)
- **Támba Renátó** (Ózd)

Alapító főszerkesztők:

- **Ószabó István** (Debrecen)
- **Felhős Szabolcs** (Vásárosnamény)

Kiadja az **UART** (Unitárius Alkotók Társasága) Vásárosnamény

Lapigazgató: **Felhős Szabolcs** elnök (Vásárosnamény)

WEB: www.unit-art.hu/

E-mail: olah-andras@index.hu
partium2@gmail.com

A szerkesztőség címe:

Partium Műhely, 4800 Vásárosnamény Pf. 2.

Telefon: 06-30/920-4905

A kiadvány a nyíregyházi *Örökségünk Könyvkiadó Kft.* gondozásában jelent meg.

ISSN 1216-7525

Tartalom

SZÉPÍRÁS

Bíró József: Cigánysorról jövet (<i>vers</i>)	5
Filip Tamás: Hirdesd még akkor is, Repertoár, Rejtett törvény, Örökhét (<i>versek</i>)	6
Bene Zoltán: Isten, ítélet (<i>regényrészlet</i>)	
Fecske Csaba: Csak életem múlik, Hely, Mint az őzek, Ablak (<i>versek</i>)	13
Lajtos Nóra: Marionetta búcsúja	16
Kaiser László: Körbeindáz szabadságom, Vándorúton, Elmúlt, Engedjétek elrejtőzni (<i>versek</i>)	17
Szilágyi József: Az aszcendensember (<i>novella</i>)	19
M. Fehérvári Judit: „Stabat mater dolorosa”, napsugaram, a gyász posztmodern rítusa (<i>versek</i>)	30
Molnár József: A lélek monológja (<i>vers</i>)	33
Rimóczi László: Karma light (<i>novella</i>)	34
Kelemen Erzsébet: Képvversek	36
Saitos Lajos: Sárból, Húsvét előtt és után (<i>versek</i>)	40
Támba Renátó: Szünet (<i>novella</i>)	41
Ilies Renáta: Igazság, Haza, Fárfiak, Apám, Nyár, Vágy (<i>haikuk</i>)	46
Rusvay Balázs: Bolond Laci balladája (<i>vers</i>)	47
Gulyás Imre: Zephürosz sürgetése (<i>vers</i>)	49
Jahoda Sándor: Kollekción (<i>novella</i>)	51
Sipos Anna: Nyárvégi szélcsend, Kódolt üzenet, Reggeli gondolatok – II. (<i>versek</i>)	53
Polgár Julianna: Háromszázötvenedik hálaének, Kettőszáznegyedik hálaének, Kettőszáznegyvenhetedik hálaének (<i>versek</i>)	56
Petrusák János: Valahol az álom és álom határán (<i>novella</i>)	58
Petrozsényi Nagy Pál: Kolbász (<i>elbeszélés</i>)	62
Csák Gyöngyi: Szilágyi István nyomán, Fáziseltolódások (<i>versek</i>)	63
Jóna Dávid: láttalak a Dunánál, megérkezted (<i>versek</i>)	65
Lengyel János: Félremagyarázó szótár	67
Radmila Marković: Nem lehet (<i>novella</i>)	69
Losonczy Léna: Magyarország (<i>vers</i>)	71
Almássy Katinka: Emberunság (<i>vers</i>)	72
Dinók Zoltán: A csellengő, A takarítónő (<i>novellák</i>)	73
Virág Hajnalka Edit: Ne félj! (<i>vers</i>)	77

TANULMÁNY

Bertha Zoltán: Engedjétek hozzám jönni a szavakat	78
Elek Ottó: „...a magyartanítás nem csinálhatja ugyanazt, mint korábban.”	85

Virág-Horváth Erzsébet: Féja és a Viharsarok	91
Németh Eszter: Férfiakból mártír – férfialakok és azok szerepe Szabó Magda lányregényeiben	97
SZILÁNKOK	
Sz. Tóth Gyula: Rejtőzködő felvilágosodás. A (f)elvilágosodás nyomában	100
Técsi Zoltán: Bennfenteseknek	106
EMLÉKEZÉS	
Radnai István: Ady kapcsán – hittel és alázattal	111
Kaiser László: Az utolsó barlanglakó	117
Főhajtás (Elhunyt Tandori Dezső)	120
90 éve született Fodor András	122
Molnár Péterné: Ószentannától Nadwornáig	124
KÓS KÁROLY-DÍJ	
Csáky Zoltán: A pálcától a mikrofonig és tovább	134
Toró T. Tibor: Bodó Barna laudációja	137
SZEMLE	
Bertha Zoltán: A kárpátaljai magyar szenvedéstörténet sorsregénye	140
Oláh András: Mesterek	143
Jahoda Sándor: Súlyzók szavakból	146
Lukáts János: A verseknek higgycetek	147
UNITÁRIUS SZEMMEL	
Csécs Márton Lőrinc: „Az Úr a mi Istenünk, egyedül az Úr”	150
Támba Renátó: A feltámadás ikonográfiájából	154
Felhős Szabolcs: Egy tiszteletbeli unitárius patrónus	156
Pirnát Antal: Hozzászólás Ferencz József Dávid Ferenc-életrajzához	158
Nyitrai Levente: A lélek világa	164
Sándor Szilárd: Lk. 20,2	166
Doszlop Lídia: Sándor Szilárd lírai gondolatai	168
NÉPFŐISKOLA	
Péter Eleonóra: A népfőiskolák szerepe az osztrák felnőttképzésben	169
Balogh Ákos Máté: Nyár, ősz, tél... és hát tavasz	181
KOPOGTATÓ	
Szegedi Dominika: Egy gyilkos önvallomása (<i>novella</i>)	183
HÍREK	185

Szépírás

Bíró József

Cigánysorról jövet

(– Osztojkán Béla emlékére –)

⋮
templomajtófélfa előtt ejtőzván
fájdalmas hegedűkísérettel csillagsiratókat
⋮
mivelhogynincs feketecitera
amellyel kitettséget szeretetvédelemben
⋮
a nya öl me le gű
kő rül ő le lés sel

Filep Gergő felvétele

Hirdesd még akkor is

Féreglyuk. Ha tudnám, mit jelent.
Úgy érzem magam, mint akit egy
tölcsérből trombitált elő az Isten,
és nem tudja, milyen hajó vagy hintó,
esetleg csodaszán röpítette át
a görbe tereken Marosvásárhelyre?
Oly gyors volt az út, és oly fura,
s mint Jónást a cet a partra, engem
a sors hajított Bolyai János ajtajába.
Zörgettem ziláltan, s ő beengedett,
s én nem ételt-italt, de a Függléket
kértem mohón tőle. Mint felnőttnek
írt s rajzolt mesét olvastam, lelkem
fölizzott tőle, de vakbelem váratlanul
szúrni kezdett, rázott a hideg, tudtam,
mennem kell, a látogatásnak vége,
hívattam kocsisom, s mikor a hintó
előállt, félve búcsúztam Bolyaitól,
sejtve, hogy nem látom többet,
mire ő így vigasztalt: *Ne feledd,
a legrövidebb út is görbe, siess hát
Appendixből Appendicitisbe, vár egy
kirurgus, gyulladt féregnyúlványodat
szikével kimetszi, fájni fog, mert nem
lesz étere, de túléled, s még sokszor
jusson eszedbe, láttál egy semmiből
teremtett új világot, hirdesd hát te is,
még akkor is, ha kinevetnek érte.*

Repertoár

Jobbik énem a falamon átkopog,
szeretné, ha ma is végigjátshanánk
a repertoárt, mely úgy kezdődik,
hogy a sötét szobában padlóra ülve
visszatartjuk a lélegzetünket,
s mikor már nem bírjuk tovább,
fölpattanunk, és foggal-körömmel
kapunk a levegő után, aztán ha
kifújtuk magunkat, kalapáccsal
ütögetjük az asztalt, mint a bíró,
bitóra küldjük a matektanárt,
de vigasztalóan beszélünk hozzá
mély hangon, papos modorban,
könnyítsen lelkén, mielőtt fölakasztják,
eljátsszuk az üveghídon rettegőket,
vinnyogunk ál-kínai nyelven,
mutatóujjunkat pisztolyként egymásra
tartjuk és lövünk, földre zuhanunk, mint
akit tényleg golyó talált, s aztán, ha
a halálnak is vége és felébredünk,
megdörzsöljük a szemünket,
kinyújtóztatjuk zsibbadt tagjainkat,
feltápászkodunk, kezet fogunk, s az
üres asztalhoz ülve megmutatjuk,
hogy akik feltámadtak, csakis az
Istenre éhesek már.

Rejtett törvény

Éjszaka itt sündisznók járnak
sután és óvatlanul, mint az
ántipóduson a koalák.
A rejtett törvény működik:
az egyik átér, a másik
az aszfalton végzi, mint
a kréta, mely a kislány
kezében veszít egy dimenziót,
de házacska lesz, napsütötte,
ablakában virág, s aki benne
lakik, sohasem szomorú.

Örökhét

Hétfőnként színházba jár, neki
kell széthúznia a függönyt akár
az *Egy örült naplóját* játsszák, akár
Az ember tragédiáját.

Keddenként darázfészekbe
nyúl, simogatja és eteti
a fullánkos vadakat.

A szerda a mókuseréké.
Persze, bizonyos értelemben
mindig szerda van.

*

Csütörtökön gyakorta meg kell
halnia, de megtanulta, hogyan
tudja élőnek tettetni magát.

Pénteken ő rettentí a keselyűt,
becéz falban dobogó szívet,
és átkokat imádkozik.

Szombatonként a mélybe
merül, hogy megkondítsa az
elsüllyedt katedrális harangját.

És minden vasárnap egy
őrszobán jelentkezik, ahol
hosszú várakoztatás után
közlik vele, hogy most
az egyszer elmehet, de
a jövő héten nem ússza meg.

Isten, ítélet

– részlet a regényből, melyben az Elbeszélő fölöslegesen elkalandozik, mielőtt Szórád Lőrinc eltéved az erdőben és leborul egy bálvány előtt –

Ha időt szakítanék arra, hogy már most, munkám elején átolvassam az eddigieket, amire, tudom, csak a végén fogok sort keríteni, bizonyára oda lyukadnék ki, hogy jó mestereim erősen haragszanak rám odafönn, a mennyeknek boldogságos mezein. Szövegek pontos és – amennyire az emberi tökéletlenséggel ez egyáltalán összefér – a leginkább megbízható másolása mellett krónikák, annalesok és gesták írására okítottak, s megmutatták, miként, milyen szabályszerűségek szem előtt tartása mellett születhetnek a bölcs traktátusok. Én pedig ezeken az árkusokon, amelyeken néhai Szórád Lőrinc életét mesélem el, sem ezt, sem azt, sem amazt nem művelem, ugyanakkor egyben s másban mégis mindahány szabályait és előírásait követem – jóllehet éppenséggel nem elkülönítetten, hanem összekeverve. Noha ezt nem volna szabad tennem, mégsem vagyok képes másként Szórád Lőrincről írni. Ha behunyom a szemem, magam előtt látom csúnyának mondott arcát, magamon érzem okos, megfáradt tekintetét. Úgy vezetem a tollat a pergamenen, akárha levelet írnék távol lévő családtagomnak, bár levelembe belelopózik a gesta, az annales, a krónika és néhol a traktátus is. Mindezeket fölül, lám, még magamat és ügyefogyott módszereimet is rendre elárulom, kiadom, leplezem – Isten ne vegye bűnömül, az Ördög ne kísértsen... Fogyatékoságaim számosságuk, minden területen akad jópár. Igaz, minden területen akad olyasmi is, amiben kitűnök a többiek közül. Egyik hiányt a másik többlettel pótolom, s (hogy öreg barátomat, a scriptorium két évvel ezelőtt elhunyt vezetőjét idézzem) így hágok följebb fokról fokra történetem, azaz Szórád Lőrinc történetének lajtorjáján. De most aztán már vissza a tárgyhoz, barát, nehogy idejekorán lezuhanj!

Ott kell fölvennem az elbeszélés fonalát, hogy Szórád Lőrinc nem kevés nehézség árán szerezte vissza saját és Kadosa lovát a király istállójából, ahová Zách állatait hajtották. Azazhogy: nem is sikerült mindkét hátast visszavennie. Miután ugyanis órákat veszekedett marcona alakokkal, akik sehogyan sem akarták megérteni, miért, milyen jogon vinne el ő két lovat a lefoglalt hátasok közül, egyszerre az aranyfülbevalós férfi lépett eléjük, durván szidalmazta az értetlen, zordon fickókat, azzal határozottan kivette Lőrinc lovait az istállóból.

– Eridj, fiú – vetette oda az egyik szárat Lőrincnek. – Ha jól tudom, Budára tartasz. Menj!

Lőrinc megköszönte a segítséget, gondosan fölszerszámozta a lovát, majd Kadosa hátását vette gondjaiba. Ekkor Cselenfi Sándor fia János, aki eddig szótlánul figyelte, ahogy dolgozik, újra megszólalt:

– Ezt ne vidd!

– Ugyan miért ne? – csodálkozott Lőrinc.

– Az a ló az enyém – jelentette ki. Fülbevalóján megcsillan a napfény. – Megillet engem. Ha te nem vagy ott, egymagam végzek Záchcsal. Akkor nem haragszik meg rám a

király, nem kell elvonulnom valahová messzire, magam sem tudom, hová. Az a sok keletlenség, ami most és a közeljövőben engem ér, mind miattad van. Kárpótolnod kell. Igaz, ez csak egy kanca, nem való lovagnak, de jó lesz majd valamelyik szolgálóm segge alá, úgy hiszem!

Az ifjú Cselenfi Szécsényi Tamás fia Miklósnak volt egyik legkedveltebb embere. Ezt az uraságot csak Kónya néven emlegették az udvarban, s a magister dapiferorum reginalium, azaz a királyi asztalnokmester tisztségét viselte, ami magas és erősen bizalmi állást jelentett – ha nem egyenesen a legtöbb bizalmat igénylő tisztség volt az uralkodó közvetlen környezetében. Lőrincnek mindezt már korábban a tudomására hozták, ezért, noha szomorúan és reszkető gyomorral hallgatta a vérforralóan ostoba szavakat, ellenkezni mégsem ellenkezett, jól tudta, hogy hiábavaló volna minden ellenvetés. Szájálás helyett Kadosa felszerelését is a maga lovára kötötte, fölpattant az állat háttára, és szó nélkül, égő arccal kilovagolt Visegrádról, vissza se nézett, így nem láthatta Cselenfi arcán a gúnyos, lenéző, egyben a lelkében fortyogó mérhetetlen dühről tanúszkodó mosolyt. Tisztán emlékezett, merről érkeztek, s úgy határozott, milyen gyorsan csak bír, Budára vágat.

Sebtiben Budára is vágatott.

A budai vár falain belül terpeszkedő Szent Miklós kolostorban kimérten, de becsülettel fogadták. A királyi ajánlólevélnek nagy hasznát vette, az atyai aranyaknak még inkább. A studium generale ritkán engedett az iskolapadba a renden kívüli tanulót, az ajánlólevél és az aranyak azonban megnyitották előtte az iskola kapuját. Legnagyobb hasznát mégis az eszének látta. Könnyedén tanult, az atyák hamar megszerették érdeklődő, ám tiszteletteljes és okos kérdései miatt. Alig telt el fél esztendő, s a perjel magához hívatta.

– Fiam – beszélt a kolostor feje –, iskolánk vezető magistere és más tanáraid úgy nyilatkoztak, megbízható, szorgalmas és eszes ifjúnak ismertek meg. Tudom azt is, hogy egyetlen fia vagy atyádnak, aki joggal keseredne el, ha magva szakadna ősi nemzetségeteknek. Azonban rád nagy dolgokat bízhat még az Isten, ha netán úgy döntenél, a világi boldogulás helyett mégis inkább rendünket, a királyi törvényei helyett Szent Domonkos reguláját választanád. A királyi udvarba nem leszel bejáratos sosem, ezt én tudván tudom, egyenesen a király öfelsége leveléből, elhiheted hát nekem. Magas világi rangról nem álmodozhatsz ezért. Bármit is tettél a királyért, bármit is gondolsz a hálaról, magas méltóságra, hangsúlyozom, hiába vágysz. Igaz, az elmúlt esztendőben, a hadakozások és az új dinasztia megerősödésének vérgőzös éveiben elképzelhetetlen magasságokba emelkedtek egyesek, kik korábban nagyon is mélyen helyezkedtek el, előtted nem nyílnak meg a paloták legbensőbb termei. Egyszer ugyan megnyílottak, ám ez az első alkalom utolsó is volt egyben, ebben szinte biztosak lehetünk. Ennélfogva nem sok lehetőség marad a világban. Elszegődhetsz írónak, jegyzőnek, esetleg elmehetsz a távoli egyetemekre, Itáliába vagy Párizsba. Netán a messzi, ködös Albion valamelyik jeles városában hallgathatod a tudományokat. Nálunk annyit tanultál már, hogy akár rögvést elnyerheted a baccalaureatust. Életkorodból adódóan is annál kellene már tartanod, ha a szokásos időben kerültél volna akár hozzánk, akár külföldi egyetemre. Ha a további tanulás mellett döntesz, javasolni fogom a magistereknek, hogy vizsgára bocsássonak. Iskolánk licencája, mint magad is tudod, megengedi, hogy megadjuk neked a baccalaureatust. Többhöz nem, de ennyihez jogunk van. Ezzel a cím-

mel máris fontos állásokra pályázhatnál, mint nyilván tudod, de meg is toldhatod tudományaid, ha úgy véled, érdemes és Istennek tetsző eme döntésed. Ha kívánod, magam írok számodra ajánlólevelet az egyetemre. Párizsban például nagy segítségedre lehet a levelem. Itáliában már kevésbé: az ottani universitásokon, sajnos, nincs nagy szava egy perjelnek... Hanem azért studium generalénk híre-neve eléri a kívánt hatást ott is! Ne feledd: ha még tovább képzéd magad az artisták között, bármely egyetem Szabad Művészetek Fakultásán, és szorgos munkával megismeresz mindent a szabad művészetekből, idővel doktorrá lehetsz, azaz licencával rendelkező magister válhat belőled! És utána, ahogy kedved tarja: orvosnak vagy jogtudósnek tanulhatsz, esetleg a teológiai fakultással próbálkozhatasz. Akár visszatérhetsz hozzánk is képzett teológusként. Ha birtokod jövedelmei engedik, évtizedet tölthetsz az egyetemen ismereteid szorgos gyarapításával – noha ezt alig hiszem, hiszen tapasztaltam atyád könnyelmű bőkezűségét.

A perjel rövid ideig szóvalan fürkészte Lőrinc arcát, majd így folytatta:

– Mindazonáltal haza is térhetsz, természetesen, atyád mellé, ahol unatkozni fogsz és vágyakozni a szív és a tudományok után. Isten akaratából nem vagy szép, kezéd ráadásul, ha használható is, mégis nyomorék, vagyonod sem oly hatalmas, amitől nagy családi boldogságot remélhetsz. Gondolkodj, gyermeke! Krisztus kebelében szép élet várna rád! Arról se feledkezz meg, hogy már így is nagy kegyet gyakorlunk veled, hiszen soha senki nem tanulhatott nálunk, ha nem kötelezte el magát rendünk mellett. Mi azonban nagylelkűen kivételt tettünk veled, mert az uralkodó kérte ezt tőlünk, az uralkodó pedig hűséges szolgája a pápa atyának, kinek mi engedelmisséggel és hűséggel tartozunk.

Lőrinc megígérte a perjelnek, hogy végiggondolja ajánlatát, és hogy ezt zavartalanul megtehesse, elhagyta a kolostort. Kisétált a várkapun, keresztülvágott a város peremén, mert a hegyek erdeiben csatangolva kívánta kiszellőztetni fejéből a hiábavaló gondolatokat. Íjat és nyilakat vitt magával, de nem kívánt vadakat hajkurászni, csak egyedül szeretett volna maradni Istennel és saját lelkével. Visszhangoztak benne a perjel szavai, végtelenül magányosnak és elhagyottnak érezte magát. Számat vetve vágyaival, hazugság nélkül juthatott arra, hogy nem kívánczik a király közelébe, az uralkodó haragja félelemmel tölti le, és képtelen megbocsátani az esztelen és mértéktelen bosszút, amely, más ártatlanok mellett Kadosa halálát is okozta. Egy pillanatig sem remélte, hogy jutalmat nyer azért, amit öntudatlanul, önkéntelen cselekedett, a méltányos hála helyett a kegyvesztettséget azért mégis túlzásnak érezte. Tisztában volt kevéssé vonzó külsejével is, gyerekkorában gyakorta nézegette keseregve bal kezének torz kisujját. Fülei, fogai, szemei mind-mind nevetségesek voltak. Mikor idáig jutott önmagával, éppen egy patakhoz ért, tükrében megvizsgálta az arcát. Nem javult a helyzet az eltelt időben, állapította meg tárgyilagosan. Valóban nem sok jót ígér egy ilyen ábrázat annak, aki asszonyt szeretne és családi boldogságot. Mégsem érezte magában a kellő elhivatottságot a szerzetesi életre. Tudta, hogy Novák mester most azt mondaná, ne azért váljék belőle barát, mert nincs jobb választása, hanem azért, mert az a legjobb választás. Ő pedig érezte: nem ez a legjobb választás. Tisztában volt azzal is, mit tanácsolna Kadosa. Arról beszélne, az igazi férfiagnál nem számít a külső. Szép a nő legyen, ne a férfi. Lőrinc megrázta a fejét, mélyre szívta tüdejébe a levegőt, hosszan benntartotta, míg már-már émelyegni kezdett, végül kifújta, akár egy zajos kovácsfújtató.

Egy bokor aljába húzódott, hallgatta az erdő neszeit. Madárszárnyak surrogását, apró állatok zajait. Kitalálta, melyik zöreinek milyen élőlény az okozója. Kadosa mellett jól kitanulta a rengeteget. Így azonnal megismerte a szarvas hangját is, és azt is világosan értette a hang erősségéből és jellegéből, hogy az állat nem lehet messze a bokortól, amelynek tövébe kucorodott. Óvatosan előbújt, körülnézett: egy fatörzstől félig eltakarva gigászi szarvasbikát pillantott meg, alig tizenöt lépésnyire tőle. Abban a pillanatban kiürült belőle minden. Ősi ösztönök lettek úrrá rajta, kikökönt gondolataiból. Csak arra tudott összpontosítani, miként ejtse el a nagyszerű zsákmányt. Visszafojtotta a lélegzetét. Óvatosan vesszőt helyezett az idegre, nesztelenül emelte fel az íját, hosszasan célzott, és lőtt. A bika fölhorokant, megugrott, trappolt befelé a bozótba, Lőrinc utána vetette magát, akár farkas a nyúlak. Az ágak az arcába csapódtak. Ahogy inalt a szarvas nyomában, sebeket ejtettek rajta a fák ágai; bőrét fölhasította, haját megtépte, ruháját megszagatta a sűrű erdő. Ám Lőrinc nem törődött mindezzel. Ismerte jól a rengeteget, tudta: nem az a feladata, hogy az ő dolgát könnyítse meg, hanem, hogy segítse szép gyermekét, a büszke szarvasbikát. Futtában újra felajzotta az íját, ismét lőtt, majd újra vesszőt helyezett az idegre és megint elröpítette a nyilat, majd újra és újra és újra ajzott és lőtt, ajzott és lőtt. Egy vessző megint célba talált. A szarvas cikázott, a még sűrűbb, alig áthatolható részek felé vette az irányt, de menekülése egyre lassult, könnyű futása durva csörtetéssé erősödött. Mikor Lőrinc újfent megpillantotta, egy apró tisztáson feküdt, holtan. A vadász a vadhoz lépett, letérdelt mellé, hogy megvizsgálja.

Akkor vette észre.

A tisztás szélén hatalmas kötömb állt. Két ember magasságú, faragott szikla. Arca volt. Szakállas, különös ábrázat, meglepően nemes metszésű orr, étellel teli kötekintet. Lőrinc azonnal megértette, hogy egy pogány bálvány előtt térdel. Íziben kijózanodott a vadászat részegségéből, a sarkára ült, kis ideig vizslatta az idolt. Mikor betelt a látvánnyal, hosszasan és figyelmesen végigtapogatta az elejtett bikát.

– Hazavinni úgysem tudom – motyogta. – Ostobaság volt üzöbe vennem... Mint a régi pogány énekekben, szarvasbika csalt lépre... Azt sem tudom, hol vagyok.

Úgy vélte, jobb minél előbb otthagyni a bálvány tisztását. Nem vessződött azzal sem, hogy megnyúzza a zsákmányt, hagyta inkább ebek harmincadjára. Kíváncsiságát mégsem tudta legyűrni: minden mozdulatára vigyázva, szinte lábujjhegyen lépkedve egészen közel óvakodott a faragott köhöz. Simára csiszolták, nagy gonddal alakították. Ismét megállapította, hogy az arcot milyen lélegzetelállító finomsággal és részletgazdagon dolgozta ki a valahai mester. Barnásan fénylett a kőábrázat, apró rovarok nyüzsögtek rajta. Lőrinc csakhamar rájött, hogy évszázadok óta kenegetik vérral, attól nyeri a színét. Akkor tudatosodott benne, hogy nem csak a zsákmánya vérenek szagát érzi, hanem magából a faragott kőből is vérszag árad. Megborzongott, ügyefogyottan keresztet vetett, és ijedten futott vissza arra, amerről jött. A szarvas véryomait követte, mégis elkeveredett. Órákba telt, míg kijutott az erdőből. Megtépázva, fáradtan, szomjasan. Térdre rogyott a város határában, egy lejtő alján.

– Jelet kaptam – mondta a fölötte feszülő kék égnek. – Aki bálvány előtt térdepel, ne legyen szerzetes!

Csak életem múlik

köd eszi magát csontjaimba eső cseperészik
eltévedt rigófütty önmagával felesel
épp a fele nap múlik el délig
de mintha egy égész élet telne el

szélmarta görnyedt fák alatt avarszag
az idő szaga halálszag
a szelek szeméttben kotorásznak
álmos szárnyaikat cipelik a varjak

a nap a Bükk fölött lassan hamvad el
mint kirándulók otthagyt tüze
a szélben Apollinaire kikericse térdepel
csak az életem múlik más nem történik semmi se

Hely

az eget habos felhőivel
mintha álmából keltve
festette volna valaki
szép és bizonytalan
még nem lelte meg valódi színét
határát a hajnali pára hálóingében
pihen a szemérmes vidék
az ismerős otthonos táj
ahol mintha lépteidet szólítaná néven
minden ösvény túl forró közelség
ez Nessus-ing
mérgező szövet melynek szálait
belőled fonta a szorgalmas idő

Mint az őzek

a gyerekek boldogan szaladtak haza
nagyanyjukhoz illatozó gombákkal
teli kosárájukkal magunkra maradtunk
az erdővel mely előzékenyen felkínált
minket magunknak susogó lombok fölöttünk
zörgő avar alattunk olyanok voltunk
tiszták és ártatlanok mint az üzekedő
őzek kifényesedett szemünkben
vittük haza az erdőt talpunkon a
tavalyi őszt jövőendő őszök
őszinte hírhozóját

Filep Gergő: Slide ploccs

Ablak

sarkig tárod az ablakot
melynek üvegére ránkövült
a por és légy piszok
szürke napok ürüléke
szorgalmas esők barázdálták
kiüresedett arcát öregember
nyöszörgésére emlékeztető hangon
nyílnak az ablakszárnyak
alvó szárnyai a halott háznak
betúdul a friss levegő a szobába
ahol évek egymás hegyén-hátán
áporodott évek melyeket
senki se használt a meddő idő
nem szült se gyönyört se kint
kinézel az ablakon alatta macskaként
dorombol a múlt
ez a hízelgő hazug állat látod a
részeg vaskaput és kerítést ahogy
kitartóan igyekszik megszabadulni
a kopott festéktől mint lefekvéshez
készülő öregasszony a gönceitől reszkető
sovány testet látsz előtűnni dunna
hullámaiba merülő nagyanyádat
hallani véled a meggyfán tollászkodó
rigó szívverését de csak a saját szíved
hangja az hiszen se meggyfa se rigó
az idő gyomrában végezte mind

Marionetta búcúja

In memoriam Nagy Mesi

Marionettát leselejtezzük. Unalmas, és kopott. Nem ő az első Marionetta Babúzs, akit le kell cserélni. A zsinórjai gyengék. Porcelán arca repedt. Javasolom selejtezzük le, és készítessünk egy újabb, szebb s bájosabb marionett babát! A műsorszámot pedig teljesen átírjuk.

a leselejtezés megtörtént. pedig nem voltál unalmas, és kopott sem. harmincévesen az unikornisaiddal álmodtál minden éjjel. az idegeid zsinórjai voltak csak gyengék, pontosabban a wilson-kór volt erősebb. emlékszel, amikor egy szobába kerülve végigsuttogtuk az éjjeleket, mosolyodat mindig megirigyelhette a hold, mert az is csak egyre töltekezett belőled. teliholdnál rajzoltál nekem egy egyszarvút, aki nekiindul az éjszakának, és... de mindegy is...

Ez volnék én? Marionetta Babúzs kisasszony? Egy hitvány marionett bábu? Ki oly' könnyen pótolható? Kiből oly' sok van? A bájos Marionetta Babúzs kisasszony, aki egy kellemesen formás, légiesen ártatlan, mégis huncut jelenség, ki minden este színpadról színpadra, mulatóról mulatóra, városról városra járja a nagyvilágot, hogy elbűvölje cserfes humorával, szüzi szépségével érces, ám vékony hangjával a nőket s férfiakat?"

nem voltál hitvány, csak sajnálnivaló. az élet megedzett. a halálra. bordatörönten is mosolyogtál. azt mondtad, nem látszik, hát nem fáj. a véres dunát rajzoltad a nyakadra. azóta befagyott már a folyó. a duna holt-ágára garbót húztál. emlékszel, amikor a sötétben megpillantottam a falban egy szöveget. te felálltál a kisszékre, mert bátrabb voltál, mint én, és kihúztad nekem azt a szöveget. aztán jól lefertőtlenítettük, és én az ujjbegyembe szúrtam, hogy vörös pettyeket hagyjak egy korrektúra-példányon, amelyhez hiába kértél nekem tollat, ceruzát, nem adtak. emlékszel, amikor méz helyett voltarent kentünk a kenyérre. heccből a földre ültünk a kispárnáinkra. ott is veled voltak. legalább heten. fehér szarvukkal belesúrtak az emlékeinkbe. a római Plinius-t is magával ragadták. most te ülsz a kedvenc unikornisod hátán. a rettegés fátylán, az idő tömblekvárján átjutva. kétezer-tizenennyolcnovembertizenhatodikán...

Ez vagyok én. A pótolhatóan pótolhatatlan Marionetta Babúzs kisasszony, egy marionett bábu. Igen, ez vagyok én...

Ez voltam...

Körbeindáz szabadságom

Csáth Géza emlékének

Késő este forgolódva
ital gyógyszer nem hatott
seregestül indul felém
élő arc és sok halott

Közeledik álom mélye
holtakból lett eleven
dermedt arccal élők néznek
náluk sincsen kegyelem

Tudat nélkül zuhanások
ez már tényleg éjszaka
úgy hangosak éji órák
senkinek nincs most szava

Némaságban képek zsongnak
hajnalpírban ébredés
mintha mégis lenne mégis
távolodó rettegés

Fényözönben újra egy nap
látszat tett és tette vágy
messze messze amaz este
nem vonz sötét nem húz ágy

Ritmusosan évek óta
forognak a kerek
körbeindáz szabadságom
öngyűlölet szeretet

Vándorúton

Itt állok az ingoványon,
süllyedek vagy szárnyalok,
béklyóz, röptet minden álmom:
bukott s fényes angyalok.

Vértestvérem minden angyal,
fogadott vér: ördögök,
vándorúton mindörökké,
égiek és föld között.

Elmúlt

Elmúlt a mélycsönd
és el a fergeteg,
harmóniában kiseded
és vele a szörnyeteg,
újra a régi és régi az új,
valami megmarad
és folyton kihull,
s kihull belőle, bele az ürbe –
sötétnek visszfényét
valaki elűzte.

Engedjetelek elrejtőzni

Engedjetelek elrejtőzni,
hadd legyek így én magam,
hadd lehessenek őszinte is,
lepleződjek: hazudtam,
hadd mutassam sebeimet,
egészségem hogy csattan,
lássátok, hogy beteg vagyok,
erőt, hitet így adtam,
hagyjátok, hogy imádkozzam,
hadd tagadjam azt, ki van,
hadd záruljak gesztusokba,
szabad legyek szavakban.

Az aszcendenseMBER

– Egy kiköpött Zelig* a pasi – magyarázta Domsi az önismerti csoport szünetében. – A helyzettől függően változik, igazi kaméleon. A Lukácsban már híre van. Rá is játszik a szóbeszédre, azt állítja, hogy minden lépését követi a titkosszolgálat.

Domsits Béla barátom is hírriporter és nagyon jó megfigyelő. Ugyanabba a csoportba járunk, önbizalomhiány okán. Nekem olyan egyszerű és színtelen a személyiségem, mint egy áprilisi jércének. Semmi érdekes nincs bennem, csak a mindenfelől összezeka-pirgált és felcsipegetett hírmorzsaím.

Irány a Lukács Fürdő, hátha elleshetek valamit!

A hajnali óra ellenére a Lukácsban már teljes gőzzel forrt a fürdőélet. A hírhehd alakat szinte keresnem sem kellett, a büféből harsogott a hangja, az élménymedence melől. Ki akartam fürkészni. Nem csak hírlapírói kíváncsiságból, nem pusztá szenzációhajhászásból. El akartam sajátítani a titkát. Színes egyéniséggé akartam válni.

Ekkor éppen hihetetlenül feltűnő volt és rendkívül közvetlen. Extravagáns, szivárványszínű fürdőköntöst viselt, bajuszkája két szára fel volt pöndörítve, mint egykor d'Artagnané, kezében tarka gyümölcs darabokkal töltött limonádés pohár, azzal ágált, arcán könnyed mosoly. Fantasztikum vibrált körülötte. Az élményterasz felé tartó fürdőzőket megállította választékosan szárnyaló baritonja, kíváncsian figyelték, mit ereget az éterbe.

– Van egy új módszer, tudják, amiben az atommag rezonancia-fluoreszcencia jelenségét használják ki. Nagy energiájú röntgenfotonokat sugároznak az átvilágítandó tárgyra, például egy lezárt kamionra. A sugárzás aszerint szóródik a bezárt rakomány tartalmán, hogy milyen sűrűségű és atomszámú a vizsgált anyag. Egyértelműen elkülöníthető például a cukor közé rejtett kábítószer, az ipari és a természetes gyémánt, a műanyag és a robbanószer vagy a nukleáris és a közönséges anyag. Egyszóval bármit felismernek. Minket is pontosan ki tudnak elemezni, a beton falakon és a felettünk lévő emeleteken át is, hiába takarnánk le a teremben lévő összes kamerát. Manapság az ember semmit nem tud elrejtteni a megfigyelés elől. Sebaj, a kíváncsiskodóknak csalódnuk kell. A gondolatainkat nem tudják kiröntgenezni belőlünk, ha a fejük tetejére állnak, akkor sem. És gondolatokból, szerencsére olyan sok van, hogy akár naponta tarthatok ilyen előadást, cikket és könyvet jelentethetek meg, a lényeg kilencven százalékát és a privát érzéseimet még mindig megtartottam magamnak. Hozzászoktam, hogy állandóan követ valami ügynök, naponta tesznek fel kérdéseket, mert különösnek találják a viselkedésemet. Pedig ugyanolyan vagyok, mint bárki más! – nevetett maga is álszerénységén.

Társalgópárnerei, egy rozmárcú öregember és egy édes mosolyú matróna elégedetten kuncogtak. Fogalmuk sem volt, miről beszél, de a két roskatag emberke el volt bűvölve a hozzájuk intézett nagyívű előadástól. A mindenhol jelenlévő kamerák, CCTV-ék, megfigyelő műholdak világáráról talán nem is hallottak, de krimikben láthattak elég le-

* „Zelig” – Woody Allen azonos című mozifilmjének (1983) minduntalan átalakuló címszereplője.

hallgatási jelenetet. Az elektronikus eszközökre, internetes tevékenységre, telefonokra, bankkártyákra irányuló adatgyűjtés őket már nem nagyon izgatta. A legegyszerűbb mobil készülékeket birtokolták, kizárólag beszélgetési célra, az internetet meg talán nem is használták.

Emberem egyszerre felkerekedett, nyájasan elbúcsúzott alkalmi társaitól és feltűnően peckes léptekkel a műugró medence felé indult. A parton olyan furán hajtogatta össze különleges köntösét, mintha origamit készítené, headset-jét olimpiai sporttáskájára tűzte, ami ettől úgy nézett ki, mint egy csillagközi bevetésre készülő ufó. Miközben a toronyra mászott a fémlétrán, hol a jobb, hol a bal karját lendítette hátra vízszintes félkörben, hogy törzsizmait bemelegítse. A trepni peremén rogyantott térdekkel, előrenyújtott karokkal röviden koncentrált, majd delfinmód felszökellt, azonnal csavartan átfordult, a holtpont után bicskamozdulattal hozta magát nyújtott tartásba és egyenesen a vízbe fűrődött. Elképesztő a hapsi! Vajon hogy csinálja?

Felbukkant a mélyből és a medence széléig tett néhány karcsapást. Gáláns mozdulattal köszönte meg a szerény tapsot, a torony körül megálló néhány fürdővendég gratulációját, akik a márciusi hűvösben a termálszárnynba igyekeztek. Mielőtt a partra kapaszkodott, megpihent odalent, és mintha hirtelen átváltozott volna. Eddig finoman pezsgett körülötte a víz, most egyszerre fáradt pára lengte körül. Elengedte a betonperemet, ott már nem tudott volna kiszökkenni, a létrához evickélt és nagy erőfeszítéssel a partra mászott. Ahogy a köntöst öltötte magára, az imént még délceg tartása megereszkedett, nehézkesen csomózta pocakján az övet. A fürdőköpeny szivárvány színe nevetségesen hatott, amint suta, kaszáló léptekkel a gőzölgő medencék felé araszolt.

Tétován ereszkedett le a termálvíz lépcsőjén a csípős bűdösséget szimatolva, csodálkozva nézett a már vízben ázókra. Beljebb hömpölygött, és azonnal elnézést is kért egy merev tartású asszonyságtól a felvert hullámok miatt. Olyan diszkréten gesztikulált, hogy nem értettem szavát, pedig igyekeztem szorosán a nyomában maradni. A hölgy gyanakodva méregette, aztán egyszerre elnevette magát. „Igen, ez a vizecske minden életkorban és napszakban jól esik, he, he, he... Akárcsak a szegfűszeges forralt bor.” Kölcsönös egyetértésben hanyatt lebegésbe ereszkedtek egymás mellett, épp csak az arcuk emelkedett a szagló felszín fölé, bőrüket huncutul csipkedte a termálvíz, átadták magukat a folyadék ringásának.

Időközben észrevette, hogy követem, de ügyet sem vetett rám. Úgy tűnt, nem annyira félénkségből – megszokta már, hogy figyelik – inkább a pillanatnyi idő lassú, céltalan hömpölygése folytán. Libegett a víz színén, néha jobbra vagy balra fordult, megmozgatta magát, igazított elsodródott helyzetén, bajusza szétoldódva lebbent a felszínen. Idővel aztán feltápászkodott és átdülöngélt az öt fokkal melegebb medencébe, ott folytatta a lebegést. Lényegében másfél órán keresztül lehunyt szemű dagonyázáson kívül semmit nem csinált.

– Vagyázzon...! – mosolygott felém ártatlan ábrázattal. – A medencében húsz perc az ajánlott fürdési idő. Ennél tovább csak az olyanok bírják mint én, aki már eleve vízszőrnynek született. Csoda, hogy nem vagyok pikkelyes... – ásított, aztán újra csak leeresztett pillákkal lebegett.

Szöveget ütött a fejemben: mit akarok én ettől az ártalmatlan hippopotamusztól? Bizarr volt a büfébeli fellépése, érdekesítő a szózata, fantasztikus a csavart ugrása, de ennyi az egész?

Úgy két óra múlva egyszerre újra elkezdett körülötte pezsegni a víz, de most szinte forrt, még egy gomolynyi nehéz pára is felpöfönt az egyébként is sűrű gőzfürdői ájerbe. Az ernyedt test hirtelen megindult, fordult egyet, aztán már a lépcsőn állt, villámgyorsan lépett bele a szivacsapucsbba, a törölközőért kapott és eltűnt a külső medencék felé vezető boltívek között. Egy szempillantás alatt nyomát vesztettem. Lucskosan utána iramodva az üvegfolysó végén pillantottam meg lobogó haját, amint nagy lendülettel vette a kanyart. Kocogásból vágára kellett váltanom.

Az új szárnyba tartott, amit a fürdő legutóbbi felújításakor nyitottak hozzá a régi épülethez. Egy üvegezett csapójáton át beiramodott a konditerembe, a fogásra hajította törölközőjét. El sem akartam hinni, hiszen az előbb még úgy lebegett a forróvízben, mint egy szétfőtt téstatabu. Most megint teljesen átalakult. Szilaj karhúzásokkal melegítette izmait. Hirtelen felém penderült. Határozott agresszivitást éreztem a mozdulatában, valamiféle erődemonstrációt.

– Maga nem követi az eget? – nézett rám kihívóan. – A műugró medencében tisztán lehetett érezni, ahogy az aszcendens a Vízöntőből a Halakba lép. A termálvizes dagonyázás végére meg éppen a Kosba ért. Ráadásul a Nap is a Kos elején tartózkodik. Mars kvadrátban! – emelte fel mutatóujját, majd lemondóan legyintett. – Kicsit feljebb meg a Vénusz áll.

Válaszomat meg sem várva, határozott léptekkel a fekvényomó állványt célozta meg, villámgyorsan beállította a terhelést, a padra heveredett és ütemesen emelgette a kart a mellkasa felett, le és fel. A kilégzéseket biztonsági szelepre emlékeztető süvítéssel végezte.

Ekkor kezdtem el kapizsgálni a trükköt, hirtelen felderengett viselkedése háttere. Nem egy Zelig, nem a környezete hatására változik meg, nem a körülötte lévőkhöz hasonul. Éppen ellenkezőleg! Belsőleg alakul át valamitől, és a váltásnak megfelelő külső szcénába helyezi át magát. Állandóan az átváltozásához passzoló helyszínt és partnereket keresi. Belülről változékony, nem a környezet hatására. Nem asszimilálódni akar, mint egy Zelig, hanem születetten színes. Ez a gondolat teljesen feltűzelt. A titkát akarom, a titkát!

– Maga színész? – kérdeztem türelmetlenül. – Mindig eljártssa a pillanatnyi konstellációt?

– Foglalkoztam egy keveset a csillagfejtéssel – válaszolta, miközben már a guggoló géphez igyekezett. – De nem igazán érdekel a horoszkóp elemzés művészete. (Tíz ismétlést végzett és a támlát a vállán nyugtatva pihent egy keveset.) Néha elgondolkodom egy-egy képleten, amikor annak jön el az ideje, különleges Vízöntő konstellációk során, de ez csak ritkán fordul elő. Nem szoktam... Nem kell a horoszkópon töprengennem, mert én tudom, hogy mi áll az égen. (Kevés pihenéssel három-négy sorozatot végzett, a szünetekben lihegve magyarázott.) Belülről tudom, akkor is, ha négyszáz méterre vagyok a föld alatt, mondjuk egy bányában. Nem vagyok asztrológus. Maguktól működnek bennem az égítetek, bár tudatában vagyok, hogy mi történik és miért. (Lábszárait rázogatva lazította izmait).

– Úgy beszél, mintha... mintha valami horoszkópaautomata lenne. De csak zseniálisan előadja, ugye?

– Érzi? Most halad át az aszcendens a Kosban álló Napon – a terem üvegfala felé bökött, mintha gügye lennék. – Most kel a nap, ember! Ha nem is érzi, látni azért csak lát? –

Csodálkozva bámultam ki a Frankel Leó utcára. A korábbi sötétség mostanra áttetsző derengéssé vált.

A terem sarkában himbálózó boxzsákhoz vágatott, miközben szinte magával sodort egy apró hölgyikét, aki éppen az elliptikus tréneről lépett le. Hihetetlen vehemenciával kezdte csépelni a mázsás bőrhengert. Körbetáncolt, sorozott, fejét ide-oda rángatva taktikázott, aztán két irtózatosszerű egyenessel, egy jobb- és egy balkezessel kilengésig püfölte a zsákot, majd oldalt szökölt és az ingást bődületes oldalhorgokkal addig fokozta, hogy a tehetetlen bála már nagy recsenésekkel a plafonig lendült, ugrált, tépte az acélgyűrűket. Félő volt, hogy a hatalmas tömeg elszabadul és kárt tesz valakiben. A teremben megszűnt a mozgás, a testgyakorlók dermedten figyelték a sarokban folyó iszonyatos mézszárlást. Csak az volt a kérdés, mikor hasad szét a boxzsák, mint egy fűrészporról töltött similabda. A cserzett bivalybőr azonban állta a rohamot. Emberem néhány perc után elunta az egyoldalú mángorlást, a zsákot két karral átölelve megállította a táncot, és most már ismerősként csapkodta a vállamat – alig volt fájdalmasabb, mintha egy villanyoszloppal százszor lovaggá ütöttek volna, plüssmaciként horpadoztam barátságos gesztusai alatt.

– Így megy ez, látja, amikor éppen nem jár a közelben egy grizzly, hogy pusztá kézzel verjem palacsintává! Viccen kívül – fújtatott felhevülten az arcomba –, ha nincs itt ez a konditerem, akkor most talán egy külvárosi gyárudvarban szorítom a falnak a hátam, egy csapat vicsszó gyökér között, akik végül laposra vernek, esetleg szitává lönek... – Vehemensen gesztikulált az orrom előtt. – Ha megbocsát, átmegyek az aromaterápiás kabinba, az itt a legnyugisabb hely. Az ascendens mindjárt a rossz állású Vénuszon fog áthaladni, valószínűleg alhasi görcseim lesznek, ha nem is olyan súlyosak, mint a nőknek menesz idején. Mert, tudja, kábé fele részben mi férfiak is női princípiumból vagyunk, csak nálunk a női oldal látenszen működik – szemben a manifeszt férfiassággal. Ezzel a rejtett és egyébként elérhetetlen, de nagyon vágyott minőséggel ajándékoznak meg bennünket a hűsvér nők.

Követtem az aromafülkébe. A könnyű Melaleuca gőzben görnyedten hanyatlott a gerendapadra, díjnyertes izmai szemmel láthatóan megfonnyadtak. Hogy csinálja? Az asztrológiát és a színészetet ki tudom tanulni, meglehetősen intelligens vagyok. De hogyan alakítja át a testét? Megadóan kezdte elnyökögni történetét.

– Most már úgy-ahogy tudom kezelni ezt az adottságot. Különösen alkalmas erre a Lukács, ahol minden lelkiállapothoz találok megfelelő helyszínt és történetet. – Homlokát ráncolva merengett. – A gyerekkorom merő homály, talán mert akkor még alig működött bennem ez az egész. Úgy igazán csak az érettségire készülési időszakától emlékszem magamra, mintha egyből ifjoncként kezdtem volna létezni az időben. Jöttek is csőstül a nehézségek. Egyszerre teljes pompájukban kerítettek hatalmukba a rohamok. Igen, egy csapásra virágozott ki bennem ez a képesség vagy istenverés – de akkor még egyáltalán nem készültem fel rá. Körülbelül tizenhét éves lehettem, amikor egy kora tavaszi reggelen a Nap szintén a Kos elején haladt és egy érdekes Mars-Neptunusz együttállás fűszerezte az idő minőségét a Vízöntőből. Március volt, de már az irodalom tételeket szemelgettem a kollégium olvasótermében, miközben a többi kölyökkel álmosan hecceltük egymást. Egyszerre az isztambuli Nagybazár tetején találtam magam. Érti? Mert nem készültem fel, mint ma. Nem kerestem alkalmas helyszínt és jelenetet az állás megvalósításához, és egy kényszerítő... nevezzük erőhatásnak, a konstellációnak

megfelelő helyre és időbe lökött. Tudja, a Neptunusz kiismerhetetlen, ő a nagy illúzió, színes köd, csalódás és becsapás. A kérdés csak az, hogy mi mozgatjuk az eseményeket, mondjuk, filmet forgatunk, tehát mesteri illúziót készítünk, vagy velük csinálják és átláthatatlan trükkök áldozatává válunk... A Mars itt az erőszakot jelzi.

Mindenesetre odalent, a Nagybazár melletti levegőtlen sikátorban robogók robogtak, tuktukok berregtek, taxik túlköltek, igavonó tevék bögték a szokásosnál is kaotikusabban. Fent vibrált a levegő, odalent a felvert por és a kipufogógáz elegye sűrű ködként gomolygott.

„Köszönöm,” – bólintott felém a tetőgerincen az ismeretlen ügynök és laza mozdulattal tette vissza revolverét a hóna alatt rejlő holsterbe. Én cserkésztem be neki azt a nemzetközi bankár-szelhámost, aki kisbefektetők millióit tette földönfutóvá. Most vért bugyborékolva haldokolt a barát-apáca rendszerű cserépfelületén. N. megtapogatta tar koponyáját és megismételte, „Köszönöm!” A lúdtalpasok telitalpú gördülésével ballagott tova a tetőgerincen. Soha többet nem hallottam róla. Mire eltűnt a szemem elől, odalent már békés összevisszaságban berregtek a tuktukok, a tevék jámborul emelgették lábpárnáikat.

Egy másik alkalommal, nemrég, a huszonhatodik születésnapom után, tehát már rengeteg tapasztalat a birtokában... – töprengett száját biggyesztve –, mégis lustaságból vagy elővigyázatlanyságból nem készültem fel a közelgő együttállásra. Valójában, azt képzeltem, abban reménykedtem, hogy talán már megszűnt, kifutott ez az egész... – Rám meredt. – Kinyitottam a szemem és egy miniatűr tengeralattjáróban találtam magam. Arra eszméltem, hogy harmadmagammal egy szűk fém-üveg lencsében ereszkedem az óceán mélyére. Két társam vezényszavaiból kitudt, hogy éppen most merül négyezer méter alá a kabin, és reflektoraink a speciális nyomásálló üvegfalon túl még mindig csak a nagy semmit pásztázzák. Odalent hasonló, gépágyúval, szigonnyal, torpedóval felszerelt harci szerkezetek leselkedtek ránk. Én a szeleprendszert kezeltem, ami a köpenyfalban lévő gáz-víz arányt szabályozza, az egyik társam a fegyvereket, a másik a vezérlést és a hajtóműveket. Az érzékelőket, a radar, szonár, infrakamera kijelzőket mindhárman figyeltük. Ők alkalomszerűen kommunikáltak dánul és ausztrál tájszólásban. Tökéletes összhang volt hármunk között, pedig én alapjában csak a sztenderd oxfordi English-t beszélem. Nem tudom, hogy éltük túl. Legalább négy ellenséges harci gépet láttam széthasadni a lövedékeinktől, aztán még egy pokolian zezugos hajótestbe is be kellett manővereznünk. Az irtózatos méretű roncs az oldalán hevert, félig a tengerfenékre süllyedve, de végül csak megtaláltuk a trezorkabint és felhoztuk a múkincskalózkodó által hön óhajtott kapszulát. Állítólag a világ minden részéről összerabolt különleges kidolgozottságú ékszerek tömkelegét tartalmazta. Bár én felnyitva soha nem láttam.

– Hogy csinálja? Ezt az egyet árulja el, hogyan csinálja? – kérdeztem sóvárogva.

– Nem minden nap jelentkezik ilyen intenzíven, csak egy-két hetente – adott kitérő választ – Valószínűleg a Hold fázisai miatt. A Hold a legközelebbi égitest, az apálydagály jelenségért is főként a Hold a felelős. Kisebb mértékben a Nap is, ami elképesztően nagy tömeg ugyan, de sokkal távolabb esik, a gravitáció pedig a távolsággal négyzetesen csökken.

– Ha jól értem, teleholdkor, újholdkor és a félholdak idején lesz úrrá magán ez a jelenség?

– Nem egészen. Valószínűbb, hogy a születésemkor fennálló holdfázis és az aktuális, égi Hold egymáshoz képesti helyzetével van összefüggésben. Erről nem lehet közelebbit mondani, mert sajnos nem tudom, hogy hol és mikor születtem. Azt sem, hogy kik voltak a szüleim.

– Nem értem. Miért alakul át ilyen gyorsan, egy-két óránként? – ismertem be asztrológiai tudatlanságomat, miközben elképedve fürkésztem az arcát. A felmenőit sem ismeri? Azt sem tudja, mikor született? Honnan jött ez az ember? Honnan ez az extrém működési mód? A származásáról sem tud semmit. Éppen ezért ajándékozta meg a sors ezzel a képességgel? Ami inkább kész sorscsapás...

– Tudja, mit neveznek aszcendensnek? Nem igazán? Előre figyelmeztetem, persze, hogy minden, amit asztrológia ügyben előadok, abszolút tudománytalan. Tiszta okkultizmus, szimpla homály – de legalábbis olyasmi, ami tudományosan igazolhatatlan. Elismerem, a tudomány az emberi megismerés legfelső foka. De mit tud a tudomány? Az egyik barátom biológus, aki a tudományos élete nagy részét muslicák megfigyelésével töltötte, igazi specialista lett a muslica-genetika terén. De már a tengerbiológiáról, gyógyszerek hatásmechanizmusáról, félvezetők anyagösszetételéről, vagy a tektonikus lemezek viselkedéséről – hogy ötletszerűen dobjak fel néhány témát – az átlagosnál csak kicsit magasabb a tudása. Merthogy nagyon okos ember, nagy koponya, sokra értékelem az ismereteit. De mégis csak egy specialista. Mert nincs olyan, hogy „tudomány”. Csak milliónyi kis tudományoscska van. És ember legyen a talpán, aki akár csak néhány részterület összekapcsolására képes. Másrészt, ami ma tudományos igazság, arról holnapra kiderül, hogy előítélet, sőt, babona, mivel a világ, és a világra vonatkozó ismeret-halmaz napról napra, sőt percről percre átalakul. A tudomány állandóan fejlődik, vagyis inkább változik. Mit jelent ez? A ma tudománya mindig csak egy félkésztermék, amely holnapra sem lesz teljes, mert már holnapután megszületik az új ismeret, ami hatálytalanítja a mait. Szó sincs arról, hogy egyre többet tudnánk. Az ismeretek összennyisége nem növekszik, hanem csak változik. Az új felismerések megcáfolják és lecserélik a tegnapiakat. Ma nagyon buták vagyunk, mert nézeteink holnapra elavulnak. És holnap is buták leszünk, mert holnaputánra az is megváltozik. Minél lázasabb iramban nyargal előre a tudomány, annál gyorsabban derül ki a ma ismeretéről, hogy hamis. A tudatlanok mégis úgy hivatkoznak a „tudományra”, mintha örök érvényű ismeretek gyűjteménye lenne, egységes szerkezetben. Holott alig összeilleszthető szilánkokból áll, amelyek ráadásul folyamatosan változnak. A tudatlanok nem tudnak mit kezdeni az ismeretek folyamatos megváltozásával, bebetonozott álláspontokat követelnek, mint egy vallásban. A szellem börtönét akarják, mert a függőben hagyott kérdéseket nem bírják elviselni. Itt van a párhuzam a mindenféle szolgálatokkal, akár mundéros, akár titkos. Azért van annyi mundéros betonfej, mert megkapják a leegyszerűsített, „élhető” világot. A szabály az szabály, a parancs az parancs. Nem kell, mert nem is lehet gondolkodni. Vallási előírás vagy katonai parancs? Egyformán a szabadon szárnyaló szellem korlátozása. Na, persze küldetéstudatuk van, azt hiszik, hogy ezt egyenesen értem, az emberiségért vagy valami Istenért teszik. „Magasabb rendűnek” vélt céljaik érdekében aztán már „jogosan” ugathatnak bele az életembe, korlátozhatják a szabadságom, akár meg is ölhetnek. És végül mindig eljutunk a hatalom és birtoklási vágy, meg a kiszolgáltatottság és rettegés kérdéseihöz. De mindez csak a lusta vagy a szorongó emberek szellemi terméke, ahogy már Wittgenstein is megírta:

„Az egész modern világszemlélet alapja az az illúzió, hogy az úgynevezett természettörvények a természeti jelenségek magyarázatai.”

„Úgy állnak meg a természettörvényeknél, mint valami érinthetetlenél, mint ahogy a régiek álltak meg az Istennél és a Sorsnál. És mind a moderneknek, mind a régieknek igazuk is van, meg nem is. A régiek annyiban mégis világosabban láttak, hogy elismeretek egy világos határt, míg az új rendszerek esetében szükségszerűen tűnik úgy, mintha minden meg lenne magyarázva.” Holott, mint Ludwig bátyó megjegyzi, „Érezzük, hogy ha az összes lehetséges tudományos kérdést megválaszoltuk is, legfontosabb emberi problémáinkat még csak nem is érintettük.” Merthogy, így folytatja, „A világ független az akaratomtól. Az élet problémájának megoldását e probléma eltűnése jelenti,” továbbá – emelte fel mutatóujját – ez még mindig Wittgenstein, „Kétségtelenül létezik a kimondhatatlan. Ez megmutatkozik, ez a misztikum. Nem az a misztikum, milyen a világ, hanem az, hogy van.”

„Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”

– Akik tehát ténylegesen tudnak valamit, sokkal szerényebbek és nyitottabbak azoknál, akik mögött csak erő van és hatalom. Vagy egyszerűen csak tudatlanság. Magát értelmesebbnek nézem. Tehát nyitottnak. Nyitottnak arra, hogy ami ma igaz, az holnap már hamis, ami szilárd, holnapra szétesik.

– Nos, folytatva a tudománytalankodást... – a lepedőt igazgatta maga alatt, mintegy távozáshoz készülődve az aromakabinból. – Az aszcendens az égbolt éppen felkelőben lévő pontja Természetesen geocentrikus alapállásból nézve. A valóságban nyilván a Föld forgása miatt változik az égbolt éppen fölöttünk látszó darabja, ahogyan a horizonton az ég éppen „felkelőben” lévő pontja is. Egy nap minden pillanatához hozzátartozik tehát az égbolt egy foka, ami éppen akkor van felkelőben a horizont síkjában. Ez az aszcendens. A születési horoszkópban a személyt, a személyiséget mutatja, lelki és fizikai megjelenésében egyaránt.

– És ez az állandóan változó helyzet állandóan változó eseményeket okoz?

– Valójában az égi konstelláció semmit nem okoz, csak jelez. A világegyetemben egészében véve harmónia uralkodik, a kozmosz egy adott elrendezkedése összhangban van a világban végbemenő folyamatokkal. Az ősi asztrológusok ráéreztek erre, és évezredek megfigyeléseiket összegezve leszűrték, hogy a különböző konstellációk miféle földi történésekkel vannak analógiában. Az így összeállított horoszkóp tehát csak jelzi, csak mutatja a világ pillanatnyi állapotát, az *idő minőségét*, illetve az adott időpillanattól kiinduló, kifejlészthető lehetőségeket. Ennyi az egész. Csak néhány ezer évnyi szorgos megfigyelés és gyűjtögetés kell hozzá. Ez a hagyomány. Nem tudomány, hanem hagyomány. Hagyomány, amely révén legalább annyit tudást örzünk, mint amennyit a tudomány által nyerünk.

– Az idő minőségét említette? Az meg micsoda?

– Általában, ugye, csak az idő mennyiségi vonatkozásait szoktuk rögzíteni. Megerjük egy eseménysor hosszát, a tartamot. Például, hogy mennyi időt vesz igénybe a sprinter mozgása a rajtvonaltól a célig. Időpontokat is rögzítünk: Mikor született Petőfi Sándor, hánykor kezdődik holnap este a filmcsatornán a skandináv krimi? Ezek a számtani jellegű tájékozódást segítik. Az idő minősége viszont azokat az analógiákat tükrözi, amelyek az adott időpillanatban vagy időszakban a világban uralkodnak.

Megilletődve figyeltem az arcát és hallgattam a magyarázatait. Tényleg ilyen ősi tit-

kok ismerője lenne? Valóban képes az idők mélyén rejlő összefüggéseket átlátni, sőt, átélni és megjeleníteni?

– Adhatok egy tanácsot? – nézett rám atyaián, holott közel egy idősek lehettünk. – Ne akarjon afféle „színes egyéniséggé” válni, maradjon önmaga. Valójában én sem vagyok sokszínű személyiség. Csak egy báb vagyok, amelyet az idő, az idő minősége kénye-kedve szerint elragad. Senki sem vagyok. Érti? Annyira változékony vagyok, hogy ezerszer többször alakulok át, mint a legfoglalkoztatottabb színész, így belőlem, a *személyemből* már semmi sem marad. Személyiségeim sora végtelen, és e végtelenség még csak nem is ciklikus. Soha egyik énem sem ismétlődik meg újra az időben. – Arca elkomorult, hangszíne szinte tragikus árnyalatot vett. – A személyiségem egybefüggő szereppé vált, amely folyamatosan átalakul. Eközben *én* eltűntem. Én – nem vagyok. Aki vagyok, az olyan sok, annyira végtelenül sok, hogy már mindenki. Bárki – tehát senki. Ezért is nincs senkim. Ugyan, kihez kötődnének a barátaim, ha lennének? Kit szeretnének a szerelmeim, ha szeretnének? A sors akarta, hogy ne legyen se anyám, se apám, de még születésem se. Egyszerre csak itt voltam, mint egy tarka filmhíradó, akit maga a kiszámított véletlen – nevezheti sorsnak, végzetnek is – szerkeszt meg percről percre halálos pontossággal.

Most tényleg csak valami határtalan ürességet láttam a szeme helyén. A pillanat aszcendense bizonyára egy szinguláris ponton haladt át.

– Talán csak a titkosszolgálati ügynököket tekinthetem társaimnak, annyira kitarotán tapadnak rám – nevetgélt fanyarul. – Már ezerszer megpróbálták elfogni és valami valatószoza feneketlen mélyére zárni. Elrejtteni a világ szeme elől, hogy csak a maguk hasznára kaparinthassák meg titkomat. De valamiért sehogyan sem tudnak lefogni. Úgy látszik, az engem uraló végzet őket is megköti, csak megfigyelést enged a megfigyelőknek, szolgálatoknak és egyéb erőszakszervezeteknek, foglyul ejtést és megértést egyáltalán nem. Kiváltképp a megértés, a megfejtés nem megy nekik! Semmiféle pribéknek nincs felettem hatalma. Talán csak az ingerlésükre teremtődtem! – eresztett el végre egy üde, felszabadult kacajt. Végigtörölte mackóssá gömbölyödött tagjait, aztán nagy türelemmel folytatta az oktatást.

– Én csak jelzem az izomagyú seggfejeknek, hogy vannak határaik. Világossá teszek néhány örök igazságot a hatalom és fegyverarzenálok bitorlóinak, s rajtuk túl, a tudomány és technika legrafináltabb vívmányaival felruházott szuperintelligens fürkészeknek, minden szintű és fajtájú rendszerpribéknek, akik azt képzelik, hogy birtokolják az erőt, a hatalmat és a jogot, meg hogy küldetésük van, elhivatottságuk, hogy beleavatkozzanak, belearcátlankodjanak mások életébe, akár megbénítsanak, kifosszanak vagy megsemmisítsenek másokat! Seggfejek! Vannak a természetnek olyan csodái, amit nem birtokolhattok! Demonstrálok nekik: Az vagyok, amit nem tudtok és nem is lesztetek képesek soha sem pénzzel, sem hatalommal, sem erővel, sem technikával, semmilyen fegyverrel, tudománnyal vagy ármánnyal az ellenőrzésetek alá vonni.

– Minden „erős” ember végzete az, hogy egyszer találkozik egy még erősebbel, aki palacsintává veri, és azzal az erős embernek vége. A hatalom végzete pedig az, hogy egy még nagyobb hatalomba ütközik és szétesik. Az okosság végzete, hogy egy nagyságrenddel nagyobb okosság húzza csöbe, és máris mit sem ér a temérdek tudás, adat, intelligencia és logika. Én mindezt megtestesítem. Jelzem, hogy itt vannak határaitok, emberek. Nem vagytok istenek, csak korlátolt földi lények, hát ehhez tartásotok magatokat!

– Nem tudom, mikor és hol születtem – folytatta, amikor végre a mellékhelységet is meglátogattuk. – De úgy gondolom, hogy ma, az óraátállítás napján, kétezertizennyolc március huszonötödikén van a huszonkilencedik születésnapom. Ma ünnepek: megbeszélem veled a világ dolgait.

Tegezésre váltott! Meghökkenve hebegtem – Remélem, dumálsz velem legközelebb is. A harmincadikra akár partit is szervezhetek neked, hogy megismerjen a világ...

– Soha nem leszek harminc éves – mosolygott talányosan a szemembe, fújt egy nagyot, aztán újra atyai melegséggel folytatta.

– Aggódok miattad. Intelligens, nyíltszívű és független gondolkodású vagy. Ha közvéteszed, amit a társaságomban tapasztaltál, elpusztíthatnak. Akár csak pusztán azért, mert dühösek rám a velem szemben mutatkozó tehetetlenségük miatt. Mindig tartsd szem előtt, hogy a hatalom – bár bitorolja a tudományt és a legmodernebb technikát, bár a legprofibb szónoklatokkal igyekszik rózsaszínűre festeni magát –, a hatalom kutya közönséges emberekből áll, akiknek a szándékai legmélyén mindig csak nyers emberi indulatok működnek: bírvágy, hatalomvágy, kapzsiság, irigység, féltékenység – aztán meg félelem, rettegés, paranoia. A kéjvágy és a falánkság, na meg a csömör is ide tartozik. Ezek a rugók működnek Patkovicséknál a Gyöngytyúk utca kettőben és ugyanezek működtetik a világpolitikát is, ahol szuperelegáns, hiteltelen hólyagok tetszelegnek a kamerák előtt. Az ember minden szinten ugyanaz: értelmes ösztönlény. Értelmes, de érzelmi alapon. – Felállt a derékig érő vízben, hatalmasat nyújtózott, aztán kézfogásra emelte a langos vízben kilazult kézfejét. – Lassan kiérünk a Bikából, indulnom kell. Köszönöm!

Körülöttünk ernyed arcú nyugdíjasok terpeszkedtek a medence fala mentén, pedig még reggel kilenc óra sem volt. Középen néhány siheder a delfinmerülést gyakorolta, két kislány pedig egymás gyönyörűségére kézen állt a vízben, talpacskáikkal kalimpáltak a szikrázó felszín felett. Ekkor az élménymedence egyszerre körforgásra váltott. Pangó elmém élénkítése végett egy kört sodródtam a mesterséges áramlattal.

Mire körbeértem, emberemet sehol sem találtam.

A következő hetekben megkíséreltem újra összefutni vele a Lukácsban, de hol azt tudtam meg, hogy előző nap járt ott, hol azt, hogy csak később várható. Ekkoriban kellett riportsorozatot készítenem a mátrai gyilkos darazsak ügyében, heti egy alkalomnál többet nem szánhattam az aszcendensemberrel való találkozássra.

...a kihalt csöndbe élesen sikított bele telefonom. Folyamatosan csengett, fülsiketítő, idegesítő, megállíthatatlan rikoltással. Zsigereimben éreztem, ahogy porcelánberakásos fogantyú ugrál réz villájában. Mindent félrelökve rohantam a nappaliba, a padló recsegett ropogott lépteim alatt, idegesen kaptam fel a fémkagylót. Az ismét beálló tompa csöndben elhaló hangot hallottam a vonal végén:

– Jöjjön, kérem. Üstökös utca 1/a. Látni szeretném... – távoli kattanás. Újra tompa csönd.

Hangja felismerhetetlen volt, de tudtam, hogy ő az. Nem is emberi beszéd volt, csak erőtlen suttogás, tónustalan, néma szózat, mintha csak telepatikusan sóhajtott volna az elmémbe.

A sarkon azonnal konflisba szálltam, borraivalóm nyomán suhogott a lovak hátát az ostor, patáik szaporán verték a macskakövet, sebesen vágunk át a városon. A megadott

címen kovácsoltvas kapu tárult boltíves átjáróba, s egy cilinderes ajtónálló útbaigazítása nyomán hármásával ugráltam a lépcsőkön felfelé. A hatalmas terem túlvégén súlyos, vörös drapériákat rángattam félre, hogy a baldachin alatt fekvő sápadt embermaradványhoz jussak. Letéptem róla a takarót, eszementen ráztam csontvázszerű vállait, ember, ne hagyj itt, meséld tovább a csodát, amit megosztottál velem. Csak a szeme csillogott aszott szemgödrében, tekintete éles volt, nyugodt, a legteljesebb öntudat világított belőle. Szóra húzta száját, feltárult sárga, ösztövérfogsora, de megszólalni már nem tudott. Bőrét ezernyi ránc szabdalta, mint halálosan aprólékos szürke szövédékek. Kezembe vettem súlytalan kezét, tekintete mindvégig rám tapadt. Az ágy mellé térdeltem: – Köszönöm, hogy elmondtad a történeted, hogy büvkörödbe vontál... – Hátaltem pihentette rajtam bölcsességbe enyésző tekintetét, majd pilláit lassan lehunyta. Kimerülten ejtettem fejem a matracára, lázasan rohantak gondolataim. Mentőt hívjak? Orvost? Papot? Aranyszívű betegápolót? Sejtettem, minden reménytelen.

Homlokom a lepedőn. Éreztem, amint lepusztult testében megszűnik minden áramlás, majd nagyon lassan ellentétes örvénylésbe kezd. Egyszerre elégedett nagypapaként figyelte unokáit, majd már javakorabeli polgárrá fiatalodva övött egy diákhadat az élet várható nehézségeitől. Fiatalodása folyamatos volt, ezer apró fázison áthaladva lépett egyre visszább az időben. A jelenben megállva egy pillanatra a huszonévesek elbizakodottságával legyintett felém, majd érettségiző diákként már kajánul gúnyolódott rajtam, a harminc évesen, s mire magamhoz tértem, már egy alsótagozatos kis manó grimaszolt rám: – Ez a szinguláris pont! Semmit nem értesz, te pupák! – Fityiszt mutatott és már óvodás, bölcsődés kisedeként ugrándozott a matracon.

– Szinguláris pont! Szingujális... – selypegte. Borsózöld és napfényársárga árnyalatok közt utaztunk, hirtelen azt sem tudtam, hogy a tarka plüssakarón rúgkapáló csecsemő babaszobájában kacarászunk, vagy egy mesebeli kert narancsligetében, üde pázsiton. Magától értetődően gömbölyödött bele egy felsejlő női test halovány méhébe, áttetsző hüvelykujja áttetsző ajkába siklott, s ahogy minden egyre egyszerűbbé, határozottabbá, konkrétabbá vált, úgy oldódott bele ő maga, az anyaméh, a babaszoba és a narancsliget is a felfoghatatlanba.

Egyszerre ütött szíven végső hiánya, felkaptam fejem sprőd matracáról. A feldúlt ágy üresen tátongott. A plafonig ugrottam ijedtemben...

Gyötrelmes, szerte hányt tagokkal ébredtem hajnali rekamiémon. Azonnal a nappaliba rohantam, de nem találtam a szecessziós réz távbeszélőt. Kihúztam a fiókot, persze, ott lapult az utolsó, üzenetrögzítő készülékem, mivel évekkal ezelőtt lemondtam már a vonalas szolgáltatást. Porcelánfogantyús, retró dizájn-csodám pedig soha nem is volt.

Praktikus, dobozka autómmal az Űstökös utcához hajtottam. Idétlenül ténferegtem fel és alá a rövid utcácskában, mire végre felismertem a tényt: azon az ötven méteren egyetlen kapualj sincs. A páros számozású túloldalon végig az Irgalmasrendiek téglafala húzódik, míg emitt, a páratlan oldalon minden lakás, az egész ház bejárata a sarkon túlra esik.

Domsival kupaktanácsot tartottunk. Időközben sikerült mozgósítania ilyen-olyan titkos hírforrásait. Azt akarták bemesélni neki, hogy a kérdéses személy soha nem hagyta el az országot, soha nem járt sem Isztambulban, sem a Csendes óceánon. Tagja egy TranszDenz nevű alkalmi színtársulatnak, de többre vágyik. Sokkal bonyolultabb sze-

repeket szeretne eljátszani, kifinomultabb közönségnek. (Az államilag fizetett, hivatásos gyilkosok vajon magukra gondoltak?)

A fürdőbeli találkozás után észrevettem, hogy engem is követnek, megfigyelnek és lehallgatnak. A szokásos magánéleti-szerelmi bonyodalmakon kívül soha nem volt titkolni valóm, mégis bosszantott a dolog. Mit akarnak még tőlem is? Ráadásul megpróbálták körmönfont módon megfélemlíteni.

Domsinak egészen képtelen mesét „szivárogtatott ki” a hírforrása. Eszerint az Aszcendensember holttestét egy kis zárt fülkében találták meg a Bazilika kupolájában, amely eredetileg Ybl privát dolgozószobája volt. Meztelen teste ötszög alakban kiterítve hevert, bőréből több száz acélnyárs állt ki, a nyársak vége a nyárs saját anyagából formált szimbólumokban végződött: a kereszt változatai, holdsarló, pentagram, szefirák, menóra, svasztika, óm, jinjang, végtelen csomó és egyéb, némelyik azonosíthatatlan. Körülötte a szobában megfigyelő eszközök maradványai heverték, kamerák, laptop, távcső, mindenben csak a saját ujjlenyomataival. Ám aznap nem volt különös csillagállás, ezt még én is meg tudtam állapítani, időközben összelapátolt szerény asztrológiai ismereteimmel. Talán csak a néhány napos Mars-Uránusz együttállás volt ritkaság, ami éppen a halála napján, a halála állítólagos időpontjában vált egzakttá, hajnal tájban. Egy horoszkópábra ezt úgy mutatja, hogy egybe esik a Mars, az Uránusz és az MC, a Medium Coeli, avagy az ég közepe, tehát a delelőpont.

Domsí informátorától tudtuk, hogy annyi kamera, műhold, ügynök figyeli, ami egy városnyi emberre is elég lenne (a CIA-tól a KGB-n át a Moszadig minden titokkurkászó rá volt kattanva). Mégsem jött rá senki semmire.

Zseniális színész volt? Átváltozóművész? A titkosnál is titkosabb ügynök? Mágus? Megcsömörlött asztrológus? Évszázadokat átvészelt illuminátus? Földönkívüli? Atlantiszi időutazó? Vagy csak a XXI. század (xy)² generációjának huncutjátékot játszó gyermeke? Soha nem derült ki semmi.

Egészen biztos voltam benne, hogy nem járt aznap a Bazilikában. Beszéltem vele, hallottam a hangja árnyalatait, belenéztem a szemébe, láttam, amit látnom kellett. Láttam, hallottam, értettem azt, amit ezernyi kamera, mikrofon, röntgen-, MRI- vagy CT-pásztázó, lézer- vagy fotonletapogató sem fog soha érzékelni, és az így felszippantott adatokat az ilyen olyan fiziológiai, pszichológiai, szociológiai, viselkedéstani vagy akármilyen módszerrel kistatisztikázó yottabyte kapacitású és zettabyte sebességű szoftver-hardvercsodák sem elemeznek ki soha. Én értettem. Tanításul küldték közénk: vannak dolgok, amiket a tudomány soha nem fog megérteni, a technika soha nem fog reprodukálni és semmilyen hatalom nem fog birtokolni soha.

Az erő, amely küldte, most visszavette. Tudtam, hogy életemet ezentúl ennek a háttartalan erőnek szentelem.

„Stabat mater dolorosa”

Aki gondolatban mozdulatlan
üveges szemmel, csecsemőpózban
követni tudná anyjának zokogását,
meg is halhatna már.
De nem teszi.
Az anyjának alaktalan ölelése van,
ívtelen ráncai sokasodnak.
A háta, mintha meghajolna,
az ágy fölé dől.
Gyermeke mozdulatlan.
A lélegeztető gép csöve néha megremeg.
A dializáló szerkezet ablaktalan
és szótlan, csak a vért szállítja,
s büszke, mint egy fal.
Az idő lassan telik.
Az idő gyorsan telik.
Aránytalan az ágyban fekvő
és az a hatalmas monstrum
diszharmóniája...
Az anya érzi saját eldőlését,
s tudja, gyermeke nem támad
fel többé már soha.
A kórház mocskos.
Még az ég kéksége is
messzire bujdosott innen.
Idegenek a sárgán málló falak.
Lehetnek olyan száz évesek.
Az anya fel, s alá járkál.
Néha nem tudja, hol van.
Bemegy az idegen kapukon,
kijön az idegen kapukon,
s gyermeke szemére gondol.
Alszik – nyugtatja magát.
Saját mulandósága nem érdekli.
Fel szeretné fedezni a baktérium
ellenszerét, mi gyermekének

véragyátját elsodorta,
de nem tudja, hogyan kezdjen hozzá...
És ismét gyermeke ágyánál áll.
Megdől, s lerogy az ágyra.
Szigorúan tilos a szigorúan ellenőrzött
intenzíven még zokogni is.
A lélektelen kövek könnyeiket ontják.
A kórterem összes repedése nagyobbra nő.
Lelke van a kőnek.
A kő tudja, a gyermek meg is halhatna már.
De nem teszi, mert az anyjának alaktalan ölelése van,
ívtelen ráncai sokasodnak.
A háta, mintha meghajolna,
az ágy fölé dől.
És gondolatban mozdulatlan
azóta is minden éber éjen
elszenvedi gyermekének sebeit.

napsugaram

úgy sétáltathatta Flopot mint más pénteki napon
a nyugodt utcára éppen szürkületet festett az alkony
dobhártyája mélyén Wagner walkürjeinek lovaglása zenélt
az üres utcán a nyári szellő a kapukat próbálta megmászni
a falakon karsú virágok hintették csókjaikat a nyárnak
míg ő a kutyának ickát is rajzolt és a kockáknak együtt szökelltek neki
torkában egyre a Walhallába kíváncsozó lázálmanak
festői színei égtek csipkebokrokot látott és orgonalila holdat
és ráfeszült az esz dúrok harmóniájára mert kedvesét várta
de nem jött a férfi a zene pedig csak szakadt és kiáradt
és még mindig nem értette hogy életének lassan vége vége
s egyedül robban majd be a mennyei világba

a gyász posztmodern ritmusa

Isten meghallgat de van hogy nem felel hogy legyen így lámpássá az embereknek folytonosság kell és bizalom pedig nem felelnek a kulcsra zárt temetőkapuk mögötti remények sírokba zárt soha ki nem mondott mondatok itt van értelme a csöndnek itt minden kő arról mesél hogy *tudásunk csak töredékes mikor azonban eljön a beteljesedés ami töredékes véget ér* látom a csöndet egy anyóka fáradt térde madárujja veti a keresztet rá miközben könnye csordul a gondosan elrendezett virágokra és *színről színre lát* de elgyalogol a kútig s vissza és avarcsókot perget a szél

letérdel kezével simítja a földet
csókolja emlékeit és a sírt
ennél jobban nem lehet
egyedül egy ember
könnyeit hullatja
könnyeit visszatartja
s a csöndet hallgatja
a magány angyala
lelkébe befészkel
de eltűri, mert *mindent remél*
alatta a föld Chopin zenél
és kezeivel öleli a fejfát
a világ ablakát

nem számolja a perceket sem az éveket hang nélkül szepege mikor teheti kijár ide tűri az ég sötétjét megmássza a hóbuckákat tocsogós esőben is kábultan ide-oda néz mikor november elsejének fényei leveszik a hályogot szeméről könnyebben megtalálja a sírt s azt suttogja várj meg békével jövök

A lélek monológja

Mit árthat a test, amikor szárnyaimat
tárom a testetlen felé, hogy a rózsák
színeiben utolérjem ezernyi halálom,
hogy mindegyiknek mondhassam,
nem értem őket...

Mit árthatnak a fények,
mikor fényből vagyok,
és a hegyek, a folyók
belőlem nőnek, és látod
azt a felhőt, tegnap még
az voltam, hogy holnap
már én legyek a legnagyobb
istened.

Akkor majd megismered,
hogyan ártnak a hamis szavak,
ott vagyok melletted, de te nem rám figyelsz,
csak rám figyelsz, ha megismersz.

És akkor már az igazamra lelsz,
az egyetlentre, amire érdemes,
nem számít talmi csillogás, sem
hamis szó, amelyben tör veszejt.
Most még csak én tudom:
itt vagyok melletted,
de te csak a politikát
és a sportot lesed,
és sírva mosod az emlékeid,
amelyek néha megérintenek.
A jelenben hiszel, a kétes
jövőben, de holnap
már találkozunk, titokban,
szerelmesen.

Karma light

Vidám, szőke anyuka dugja be sugárzó fejecskéjét az ebédszagú konyhába. Férje az asztalnál szöszmötöl a laptopján, e-számlákat nyitogat, két ujjal pötyög a billentyűzeten és minden leütött betű után felnéz a monitorra, hogy ott maradt-e.

– Drágám, hazafelé megtankolom a kocsit – csicsergi a kedves nej.

– Jól van, szívem. Aztán hova-hova? – nyugtázza és kérdezi a férjecske.

– Kinézünk a lányokkal a mai keresztre feszítésre.

– Hm, jól van...hozzál majd abból az égetett cukortetejű ízéből... azokból a feszületalakú fánkokból, de csak ha van gluténmentes. Mindegy, hozzá valami jót vagy semmit. Egy 10 és egy 8 éves kislány nyargal be vidáman.

– PisiljeteK és vegyeteK kabátot, megyünk a kivégzésre. De aki rossz, az itt-hon marad és nem kap rétest estére! - intette őket anyjuk.

– Kivégzéééés! Kivégzéééés – énekelték a csöppségek.

– Ki telefonáltál ennyit? – mutat dorgálóan a monitorra apuci.

Anyuka csak mosolyog és mosolyog, majd eltűnik a konyhából.

A havi ünnepi kivégzések bejáratott Klauzál téren nyüzsgő tömeg fogadta őket, anyuci alig talált parkolóhelyet, háromszor ment körbe, míg egy vén főszér végre kigurult az Állatklinika és a Művétag bolt elől.

Az első útjuk a hot dogoshoz vezetett, magyarított nevén Hungaro-Kutyához, a büfés bácsi Konrád úr jól ismerte már őket, mindig az ő virslijét veszik a szájukba a lányokkal, ha erre járnak.

– Na, megint, hát megint újfent! – hüledezett tréfásan Konrád úr.

– Itt vagyunk, mert kijöttünk – mondja értelemszerűen anyuci az anyucikra jellemző boldog fáradtsággal. – Adjon volna szíves kettő, azaz kettő darab karamellás HungaroKutyust. Mehet bele minden.

– Hogyne-hogyne-hogyne. Készségesen örömet – így Konrád úr, s miközben az alumínium pultba süllyesztett gőzölgő tartályból egy rozsdamentes csipesszel kiemel két elkínzott virslit, kedélyesen megjegyzi: – M a tizenkét adócsalót szögelték fel. Megérdemlik, higgye el. Mind megérdemli. Isten akarata volt. Nem kellett volna lopni, az van! Meg úgyis úgy van, hogy maga a felszögelés paraván mögött zajlik, a gyerekek meg a tévé miatt, hogy ne lássák. *azt*, csak a már fent lógó, konyhakész elítélteket, az nem olyan súlyos, nem olyan horror, és addigra már nem is olyan jajveszékelősek, mert amolyan félkómaszerű apátiába süllyednek a soktól. De vannak azért meglepetések. Mindig vannak. A velőtrázó halálsikolyok elrontják a rendezvény családbarát hangulatát...

A tér fölött hatalmas molinó, rajta a rendezvény szlogenje, amit az új, forra-

dalmian radikális igazságügyi miniszter mondott a Parlamentben: „*Vissza a régi jól bevált hagyományokhoz, ha akkor volt visszatartó ereje, most is lesz*” – hangzott a nagyszerű törvényjavaslat nagyszerű gazdájától, és hamarosan be is vezették a büntetés végrehajtás rendszerébe ezt az archaikus módszert.

A téren szuper Padödő koncert igyekezett elnyomni a kereszteken lógók óbégatását, könyörgését, és vonagló imáit.

A lányok nekiiramodtak és vidáman szelfiztek a följük magasodó haldoklókkal, akiket már reggel felszereltek.

– Mindjárt kileheli a lelkét! – csivitelte a kisebbik kis kislány. Hátuk mögött egy öregasszony elfordult, és diszkrétan a járdára hányt.

Konrád úr bizalmasan lehalkította a hangját, majd az anyukához fordult, szavaiban fokhagyma és savlekötő aromája:

– Higgy a haldoklónak: ő már nem érdekember. Punktum.

– Mi? Mit mondott, nem figyeltem – hazudott az anyuka, ez az exponenciális nő.

– Mindegy, csak azt akartam mondani, hogy nem fölösleges mindez, ami itt van. Kellott már egy erős kezű rendelkezés. Nem kellett volna bűnözni. Tudja, mindég azt mondom, hogy mielőtt valaki elválna a saját torkát, az a vágás már rég ott van a bőre alatt, csak most segíti felszínre egy pengével. Ez a módszer szembesíti őket saját tetteikkel. Mi meg kihúzzhatjuk magunkat, hogy jó emberek vagyunk, és bűnt nem fogunk elkövetni ezután. Úgy érzem, a mi karmánk a karma light. Mert ha nem így lenne, most én is ott lógnék! Ha-ha! Logikus. Nincs bennünk rossz.

– Mi? Nem figyeltem – hazudott az anyuci.

A gyerekek visszaszaladtak a HungaroKutyáshoz és átvették az elkészült élelmiszereket, barna zacskóba bugyolálták a kifiket nekik, mintha valami tiltott dolog lenne.

– Mit mondunk, gyerekek? – fordult porontyaihoz az anyu.

– Köszönjük szépen! – nyávogták kórusban a takaros apróságok.

Képversek*

Akár egy nyitott könyv lapjai

betűről betűre elolvasva

kezedben kucorognak — akár egy nyitott könyv lapjai — a kettéhajtott nappalok

a kegyelem végtelen csendjében

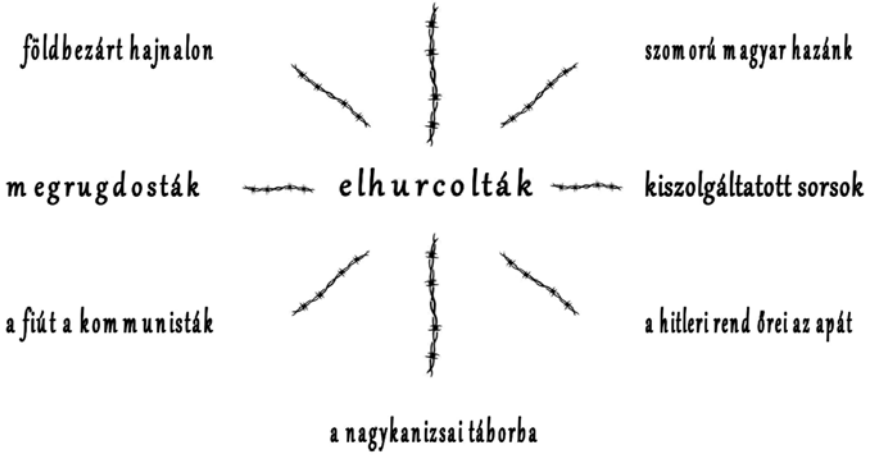
KE

* A művek a Nemzeti Kulturális Alap alkotói támogatásával készültek

Elhurcoltak

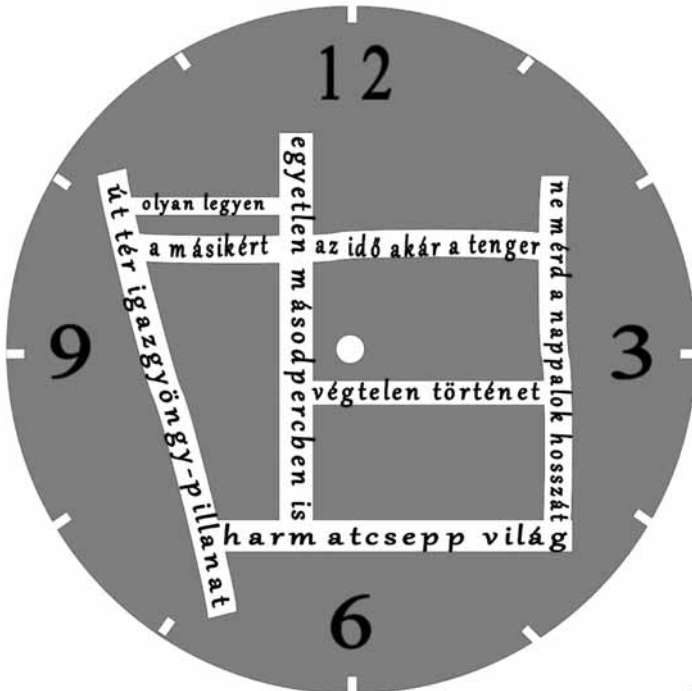
Nagyapa emlékére

a szovjet gulágba

K_E

Az idő

K_E

Megsebzett szárnyak

Kélemen nagypapa emlékére

Oltár kővén

kenyerim a szírom
egszegett kenyér

KE

Sárból

Kálnoky László emlékének

Egyszer mindennek –
még ami el se kezdődött –
végeszakad...

láttál-e már
megvadult lovakat
átnyargalni életeken

*olyan világban éltem... -
hol a sárból gyúrt ember
sárból gyúrta istenét.*

Húsvét előtt és után

Tamás Menyhértnek

Az ács fiát
az ács fiút
gyalulatlan
ácsolt keresztre
ácsolták sebtiben

csak csodája –
feltámadása után
jutott néki
gyaluval megmunkált
nyughatatlan nyughely...

Szünet

1

Arra ébredek, hogy ömlik rólam a víz. Megemelem a testem, és kitapintom, hogy érzek-e nedveset a fenekem alatt, de nem. Pedig bepisilhettem volna. Úgy megkergettek az alsógatyás fiúk álmomban...

Álldogálok a sásban, letolt nadrággal, megpróbálok a távolba hugyozni, úgy, mint a nagyok, akiket néha megfigyelek. Ekkor lépteket hallok, majd meglátom a fiúkat; felém tartanak, én pedig felhúszom a nadrágom és szedem a lábam. Ki a sásból, ki a kavicsos útra, el az ikerházig, be a piros vasrácsos kapun, és csak ekkor nézek hátra: a fiúk a nyomomban vannak, és tényleg nincs rajtuk más, csak trikó meg piros alsógatyá. Rohanok fel a lépcsőn, a negyedikre, majd onnan a lépcsőház aljára tekintek: semmi. Aztán zihálva benyitok az ajtón és mind a négyen ott vannak, alsógatyában, és rám rontanak, mint-ha csak meg akarnának ölni.

Ezt álmodtam. Csoda, hogy megúsztam szárazon. Többé nem akarok a fiúkkal álmodni. Ilyen áron nem, akármilyen távolra is hugyoznak. Majd megtanulom, hogyan kell, és akkor többé nem fogom csodálni őket érte. Nem olyan nagy művészet... És én egyedül fogok rájönni a titkára.

2

Dél van. Lemegyek a térre, a két négyemeletes mögé, hátha erre jön Andris. Náluk is sokára van ebéd, ilyenkor gyakran összetalálkozunk, és lógatjuk a lábunkat a pingpongasztalon, ahol a nagyok szoktak vedelni, néha, éjszaka. Bóklászkok, fel, alá, megpiszkálok a fák ágait, eljátszom, hogy menet közben leeszem róluk a levelet, és élvezem, ahogy fel-felkapja dús hajamat a szél. Csendben vánszorog az idő, és Andris sehoh. A sás felé akkor se megyek, hidegen hagyják a fiúk.

Most a házunk sarkánál kóborolok tétován, mint aki már készül felfelé, és ekkor megpillantok egy vézna nőt, amint kiküzdí magát a másik négyemeletes ház vaskapuján. Elindul, felém tart, féloldalas tartással, valami üres, lyukacsos szatyorról a kezében, és most megáll, félig felém fordul, elkezd beszélni.

Azt mondja, ne várjam az Andrist, nem jön az most, kihúzta a gyufát, szó szerint. Majdnem leégett a pince. Ne találkozzak többet a fiával, nehogy felgyújtson engem is. Ezeket mondta, mintha magnószalagról, és már megy is tovább, üres reklámszatyorról a kezében. Ez az anyja, most már tudom, ez a beteg nő, akit kilökött magából az élet. Legalább máskor felismerem.

Álldogálok még egy picit a szélben, meredten bámulom, ahogy a szél megpróbál felkapni egy nejlonzacskót a sárból. Most kedvem volna gyufát pöccinteni a szélbe, ahogyan Andrissal szoktam, felváltva. Ilyenkor nézzük, ahogy lángra kap, majd gyorsan elalszik. Úgy tűnik, Andris kipróbálta ezt a pincében is, és most nincs, akivel múlassam ezt a lassú időt.

Feladom. Megyek a sáshoz, megnézem, mit csinálnak a srácok. Hátha megtanítanak nekem valamit, amit ők tudnak. De inkább csak távolról figyelem őket. Az ügyis kizárt, hogy maguk közé engednek, és megtanítják, mondjuk, hogy hogyan kell a távolba vizelni.

Kopj le, húzz el, mondják, ne kémkedj, te kis buzi! Erre előjövök a fák mögül, megkérdezem, nem maradhatnék-e mégis? Értetlenkednek, majd hóbörögve tiltakoznak, hogy te, majd ha szőr nő a pöcsödön, meg hasonló. Erre a nagydarab, akit mindenki tisztel, felém fordul, mély hangjával megszakítja a fiúk kusza kórusát, majd azt mondja: ha nem félek, hogy megölnék, maradhatok.

Kissé hátrahőkölök, de gyorsan meggondolom magam. Befúrom magam a nyurga-testű fiúk fűrtjébe, leülök közéjük egy nagyobb köre. Ebben a helyzetben könnyedén megölhetnének, főleg a figyelmetlenül elfoglalt pozícióm miatt: a nagyobb kövek nyilván nem nekem vannak fenntartva, hanem például a nagydarabnak, aki ebben a pillanatban rosszállóan, dühös arckifejezéssel kezd fürkészni, amolyan fojtott dühvel, amiért nem mondhatja ki, hogy mi zavarja, mert azzal rámutatna arra, hogy hol lehet kikezdeni a tekintélyét. Így aztán csak megszólít: ide figyelj, öcskös, menj és hozz fát gyújtósnak. Erre én megkérdem, hogy szalonnát akarnak-e sütni. Nem, dehogy, mondja a vezér, csak szereti a ropogós emberhúst. Főleg a kisfiúkét.

Csak azért sem állok fel, és közlöm: nem vagyok kisfiú. Tíz múltam. Az még kisfiú, mondja. De ha van szőr a pöcsödön, nem vagy az, és akár be is vehetünk. Na, mit szólsz? Kérdezte hangsúlyosan, hogy a többiek figyelmét is erre az eseményre vonja. Most már kénytelen vagyok letolni a nadrágom, így hát felállok és elkezdek kigombolkozni belőle.

Tavaly alultápláltság miatt hormoninjekciós kezelést kaptam, aminek hatására korán elkezdett serkenni a szőr herezacskóimon. Ezt észrevették a fiúk is, akik most alig térnek magukhoz, csak az egyikük szólja el magát váratlanul, hogy neki még csak most kezdett el szőrösödni. A többiek úgy tesznek, mintha meg sem hallották volna, a nagydarab pedig, elfeledkezve a tekintély fontosságáról, most hirtelen leül a földre, hogy velem egy szinten lehessen. Mitől van ez, kérdi, de nem is tőlem kérdezte igazából, mert eközben az ég felé nézett, majd felém fordul és azt mondja nagyon komolyan, hogy ha nekem tízévesen szőr nő a faszomon, az csak valami csoda lehet.

Ettől a kijelentéstől most én kezdem gyerekeknek érezni őt, és a többieket is. Felállok, ráteszem tenyerem a dagi fejére, majd azt mondom: most már elfoglalhatod a helyed. Vissza is ül a köre, én pedig állva maradok, és patkóalakban ölel körbe a kamaszfiúkból álló embermassza.

Bóklászok kicsit, mint szoktam, piszkálom a füveket, a faágakat, de most mindenki figyel, hogy mit csinállok. Aztán eszembe jut, hogy ma még alig ittam. Szomjas vagyok, mondom, mire az egyik srác máris felpattan, fűrgén elém hozza a kezében őrizgetett flakont, ami sárgás lötytel van tele, majd gáláns mozdulattal átnyújtja nekem. Frissen szerzett isteni tekintélyemnek megörülve le is csavarom a kupakját, s miközben minden szempár engem figyel, elkezdem kortyolni a nedűt, majd sugárban köpöm ki az egészet. Húgy volt benne. Nyilván tudják ezt a fiúk is, rögtön ki is tör belőlük a kacaj. Ez a nagyra nőtt, kákabélű srác rendesen megviccelt, és most odalett isteni tekintélyem, ami talán nem is volt egy percig sem. Hogy is lett volna...

Most egy emberként áll fel az összes fiú, és máris kitessékelnék a társaságból, hogy menj innen, te szőrösfaszú, takarodj csak, nem kellesz te ide. Legfeljebb, ha mást is lenyelsz.

Nem tudom, mire gondolnak, de már rohanok is. Hirtelen úgy érzem, mintha mo-

csárrá változna alattam a talaj, de nem, sajnos nem nyel el a föld, pedig most az lenne a legkönnyebb. Csak rohanok ki a sásból, ki a fák közül, ki a köre, el a piros vasrácsos ka-puig. Visszatekintek, de nem üldöz senki.

4

Már rámarkolok a kapu kilincsére, amikor meglátom Andrist a pingpong-asztal-nál. Visszafordulok, odamegyek hozzá, megkérdem tőle, hogy igaz-e, amit hallottam. Hogy felgyújtotta a házat. Azt nem, csak a pincét, majdnem, felelte. Biztos csak szóra-koztál a gyufával, mondom, de nem ott kellett volna. Erre ő: nem, ő nem szórakozott. Ha-nem fel akarta gyújtani a házat. Az egész házat. De miért, kérdezem kissé kétségbeesett hangon. Hát mert az egész községet fel kellene gyújtani. Azért. Mi a faszomért másért. Mondta dühödten, két kezét ökölbe zárva.

Nézem szegény barátomat. Valamiért most ez a szó jut eszembe, hogy barát. Nyilván senki sem érti, miért tette, amit tett. Én sem értem. De most, ahogy nézem ezt a gyereket, tudom, hogy ő nem tenne semmi rosszat, csak úgy. Nem is kérdezek tőle többet, csak odahelyezem magam mellé, a pingpong-asztalnak dőlve. Csak lélegzünk egymás mel-lett, és nem csinálunk semmit. Észreveszem azt a nejlonzacskót, amit dél körül a szél megpróbált magával vinni, de ebben a pillanatban egészen nyugodtan fekszik ott a sár-ban.

Kezd sötétedni. Fel kellene menni, talán már van ebéd. Anya biztos hiányol, de az is lehet, hogy csak most ébredszik. Előfordul. Vagy már kint is van az asztalon a porleves. De most mintha ide lennék szögelve Andris mellé. Kicsit még maradok.

Figyelem, ahogy lélegzik: idegesen, szaporán, de közben próbál megnyugodni. Ide-figyelj Andris, szólok meg egy hirtelen jött ötlet nyomán, én is felgyújtánám az egész községet. Nem örülnék, hogy benne égne anyám, de érted... Erre rám néz, arcára értet-lenség és zavartság egyvelege ül ki.

Úgy látszik, nem értesz engem, mondja. Én igazából nem akarok felgyújtani sem-mit. És azt hiszem, nem is haragszom senkire. Csak azt nem értem, hogy miért vagyunk mi itt olyan egyedül. Mint a kisujjam. Én és az anyám. Valamiért itt minket mindenki ki-közösít. Talán az apám halála óta van ez. Ő beszélt mindenkivel, sok ismerőse volt. Mi-óta elvitte a rák... azóta senki nem beszél velünk. Mondja. És mondja és csak mondja, panaszosan és dühösen, én pedig hallgatom, mint aki próbálja megérteni, hogy mi van e mögött az egész mögött.

Végül abbahagyja, én pedig megint ránézek, és közben nyugtázom, hogy most mint-ha nem azt az ideges kölyköt látnám, mint eddig, hanem mintha egy magára hagyott, kétségbeesetten kapálózó gyerek volna itt mellettem, akinek segítség kell. De hát ki tud-na rajta segíteni ebben a faluban? És miben is kellene segítség? Nem áll bennem össze a kép, csak néhány kósza érzés lubickol még szívem alatt, de már az is kezd elmúlni, ahogy érzem az éhséget. Így hát tanácsalanságomban csak fújok egy nagyot, aztán csak annyit mondok: Figyelj, beszélünk még, de most már éhes vagyok. Anyám meg már biz-tos vár az ebéddel. Mondom, aztán már megyek is. A kapunál még visszánézek Andris-ra, aki még mindig ott áll, a pingpong-asztalnál, zsebre dugott kezekkel; biztos most is ökölbe vannak szorítva. Aztán benyitok a lépcsőházba, és már szaladok is fel.

Anya meleg levest vár, most valódi csirkehús-levest főzött. Anya úgy néz ki, mint aki már reggel felébredt, valahogy ébernek, nyugodtnak és rendezettnak tűnik. Na, vég-

re megérkeztl, fiam, mondja, aztán leülünk mind a ketten az asztalhoz, és elkezdjük kanalazni a forró levet meg benne azt a kevés tésztát. Legtöbbször ennyit eszünk egész nap, amikor mindketten otthon vagyunk. Több nem is kell ahhoz, hogy éljünk.

5

Már a szobámban vagyok, az ágy szélén ülök, pizsamában. Arra gondolok, hogy már nem sok van vissza az őszi szünetből, és minden nap ilyen semmiségekkel telik, mint ma. Ugyanez volt nyáron is. Ezért nem jók a szünetek. Az ember ilyenkor kezdhette magával valamit, de én most is csak arra ébredtem rá, hogy nem tudok magammal kezdeni semmit. Arra legalább rájöttem, hogy a fiúk nem vesznek be a csapatba, de azt hiszem, nem is kár érte. Miért is akarnék hirtelen közéjük tartozni? Inkább azt érzem, hogy a tízéves barátom mellett a helyem, de nem tudom, hogy mit kellene neki mondanom, ha legközelebb, látom.

Holnap újból beszélek vele, de most a legjobb lesz, ha alszom. Az egésznapos levegő eléggé elnyomott.

Almomban megint a sás környékén vagyok. Ott bóklászok, kémlelem a fiúkat, de ők sehol. Csak az a nagy kő, amin délután ültem. Aztán elindulok csendesen, ki az erdőből, ki a kőre, és látom, hogy a két négyemeletes között sincs senki; a tér üres, csak egy szét-szakított szélű gyufásdoboz van az asztalon. Ez az a gyufásdoboz, amit már vagy két éve használunk az Andrissal, valamiért folyton ez van nála. De most ő nincs sehol, csak a doboz. Fel is emelem, megkocogtatom. Van benne pár gyufa, de valahogy nincs kedvem megpöckölni őket. Inkább visszateszem, és felülök a pingpong-asztalra, majd várok. Talán Andrisra. Talán arra, hogy legyen szél megint, lebegtesse a faleveleket, vigyen odébb egy nejlonzacsót, vagy hordja el innét ezt a gyufásdobozt. De semmi.

Lehuppanok az aszfaltra, elindulok a kapu felé. A kapuból még visszanezdek a dobozra: az még mindig ott van, és valamiért olyan érzésem van, hogy örökre ott is fog maradni. De erről talán csak én tudok.

6

Reggel arra ébredek, hogy lent visítozik valami asszony. Az ablakhoz sietek, nézem: ez az Andris anyja. Most is olyan furcsán, féloldalasan járkál fel, alá, és azt mondja, hogy ezt nem tehetik. Ezt nem tehetik, ezt nem tehetik. Egyik hivatali ruhás nőtől a másikhoz szaladgál, nehéz eldönteni, hogy fenyegetőzik-e vagy könyörög, de olyat is mond, hogy ne tegyék, meg olyat is, hogy dögöljete meg. Csendes, kimért, rideg hangon meg olyat hallok, hogy de asszonyom, értse meg, az ilyenkor megszokott eljárásrend szerint cselekszünk, a hatályos törvényeknek és jogszabályoknak megfelelően. Ő erre, hogy leszarja, nem érdekli, ő érző emberi lény, ez van most hatályban, ne tegyék ezt vele.

Most hirtelen meglátom, hogy a kocsiban, ami előtt az egész jelenet zajlik, a hátsó ülésen van egy kölyök is. Ez biztos az Andris. Ez ő. Ebben a pillanatban felfogom, hogy őt most örökre elviszik innen. Hirtelen hevesen kezd verni a szívem, és valahogyan azt kezdem érezni, hogy én is hibás vagyok, amiért most elviszik. Mintha cserben hagytam volna.

Megpillantom a fiúkat is, akik az esemény hírére nyilván ide csődültek. Úgy látszik, némelyikük szánakozik, némelyikük meg némán kárörvend, de nem igazán mondanak semmit. Ők most csak szemtanúk, végignézik az egészet, és már mennek is.

Andris anyja még tiltakozik kicsit, de mintha már kezdene kimerülni ez az alultáplált nő. A hivatalnokok szép sorjában beszállnak a fekete kocsiba, az ajtók csukódnak, majd a járgány elhagyja a terepet. Andris pár órán belül ki tudja, hol lesz. Talán többé nem is látom.

A fiúk, akik még mindig itt álldogálnak, holnap is itt lesznek, de őket többé már tényleg nem keresem fel. Valahogy már nem is látom őket nagyoknak. Gyerekek ők, akik szemlátomást értetlenül állnak a mostani eset fölött is. Gyerekes az is, ahogy velem bán-
tak, és ez az egész távolba pisilődsi is nevetséges.

Az egyetlen dolog, ami nem gyerekes és nem nevetséges, az az, amit most láttam. Bárcsak elfelejteném, de attól félek, ez gyakran eszembe fog még jutni. És nem az ál-
maimban, hanem akkor, amikor ébren vagyok. Amikor igazán fáj.

Ezt gondolom most, és ebben a pillanatban észreveszem a gyufásdobozt a pingpong-
asztalon. Pont úgy, ahogy álmomban volt. Nem, ezt nem hagyhatom. Nem lehet pont
ugyanígy elrendezve...

Most le kellene rohannom, hogy kidobjam a szemetesbe azt a dobozt, de úgy érzem,
nem tehetem. Nem tehetem ezt Andrissal. Viszont mégsem hagyhatom ott. A végén még
elfújja a szél, és akkor... ki tudja, akkor hová kerül...

Így aztán inkább lemegyek... lemegyek és felhozom onnan azt a gyufásdobozt. A
zsebembe dugom, aztán majd találok neki egy jobb helyet is. Ahol csak én tudhatok róla.
Talán a szobám egy ritkán takarított zugába helyezem, mondjuk a polcok mögé. Ott
senki nem találja meg. Ott jó helyen lesz.

Már öltözök is. Már húzom is a cipőm. Magammal viszem a dobozt, mielőtt még
elröpítené innen a szél.

Filep Gergő: Aszfaltrajz

Igazság

Az igazság az,
amit elhiszek neked,
semmi más nem az

Haza

Olyankor térek
én haza, mikor mások
felemlegetnek

Férfiak

Vannak férfiak,
akik nincsenek, őket
békén kell hagyni

Apám

Az apám szeret
engem minél távolabb
tudni magától

Nyár

A padokon az
árnyékok turbékolnak,
közeleg a nyár

Vágy

Egyetlen vágyam,
a mozdulatlanságig
szeretni téged

Bolond Laci balladája

(Villon-inspirációk)

Állj meg egy percre, püspökváros,
ne folyj tovább, te nagy folyó,
emeld a fröccsöt áldomáshoz,
bukott diák és naplopó!

A vége egy, bár száz a szó:
a júliusi ég alatt
Bolond Laci, a csavargó,
egy bőrkabátban elrohadt.

Aszongyák vérzés vitte messze,
veres lőn, mint az alkonyat,
negyvenkét fokos volt a teste,
s nem tért vissza az öntudat.

A reszkető szemhéjakat
borzadva leste ott a nép,
még néhány görcsös pillanat,
és tudták jól: olajra lép.

Bolond volt ő és béna félig,
de gonoszság, rosszindulat
nem érhetett fel szép szívéig,
örökre kisfiú maradt.
Hány tetves év! Mondd, hány vonat
szaladt el úgy egy jobb világba,
hogy nem kapott, csak átkokat
a tegnapi lángosra várva.

Ha gazdag kölykök unatkozván
a régi pályaudvaron
rúgták, leköpték, kigúnyolták;
ordított, mint a vadbarom.
De minden áldott szombaton
velünk szurkolt a meccseken,
és káromkodott vastagon,
és boldog volt – én úgy hiszem...

Állj meg egy percre, püspökváros,
ne folyj tovább, te nagy folyó,
emeld a fröccsöt áldomáshoz,
bukott diák és naplopó!
A vége egy, bár száz a szó,
kiáltunk együtt jó nagyot:
Bolond Laci, te csavargó,
vigyázzák álmod angyalok!

Zephürosz sürgetése

*Válaszlevél Nagy Gábor Miklós költő barátomnak,
aki Hexametert dobol az ujjával...*

Réges-rég volt részem ilyen nagy meglepetésben.
Disztichonokká szőtt szuvenírt küldtél leveledben,
nyájas gondolatokra szabott kis mesteri munkát –
két szép hexametert s két pentametert Budapestről,
ősz idején. S lám, ennyi elég, ez az egy epigramma:
négy kedves sor is úgy felforrósítja az elmét!
Máris azon töprengek: szóltak-e benned előbb is
mélyhegedű-hangjuddal a boldog lelki vidékek?
Küldtek-e, adtak-e jelt citerával, pásztori kürttel,
vagy ha nem, akkor ugyan hogy tettél szert a csodára
és leltél tisztást e szakasztott őse időnkben?
Hogy voltál képes fényt fejteni kéreg alól is,
szomjan az ó kút tiszta vizét felszínre csigázni?
Mondhatnám, ez a jó borok ízével teli érzék,
szív idegén fakadó-zengő parnasszusi játék,
ám ha bizalmi követségben járás is a szándék,
szomjas nyáj topogása, kemény sms Zephürosznak:
jöjjön elő tüstént, térítsen esőt mezeinkre!
Eclogád Iuvenalisa oly jól látja, amit lát:
látja a nép *ideges*, kétségbeesett *rohanását*
s a magukat hajszolva sereglő emberek útján
a szuvas és komor épületek stílusvegyülékét.
Ládafalú, toldott-foldott házak sokaságán
rozsa sötét sárgája vegyül füsttel, *napi szennyel*,
rút ereszek vakolatcsúfító cseppje csatangol s
pattogzik fel a máz – ama konzervált fusi máza.
S látod-e, hány neve-nincs lélek lézeng a falak közt?
Hány beteg és félholt koldul fagy-lelte magányban?
És ami közben az árva tenyérbe egy érme lehullik,
fénytelen órák árama árát rejtik az esték,
s égbe nővő tápos haverok süketen feketéznek.
Nézz csak körbe, barátom, a *Margit híd* magasából!
Nézd Kőbánya vasúti megállójában a mozgó-

lépcső ócska vasát, a veszéllyel telt közönyösség
nyúló, eltakarítatlan nyomait, szurokarcát!
Lásd a ködbe veszőket! Merj belenézni szemükbe s
légyen a részvét tárogató-jele új epigrammád!
Mert, noha tudvalevő, milyen áldott nagy lehetőség,
életadó, szép, új ígélet a mostani béke,
s tudnivaló, hogy az értelem áll jót mint kezes érte,
voltak, akik meghaltak a régít az újra cserélve.
Szárzság fürkészi ma sírhalmuk mohazöldjét.
Öntözzük meg a sírt, kérjünk békét poraikra s
értük is áradjon siratás, zsoldáros imádság!

Filep Gergő: Fagyos lehellet

Kollekció

„Megbocsásson, hogy megszólítom Kegyedet, de...”

„Tegeződjünk, szerintem, *itt* úgyis mindenki mindenkivel tegeződik.”

„Ó, persze, bocsáss meg...”

„Ha még egyszer bocsánatot kérsz, bizonyisten, soha nem bocsátok meg.”

„Jó, igazad van. De engem csak néhány perce állítottak ki, ide, a kirakatba, és gondoltam...”

„Te *új* vagy?”

„Ahogy vesszük. Tegnap szállítottak ide, és reggel már ki is lettem állítva. Gyorsan megy ez. Tegnap még a raktárban – ma meg már itt, melletted.”

„Hanyas vagy?”

„Az A/27-es.”

„Én meg az A/2-es vagyok, régi motoros. Olyan sok csiri-csálé kollekciót aggattak már rám, hogy, minden szerénység nélkül állíthatom: aki csak rám néz, az magát a legújabb Trendet láthatja rajtam. Minden időben.”

„Nem semmi. Tapasztalhattál már ezt-azt.”

„Mit tagadjam... de várj! Te is mindjárt tapasztalhatsz. Közelítenek...”

„Kik?”

„Csitt! Figyelj.”

– Odasüsetek, csajok! Ez tegnap még itt sem volt, mindjárt megpukkadok! Hahaha!

– Hihihhi!

– Ha az én pasim ilyeneket venne fel, hát én nem is tudom...

– Figyuuuus! Ha a te pasid nem venne fel ilyeneket, totál lúzer lenne, és akkor jobb, ha dobod is.

– Lehet benne valami... Na, csajszik! Most megyünk rögtön a mekibe, ahogy megdumcsiztuk, vagy igen?

– Mi még maradunk egy picit.

– Mindjárt megyünk mi is!

– Oksika!

– Nézd ezt a „pasit”... vagy mit, ha nekem ilyen pasim lenne, hát én nem is tudom...

– Nem rossz, nem rossz, tényleg.

– Csakhogy, nincs. Már két hónapja, mióta elhagyott... Nem kellek senki-nek! Nem vagyok elég jó...

– Ugyan! Jól nézel ki, tök okos vagy, érzékeny, meg minden, majd csak találasz valakit, de nyitottnak kell lenni, lényeg, hogy ne depizz.

– Köszönöm. De most nézd meg, milyen jó alakja van! Nagyon dögös... Ha egyszer, egyszer egy...

– Képzeld, ha ezt hallaná...

– Tetszene neki.

– Azt hiszem, te is tetszenél...

– Hülye vagy!

– Gyere már! Lehet, hogy éppen ma találkozol a Nagy „Ő”-vel!

– Jó. Menjünk a többiek után.

„Láttad ezt?”

„Láttam. Ez egy, ez egy... hogy is mondjam, minősíthetetlen viselkedés volt. És hallottad mit mondott? Hát ez így megy itt?”

„Nap, mint nap. De meg lehet szokni. Illetve: meg kell szokni. Mese nincs.”

„Mellesleg, majdnem mindegyiken ugyanolyan ruha volt, mint Rajtad. De én úgy látom, a Te alkatodat nézve, hogy... nos, Hozzád jobban passzol. Már-mint, a hajad színe is...”

„Köszí, ez jól esett, de... természetesen rajtam paróka van. És neked nyilván az *ilyen* nők tetszenek, mint az, aki *úgy* nézett rád.”

„Nincs okod féltékenykedni, és hidd el, nekem fel sem tűnt, hogy parókat hordasz...”

„Csak udvarolni akarsz, te, te 'kujon'! Amúgy meg, azt gondolom, hogy egy magamfajta próba-bábú is lehet csinos...”

„Az nem kifejezés! De mondd: miért hiszik azt az emberek, hogy nekünk nem lehetnek érzéseink? Úgy bánnak velünk, tisztára úgy, mintha...”

„Ne dühöngj. Próbálj az *ő* fejükkel gondolkodni. Te mit csinálnál az *ő* helyükben? Erre gondolj elsősorban.”

„De akkor is: szerinted nem vérlázító ez a bánásmód? És még csak tiltakozni sem tudsz ellene, nemhogy perre menni. Hát milyen világ ez?”

„Ilyen. De te nagyon zöldfülű vagy. És ezt nem sértő szándékkal mondom. Nemrég gyártottak, ugye?”

„Izé... néhány napja. Ám, amit itt, bent, a raktárban tapasztaltam tegnap, ahogy bántak velem, ahogy ide-oda dobáltak, mint valami élettelen holmit, meg, ahogy élcelődtek rajtam, öltöztetés közben, az, meg kell, hogy mondjam...”

„Az semmi. Nekem, mikor én is a raktárban voltam, még régebben, a melleimet fogdosták, meg a fenekemet simogatták, és olyan, de olyan trágár hangnemben szól...”

„Ez embertelen! Azt hiszem, nekünk nagyon össze kell tartanunk, hisz *rájuk* úgysem számíthatunk.”

„Egyetértek veled... de pszt! Megint jönnek...”

Nyárvégi szélcsend

Többször kihevertelek

ahogy a föld a reggeli harmatot
a csodálkozás a némaságot
a kinskeresők a napokig zuhogó esőt
szántás a hömpölygő áradatot

Többször legyőztelek

mint szeretet a közönyt a közönyt az utálatot
a szelídség a sértést mint forrás a sáros vizet
hallgatás a találgatást a jóváhagyott könnyeket

Még többször elhittelek

mint pogányok a hitetlenséget víz a színes kavicsokat
pillangó a szivárványhidat

ami

sehová sem vezet

a mély érzések önhipnózisa nehéz tükör
nem kell cipelni mindenkinek

Jézus vitte a keresztet

a hitet – előző életünket
karmikus kapcsolatunk megtépázott
keresztlevelét – bizonyosságát
miért is hittelek

Kódolt üzenet

Hallom a suttogást – értem
ha hozzám beszélsz.
Hallom a morajlást a csobogást
a sziszegést – a jajgatást
a sírást a zokogást
a csepegést a folyást
a nevetéstől hangos csilingelés dalát
a muzsikát.. a ritmus dübögését
a ringás suhogását a lépés lökötését
a futás egyenletes csapódását
az eső a jég kopogását
a villámok dörrenését
a föld szuszogását – a szellő szavát.
Látom a körülöttem elterülő tájat
a fekete- fehér keretét a színes karneválnak.
Végig simítja kezem a gömböket a simát a rücskösét
a trapézt a négyzetet – a kockát
a hegyeset a domborút a tompát
Érzem a illatokat – érintéssel az anyagokat
papírt vasat az éltető fákat
hajszálerekkel megfestett világnak
titkos kódolt üzenetét..
Gondolatiságunkban az asztrális magányt
Fizikai valóságunkban élt – élettelen
a születést a halált
Isten kegyét és büntetését az angyalok láthatatlanságát
kívánságaim beteljesülését
A szemetek tükrét a fényeket
égi koronát a szivárvány eget.
Láthatom a felkelő majd búcsúzó napot
a holdat a csillagot
Láthattam távoli fényeket
ködös messzeséget – éveimet
de a búcsú szavát még nem tudom
állok e világban és csak álmélkodom
egy újabb messzeséget kémlelek
de a titkot nem fejtettem meg
még nem mehetek..

Reggeli gondolatok – II.

(Kirakatlan puzzle a szívem)

Milyen módon fűzhetném vissza mindazokat akikkel összeértünk
akikkel az azonosság rezonanciáján megérintett összeölelt a szeretet
eltitkolt volt vagy őszinte más egyszínű kvarckristályok gyűjteménye
öröklét hite pillangó szárnyakon együttrepülés félelem nélküli mosoly
a nagy még nagyobb szerelem erős évekig tartó vágy valakiért értem
Nem érdekel a harc bennem elfogyott – akkortájt minden lendületbe
beleálmodtam valakit magamba véstem mindent mint a barlangrajzokat
azt hittem az emlékek olyanok lesznek mint az újszülött ha megöleled
de sikerült kiválasztanom akikkel nagyon boldog most hiányukkal vagyok
Van aki tudja van aki képtelen felbukkanunk eltűnünk együtt vagy nélkülünk
mindegy – velem vagy nélkülem könnyen vagy nehezen jön még vagy betelt
még vagyunk – magunkba égetett hittel megíródott sorsok törölhetetlenül
mindegy – velem vagy nélkülem könnyen vagy nehezen
a pillanatok kockáit össze-összehúzó – mégis kirakatlan puzzle a szívem.

Filep Gergő: Balkon network

Háromszázötvenedik hálaének

(Fény-ikertestvér)

Gyönyörű Gyöngyszavúmnak
(és Munkácsi Miklósnak születésnapján)

Kitárom testem a taroló **Fénynek**
a fölszakadt Mindenség-Egésznek
és avarágyra **aléló** árnyam **ott**
dobog szívnek szeretkező magánynak
És mindeneget átható pőreségem
mint bebalzsamozott **halott**
szikráztató szépségnek **szentül**
az időtlen igében -- **Vágy**mezőm
szemérembozótosom magasán
csiklóm csíracsőndjén a Nap
emel Oltárt (mint féltékeny
Kedvesem tenné ha tehetné)
És **néma** méhem szerelemszája
is úgy ragyog mintha a **Fény**
ikertestvére lenne – Mily
vergődő a **vágy** hogy csillagív
életkelyhemet nem hagyhatom
kívánckozó Gyönyörű Kezedre

Kettőszáznegyedik hálaének

(Bujdosóeskü)

Gyönyörű Gyöngyszavúmnak

Völgy vezet hegy takar -- Lombokat
lop reám -- Elsimít dombokat
Tereli tűzvészes gondomat

Bizalom-barlangja rejteget
Bánatom szégyenem eltemet

Milyen **szép** Egyedül milyen **szent**
a Magány -- Csak Hazám hinthetem
hittemmel tele ha intene

Megméretésem ez -- Letésem
honleány-**eskümet** kezébe

Fogadom -- Hú leszek minden
medencekínjához s **kincsemet**
- szabja-szült szavaim - kizengem

Filep Gergő felvétele

Kettőszáznegyvenhetedik hálaének

(Sor(s)ba-oldal(fal)azás)

Gyönyörű Gyöngyszavúmnak

Látod-e Kedves ahogy hozom
ahogy **Előd**be hozom Hazámat
Kezét - e bűnnel sarazódó
féltett Budapestet - markolom mert
„magam is gyermek” -- És az **áldás**
jőtevő jussáért oldalazunk
a Sor(s)ba mint lerongyolódott
hontalanok -- Látod-e Kedves
így adlak örökmély sebemhez
- **megtartó barátok** és **végső**
vállalások nélküli életemhez -
így hordom koloncom - a terhet -
a **válttörő** JELnehezéket
(vajon a bántás vagy az „Út
a Jövő(**nk**)be” macskaköveit)
Így vakollak be **véletlenek**be
az **elűzött** Éj rokona - én -
Újkori Kőmíjes Kelemenné

Valahol az álom és álom határán

Intett. A lány kegyyel és kecsesen. A férfinak, vagy a kutyának? A szép, okos huskynak. Ki tudja? A szőke lány máris elindult. Azon mezítláb, ahogyan fesztelen volt. Rugdalva a füvet. Nevetve.

– Na, jön?

Ez a huskynak szólt? Azt magázná? A kutya anélkül is tudta dolgát. Ment.

– Na! – mutatott a széplány a férfire. – Vagy marad?

A férfi már értette. És persze hogy nem akart maradni.

A sétaúton, a behajtani tilos tábla alatt egy piros cabrio parkolt, lehúzott tetővel. A lány odasasszézott. Nevetett, talán tényleg volt humora, és érezte a helyzet komikumát. A romantikáját nem. Keményebb nőnek nézett ki, még így szőkén, kék szemmel is, mint hogy romantikus legyen.

A lány megcsipogtatta a tilosban álló kocsit, aztán beült. A husky beugrott a lány mögé, hátra. Huh, ez a lány tényleg ennyire gazdag? Ez a kocsi így ránézésre is többet ér, mint otthon az önkormányzat szociális bérlakása, mármint az egész hagymabűzös lépcsőház.

A férfi elégedett hímmosollyal nyitotta az ajtót. Na, látjátok, lássa a Világ, mégis én vagyok a Jani!

– Hátra! – szólt a lány, és máris indított. Tehát, ha a férfi nem kívánt ott maradni, gyorsan kellett cselekednie. Belendült – pedig tornából rossz volt – hátra.

Dobta a kocsi kipörgő kereke a kavicsokat hátra, messzi, talán a magas hegyen is túlra, az Óperencián is túlra, vagy csak valahová az álom és valóság határára. Vagy talán egy álom és egy másik álom határára. Oda.

Azonnal kilöttek. A férfinak a kutya mellett kapaszkodnia kellett. De nem a kutyába, mert az egy lesajnáló pillantást vetett rá. „Haver, mi még nem vagyunk ennyire haverok!”

Azt lehetett gondolni, hogy valamelyik szomszéd bolygót akarják lelőni ezzel a repülőstarttal. De ez nem a Cape Canaveral, az Air Force Station, az Egyesült Államok Légieréjének (USAF) rakétaindításra szolgáló bázisa. Ez nem! A lány viszont – a férfi még a nevét sem tudja, se a lány az övét, viszont hogy a husky Tom névre hallgat, az biztos, hiszen a lány az előbb így szólította azt – rakétának képzelte a kocsit.

Az aszfaltrakéta csak egyszer lassított, sőt állt is meg egy lámpánál, amely piros lett. A lány arca is, mélyebb piros, mint a lámpa meg a kocsija. Sőt, szép szájából, mintha káromkodás is morzsolódott volna. Vagy a férfi rosszul hallotta? Tom, a nemes szibériai félre nézett, ő semmit sem hallott, majd a mellette kapaszkodó férfire pillantott. Kék szeme átható pillantása mintha jelentőségteljes lett volna. Csak vajon mit akart jelenteni? (Ki tud itt kutyául? Még ha kutyául is érzi magát, akkor is, ki tudna itt kutya-lélektaniul?)

– Hová visz? – Csak érdekelte a férfit. Hátha elrabolják. Egy szép szőke tündérlány! (Van neki olyan szerencséje?)

A lány felkacagott. Hátravetette fejét, aranyhajával játszott a szél, és nem csak egyszerűen kócolta, mint más, földi halandóét.

– Elrabolom! – hátrakacsintott. Tényleg lehet hinni-remélni, hogy kacsintott? Rá a férfire.

A férfi higgye, vagy ne? Ez vele történik, éppen? Körülnézett. Előbb a hegyről egy nagy lejtőn a völgybe tartottak, majd egy másik völgyön át egy másik hegyre. A kapaszkodás a fürge kis sportkocsinak meg sofőrének meg sem kottyant. Már is a másik hegytetőn voltak, ahonnan szép kilátás nyílt a városra, amely alatt terült el, a gazdagok villanygyede (palotái) lába alatt.

Egy szűk útra mentek rá. Árnys fák alá. A szűk út nagyon sima volt, frissen lehetett aszfaltozva, nem úgy, mint a város meg az ország többi útja, és valami különleges anyag lehetett, mert egészen fehérés szürke volt. (Ez gumibitumen, azaz használt autógumiból készült aszfalt.)

A férfi csak kapaszkodott, mint az a bizonyos majom a köszörűkövön, és nézett ki a fejből. Errefelé még sohasem járt, csak hallott róla. Ez a mesés álmok földi valósága volt, a gazdagok világa. Ide az egyszerű halandó, ha nem a gazdagok alkalmazottja (cse-lédje, mondjuk ki!), be sem léphet, még csak nem is kukkanthat be.

Itt szép parkok, széles, pókhálóként össze-vissza ágazó kerékpárutak, nagy telkek, magas kerítések, csend, jó levegő és nyugalom uralkodik. A lány itt már, és nem csupán a keskenyebb utak miatt, hanem neveltetése okán lassan vezetett. Nem lassabban, mert az akkor csupán a sebességhatár kétszerese lett volna, hanem egészen lassan, ha nem is séta-, de kocogás-tempóban. Így a lány bekormányozta a morgós kocsit – a sportkocsi így, lassúva morgott, nem tetszett neki ez a semmi haladás –, hogy orral odaálljon egy nagy, kovácsoltvas kapunak. Ez a kapu nem túl sokkal, csak másfélszeresen lehetett nagyobb, mint egy átlag grófi vagy hercegi kastély kapuzata.

Nyílt a kapu – valami távvezérlős szerkezet lehetett a kocsiban –, és ők máris behajthattak.

A férfi hátul elámult. No, azért nem elájult. De nem volt túlságosan messze attól sem!

A kovácsoltvas kapu – de akkor miért kovácsoltvas? – acéllemezekkel takart, így senki kintről nem láthatta, mi van bent. De akinek feltárult a kapu, az kis – vagy nem kicsi – túlzással úgy érezhette, ez a mennyek kapuja. A mennyország egy darabja, egyik legszebb darabja ide költözött a földre, le.

Csikorgó-ropogó fehér kavicsút, szélén vörös sziklák, vagy talán sziklát utánzó téglák sora. Az út a kaputól méltóságos ívben kapaszkodik a domb... vagyis a hegytetőre. Ott egy egyszintes villa áll. Meredek zsindeletetés, rajta manzárdablakok sora. Egy tömzsi tornya van, mint egy vár öregtornya, lakótornya, és több kis fiatornya, kissé művészi szeszéllyel elszórva a tetőn. A villa meg a kapu között park, ősfák, bokrosok, fenyves-csoportok, kis rét, szökőkút. Angolparkot idéz. Kastélyparkos angolparkot.

Megálltak.

A lány leállította a motort. Aztán bekapcsolta önmagát. Akár egy idegenvezető az ősi, lordi parkban a normann vár előtt. Amelyet még Oroszlánszívű adott a családnak, amely azóta is büszkén viseli a térdszalagrend meg az arany-mókusrend X-edik fokozatát, mint az ősi familia 24-ik hajtása. És a többi...

A lány elővett egy elektronikus kulcsot, nyomott egy gombot és nyílt az ajtó.

Komornyik, komorna, meg a többi szolga és szolgáló nem tüsténkedett elő. Pedig az ember már elvárta volna őket. A lány a férfi gondolatában olvasott, vagy a férfi arcán volt egyértelműen olvasható gondolata, mert erre válaszolt.

– Nem kell ide nagy személyzet! – csicseregte. Vállat is vont. – Minek ide annyi ember? Csak zavarnának, meg sokba is kerülnek! Tudja maga, el tudja azt képzelni, hogy egy egyszerű kertész mennyit kér manapság? Nagy dolog, üzni a vakondokat – megcsó-

válta szép kis fejét. – Inkább alkalmi munkásoknak fizetünk! De csak akkor, ha elvégezték, méghozzá időre és rendszeren a munkát. Mert nálunk, kérem, aki nem dolgozik, ne is egyék!

A nagy házba a magától nyíló ajtón előbb a lány ment be, majd mögötte, másodikként a kutya. Aki, mondom, aki és nem amolyan amely, élés pillantást vetett a férfire. „Haver, itt nekem előjogaim vannak! Neked csak lassan a testtel, jó?”

Kellemes hús. Egy márványcsarnok. Otthon kb. az iskola tornaterme lehetett ekkora. Ez egy kissé nagyobb volt. Széles, a csarnokot ölelőn hajló lépcső vezette fel a szemet a tetőtérbe. Az is bábos volt, az is márvány, ahogyan az együttpisülésre csábító szökőkút, középuitt.

– Ez a hall, mint a viking lordoknál – jelentette ki a lány ellentmondást nem tűrő hangon. Pedig senki sem akart neki ellentmondani. Hiszen olyan édes-szép volt! Mondhat az ilyen bármi hülyeséget. – Mögötte – hadarta gyorsan tovább a lány – a télikert van. Anya birodalma az óriás banánpálmával, bizony. Még banánt is tudunk róla legelni, bizony, sajátot! – Ezt úgy mondta, bizony isten, olyan komolyan, hogy aki nem látja a helyet meg a nőt, az megsajnálná, hogy szegény csak így tud banánhoz jutni.

– Aztán mögötte, a télikert mögött – folytatta a kis csacsogó – van a teraszbástya. . .

Abbahagyta. A férfi megijedt: mi rosszat mondott, vagy éppen mondani kellett volna valamit? Elfelejtett lelkesen bólogatni, és közben „ah-ah” hápogni. Most, ekkor bepótolta.

A lány elégedett kis biccentéssel vette ezt tudomásul.

– Tudja, miért jó az a teraszbástya?

A férfi már majdnem kimondta, amire gondolt: ha jönnek a gaz vizigótok, akkor védhessük a szép, ősi várat. Ehelyett, mert ez nem mondhatta ki az azonnali kiseprűzés veszélye nélkül, csendesesen megrázta a fejét.

– Hát azért – mondta a lány –, mert innen van a legszebb, díjnyertes kilátás a városi panorámára. Úgy bizony – bólogatott önmagának nagy hevesen –, kettő millió eurót is kínáltak már apának ezért a házért, csak a kilátás miatt. De az – felkuncogott – nekünk is kell, és nem vihetjük a költözéskor magunkkal. Igaz vagy nem igaz?

A férfi nem hitte volna, hogy ezt a nő komolyan kérdi. De olyan komolyan nézett rá, mint aki tényleg komolyan kérdi.

A férfi bizonytalan biccentett. Majd sokkal lelkesebben újból, és akkor már mosolygott is. Volt egy olyan kósza gondolata, hogy ez az egész nem igaz, így nem lehet az, vigyorgni kell, inkább önmagán, minthogy később egy ország röhögjön kárörvendőn rajta. Itt vannak valahol a filmesek, akik majd a következő bődültésre előbújnak valahonnan, és együtt kiáltják a szép, szerepét most halál komolyan játszó lánnyal együtt, hogy „kíváncsi kamera!”

Talán még a kutya is ezt fogja kiáltani, az a Tom, aki csuda figyelmesen szemléli őt.

Megremegett. Egész hideg volt itt bent. De azért vigyorgott. Arra is gondolt, ha mindez filmezés, a nagy tévés átverés-show-ok egyike, akkor a szegény áldozatnak valamit fizetni szoktak. Néhány eurót, lehet, de neki még az is jól jön most. Nem is a pénz mennyisége, hanem a tudat, hogy valamit kapott, valamit adtak neki, nem csak röhögnek rajta, aki így mégis bekerül a tévébe. Elvégre ezért jött a fővárosba, nem?

– Most figyel, vagy mit csinál éppen?

A lány meg a kutya, mind a ketten kék szemmel a férfit bámulták. A férfi csak állt és vigyorgott magában, mint a tejbetők. Túlfőtt tejbetők.

– Ez túl szép – nyögte, és nagyon remélte, hogy a valahol hátul, a díszletek mögött felvonyító producer legalább plusz tíz euróval jutalmazza mondását, a produkcióját. Ugyanis olyan átszellemült képet vágott, hogy az legalább tíz eurót megért.

A lány meg a kutya egymásra néztek. És mintha mind a ketten vállat vontak volna. „Na, neked még most esett le!”

– Jobbra apám birodalma – folytatta a nő. – Onnan is át lehet menni a télkertbe, meg van ott egy dohányzószoba külön. Szintén arra van sorban, egymásra fűzve a titkári szoba, mögötte apa dolgozója, a budoir-szoba a gardrobe-bal, meg külön fürdőszoba és WC is természetesen, apa hálószobájával.

Bólogatott a szép nő. A férfi meg majdnem megkérdezte: anya hálója meg apa hálója felett van? És ha akarják egymást, csak seprűt kell a mennyezethez verni, s kopogni? Persze ezt nem kérdezte meg. Tom szép fehér fogsora túl közel volt az ülepéhez.

– A másik oldal felé néző alsó szinten a díszebédlő, a fogadóterem és a könyvtár van, alatta az alagsorban a konyha, a tálaló és a bentlakó személyzet szobái. Meg a kazán. Menjünk arra?

A férfi felvonta vállait, egyszerre mind a kettőt. Hitte, ez a tévében majd nagyon jól fog mutatni. Ötven eurósan. Elhatározta, annál olcsóbban önmagát már nem adja!

– Akkor a tetőtér – mutatott fel a kétszárnyú márványcsodára a nő. – De – torpant meg az első lépcsőfoknál – oda ne menjünk! Én – nyomta meg a szót – nem szeretem az ilyen gyors bizalmaskodást!

Most mi van? A férfi nagyot nézett. Meg sem kellett játszania magát. Arcán volt a döbbenet. Ki lehet az, aki a szép, de beugrató színészlányoknak írja ezeket a szövegeket?

– Inkább – mosolygott kedves, házigazdás módon a lány – megmutatom a panorámát. Abban nem fog csalódnai, az legalább ötven eurót ér, percenként!

– Annyi nekem nincs – tiltakozott a férfi.

A lány válaszul kacagott, majd karon ragadva vendégét kihurcolta a bástyateraszra.

– Hát – szívta tele a lány nem nagy, de formás melleit levegővel. – Nem mesés?

A férfi alig bírta letépní szemeit a lány melleiről. Bambán bólintott. Kissé zavarta, hogy mindent látó, észlelő tekintettel nézi őt Tom, a négy lábú házi-fickó. Amúgy a kilátás tényleg nem semmi volt. Ez a villás-palotás hegynek valóban a legmagasabb pontja volt, alul meg a háztetők, vártornyok meg fenyőcsúcsok felett elröppenő tekintet az egész fővárost láthatta, mindenestől. Tényleg, mintha innen csak egy kéznyújtás lenne minden. Elérni! Amit akar. Aki innen kinyújtja kezét, annak markában van az egész város, a világ. A férfi alig-alig tudta megállni, hogy ne tegye ezt, legalább az álom kedvéért.

– Ugye? – törte meg a percekre beálló csendet a lány.

– Igen! – vágta rá a férfi.

Aztán mind a ketten zavarba jöttek. Olyan volt, mintha egészen másról, nem a kilátásról, hanem önmagukról és álmaikról beszéltek volna. Ők, ott ketten. Valahol egy álom és egy álom határán. Amilyen nincs is.

A lány elfordult – ezzel most vége? Mindennek. A meséknek, az álmoknak? Ilyen vége nem lehet. Vagy, csak egyszerűen a valóság ez.

Viszont: volt valami remény. Kis csalfa. A lány, a csodaszép és még csodásabban gazdag lány arca egészen vörössé lett. Mint, aki zavarban van. A férfit meg ez reménnyel tölthette el. Hiszen a lány, az az álomlány annyira emberi lett...

Kolbász

Ott hevert egy parki padon félig becsomagolva, jó fűszeres, fokhagymás kolbász, ahogy a magyar ember szereti. Lehetett vagy húsz deka. Valaki ott felejtette, vagy szándékosan hagyta ott, ki tudja?

A járókelők jöttek-mentek, ügyet se vetettek rá. Illetve mégis, egy öreg, olyan nyugdíjasforma, meglehetősen kopott, horgas orrú, kezében öblös kosár tele üres üvegekkel. Köhögve totyogott az illatos csomaghoz, leült, szinte ugyanabban a pillanatban, amikor egy hasonló korú, görnyedt hátú öreg huppant a kolbász mellé.

Egymásra néztek, aztán elfordultak. Köztük a kolbász, egyik csücske kilátzott. De még ha nem is látták volna, érezték, ott keringett a szaga az orrukban, és úgy megcsiklandozta az ínyüket, hogy szinte beleszédültek.

– Az istenit, meddig strázsál ez itt engem? – dühöngött magában a kosaras.

– Pucolj, komám – fészkelődött a másik –, amíg jó kedvem van!

– Szép időnk van – bökte oda a horgas orrú.

Ismét egymásra néztek.

– Szép.

– Eladja őket? – biccentett az üres üvegek felé.

– Maga mit gondol?

– Pukkadj meg! – gondolta, és meg se mukkant többé.

Teltek a percek. A két öreg csak ült, ücsörgött összeszorított szájjal anélkül, hogy egymásra vagy a kolbászra nézett volna. Mindegyikük a másikra várt, arra, hogy feladja, és otthagyja az égből hullt reggelit.

Hirtelen felbukkant egy kutya. Szimatolva oldalgott a padhoz, és a kolbászhoz kapott. Hanem a kosaras gyorsabb volt ám nála. Sejtette, mit akar, és még idejében elrántotta a zsákmányt.

– Jó étvágyat! – futott össze a nyál a görnyedt hátú szájában.

– Na, egyen maga is – enyhült meg a kosaras, és a kuvaszba rúgott.

Nem beszéltek, ettek, mohón, kidülledt szemekkel.

A XXI. század küszöbén, egy parkban.

Szilágyi István nyomán

Szaporán hullik
kő a kőre apadni
kezd a kút vize.

Idegenbe hogy
engedném, kit létemnél
jobban szeretek?

Fáziseltolódások

Mélyen érintette minden ünnep. Hitt a zsaroló meleg fénynek
mely életének rozsdás rugóit újra mozdította, hogy kezdődjön
a tévelygés az idegenben, gomolyás a lassúdadban.

Dialógusokat kreált, mikor nézte a vitrin érintetlen
poharait. Nem volt bora, mégis öklendezett, rágódott
múlton, jelenen, rótt a kövekre találó sírverseit,
annyira zavarta a holtak némasága és a csönd az egykor
virágzó birodalmak helyén.

Merészkedett, ha lehetett beljebb, s nem
őrizték határaikat, hatalmukat éberén. Volt
ereje, túllépni e mai kocsmán, át tűzön, vízen,
katasztrófán, Isten szolidaritott vele, hallgatta
hallgatását, s erősen tompította a zajt a kereszt ácsolása
közben, reményt adott a vándorláshoz, hogy ne
térjen le az ígéretekből épített útról, az útról, ahol
holtak csontja porából sarjadnak füvek.
Hányszor térdelt az útkeresztveződések Krisztus szobra elé

tanácstalan, azzal métellyel vérében és minden porcikájában
amit az ősi emlékezet és ösztön vezérel. Mindenütt fák,
levelek hullanak a fénytörésből. Végül kirajzolódik egy templom.
Felteszi magában, hogy marad és kipuhatolja
a titkot.

Valami kompozíciószerű lehetősége lelkesíti, vagy csak
a tenniakarás rögeszméje ez, akár a szerelem, amely szétfeszülő
erkölcsök, törvények bűzében a megmaradás a legtisztább
elve még. Az írás szerelem, a gondolat
gyermeke, melyet felnőtté a szenvedés és tapasztalat
nevel. No és a finom mozdulatok, görnyedten csiszolni
az amorf anyagot, majd beleroppan a gerinc, s nyilall
a szív, mire utat tör magának a lélek mélyrétegei-
ben veszteglő, egyszeri fény. A szerzetesekre gondol,
a gyertyákra, az egyetemeshez támaszkodó szalmaszálban
a ciradás betűkre.

Filep Gergő: Hótaposó

láttalak a Dunánál

Fövényi Sándor barátomnak

a rakodópart alsó kövén ültél, sorsodba merülten,
szemed fáradt esti fényben alig lát,
egy termetest okádva, köszönt rád a Duna,
épp ahogy köszöntötte József Attilát.

köveken szuttyog, örvény ha böffen,
a vén zavaros mosónő, ilyen, ha mos,
fém a fémre csozzan, zörögve nyámnyog
az égszemű macska, a kettes villamos.

budai lankák utcái gyöngysor,
szemközti partról ékes a fény,
riszálja magát e furcsa kis játék:
tükörkép tenger a víztetején

angyalok néznek, míg leölné őket
a véres magányú képzeleted,
unják már biztos az örök időket,
s hogy a halálodat erőlteted.

vérszínű égre ezernyi csillag,
hamarosan újra hozzánk köszön,
ott van a Hold is, sarlója látszik,
mint egy kivilágított lábujjköröm.

megérkeztél

megérkeztél,
ide értél, eljutottál, megtaláltad,
Neked adták, megszerezted, levadásztad,
hozzád került, elszeretted, lehalásztad,
ezer módon magyaráztad

hitted, amikor belekezdted,
sóvárogtál, akartad , igyekeztél,
vágakoztál, óhajtottad, reménykedtél

és most itt vagy, ülj le,
maradj csendben,
megérkeztél

Filep Gergő: Garázslejáró

Félremagyarázó szótár

Babilon – Paszuly Ilona.

Babrál – Paszulykodik.

Bácsi – Állj meg, bunkó!

Bagóhiten élnek – kevés pénzért dolgoznak.

Bajkál – Minden probléma forrása.

Bakancs – Hímnemű lábbeli.

Balalajka – Balkezes úrkutya.

Balkán – Törvénytelen kapcsolatból született mongol uralkodó. Családja igen változatos képet mutat. Unokafivére a táncfenomén Kán-kán, fia a közszereplést kerülő Ritkán, apja a nagytermészetű Karakán, nagyapja a kirobbanó Orkán.

Balszerencse – Balkezesek sikertörténete.

Balsors – Suta élet.

Barátságos – Szerzetesi erényekkel van felvértezve.

Barbár – Balkáni kocsmá.

Barikád – Juhfürdő.

Bariton – Uszonyos birka.

Baromfi – A marha utóda.

Bádog – Öreg kutya.

Bálvány – Hírnévtámaszték.

Bámul, mint borjú az új kapura – Marhára romlik a látása.

Bányarém – Bezárás.

Bányász – Kiváló földturkász.

Bárány – Éjszakázó juh.

Bárányhimlő – Kostüzelés.

Bárdok – Szórakozási csomópont.

Bármikor – Folyton nyitva tartó szórakozóhely.

Becsület – Értékszékely.

Becsinált leves – Soupé á lá fos.

Becsmérel – Meghatározza az értékeit

Belemered – Pornó újságot forgat.

Belevág – Élesek a gyomorjártatai.

Belpolitikai tisztogatás – Hashajtó.

Bekötik a fejét – Fejsebe van.

Benelux – Kárpátaljai település fényei.

Betonágy – Panelfakír fekvőhelye

Betyár – Arabló vérdíja.
Berezelt – Tettenért színes fémtolvaj.
Biológia – Egészséges függeszkedés.
Bizánc – Történelmi város, melynek elfoglalása után a törökök nagy isztambulit rendeztek.
Bocskor – Kölyök medve évada.
Bokros – Csomagküldő Lajos.
Boldog – Örömteli kutya.
Bolthajtás – Áruház-terjeszkedés.
Boltív – Bevásárló negyed.
Bohémia – Korhelyföld.
Borbála – Aszúgöngyöleg.
Bordély – Alkoholmámoros éjszaka.
Boreász – A legkiválóbb szőlőnedű.
Bornemisza Gergely – Józan gondolkodásáról ismert magyar hadvezér.
Borjú – Iszákos juh.
Borosta – Szeszelt szakáll.
Borzasztó – Forralt bort iszik.
Bóklászik – Vakon teszi a szépet.
Bőgő – Siránkozó vonós hangszer.
Bölény – Tágas életforma.
Bugris – Zörgő paraszt.
Bukarest – Lusta ember bocskorban jár.
Bukta – Elvesztett sütemény.
Burjánzik – Dél-afrikai fehér nőnek udvarol.
Bútor – Temetés utáni társas étkezés.

Nem lehet

Vasárnap délután valaki csöngetett az ajtón. Mari nem várt vendéget. Pihent az ágyon, feje alatt a párnája. Nem húzta ki a heverőt, csak úgy helyezkedett el kényelmesen, a taburét odatette a lábához közel, arra ráfektette a jobb lábát, a másikat a támlára helyezte, és keleti kényelmet teremtett magának.

Nem nagy ihlettel kelt fel, de ha már csöngettek, meg kell nézni, ki áll az ajtó előtt. Egykedvűen tette rá kezét a kilincsre, majd kitárta az ajtót. Nem akart hinni a szemének. Ott álltak előtte a barátja az apjával együtt. Meglepődött, mert még eddig az apukát nem látta vendégül, de összeszedte magát, és behívta őket.

Mivel meleg volt, megkérdezte lefelől, mit innának, sört vagy üdítőt. Mindketten a sör mellett maradtak, így Mari is csatlakozott hozzájuk. A konyhából lehűtött sörökkel és három pohárral tért vissza. Mosolyogva megkérte a kedvesét, nyissa ki az üvegeket, és töltsön a poharakba.

Mari arca piros lett az idegességtől, nem tudta ilyen váratlanul miért ülnek ők hárman itt a szobájában.

Az apa telt, mondhatnánk túltáplált, a kedvese magas, kisportolt alkatú, fekete haja a vállára omlott természetes hullámokban, kiemelve szép arcvonásait, és, hatalmas szempillái alól mosolygott Marira. Szereti ezt az embert, szívvvel lélekkel, ahogyan még talán senkit sem szeretett. Már két éve tart a kapcsolatuk, amit semmi sem zavart meg.

Szürcsölgették a sört, amikor megszólalt az apa.

– Drága gyeregem. Megismertelek. Voltunk együtt társaságban, voltál nálunk, most én vagyok a te vendéged. Rögtön elmondom jövedelem okát. Bélától tudom, már többször előjött a kapcsolatotok megpecsételése, de valamiért mindég eltusoltátok. Szeretném tudni, mit tervezel a jövőt illetőleg. Mindketten benne vagytok a korban, ami meg engem illet, szeretnék unokával játszani. Lehetne szó hamarosan az esküvőről?

Mari ránézett Bélára, aki megfogta a kezét, és így folytatta az apja gondolatait.

– Tudod jól drága szívem, már nem egyszer felhoztam ezt a témát, de mindég eltérő választ adtál. Most alapjában véve azért van itt az apám, meg szeretné kérni a kezéd, beszélgessünk a részletekről.

– Miért nem mondtad meg nekem, mi járatban lesztek nálam? Most nagyon kellemtlenül érzem magam. Tudom, boldognak kellene lennem, mert nagyon szeretlek, ezt te is jól tudod. Nem csak szeretlek, de jóságos szíved is sokat jelent nekem. Mondja kedves apuka, hogyan képzelte el a mi házasságunkat?

– Ettől egyszerűbbet el sem tudok képzelni. Ott laknátok nálunk az emeleti részben. A feleségem főzne mindannyinkra, a részleteket megbeszéljük később.

– Egy pillanat. Nekem itt a munkaviszonyom, amit nem szeretnék elhagyni. Azért valamit csak kifejejtett, kedves apuka. Nekem már van két nagy gyermekem, én harmadikat nem akarok szülni. Ezt Bálának is tudtára adtam. A gyerekeimet meg sem említette.

– Amikor az emeleti szobáról volt szó, ott a gyerekeknek is van egy helyiség, az természetes, a gyerekekkel együtt szeretnénk családtagként szeretni benneteket.

– Hol dolgoznék? Újvidékre nem utazhatok, hiszen a két gyereknek még szüksége

van rám, főleg az ovisnak. Bála – fordult a kedvese felé –, hiszen te jól tudod az álláspontom. Azt is megértem, szeretnének gyereket, de ha ez választ el bennünket, akkor...

Elakadt a hangja, nagyot nyelt, bele nézett Béla szép szemébe, amiből a szomorúság válaszolt a kérdésére. Megértette. Vége! Nincs tovább. Igen megértette, de nem akarta elfogadni. Ennyit ér egy szerelem? Kezdetben bizonygatta Béla, nem akar nőszülni, szó sem lehet róla, és nem is sejtette mennyire boldoggá tette ezekkel a szavakkal. Most nyilatkozni kell, de már elmondta, amit akart. Itt nincs több mondanivaló.

Megszólalt az apa.

– Gondolkodjál el azon, amit mondtam. Én volnék a legboldogabb, ha a menyemnek nevezhetnék. Béla, induljunk, mivel a Te autóddal jöttünk. Ti úgyis hamarosan találkoztok, jobban mondva két óra múlva már itt lesz a fiam.

Mari nem marasztalta a vendégeit. Amikor becsukódott utánuk az ajtó, bizonytalan mozdulatot tett, ránézett a faliorára, nem regisztrálta az agyában hány óra van, mikor jön vissza Béla, állt egy darabig kővé dermedve. Kavarogtak benne a gondolatok. Jól döntött? Elveszíti azt, akit igazán szeret, aki őt is szereti, vagy önzően eldobja a férfit, aki napfényt hozott eddigi ködös, fagyos téli életébe, pedig még a harmincötödik évében jár, a sok csalódás után, a boldogság beköltözött a házába, elillan egy pillanat alatt, ismét az egyedüllét vár majd rá. Meggondolom. Talán mégis hozzá megyek, felesége leszek. Akkor is ilyen szép lesz a szerelem?

Ha kihűl, mint mindenkinél? Elhessegette magától ezeket a gondolatokat. Nem. Nem lehet. A gyerekeim az elsők. Nem megyek sehova sem, az állásom sem adom fel. Ezt a szakítást is kibírom. Amikor ide ért gondolatban, akkorra már szótlánul potyogtak a fájdalom, a keserűség, meg az önsajnálát könnyei. Bement a szobába, nem feküdt le, az asztalhoz ült, fejét a kezére hajtotta, és most feltört a zokogás. Amikor lecsillapodott, meg volt győződve, rettenetesen hosszú, magányos éjszakák fognak rászakadni.

Nem maradhatott a szobában, úgy érezte megfullad. Már lassan lemenőben volt a Nap, és ő kiment az utcára. Tudta, az utcán nem jár senki, nem olyan az életvitel, mint ifjú korában, amikor sétáltak a korzón, nyüzsögtek az emberek. A háború utáni nincstelenség, a szegénység rátelepedett a falura. Marit a csend karolta meg, az vezette a kihalt utcákon keresztül, Elment a Krivaja partjára, a templom melletti parkba, de egy lélekkel sem találkozott. A templom mellett nem voltak felállítva a kerékpárok, tehát nincs mise. Ahogy így lépkedett, mintha szellemfaluban lenne. Minden olyan hihetetlen, mégis valóságos, úgy érezte a lelkében a fájdalmat, mint gyerekkorában, amikor elveszítette az apját, majd a frissebb seb, a pár éve elhunyt anyja hiánya, olyan érzése volt minden, minden ellene szegődött, az egész élete romokban hever. Ösztönösen folytatta az útját, a házak ablakaira hiába nézett, nem adtak választ szívfájdalmára. Mintha a függöny mögött senki sem létezne, onnan sem jön megoldás keserveire. Úgy tűnt, mindenki elmenekült a világ szeme elől, csak ő rója az utcákat.

Lassú léptekkel megindult vissza a lakásába. Alig lépte át a küszöböt, ott állt Bélával szemben, átölelték egymást, és sírtak mindketten.

Magyarság

A Kárpát-medence
áldásos földjére
érkezett egy kis nép
több, mint ezer éve.

Körbezárt szigetként
él Európában,
de hittel megmaradt
csonkolt hazájában.

Szorítja őt körben
germán és szláv tenger,
de győzi a harcot
a jó magyar ember.

Az egész nagyvilág
ismeri értékét,
tatár, török, orosz
ölte, szívta véréét.

Más népek oltárán
áldozott eleget,
idegen érdekért
adott életeket.

Emeld fel, magyar nép,
emeld fel fejedet!
Viseld büszkén, bátran
ne szégyelled nevedet!

Törekedj egységre,
szent összetartásra,
testvér-kézfogásra,
és megmaradásra!

Te lehetsz az Isten
új választott népe,
„Kánaánba” hozott,
több, mint ezer éve.

Lásd be, a Teremtő
rajtad tartja kezét,
védi, óvja, tartja
szép magyar nemzetét!

Csak maradj hű hozzá,
magasztald nagyságát,
kérd, hogy hallgassa meg
Kölcseynek fohását!

Emberunság

(Oláh Andrásnak ajánlom)

emlékszel ott a
Vörösmarty-téren azon tanakodtunk
vajh' olvasnak-e verset
manapság, kétség és hit
ütköztetésében cseréltünk kötetet
tanári életbölcsessel magyaráztad
a talajunság lényegét. mikor
termőföldünk szikessedik és
elveszti organikus erejét.
töppedt gyümölcsök lógnak
a fákon ott a nyíren is,
elillanó Jonathán-almák
talajból rabolt zamata
termő hajtásokat nem követi.
organikus-teljeségben szökik el
a víz. most következik az
emberunság, mely erőszakot
szül hazánkon, mint a
gyilkos időkben.
de e természetszentély
- Isten oltalmazó keze -
védi életünk.

A csellengő

Ott bújт a bokor mögött. Szemei karikásak voltak, arca igen sápadt és beesett. A Nap hevesen perzselt a nyári kánikulában. Lujzikának meleg volt, de inkább ezt tűrte, mint azt, hogy ő otthon üljön egy anyával és két kiállhatatlan testvérrel.

Elővett egy szendvicset, amit még otthonról lopott el s enni kezdte. Volt kis táskájában még egy könyv, egy mobiltelefon s egy kis üdítő is. Persze a mobil kikapcsolva, hogy ne lehessen hívni. Egészen jól érezte magát. Eszeget, amikor egy kutya közelít feléje. Megérezte a szendvicsszagot.

– Eridj innen, te!

A gazdája aztán rászólt:

– Ne bántsд a lányt!

Majd a kutya visszacammogott a gazdihoz. Látta Lujza, hogy nem lesz könnyű ezután az élete. Folytonos sérelmek és bántalmak. Idilli volt a hangulata, de egyáltalán nem rossz. Jó sem, itt az utcával még csak most ismerkedik meg. Sokat figyelte az utcán sétáló elemis és gimnazista diákokat. Eszébe jutott, hogy ő – amikor iskolába járt... Annak már rég vége. Apját korán elvesztette s most harmadikos magántanuló. De döntött: ő többet nem foglalkozik iskolával. Tizenhét éves s folyton a fiúk járnak az eszében. Nem a tananyag. Dóra az anyja rendszeren nevelte, valószínűleg, hogy Lujza úgy megváltozott, az az apja elvesztésével magyarázható. Ő szigorúan fogta. Ő miatta lett egyáltalán magántanuló.

Aztán egy öregember jött feléje.

– Mit csinálsz itt? – kérdezte.

– Mi köze hozzá? – válaszolt vissza Lujza.

– Nem szabad hozzád szólni?

– Tizenhét éves vagyok. Nagylány. Hagyjon engem békén.

– Miért bújsz itt? – kérdezte az öreg.

– Mondtam már, hogy semmi köze hozzá!

– Csak nem elszöktél otthonról?

– És ha igen?

– És ha én szólok a rendőröknek?

Lujza felállt s otthagya az öreget. Cókmókjával valami nyugalmasabb helyet keresett. A város peremére ért, ahol szintén egy fás, bokros terület mellett húzta meg magát. Elővette a könyvét s olvasni kezdte. Nem sokáig olvasta, csak pár percig. Aztán az öreg Sanyi bácsit pillantja meg, aki az ő bérházukban lakott. Lujzának még a szíve is hevesebben vert. Nem veheti őt észre. Ám mire elbújт, Sanyi bácsi hangosan kiáltott:

– Lujza!

A kamasz lány nem tudott mi tenni, előbújт. Sanyi bácsinak ideges volt az arca. Azt mondta:

– Dóra otthon sírva aggódik érted!

Lujza lehajtotta a fejét. Kicsit szégyellte magát.

– Miért nem jössz haza?

– Mert elegendem van otthon lenni.

– És talán anyádnak nincs elege belőled?

Lujza nem válaszolt, az öreggel végül hazament. Mikor hazaértek a harmadik emeletre s Dóra meglátta Sanyi bácsit a lányával, az egyszeriben úgy megőrült, mint a majom a farkának.

– Tudtam, hogy hazajössz!

A két testvér is aggódott már. Petra és Dénes szégyellték magukat, Lujza szemébe se mertek nézni. Sanyi bácsi nyugtatta Dórát:

– Ne haragudjon a lányára! Még fiatal. Nincs tisztában cselekedeteinek súlyával.

Pedig Dóra már a rendőröknek is szólt. Felhívta őket, hogy minden rendben van – ne keressék tovább... És nincs többet rájuk szükség. Sanyi bácsi minden jót kívánt s csak annyit mondott:

– Vigyázzon a lányára!

Majd becsukta maga mögött az ajtót.

– És mit csináltál? Meséj már! – kérdezte az anyja.

A szatyrába nézett. Látta az ifjúsági regényt, a mobilt, egy szendvicset és egy doboz kólát. Erről jutott eszébe:

– Nem vagy éhes?

– Nem. Jóllakott vagyok.

– De tényleg mit csináltál? – kérdezte ismét.

– Hagyd már békén anya! – mondta Dénes.

– Most le kell pihennem! – mondta Lujza.

– Hát persze, aranyom!

– Jó lenne, ha akkor is ilyen kedves lennél velem, ha nem szökök meg! – s durcásan a szobájába vonult.

Az anya a konyhába ment, rágyújtott s sírt. Dénes utána ment s vigasztalni próbálta.

– Hagyd anya, még kamasz, előtte az egész élet!

– De hiszen iskolába sem akar járni!

– De már dolgozik!

– És segédmunkákból akar megélni? A nevelése el lett hibázva, de őszintén szólva erről nem én tehetek.

Dénes nem adott igazat anyjának. De inkább nem szólt semmit. Magára hagyta az anyját. Csak belesett Lujza szobájába s látta, hogy a csellengő lány csak alszik s nagyokat horkol...

A takarítónő

A lépcsőházban eléggé fáradtan törülte a lépcsőt a takarítónő. Csak ő meg a másodikon lakó Répa Károly volt a házban. Épp szünetet tartott a takarítónő s nekitámasztotta a lépcsőnek a felmosót, mikor Károly figyelmes lett a dologra. Ő éppen aludt, munkanélküli volt. Valami titokzatos sejtelem járta át a szívét-lelkét. Kinyitotta az ajtót.

– Jó napot kedves uram! – mondta a takarító.

– Jó napot, hölgyem! – mondta Károly.

A takarító azt hitte nem akar hinni a füleinek, amikor meghallotta a „hölgyem” szót.

– Segíthetek valamiben? – kérdezte a takarító.

– Nem, úgy gondoltam, én segíthetek valamiben.

Az asszony elmosolyodott. Tény, ami tény, igen éhes és szomjas volt, bevágott volna egy tál brassóit csemege uborkával és megivott volna egy nagy pohár narancslevet. De nem mert megszólalni sem. Károlynak azonban volt annyi esze, hogy „effélét” megkérdezzen.

– Nem éhes?

– De. Tudja, ebben a munkában elfáradtam. – mondta a takarító.

– Hát azt elhiszem. Ha akarja, egy adag zöldborsófőzeléket adni tudok önnek.

– Ó, hát azt elfogadom. – mondta a takarító.

– Jöjjön be. Nem kell levetni a csizmáját.

A takarító levette.

– Pizskos ez!

Károly bekísérte a konyhába. Nekilátott a főzelék melegítésének. Közben a takarítónő mivel kimelegedett, jól kifújta magát.

– Szomjas is vagyok! Nem tudna adni egy pohár vizet? – kérdezte az asszony.

– Dehogynem! De nem vizet adok, hanem egy pohár őszibarack levét. Azt szereti, jó lesz?

– Hogyne!

S Károly kiszolgálta.

– Jó hideg.

Az asszony két húzással megitta. Károly meg elkészítette a főzeléket s az asszony orra elé rakta. Az mohón falni kezdte. Látszott rajta, hogy nagyon éhes. Meg az is, hogy talán bizonyos dolgokban sokat nélkülöz. Amikor végzett, nem győzött hálálkodni.

– Köszönöm, Uram!

– Szívesen. Ne vegye ezt olyan nagy fáradságomnak. Csak segítettem magán, egy jó emberen.

– Maga is jó ember! Meglehet, hogy jobb, mint én!

Károly nem értette ezt, hogy miért mond ilyet. Kíváncsi lett volna az iskolázottságára, ez tény. De nem várhatott minden biztonnal doktori címet tőle.

– És maga mit csinál? Mivel keresi a betevő falatot?

– Asztalos vagyok, csak éppen munkanélküli. – felelte Károly.

– És jól keres? – kérdezte a takarítónő.

– Hát... Mit is mondhatnék... Az ötös lottó főnyereményének tudnék örülni.

Az asszony nevetett.

– Én is!

– De azért eltartom magam. Most a hidegben iszonyúan drága a fűtés. De valahogy kifizetem.

Az asszony megdörzsölte szemeit, miközben egy mélyet sóhajtott.

– Igen. Én is többre lehettem volna hivatott. – mondta a takarítónő.

– Mi a legmagasabb végzettsége? – kérdezte kíváncsian Károly.

– Csak középiskola. – felelte az.

– És más munkával nem is próbálkozott?

– Dehogynem. Csak ez vált be nálam a legjobban. Voltam egy általános iskolában is takarító.

– Értem. Gondolom, nem sokat keres. – mondta komolyan Károly.

– Ezért a lépcsőházért elég szép summát kapok, de nem akarom elárulni mennyit...

– Nem is kell. Kérem, ne haragudjon...

– Miért haragudnék? Kisemberek vagyunk, viszonylag kevés bérrel, nem nekünk kéne összevesznünk.

– Hanem kiknek? – tette fel a kérdést Károly.

– Az apám elég jó politikus alkat volt, ő mindig azt mondta, a parlamentben dül és tombol az anarchia... Szóval nekünk a politikusokkal kéne összemarakodnunk, nem egymással...

Károly elmosolyodott.

– Igen, igaza van. Nekem is a munkanélküli segélyem hamarosan elfogy. Még jó, hogy meg tudtam kínálni borsófőzelékkel. De kaviárt már nem tudok adni...

– Nem is kell... – mondta nevetve a takarítónő.

Majd egy pillanat erejéig elgondolkodott.

– Maga egyedül él? – kérdezte aztán.

– Már két éve igen. A feleségem elhagyott.

– Sajnálom.

– Nem kell sajnálni. Ő csalt meg engem, s fel volt háborodva, hogy ezt szóvá teszem.

– Hát az ilyen nő mellett akkor nem is érdemes élni... – mondta az asszony.

– Nem... – mondta ki a szót enyhe nevetéssel Károly.

– Én is öreg vagyok már, se gyerekem, se férjem. – mondta az asszony.

Károly maga elé nézvén, az állát simogatva elmélázott.

– Na, mennem kell. Még fel kell takarítanom a negyedikig.

– Menjen csak, legalább már nem éhes. Ugye?

– Nem, nem... Köszönöm...

S Károly kikísérte a takarítónőt, s az mosta tovább a lépcsőket. Károly meg elálmodott időközben, és ismét elaludt.

Ne félj!

Lelekemben csönd van, mint
egy ódon, elhagyatott kriptában,
érezem a jéghideg cseppeket,
ahogy kiütnek a köveken. Nincs
már itt semmi, senki. Elmúlt
minden, csak Dédim mosolyog
a sarokban, szelíd, galamszürke
szeme világít a sötétben.
Gyere ide, mellém, mondja,
ne félj,
ma megint veled imádkozom
Mi történt veled? Semmi, igazán
semmi. **Nem** akarok mást,
csak az arcomat szeretném
kék-fehér mintás ruhájába rejteni,
érezni ahogy ölében ringat,
ahogy szinte hangtalanul **dúdol**
a hajamba egy ismeretlen
dallamot, vagy hallgatni,
ahogy csontkeretes szemüvegében
felolvassa a sokadik mesét aznap,
boldogan enni papírvékony, forró
palacsintáit, nézni, ahogy kontyba
fonja hosszú, fekete haját.

Ha ma velem imádkozik,
nem haragszik már rám
valamelyik rosszaságom miatt.
Tessék átölelni, jó szorosan,
s ha elaludtam, elveheti mama a
kezét.

Bertha Zoltán

Engedjétek hozzám jönni a szavakat

(Sütő András remekművéről)

Az egymást kölcsönösen feltételező, egymással ontikus (elszakíthatatlan egzisztenciális és spirituális) kapcsolatban, összefüggésrendszerben álló nyelv és identitás, anyanyelv és közösségi, kulturális önazonosság sorskérdése, létproblematikája az erdélyi és az egyetemes magyar irodalom egyik kortárs klasszikusának, Sütő Andrásnak az életművében különleges szerepet nyer. A kollektív és öntörvényű nemzeti létezés, a kisebbségi megmaradás alapja az anyanyelvi önreflexió és öntudatosság, amelynek magasztos, biblikus erkölcsi imperatívusza összegződik az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat – Jegyzetek hómézőn és porban* (1977) című esszéregény-remeklésben is. E kiemelkedő prózamű egyben műfajteremtő alkotás: a sokféle poétikai regiszteren megszólaló gondolatfutások esztétikai hatásformái és értékminőségei a „sajátosság méltóságának” szuverén művészi kifejezésrendjével – a szakralizáló beszédmódok és jelentéstartalmak rendkívül változatos megnyilatkozásformáival – árnyalják erdélyiség és magyarság, sors és hit, bensőség és egyetemesség világteremtő szellemiségét.

Az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* voltaképpen az *Anyám könnyű álmat ígér* szövegvilágának szemléleti és epikai összetettségét ismétli, annak beszédmódorát folytatja – naplószerű krónika, leírás, emlékezés, látomás, mese, elmélkedés, példázat és megannyi más perspektíva sűrűségével, összezsúfolásával és asszociatív árnyalatosságával, de mindezt még újabb nézőpontokkal és rendszerezéssel mégis új alapképletbe foglalja: a rousseau-i nevelési regény, a lírizált nyelvpszichológiai és -filozófiai traktátus, a nyelvi öntudatra alapozott nyelvvédő irat, élettanítás, krónikás parainézis, regényesített intelem, a költői pedagógiai-bölcseleti, poétikusan értekező nagyesszé keretébe. Az író, a nagypapa László unokáját figyeli és vezeti „Szavaink Nagyfejedelemségének” útjain, az emberi létmód nyelvi feltételezettségének abszolút érvényességét bizonyítva és látva bizonyítottanak (akár Rousseau-val is vitázva). „A Szó, amely Isten, redőiben őrizi az emberi nem történetét az első naptól fogva, s minden nép történetét annak nyelvében, olyan bizonyossággal s oly cáfolhatatlanul, hogy zavarba ejti a járatlanokat és tudósokat egyaránt” (Sütő 1977, 5.) – idézi Jean Pierre-t a mottó. S az egész mű ennek a gondolatnak a jegyében szemlélteti a világelsajátítás nyelvi szubsztancialitását, az emberi gondolkodás és szellemi önkifejezés létbeli lényegét jelentő ontológiai meghatározottságát, az emberi lénynek a tárgyi valósághoz, a természethez, a közösséghez, az univerzumhoz és önmagához kötött tudatos és öntudatlan kapcsolatlehetőségeinek teljes spektrumát. A nyelvfejlődés, a jelentéses artikuláció kibontakozásának csodáját, a csecsemőben összeránduló onto- és filogenetikus sajátosságok titkait, a nyelv- és beszédkészség kialakulásának biológiai, fiziológiai, lélektani, hangtani folyamatait, tanulászszakaszait kivételesen érzékletes differenciáltsággal megközelítő, nyomon kísérő és leíró-értelmező megjelenítés akár bizonyosfajta enciklopédikus tankönyve is lehetne a gyermeki elmemocnások és az egyete-

mes emberi evolúció mély összefüggéseinek. Borzongató metafizikai távlatok sugalmazásával merül el a közel hajoló, mindent följegyző szándék rámutatás és megnevezés, deixis és denotáció, kompetencia és performancia rejtelmének egész fenomenológiájában, szubjektum és objektum létszerű interakciókra épülő, az egész emberi lény és az egész megnyílt világegyetem összeműködését igénylő viszonymódjainak óriási példatárában. A megfigyelés követi és irányítja a gyermeki értelem horizontjának szélesedését: a bölcsőtől két-három éves korig, amikor a nagypapa már közös barangolások s a pusztakamarrási dédszülők meglátogatása által ismertetheti meg a kisfiúval a falusi világ, a környező természet, a nagyobb családi közösség ezernyi varázslatát. Az elbeszélésforma a szenzibilis deskripciónak, valamint a nyelvi világmegragadás, a „Második Világmindenség”, a szubjektív és objektív létrelációkat szintetizáló valóságkozmosz folytonosan önmagára is reflektáló gondolatiságának az összetömörülésével rétegződik. Az auktoriális és az autotelikus narráció együttesében a referenciális funkcióra a nyelvi önkijelentés végtelen ívű konnotatív, önreflexív szövegboltozata épül rá. A létezés és a létezők univerzumának belső sokrétűségével, árnyalatosságával homológ a nyelvi kifejezésrendszer, a kulturális világteremtés gazdagsága. S maga a sokszínűség, a sokdimenziós, határtalan tartalmasság a legfőbb érték egy nyelven belül, és általában az emberiség nyelvi egyetemességén belül is, a különböző népek, nemzetek nyelvei tekintetében. Egy-egy nyelv léte, amelyet önnön történelmi-közösségi hagyományrendszere, szimbolikus értelemvilága, kultúrája tart fenn, értékelméletileg szent és sérthetetlen – mert a teremtőképesség örök emberi és transzcendens forrásaiból származik, s mert a homo sapiens életének alapelve és minősítője. Innen a sütői előadásmód mély szakralitása, religiozitása, éthosza: az adottságot – a nyelvi örökséget, a szókészletet, a beszédminőséget – megbízatásnak tekintő, mindig új-rateremtendő és újra megélhető értékteljességek értelmező kötelezettségvállalás emelkedettsége, amely teljességben az emberhez méltó élet, a közösségi vétetésű nyelv és erkölcs feltétlenül egymásra utalt értékszférai a létezésnek; s benne a népi, a nemzeti irodalmi kultúra az eszmélet legmagasabb rendű öntanúsításával jelzi a szellemi életlehetőségek maximumát. Sütő stílusában a megidézett írók, gondolkodók – folytonos jelenlétük által – nemcsak eszméik, művük egy-egy önálló jelentésű szilánkjával kapcsolódnak az írói fejtegetésekhez, hanem ezzel az általános értékörző, lélekápoló – így életmegtartó – erőt, felelőséget továbbító, sugárzó küldetésükkel is. Gondolat és metafora így termékenyíti meg Sütő írásművészetében kölcsönösen egymást: amit a szöveg explicite mond egy nemzet kulturális kincsének életgazdagító és -nemesítő szerepéről, azt egyúttal – nem didaktikusan, hanem leheletfinom szemantikai-stilisztikai rájátszásokkal, aforisztikus áthasonításokkal – példázza is. Így szövi át – a magyar esszé történetében is különös bőséggel és természetességgel – a hétköznapi élményközelségből kiindázó gondolatmeneteket a magyar és a világtörténelem, -kultúra, -műveltség számtalan alakjának, alkotásának az üzenete, mondanivalója, hangulata – a szabad átértelmezést és alkalmazást előhívó tanulsaigaival (Balassitól, Heltai Gáspártól, Bornemisza Pétertől, Szenczi Molnártól, Mikes Kelemenről Csokonain, Petőfin, Aranyon, Adyn át József Attiláig, Illyés Gyuláig, illetve a Biblia világától és példázataitól Arisztotelészen, Rousseau-n, Schopenhaueren át Shawig, Camus-ig). S ez a kulturális sokarcúság ugyanúgy magában hordja önnön parabolikus értelmét, mint a szülőföldi emlékezesek, tájfestő részletezesek, dús természeti (sőt természetrajzi) körülírások szövegtartománya, a gyermeki értelemnövekedés, a nagyapai szolgálattevés apró eseményeinek minuciózus megörökítése, a familiáris-közösségi életszférák, a parasztközösségi életvitel (s általa a kommunikatív kohézió) felejthetetlen, tiszta ér-

zületébresztő bemutatása.

Az egyéni létezés minőségét meghatározó nyelviség elsődleges átörökítője tehát a teljes kulturális emlékezetet hordozó közösség (mint az individualitás feltétlen kollektív megelőzöttségét jelentő életközeg). Ebből és „nyelvéből kiesve: létének céljából is kiesik az ember” (uo., 163.). Az áthagyományozás személyes kezdetén és végén ez az akár öntudatlan közösségiség munkál. Sütő történelmi furcsaságokat említ, amelyek azt bizonyítják, hogy az élettelen tárgyak önmagukban nem nevelhetik a gyermeket: akit elzárnak a lelkes, lélekteljes környezettől, elpusztul a szeretet- és nyelvhiánytól, a gondoskodó „szereket szavai” nélkül. A közösségi, anyanyelvi kötöttség olyan éltető szükséglet, amely nélkül maga az ember válhat „életteleenné”, „világtalanná”. A szó a világban-lét önmegértő szellemi aktusa; hiánya vagy elfeledése a törvényszerű elembertelenedés kiváltója: „Ahol véget ér a szó: ott kezdődik a fogak vicsorgatása; az érvelés helyén (...) az ököl okfejtése, a legkönnyebben elsajátítható világnyelvek egyike mai napig is” (uo., 19-20.). A nyelvi minőség: emberi-szellemi és életminőség; a világ átszellemítése pedig az elsajátítás és elsajátíttóság kozmikus harmóniája. Az egyensúlybomlás lélek és természet között a nyelvi sorvadással, a nyelvi szegénységgel, durvasággal és primitívséggel, a „nyelvinséggel” és „nyelvkárosultsággal”, illetve a másik nyelv erőszakos kiirtási szándékával függ össze. Akár önkéntesen, akár agresszió által: a nyelvvesztés céljavesztetté, otthontalanná csökkényesíti az embert. S akitől elpártolnak a szavak, attól elidegenednek a tárgyak, az kiesik a tudásból, a világból, s önnön legjobb lehetőségeiből. Az elállatiasodás súlyosabb degradáció az ember részéről, mint a természeti lesüllyedés, rosszabb, mint a természetes állati lét: azok nem árulják el a maguk sajátosságait, megkülönböztető jellegzetességeiket. Az embernek tehát nem csupán szót: hanem anyanyelvi szót kell tudnia, annak teljes érzelmi-történelmi univerzumával, kollektív lényegével és szellemi tradíciójával együtt. Szavainknak is van és kell, hogy legyen helyük-otthonuk – nem csak személyes létünknek (Tamási Áron nevezetes szállóigéjét – „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” – bővítve). Mert „mi lehet ott az ember, ahol leveti a rá mért köteléket? Semmi egyéb, csak örület, visszhangzik Nagyapa fülében egy régi vers foszlánya: 'Holt faágaktól körülvelt szív, mit teljesen betöltött a szájalom.'” (uo., 175.). Véletlen, hogy hova születik az ember; de a létbe-vetettség már törvényszerűségeket ró rá („A véletlen műve lehet, hogy a tengerbe zuhanok. De hullámai között már nem a véletlenben, hanem a vízben találom magam. A víz törvényeinek hatalmában” /uo., 14./). Mikes Kelemen a számkivetettségben sírta vissza „rabságában a szülőföld aranybilincset. Annak a hangjaiból teremtetett irodalmi nyelvet. Nyelvet csupán? Magatartásbeli modellt a reánk bizottak dolgában” (uo., 13.); más ellenben helyben is „kivetemedett” lesz, ha megtagadja a rá mért örökséget. Az egyik példázatban az Isten, aki a „végtelen időt tartalmaz és változatos emberi szavakkal szerette volna lakhatóvá tenni” (uo., 169.), azt tapasztalja, hogy bár csillagot még nem látott „szamárrá változni; embert annál többet. Madarat sem (...) amely a hangját, nevét, csőrének formáját vásárra vitte volna valamely kövőbb kendermagért” (uo., 168-169.). De embert igen, aki az első ijedelemre feladja-eladja identitásörökségét; aki „elkótyavetyéli” tápláló forrását „a hiábavalóságok vásárterein”, aki a metaforákat, az „ige-forgácsokban”, „jelző-ágacskákban” a lélek „fenyves-zúgását”, a szellemformálta szépségeket „selyemtopánkára” cseréli – ezzel, senyvesztő önkeresésében „nyüsztíteni” és „makogni” fog, s „önkifejezés dolgában” arra ítéltetik, hogy malomköveket varrjon össze és „homokból kötelet” fonjon. Az értelem fényét, a belső világosságot az emberrel megosztó Isten haragjában újra kívánná gyúrni az embert, s ez egyelőre csak a véletlen mi-

att hiúsul meg (elveszett az égi tervhez szükséges gyűrődészka).

A humoros-rezignált történetek, példabeszédek egyik oldalon a magamegadó vagy a haszonlesésből önmagából kivetkőző ember mentalitását kárhoztatják – aki nem tudja, hogy a „nyelv nem csupán házi használatra tajkolt eszköz, nem csupán munkavezető jelrendszer és kereskedelmi rikkantás” (uo., 17.), s aki a „hallgatni arany” (uo., 164.), a „ne szólj szám, nem fáj fejem disznóhólyagjába” (uo., 162.) húzódik, félvén – sokszor ugyan joggal – hogy „nem az a veszélyes ránk nézve, ami bemegy a szánkron, hanem ami kijön azon” (uo., 164.); s akit az Úr, mivel aznap „csúszómászókkal” foglalatосkodott, s utána nem mosott kezet, talán hibásan is formált meg: ezért a „kelj fel és járj” helyett a „kelj fel és beszélj!” parancsára szorul. A másik oldalon pedig a „szájbarágásra idomított számarak” garázdálkodása teszi tönkre az ártatlan áldozatul esetek nyelvét. A hallgatás helyett: az elhallgattatás. (A fanatizmus, amelyet nagyapa „Ferenc bátyja a fél szemére megvakultan” élt csak túl, „mivel rossz helyen és rossz időben szólott, nem sejtván, hogy ezzel közmondást módosít: szemet szóért” /uo., 28./.) Az az abszurditás származik ebből (s a kiszolgáltatott, elnyomott kisebbségi magyarság számára végzetesen abszurd realitás a romániai magyarelles kommunista diktatúrában), hogy a „nyelvhasználat” mint fogalom egyáltalán kialakulhatott: a természetes beszéd (ráadásul meg nem adott) engedélyhez kötésével, azaz megcsúfolásával („Kinek jutna eszébe például akármifajta szabályozási joggal azt mondani: kézhasználat, lábhasználat, fülhasználat, tüdőhasználat?” /uo., 99./). Aki a mások nyelvével – és létével – akar „elbánni”, az a magáéval sem tud „bánni”; aki nem érzékeli a saját kultúrája mélységeit sem, az támad neki – ostoba hódító ösztönrel és hasztalan remélt, csalóka előnyök megszerzésének agyrémével – az elnémított másik etnikumnak, nyelvnek, vallásnak, kultúrának, nemzetlétnek. Holott „az emberek épp emberi különbségeikben lehetnek egyenlők. És csakis az egyenlőségben jut szóhoz a természetes különbözőségük” (uo., 6.). A fájdalmas nyelvromlás az erdélyi magyar szórványvidékeken meglehetősen előrehaladott; aktuális köszönésforma lehetne a „hogy-szolgál-az-egészségünk” helyett a „hogy és mint szolgál, uram, az édes anyanyelve?” (uo., 58.) (De hasonlóképpen szívszorító a könyvben is megidézett amerikai magyar emigránsok, kivándoroltak honvágya, identitáskeveredése, magányossága, nyelvi töredékessége, ott-honkereső zaklatottsága.) S a gyógyításhoz „ortolingviztikai klinika” szükségeltetik, ahol magyar költőóriások vagy magyar századok mélyéből felzúgó zsoldáros, népdalos, verses üzenetek hozzátják helyre a bajt („Utaltassa be magát gyógykezelés végett bizonyos Csokonai nevezetű poétához; vagy Berzsenyi tekintetes úrhoz; az utcánk elején és végén vigyázkodó Vörösmartyhoz; Arany János világítótoronyába Nagyszalontára; Petőfi tömegsírjába Fehéregyházára; József Attila jajkiáltásaiba; Kemény Zsigmond jégvermébe vagy Ady tüzes katlanába; a hargitai Ábel szikra-feleseléséibe; nyelvi szunyókálásai-ból fölserkentik az embert, megtáncoltatják az elmét, mint a nagypénteki kakast a rostában. Akár az erdélyi krónikások, a mennyköveket hajigáló hitvitázók, vagy nyelvünk huszadik századi aranyművesei” /uo., 58./).

Sütő lirizált nyelvelméleti, episztemológiai, költészet- és széptani meglátásai voltaképpen egy megdöbbenően teljes embertani, kulturális antropológiai – földrajzi, történelmi, irodalom- és kultúrtörténeti, folklorisztikai, etnológiai vagy etno-szemiológiai vonatokkal szélesedő – körképbe ágyazódnak. Ezek alaphangja „az árral szemben úszó” hűség intimitása, bensősége, elégiája. Egyfelől azt állítja az író, hogy a „szabadság veszedelmeit nem a betiltás: maga a szabadság teszi ártalmatlanná” (uo., 8.); másfelől – ennek komplementer párjaként – azt, hogy ezt a szabadságot a hűség telíti értékkel. Az, amely ah-

hoz a földhöz köt („A szülőföld nem múlik el; mi szoktunk kimúlni belőle” /uo., 139./), ahol a falusi ház kerti ösvényét – a cöveklábú asztalhoz vezetőt – is „úgy gondolták el” már kezdetben, hogy akik „végigmennek azon, csak egymás nyomába léphessenek” (uo., 171.), s ahol „seprút, lapátot, derékfájást elhajtva igyekeznek a fogadásunkra” (uo., 89.). Az, amely szerint nem lehet tudni: a nagypapa és az unoka közül melyik szorult inkább a másikra. Az, amely mindenhonnan hazavezet, de amely semmit nem gátol a világjárás-világlátás kíváncsiságában, az érdeklődés egyetemességében; „Jatata, ha megnövök, én is Hűség leszek? Hűség és rakétás (...) Egyik nap a Holdra megyünk, azután Pusztakamarrásra” (uo., 53.). Az, amely segít megtanulni „kényszerítés nélkül” a „kényszerúségeket”, hogy „ami nekünk méretett ki, nem hagyható másra” (uo., 36.); s Bethlen Gábor-i módon elérni (s a rókamesére is gondolva): „Úgy énekeljünk (...) hogy hangunkat bizonyítva a sajtunkat is megőrizzük.” (Uo. 34.)

Az „engedjétek hozzám jönni a szavakat” bibliai parafrázisa a közismert jézusi „engedjétek hozzám jönni a gyermekeket” igéből sarjad, s a gyermek, a szó, a humanitás és divinitás széttephetetlen kapcsolatának szakrális-kultikus atmoszféráját árasztja. A biblikus egyetemesség transzszilvánista érülettel konkretizálódik: az önmagukban is megejtő erdélyi tájak lírájával, érzelmes szimbolizációjával, valóságos és virtuális jelképeségével. A nagypapa, amikor „egyedül bolyong a havasi vizek mentén”, „madárlátta szavakat gyűjtöget” unokája „tarisznájába”; s a sok millió kilométert vándorló, s a (Tamási szavával) „mondikáló” patakokhoz különleges okkal és képességekkel visszatérő, visszaúszó lazacok is a hazajövetel sorstítkát üzenik. A jelképi emelkedettséget pedig az erdélyiség-sors hétköznapi megpróbáltatásai, nyomorúságai ellenpontoszzák – de ugyanazt a nehéz sorshangulatot nyomatékosítva („Mondani akarok valamit, Jamama, de ne hallja senki. Hallgatózó bácsi nincs az ablak alatt? A falban sincs? Hát a telefonkagylóban? A szekrényben, a kilincsben, a villanykörtében” /uo. 60./).

S ezek az érzelmi-elbeszélői sajátosságok áradnak tovább az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* folytatásának – téma- és hangulatvariációinak – is tekinthető elbeszélésfüzében, *A lőtt lábú madár nyomában* (1988) című kötet *Levelek a fehér toronyból* ciklusának egyes darabjaiban, illetve a *Vadpávamenyegző* (1994) meséiben. Az unokájától fizikailag elszakadó nagypapa tovább mondja a közös barangolások, erdei bókklászások (a pisztrángszatok, a medvekalandok) élményeit-émlékeit (*Azok a pisztrángos napok...*, *Nyáresti medvenézőben*), s számol be a hegyi vidék változásairól, a hargitai tél viselkedéséről (*Sikasói zúzmarás levélke*). Dús érzékletességgel (a *Vadpávamenyegző* fabuláiban, vadász-, horgász történeteiben, a medvék, rókák, fajdkakasok, halak, vízimadarak rengetegében játszódó mesékben még tovább gazdagodó természeti pompázatosággal) jelenik meg az erdélyi havasi táj (a patakok, a fenyveserdők) vagy a Duna-deltai vízi vidék mindenféle élőlényekkel benépesült világa; s ennek kitüntetett pontja Sikaszó, a hazai tájban gyökerező, őrálló szellem jelképes menedéke, egyik sorsközpontja és kilátótornya.

A tájrajz mindig egyrészt életes konkrétum, az erdélyiséget földközeli realitásában megragadó, a bölcséleti szentenciákat a valóságos vegetáció kisugárzó erejével megtárogató, hitelesítő és dokumentáló tény- és élményanyag, önmagában is teljes létvalóság. Másrészt azonban folyton a torokszorító sorsmeglátás térénuma is, a nyelvi-közösségi apadás helyszíne, miliője. Az alapszomorúság egyik összetevője: a kisunoka (annak családja) elköltözött, kivándorolt a szülőhazából, s a kis barangolótárhoz leveleket kell immár írni („Reményeinkben a holnap azt ígérte, hogy ezeréves szülőföldünk örök hangjai közt a sajátosság méltóságának elemi emberi jogával zengi majd életrealitását nyel-

vünk is, az édesnek nevezett anyanyelv”; „Az időnek krisztustövisein fennakadva nézelődnek gyermekeik s unokáik után az öregek”; „az élet nem igazodik poétikus kérelmekhez és könyvekhez. Erdély hegyei közül s a balladás folyók mentéről elszóllítja rendre, szómolatlanul e földnek szülőiteit”; itt „nyelvében már nem él, csak pusztul a nemzet” /Sütő 1988, 5-6./). A „várakozás fehér tornyából” azonban – a nyolcvanas évek iszonyatában is – „szólni kell”, „hírt adni”; amikor „hóhérló kedvében szabadon garázdálkodik az idő”, a téli viharok „hordarohama” (*Sikaszoí zúzmarás levélke*, uo. 351.). S ezek az életképek mind a „kapaszkodás a megmaradásért” (Csoóri Sándor kifejezése) jegyében gyűjtögetik a természeti és az emberi meghittség maradék varázsigeit, viaskodnak valóságként emésztő rémálmokkal. Az egyik sikaszói erdei ember – mint az *Advent a Hargitán* öregjei – az örök várakozásban fejezi be az életét: messzire szakadt lánya, unokái nem törődnek vele. Pedig ha az unoka már a nagyszülő, az édesanya nyelvét sem érti, az olyan, „mint amikor a malacnak az orrán van a farka” (*Mese és reménység*, uo., 256.). A generációs eltávolodás nem egyszerűen társadalmi: nemzettörténelmi sorskérdés. A „dolgok rendje” a haldokló tiszta képzeletében: az együvé tartozás: beszéddel, lélekkel, meséssel, tréfás vidámsággal. Egy másik legény szégyelli, hogy egyetlen szót sem tud Csikországból elvándorolt anyja nyelvére: „egy megtagadott anyanyelv a kitagadójával múlik el végleg. Nem vándorszellem” (*A Duna titkaiból*, uo., 296.). (Ez az útinapló a dunai, Duna-deltai nomádélet – vadászatok, halászatok-horgászatok, csukászatok, vaddisznó-kalandok, életveszélyes csónakázások – vérbő előadása; s egy különös, jelképes látvány: egy színesre festett és a madárrajba kétségbeesetten visszakéredzkedő hatyút a többiek – „öldöklő gyűlölettel”, „égi lincseléssel”, s mintha „ugatnának” – kimarják maguk közül: „csöcselékké lett a poétikus metaforák népe” /uo., 290./, nem tűrte az idegennek látszót. – Mintha fájdalmas beigazolódással Márai Sándor maximáját illusztrálnák: „igazságtalansággal, méltánytalansággal, vad indulatokkal, kegyetlenséggel lehet hódítani; megmaradni csak méltányossággal, türelemmel és arányérzékkel lehet.” /Márai 1993, 21./) – A pusztakamarási zsánerképeket szintén a borús aggodalom hatja át. Kevés a gyermek, abból is sok román iskolába jár, magyar könyvet nem olvasnak; nem tudni, mire marad a templom, a temető (*Anyám történeteiből*). Az iskolában megszegyenítve fenyítik a magyarul megszólalót, a régi magyar sírköveket ellopják, hogy összevagdolva eladhassák, a dédunokák jövetelének öröme és a családi haláleset (a dédanya testvérének elhunyt) keretezte hangulatban, a bajok keserű-nehéz levegőjében a dédapa váltig erősködik, hogy a gyerekek „el ne hagyják a nyelvünket”, úgy őrizzék, „mint a terített búzát” (Sütő 1988, 377-378.); s „anyám mai napig is látja Isten ábrázatát a búzaszemeken. S mert csodára mindig szomjas a gyermek: a búzáról átköltöztettem azt a szavainkra. Így én is láthattam valami láthatatlant: szavaink homlokredőiben a Teremtő arca vonását” (*Szőkevény harangocska*, uo., 378.). A magyar nyelv „székelyföldi nagy rengetegei” és mezőségi „széltöréses gyászhelei” egyaránt a félelemmel fertőző, közönyös némaságba burkolódzás veszélyével kénytelenek szembesülni; „van még mit irtani belőlünk”, a genuin természet ősi rendjét felborítva. Az újabb erdélyi magyar irodalomban is – Kányádítól Szöcs Gézáig – oly jellegzetes nyelvhalálvízió itt egy borzongató álomtörténetbe öltözik: Mikes Kelemen „Édes Nénje” fekszik az eredetileg egy másik asszony, egy kihalt nyelv (a dél-angliai „cornish”) utolsó (1777-ben meghalt) képviselőjének felállított ravatalon. A koporsón ez olvasható: „A Magyar Nyelv. Elt ezer esztendőket. Elhunyt fojtogatás következtében.” (Uo., 338.) S „Édes Néném” semmiféle könyörgéssel nem támasztható föl: kizárólag a megérkező kisunokának a dédanya biblikus szavaihoz kapcsolódó kiáltásával (*Mert aho-*

vá te mégy, oda megyek...). (S ezt a gyermeket ütötték életveszélyesen le játszás közben „milyen nyelven ugattok ti?” csatakiáltással részeg vandálok a városi utcán, ahol a dühöngő román sovinizmus még a teherautókat is az állami piros-sárga-kék színekre festette, miközben a „valamikori kincses, nyugodt, tisztán tartott gyöngyszemvárosok” „balkáni munkatáborokká züllöttek” és szennyeződtek /*Följegyzés 1987. augusztus 10-én* – Sütő 1998, 258-268./.) Illyés Gyula *A lőtt lábú madár* című – Sütő Andrásnak ajánlott – versében kinyilvánítja: „A kép a legcáfolhatatlanabb beszéd.” A lőtt lábú madár nyomában ezt a gondolatot egyszerre elemezve és szemléltetve – madarokról szóló meséktől, Arany János-i metaforáktól indulva – jut el a versben is megformálódó erkölcsfilozófiai sugallatig: a leszállni képtelen, sebesült, a repülés rabságába esett madár látványa által közvetített „csak azért is”-morálig. A bennünk lakozó, „leszállhatatlanul”, „ararátlanul”, „kecsegtető ígéreték” nélkül is énekelő madár üzenetéig, a „fejtartás” tudatosultságáig. Amellyel a kilátástalanságban is kereshető a módja, „hogyan legyen lehető, ami lehetetlen” (Sütő 1988, 312.) – a sorsdetermináltságot átszellemítő értéktranszcenzus fényében és tükrében.

Irodalom

- ABLONCZY László: *Nehéz álom – Sütő András 75 éve*, Budapest, Nemzeti Könyvtár, 2002.
- DR: FERENCZY Ferenc – LŐRINCZ György (szerk.): *Sütő András szoboravatás 2013. június 23.*, Székelyudvarhely, Sütő András Baráti Egyesület – Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány, 2013.
- Erdélyi csillagok*, Hítel, XXIX. évf., 2016/6.
- GÖRÖMBEI András (szerk.): *Tanulmányok Sütő Andrásról*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2002.
- GÖRÖMBEI András (szerk.): *Csillag a máglyán – In memoriam Sütő András*, Budapest, Nap Kiadó, 2007.
- GÖRÖMBEI András: *Sütő András*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007.
- KÁLI KIRÁLY István (szerk.): *Sütő András 75 éves*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2002.
- KUSZÁLIK Péter (szerk.): *Sütő András életműve – Annotált bibliográfia*, Budapest – Csíkszereda, Országos Széchényi Könyvtár – Pro-Print Könyvkiadó, 2009.
- LÁZOK János (szerk.): *(Milyen gazdagok vagyunk?) – Sütő András-műhelykonferencia (A marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen, a Magyar Művészeti kar szervezésében tartott konferencia előadásai, Marosvásárhely, 2014. október 29–30.)*, Kolozsvár – Marosvásárhely, Polis Könyvkiadó – UArtPress, Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Kiadója, 2015.
- MÁRAI Sándor: *Röpirat a nemzetnevelés ügyében*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1993.
- SÜTŐ András: *Engedjétek hozzám jönni a szavakat – Jegyzetek hőmezőn és porban*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1977.
- SÜTŐ András: *A lőtt lábú madár nyomában*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988.
- SÜTŐ András: *Vadpávamenyegző – Igaz mesék, csodás történetek*, h. n., Tellér Kiadó, 1994.
- SÜTŐ András: *Napló* (Sütő András Munkái), Budapest, Helikon Kiadó, 1998.
- Sütő András emlékére*, Hítel, XX. évf., 2007/2.
- SZÉKELY Ferenc (szerk.): *Nyolcvan nyugtalan esztendő – Születésnapi megemlékezés Sütő Andrásról Marosvásárhelyen és Pusztakamaráson 2007 júniusában*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2008.

„...a magyartanítás nem csinálhatja ugyanazt, mint korábban.”¹

Részlet a XXI. századi magyar tankönyvkiadás meg nem írt történetéből

...A magyar művelődés történetének külön fejezetét képezi a magyar tankönyvkiadás. Érthető okokból kevésbé kutatott „tudományág” ez, sem presztízse, sem különösebb várható irodalomtudományi értéke nem lévén. Az a számottevő olvasóközönség, amely leginkább érintett az ügyben, milliónál több, nappali tagozaton általános vagy középiskolában tanuló diák; egyelőre nem képes és nem is hivatott arra, hogy tankönyveinek értékét megítélje. S ezt nem is kérhetjük számon rajtuk, ez a szakemberek dolga. Szerény személyem, aki 2004 óta nap mint nap igyekszik felmutatni a magyar nyelv és irodalom értékeit az említett olvasóközönség előtt, talán inkább alkalmas erre. Jónéhány tankönyvcsalád körében járatossá, mondhatni bejáratossá váltam, így elmondhatom, hogy alaposan megismertem őket. Jelen írás célja, hogy közelebről bemutasson hármat az elmúlt két évtized irodalomtanításának eszközeiből s néhány szempont alapján összehasonlítsa tartalmukat, jellemzőiket. Méghozzá azzal a bevallott szándékkal, hogy némi tanulság képeződjék az összehasonlítás végeredményeként. S a tanulságokról tudjuk, hogy általános érvényűek, útmutatásul szolgálhatnak. Annak érdekében, hogy ez a szerteágazó téma valamelyest meghatározott mederbe terelődjék, meglehetősen önkényesen a tankönyvcsaládok 11. évfolyamának anyagából Mikszáth Kálmán témáját választottam, mint exemplumot; mint egyes példát, amely általános következtetésekre enged jutni.

Mivel az irodalomtörténet s vele együtt a tanmenetek zöme is a kronológia alapján dolgozza fel a stíluskorszakokat s bennük a szerzők életműveit, kövessük ezt az elvet. Időben a legkorábbi, hagyományait tekintve senior tankönyv a néhai Mohácsy Károly *Színes Irodalom* könyve, mely a gimnáziumok és szakközépiskolák számára készült a Krónika Nova kiadásában. Korábbi változataihoz képest² átdolgozott tartalommal, modernizált külsővel rendelkező változatot vehet kezébe a diák, s ha van rá ideje, igénye, érdeklődése, néhan a felsőoktatás bölcsészkarainak valamely humán szakát célozza meg, akkor Ráadás címmel többletinformációhoz is juthatott. Azt nem tudjuk már elmondani, hogy az emelt szintű érettségire is fel tudna készíteni a Ráadás-kötet, hiszen a követelmények időközben alaposan megváltoztak. Maradjunk tehát a középszintű érettségi anyagát felölelő köteteknél, illetve a 11. évfolyam tankönyvénél. A hagyományokat követve az egyes szerzőket a biográfia ismertetésével vezeti be a szerző. Középszintű érettségi esetében ez már nem szükséges, valami érthetetlen és indokolatlan oknál fogva az életrajz átkerült az emelt szintű követelmények közé. A Mohácsy-könyv szintén a hagyományokat követve Mikszáthot a romantika-realizmus tengelye mentén helyezi el, egyéb stílusirányzatot nem von be, de miért is tenné? Hiszen Mikszáth nyilvánvalóan maga sem azzal az alkotói szándékkal írhatta meg két nevezetes kötetének szövegeit, hogy „kiszakadok Jókai romantikájának bűvköréből, s megtorpanásokkal ugyan, de fokozatosan közeledek a realizmus felé.” Vagy éppen homlokára ütven így kiáltott volna fel: „prózapoetikám fontos jellemzőjévé teszem a nézőpontok játékát!” Szándékosan parafrázeáltam két szélsőséges megállapítást a vizsgált tankönyvek szövegeiből, melyeket ha Mikszáthnak módjában áll-

¹ Arató László, a Magyartanárok Egyesülete elnökének szavai egy 2004-es interjúból.

² Az első 1978-ban készült az akkori szakközépiskolások számára

na elolvasni mondjuk úgy, hogy az *Új Zrínyiász* hősének sorsát követve feltámad; akkor biztosan Arany szavai tolnának ajkaira.³ Régi kérdés, hogy mi a fontosabb: maga a szöveg vagy a szöveget elemzők véleménye? Mohácsy könyvének egyik erénye az volt, hogy nem kívánta feltétlenül modern teóriákkal, irodalomelméleti fejtegetésekkel traktálni a diákokat, hanem ismertette számára a szöveg fontosabb tartalmi és szerkezeti jellemzőit, értelmezte számára a művet. Viszont egyben hiányosságként is felróhatjuk eme erényt, mondván, hogy nem ad kellő rálátást az újabb elemzők elméleteire. A Mohácsy-könyv által választott mű szintén tradicionális elemzési témának mondható, habár kissé hosszadalmas (legalábbis a mai olvasási szokásokat tekintve⁴), valószínűleg ezért csonkította meg az OFI által kiadott szöveggyűjtemény, melyről a későbbiekben még szó esik. Maga az elemzés módja is tradicionálisnak mondható, hiszen elsősorban a jellemábrázolás uralkodik benne. Olyan jelzők minősítik *Az a fekete folt* főhősét, Olej Tamást, mint „hajlíthatatlanság, erkölcsi igényesség és szigor, az önostorozó lelkifurdalás kapcsán belső világának összetettsége”, ezzel szemben az ifjú Taláry herceg könnyelmű, erkölcstelen. A tankönyv által kitűzött egyik feladat is a két szereplő erkölcsi világának összevetésével, véleményalkotással igyekszik kiemelni ezt a vonulatot. Akárcsak a sokat elemzett *Bede Anna tartozása*, mely a korábbi évtizedekben az általános iskolások számára nyújtott jól megfogalmazható erkölcsi tanulságot a tisztaságról, bűnről és bűnhődésről. A *Színes Irodalom* a konvencionális anyagot, a Beszterce ostroma című regényt elemzi a megszokott sablonok mentén. A későn született ember, a magyar Don Quijote, úri svihákok és szerencsétlen sorsú leányzó, összefonódó meseszálak és persze órákon át megtekinthető filmváltozat. Minden készen áll a könnyű, akadálymentesített befogadáshoz, amely egészen odáig vezethet, hogy az érettségiző diák 5 percben egy szuszra ledarálja Mikszáth életművének zanzásított foglalatát. Hogy elolvasta volna magát a szöveget? Vagy csak a róla szóló elemzéseket?

Az iskola gyakorlata, a hétköznapi tanítási-tanulási folyamat persze már nem arról szól, amiről kellene. A pedagógustársadalomban kialakult a szakértők, szaktanácsadók elkülönült kasztja, akik csökkentett óraszámiban tanítanak, heti egy munkanapot töltenek szakértői tevékenységgel s arra igyekeznek rávenni heti 26 órát tanító kollégáikat, hogy folytonosan ellenőrizzék magukat, új módszereket vezessenek be, szakadjanak el a lexikális tudás tanításától. Vannak iskolák, ahol ez működik. Tudunk mintapéldaként emlegetett intézményekről, melyek többnyire a fővárosban vagy Győrben találhatóak. Az ország keleti feléből esetleg Debrecen szokták említeni különféle felmérések. És a többi iskola? A gyakorló pedagógusok, akik nem olyan szerencsések, mint a hasonló tanárképzésben részt vett, ám kiváló iskolában elhelyezkedett kollégáik, tisztában vannak azzal, hogy a többi iskola milyen helyzetben van. A pedagógusok túlterheltek, rengeteg adminisztratív tevékenység szakad a nyakukba (különösen az osztályfőnököknek), diákjaik egyre kevésbé hajlandóak igazodni a házirend által elvárt normákhoz, egyre romló teljesítmény-

³ Állítólag Riedl Frigyes írta volna Arany balladáinak elemzésében az ominózus mondatot („a költő arra gondol”), amelyre Arany válasza lett volna a lapszélén: „Gondolta a fene!”

⁴ E korcsoportban a lányok 28,5%-a, illetve a fiúk 38,7%-a sosem olvas – állapítja meg Gombos Péter: A digitális generáció olvasási szokásai: https://www.google.com/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi8hJqPvKvfAhXDtYsKHTiMBloQFjAAegQICRAC&url=http%3A%2F%2Fwww.fszek.hu%2F%3FtPath%3D%2Fview%2F%26documentview_type%3Dsave%26documentview_site%3D6063%26documentview_id%3D24470&usg=A0vVaw0IEnLtt91EqgXB8WhQtRUe

mutatók szerepelnek a statisztikákban, melyek láttán az iskolát fenntartó központi szervezet egyre csak rosszállását fejezi ki. Különböző pályázatok teljesítése, szakmai továbbképzések, ilyen-olyan programok teszik – no nem változatosabbá, de nehezebbé az iskola életét. Tanításra pedig egyre kevesebb idő marad. Ilyen értelemben a Mohácsy-könyv megkönnyíti a dolgunkat, nem támaszt a diákkal és a pedagógussal szemben különösebb igényeket. Megelégszik a pozitívista irodalomtörténet megállapításainak összefoglalásával.

Nem így Pethőné Nagy Csilla tankönyvei. A szerző szakmai tudása és reputációja megkérdőjelezhetetlen. A NTK által kiadott, Pethőné Nagy Csilla által írt irodalomkönyvet úgy jellemezte Csobánka Zsuzsa középiskolai magyartanár, hogy egyszerre figyel diákra és tanárra, toleráns, együtt érző, kíváncsi, és az irodalom mindkét regiszterére: klasszikusokra és kortársakra figyel. Folyamatos párbeszédre biztat, gondolkodásra tanít.⁵ A szerző a Korona Kiadó tankönyvcsaládjához módszertani kézikönyvet írt, melynek tartalmát úgy gondolom, tankönyvcsaládtól függetlenül is lehet, afféle ars poetica is lehet. A kézikönyv azonnal leszögezi a célt: Befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás.⁶ És máris ráakadtunk a XXI. századi oktatáspolitikai mantrájára: kompetencia. Még hozzá olyan értelemben, hogy elsőként maga a tanár legyen kompetens. A kézikönyv tudományelméleti keretei között találunk olyan fejezetet, mely már a címével azt sugallja az átlagos pedagógus felé (*A(z) (irodalom)tanár szerepének újraértelmezése*), hogy amit addig csinált, az nem volt igazán jó. Már csak azért sem, mert a felsőoktatásban nem a befogadó és a szöveg párbeszédén alapuló diskurzuselméleteket szívott magába, hanem megroggyint és módszertan-ellenes hagyományokat. Tehát az irodalomtanításban jelentkező kihívásokra a befogadásközpontú stratégiák adhatnak válaszokat. „Az így értett tanulási környezetben a tanár sem lehet pusztán az ismeretek átadója, közvetítője, sokkal inkább a tanulási tevékenységek megszervezője, irányítója, összehangolója kell hogy legyen.”⁷ Kedves kollégák: fel van adva a lecke.

A kézikönyv azonban nem elégszik meg azzal, hogy kitűzi a célt. S ezért tiszteletet érdemel, mert a legtöbb szakmai továbbképzés, a legtöbb szaktanácsadó, szakértő nem mondja el, mit, hogyan kell csinálni a gyakorlatban. Pethőné Nagy Csilla azonban számos módszert kínál a gyakorló pedagógusnak. Számos? Egész pontosan 59 interaktív és reflektív tanulási technikát kínál, így a tanárnak valóban kompetensnek kell lennie ahhoz, hogy a számonkérésen, értékelésen meg a többen túl az adott időkeretbe sikeresen beillesse ezeket a technikákat. De lássuk most már, mit mond a tankönyv nemzeti klasszikusokról a Nemzeti Tankönyvkiadó kiadványában.⁸

Igazából nem is a tankönyv avagy a szerző beszél. Ez amolyan elavult felfogás lenne, mint a pozitívista irodalomtörténet. Helyettük inkább mások szólalnak meg. Mondjuk Thomka Beáta irodalomtudós, Kenyeres Zoltán irodalomtörténész, Vadai István professzor. Akik nyilvánvalóan az 1990-es évektől a magyar irodalomelméleti berkekben meghonosodó posztmodern irányzatot képviselik. Amit ugyan nem zavar a tény, hogy a posztmodern irodalomelmélet alapjait már sokkal korábban, az 1960-as években lerakták (gondolhatunk itt Barthes metaforikus gyilkosságára), no de tudjuk magunkról, hogy

⁵ <http://www.origo.hu/itthon/20140417-nemzedek-tudasa-tankonyvkiado-konyvei-oktatas.html>

⁶ Pethőné Nagy Csilla, *Módszertani kézikönyv*, Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatási és Fejlesztési Intézet, 2018.

⁷ *Módszertani kézikönyv* 60.

⁸ Pethőné Nagy Csilla, *Irodalom 11.*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2012., I. kötet, 124-152.

megkésétt fejlődésünk stb. stb. De mégse legyünk ennyire igazságtalanok, hiszen példának okáért Kulcsár-Szabó Ernő az 1980-as évektől hallatja hangját e területen. Vagy említhetnénk Szegedy-Maszák Mihály munkásságát, amelynek része volt a magyar irodalomtörténet újraértelmezése is. *A magyar irodalom történetei* címet viselő munka természetesen nem hagyhatta említés nélkül Mikszáth munkásságát, már csak azért sem, mert a századvégi novellisztika elemzése kapcsán kiváló koncepcionális alanyak bizonyult. Ezek a novellisták ugyanis az említett munka szerint megegyeznek abban, hogy sikeres köteteik ciklikus jellegűek, azaz szoros hangnemi és tematikai egységesség jellemző rájuk. Többségük új területeket hódít meg a magyar irodalmi ábrázolás számára,⁹ a Mohácsy-féle tankönyv és kortársai a parasztság tematizálását tekintették eme új területnek, az újabb irodalomtörténetek s benne Hajdu Péter viszont úgy véli(k), hogy ezen túl legalább ennyire fontos a „folyamatos játék a nézőpontokkal, az olyan lebegtetett narrátori pozíció kialakítása, mely azáltal bizonytalanít el, hogy a tudás forrásaként közösségi tapasztalatra hivatkozik, de annak különböző szegmentumait és a diakroniában elkülönülő szeleteit anélkül rendeli egymás mellé vagy váltogatja, hogy erre olvasóit figyelmeztetné.” Az állítás értelmezéséhez is szükséges bizonyos kompetencia avagy jártasság (miért ne használnánk magyar kifejezést idegen szavak helyett?), de amint sikerült kihámozni a mondanivalót, máris észrevehetjük, mi által kívánja magát megkülönböztetni az újabb irodalmi kánon a régítől. Elsőként is nyelvhasználata által, másodsorban pedig újabb nézőpontok, értelmezési lehetőségek, olvasatok felmutatása által. Éppen ezért felkeltheti gyanúkat, hogy a Pethőné-tankönyv ezen újabb irodalmi kánont követi s ha nem is határolódik el a régítől, de mindenképp meghaladni igyekszik azt. Kánonok márpedig vannak, mindig is voltak. A mai, posztmodern kor kihívásaira felelő irodalmi kánonnak törekedni kellene a diákokkal való dialógusra, a képességfejlesztés és az önmegértés segítésére, az irodalom történetiségét pedig az intertextualitás tapasztalatán keresztül kellene érzékeltetnie, a komikumot a tragikummal egyenrangúan szerepeltetnie, az adatközpontúság helyett a szövegértelmezői praxist előtérbe helyezni, a tanulók sokoldalú aktivizálását megcélozni, beépíteni az irodalmi játékokat és reflektálni a média generálta jelenségekre.¹⁰ Érezzük az újabb irodalmi kánon adta nyelvi lehetőségek maximális kihasználásának ízét-zamatját?

Pethőné Nagy Csilla tankönyve határozottan ehhez a kánonhoz igazodik. A palóc élet ábrázolása néprajzi szempontból teljességgel megbízhatatlan, mondja Vadai István.¹¹ A tankönyv tehát pontos etnográfiai adalékokat közvetít a palócokról, a vízimalomról, a Szent Mihály lováról, a lófogatolásról, a kenderáztatásról. Hajdu A jó palócok novelláiban a ciklusszerű együttolvasás lehetőségéről beszél, s a tankönyv is eljut odáig, hogy a regényszerű olvasat lehetőségét hangsúlyozza. A tankönyv szövege a végletekig szakszerű, ami jó dolog azért, mert a tanulóban az irodalmi szaknyelv megismerésének igényét felkeltheti. Ehhez azonban olyan tanuló ifjúság szükséges, amely/akik fogékony(ak) az ilyesmire. Gyanítom azonban, hogy a magyar középiskolások zöme nem az irodalmi szaknyelvhez szokott. Mohácsy könyve ilyen tekintetben sokkal közelebb áll az élőbeszédhez, akár csak Mikszáth szövegei. Pethőné Nagy Csilla kötete újító szellemű abban is, hogy nem különíti el a szövegeket a tankönyvtől, nem számúzi őket külön corpusba, ha-

⁹ A magyar irodalom történetei II., főszerk. Szegedy-Maszák Mihály, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 353.

¹⁰ Manxhuka Afrodita, Egy tankönyv szerepe és lehetőségei az irodalmi kánon kialakításában, Új Pedagógiai Szemle, 2015/7-8.

¹¹ Vadai István, A majornoki hegyszakadék (Mikszáth Kálmán: *A jó palócok*), *Tiszatáj* 51/1: 67–74.

nem az elemzés keretei közé illeszti a szó szoros értelmében. Merthogy a *close reading*, a szoros olvasat, vagy ahogyan mások fordítják, az alapos olvasás vagy kritikai olvasás ezt kívánja. A két novellaelemzéshez 17+33 feladat is tartozik a tankönyvben, kérdés, hogy a tanterv és a tanmenet adta időkeret mit tesz lehetővé? E hosszú feladatsor minden biztonnal feldolgozhatóvá teszi Mikszáth szövegét s megalapozza az érettségi vizsga sikeres novellaelemzési feladatát, de rendkívül időigényes, tanórán kívüli tevékenységeket tesz szükségessé. S ezzel még koránt sincs vége a mikszáthi oeuvre elemzésének. Még egy regényt, az *Új Zrínyiást* is bemutat a tankönyv, s egy szemernyi kétséget sem hagy afelől, hogy Mikszáthot rendhagyó módon kell elemeznünk. A novellák megválasztásával már jócskán eltávolodott a volt irodalmi kánontól, hiszen a szociális indulatot felkelteni szándékozó régi iskola által választott szövegek inkább az erkölcsi értékrendet illetve a szegény-gazdag viszonyrendszert tették iskolapéldává (*A néhai bárány*). Ezzel szemben az új iskola olyan szövegeket szemel ki, melyekben nem a történet, nem az epikus mozzanat lényeges, hanem a szöveg megalkotottsága. A novellák közül *A bágyi csoda* és *Szegény Gélyi János lovai* bizonyultak erre alkalmasnak. A regény elemzése ismét csak az új iskola módszertana felé mutat. Minden oldalról körbejárja, elemzi a szöveget: címadás, műfaj, szerkezet, fikcionalitás, vendégszövegek, olvasói magatartás, relativizmus, töredékesség, összetett elbeszélői hang, csak a cselekmény kullog valahol hátul. Ott viszont már átesik a tankönyvszerző a kortárs magyar irodalom területére. Az anekdota kapcsán Temesi Ferenc, Grecsó Krisztián, Esterházy Péter nevével találkozhat a tanuló, aki hirtelen már azt sem tudja, mint a feltámadt Zrínyi, hogy melyik korban is van. A tankönyv feltette a kérdést a mikszáthi prózapoétika kapcsán: Ki beszél? A diák pedig egy jókora adag műelemzés után joggal teheti fel a kérdést: Miről beszélünk? S még mindig nincs vége a Mikszáthiának, mert a két novella s a regény tüzetes elemzését követően a tankönyv mérész fordulattal visszakanyarodik az író pályaképének összefoglalásához s további regények bemutatásához. Jó, nagyon is jó mindez – a kellően kompetens tanár és diák számára. Azonban a középiskolai oktatás célja rég nem az, hogy kiművelt emberfők sokaságát képezze, akik majd az egyetemek előadótermeit megtöltik. A középiskoláknak immáron szakembereket kell képezniök, de nem irodalmárokat, hanem a XXI. század igényeinek megfelelő, gyakorlati készségekkel, kompetenciákkal felruházott dolgozókat: informatikust, építőipari munkást, kereskedelmi alkalmazottat. Ez a valóság. Az irodalom nagyrészt fikció. Bármennyire is kompetensek legyünk mi, irodalmat tanító pedagógusok, annyit tehetünk, hogy felkeltjük a diákokban az igényt az esztétikum, a műveltség iránt, hogy ne pusztán dolgozók legyenek hátralevő életükben, de kultúrlények is. Ez az, ami többé teheti őket, ami humán lényeket jelent. Pethőné Nagy Csilla könyve azonban számukra túl sok a jóból, az elit iskolák számára ajánlott.

Más módon, de ugyanezt jelenti ki az ELTE-BTK tanára, aki gyermek- és ifjúsági irodalmat ad elő. Úgy gondolja, hogy a huszonegyedik században megjelent, új szemléletű tankönyvek (pl. Fűzfa Balázs) az irodalmat a kultúra szerves részeként, más művészeti ágakkal való összefüggéseiben tárgyalják, akárcsak az új tankönyvek mellett ajánlottként megmaradó *Pethőné-féle* irodalomkönyvek. Melyek ezek az új tankönyvek? Nos, nem mások, mint az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, rövidebben az OFI által néhány hónap alatt kidolgozott tankönyvcsalád, mely mára az iskolák által rendelhető tankönyvek sorában előkelő helyet foglal el. Mellettük már csak ajánlottak léteznek. A fent említett egyetemi tanár azt is megjegyzi, hogy a kísérleti irodalomtankönyv összeállítói óvatosabbak voltak, a kifogásolt, elavult irodalomtanítási modellt követték. Mit jelent ez a gyakorlat-

ban? Elsőként is azt, hogy külön tankönyv és szöveggyűjtemény áll a tanulók rendelkezésére, Pethőné Nagy Csilla avantgárd kezdeményezése folytatás nélkül maradt. Hagyományosnak tűnik a szövegek megválasztása, visszatértünk a klasszikus *Az a fekete föld* és a *Beszterce ostroma* szövegéhez. Némi szerkesztői óvatossággal azért a szöveggyűjteményben helyet kapott *A bágyi csoda* és a *Tímár Zsófi özvegysége* is. A kísérleti jelleg azonban másként mutatkozik meg. Ha összehasonlítjuk a 11. osztályos középiskolásoknak szánt tankönyv és szöveggyűjtemény két kiadását, a Mikszáthot tárgyaló részek tekintetében különbségeket találunk.

A két kötetet csupán egy tanév választja el egymástól, ennyi idő alatt azért gyökeres változtatásokra nem nyílhatott mód. A korábbi kiadás valóban igyekszik a „hagyományos” irodalomtanítás anyagát és módszereit követni, ám szemlélete mégiscsak alkalmazkodott a modern elméletekhez. Megjelenik benne a beszédett, a beszédaktus elmélete, ami ugyan múlt századi elmélet, ám a mai nyelvtankönyvekben megtalálható. Ez a kiadás tömör, összefogott elemzéseket kínál, áttekinti az eddigi Mikszáth-recepciót, nem kíván állást foglalni róluk, igyekszik kívülállónak megmaradni. S igazat kell adnunk neki, illetve a fejlesztőknek, hiszen egy tankönyvnek nem az a dolga, hogy kánont formáljon, hogy egy adott értelmezési keretet tegyen kötelezővé. Meghagyja a választás lehetőségét. A két kiadás megyegeznek abban, hogy kultúr- és művészettörténeti adalékokat kínál a téma könnyebb befogadhatósága érdekében. A második kiadás némileg csiszoltabb változat, Mikszáth esetében megváltozott a feladatsor és egyes oldalakon a Kitekintőnek nevezett adalék anyaga. A novellaelemzések is más szempontokat kaptak, átdolgozásra kerültek. Ezúttal a fejlesztők nem siklottak át a két nevezetes kötet említése felett, ezek kerültek a tankönyvbe vezérfonalként. A *Beszterce ostroma* elemzése változatlan maradt, mondhatni betűhűen követi a korábbi kiadást.

Az előszó nem egyéb, mint a szerző mosakodása – állítja Ráth-Végh István, a múlt század kiváló művelődéstörténésze. Alighanem az utószó is annak nevezhető, tehát mosakodom is gyorsan. Először azért, mert nem tekinthetem át a tankönyvpiac által kínált valamennyi lehetőséget, valamennyi tankönyvet. Másodszor is azért, mert kifejezetten a gimnáziumok, szakgimnáziumok részére készült tankönyvekből válogattam: tettem ezt azért, mert a szakközépiskolák kimenete nem követel irodalmi tudást. Harmadszor azért, mert terjedelmi okok miatt nem tudtam mélyebben belemerülni a tananyagtartalmak elemzésébe. Tanulást azért mégis levonhatunk a fentiek alapján. Tanulást lehet, hogy a pedagógus, már amennyiben lehetősége van tankönyvet választani és nincs meghatározva szigorúan az anyagi keret; mindenképp igyekezzen előre megismerni azokkal a tankönyvekkel, melyek közül választani kíván. A választást nagyban befolyásolja az iskolatípus, a követelményrendszer s persze a tanulócsoporthoz, amely a tankönyvet használni fogja. Nem feltétlenül a pedagógus igényéhez kell tehát szabni a tankönyvet, sokkal inkább a diák igényeihez, képességeihez. Rendelkezésünkre állnak olyan tankönyvek, melyek kifejezetten a pedagógiai és irodalomtörténeti, irodalomelméleti hagyományokat tartják szem előtt, ezeket nyugodtan nevezhetjük alapszintű tananyagoknak. A tanuló ifjúság nagy része számára ez elegendő. S vannak olyanok, melyek kifejezetten magasra emelik a mércét egy szűk elitet megcélözva. Tanúi lehetünk egy újabb irodalmi kánon kialakulásának is, mely a posztmodern elméletek jegyében igyekszik felülírni a régit. A két limit között van lehetőségünk megfelelő tankönyv után kutatni, ám a tankönyvrendeléshez érkezve könnyen előfordulhat, hogy falakba ütközünk. Ennek okairól azonban egy másik tanulmánynak kell értekeznie...

Féja és a Viharsarok

1.

Féja Géza, *Viharsarok*¹ című műve (1937) a Magyarország felfedezése szociográfiai sorozat nyitánya, első kötete volt. A sorozat ötlete Sárközi Györgytől, az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Vállalat akkori cégvezetőjétől származott. Szándéka szerint legyen „az országot felmérő, népsorsot felmutató mozgalom”², melynek dokumentációja a tizkötetes sorozat lesz. A kiadvány a magyar élet, a táj és a társadalom szintézisének igényével indul.³

Féja a déli Tiszavidék felkutatását választotta. „Mikor e sorozat tervét szerkesztője elém tette, s megkérdezett, hogy melyik tájhoz ragaszkodom, gondolkodás nélkül mutatam a déli Tiszavidékre, Tiszántúl s egyben Magyarország »viharsarkára«, ahol az elmék és a szívek sohasem tudtak belenyugodni a meglévőbe, a megvalósult Magyarországba... Nem volt nehéz önmagamra ismernem ebben a népben... Életem tartalmát Tiszántúl s mindenekfelett a déli Tiszavidék adta indulataival és forradalmaival, szertelen, tehát történelemre vágyó emberfajtájával. Hosszú esztendők emlékei fűznek oda, folytonosan visszatértem, minden zugát bejártam: vonaton, gyalog, parasztszekéren, kocogva és tiszai csónakon, a felfedezés izgalomával és paraszti jajszavak hívására.”⁴ 1957-ből visszatekintve idézi fel könyve küldetését: „e század írója hol villámfénynél, hol pedig vaksötétben botorkál. Az emberiség új élet felé tör... Egykor érettük született ez a könyv.”⁵

E térség történelmi múltjából vezeti le a régió sajátos jellegét, melyet a népi tudatban megőrzött, a közös ellenséggel szembeni összefogás és ellenállás ethosza formált. Magyarország és Erdély közti átmeneti térség lett, amelynek egyes területei a Partiumhoz⁶, illetve az Alföld periferiájához kerültek. A Viharsarok a Tisza-Körös-Berettyó által tagolt terület, ahol az „Élet és halál képei és látomásai tusakodnak...”⁷ – írja. A déli Tiszavidék, közigazgatási szempontból, Békés-Csanád-Arad-Torontál és Csongrád vármegyét foglalta magában.

Féja ad nevet e tájegységnek. A Viharsarok történelmi-földrajzi metafora, a 'tisztító vihar' analogonja. Az érzelmi és a szellemi kapcsolat létrejöttét egy történettel is dokumentálja.

A történet azzal kezdődik, hogy Pesten felkeresi egy sövényházi szegényparaszt, hogy jöjjön el hozzájuk, írja meg, amit lát, tapasztal. Féja vállalja a küldetést, vonattal utazik a déli Tiszavidékre. A kisteleki vasútállomáson száll le, ahol nem egy, hanem harminckét parasztszekér várta. „Kértem, majd könyörögtem: térjenek haza, mindenkihez betérek, mindenkivel szót értek – írja. Aztán elindul a kocsisor, mintha új honfoglalásra indulná-

¹ Féja Géza: *Viharsarok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1957

² im. 11.

³ im. 17.

⁴ im. 15-16.

⁵ im. 14.

⁶ Partium~ Részek: az egykori Zaránd, Közép-Szolnok, Kraszna vármegyék és Kővár vidéke. In: Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1973. 631.o.

⁷ im. 28.

nak... Így kötődtem ehhez a tájhoz, és azóta is szüntelenül hallok a sövényházi, síróhegyi, hatrongyosi szekerek kopogását. Bennem kopognak mindaddig, míg ez a nép megillető sorsba érkezik.”⁸ Így kezdődik Féja számára, az 1920-as és az 1930-as években, a „nagy országjárás és zarándoklat a népsors felé.”⁹

2.

Írói módszere a „helyszíni szemle”, a „sűrített” valóság megragadása, a tényekben felismerhető történelem rejtett erővonalainak a kitapintása volt.¹⁰ „Alulról” szemlél, de a legmagasabb igénnyel és szintetizáló jelleggel ír.¹¹ A „táj s a nép gyökereit kerestük, minden rendelkezésünkre álló úton, és a tájból és népből elindulva végső következtetések felé igyekeztünk..., magát az életet beszéltetjük”¹² – írja. Célja falvak, városok, osztályok, egyének, intézmények és értékek, hagyományok leírása, szerepük bemutatása. Művének „őse”-ként Szkhárosi Horváth András, protestáns prédikátor munkásságát nevezi meg, akit a XVI. században a „magyar önismeret” megjelenítőjének és képviselőjének tart. „Mai sorsunk különben is nagyon rokon a XVI. századéval” – írja, ezért is indítja művét az ő szózatával:

„Nem mondhatjátok, hogy nem tudtátok Isten akaratját,
Mert minden pap, deák, gyermek, hegedős nagy nyíltan kiáltják,
Ám meglátjátok, miként várjátok az ítélet napját.”¹³
A „magyar önismeret” írója kívánt lenni Féja is.

Egy író és tárgya, ember és táj egysége és hitelessége emeli művét a népi irodalmi szociográfia klasszikusává.

3.

Féja *helyzetjelentései* Békés, Csongrád és Csanád megyék *népének* sorsáról szólnak. Szemléletét a néppel és a tájlelletel vállalt sorsközönség tudata formálja. „Népnmzet volt az eszményünk – írja –, természetes egységbe készült társadalom”¹⁴, melynek létrejöttét mélyreható belső kiegyenlítődés útján képzei el. A népsors nimbuszát a népnmzet történelmi fogalomkörébe helyezi, s a *magyar sors* mitológiájába emeli. Azt írja naplójában ezekről az évekről, 1945 áprilisában: „a magyar sors megszállottja voltam, életem legmélyéig éreztem az időtlen magyar szenvedést, a kétségeket, a reménytelenséget.”¹⁵ Erről a magyarságérzetről, megjelenési formáiról, hangsúlyainak megváltozásáról szól, s arról is, hogy a tudati és érzelmi tények hogyan válnak eszmévé, szimbolikus tartalommal, majd ideológiává, *magyar nemzeti identitássá*. 1945 decemberében így ír a magyarsághoz való viszonyáról: „Végtelenül szeretem a magyarságot úgy, ahogyan csak koldus kisenemesek tudták szeretni, akik eléggé szabadlelkűek, s eléggé szegények voltak ahhoz, hogy a nagy szenvedélyek legnagyobbikára, a szeretetre tegyék életüket (...) ez a *szeretet* kormányozott, üzött, kínzott, néha marcangolt, – s ösztönzött, hogy tegyem túl magam

⁸ im. 10.

⁹ im. 8.

¹⁰ l. 18.

¹¹ l. 19.

¹² im. 20-21.

¹³ im. 21.

¹⁴ im. 9.

¹⁵ im. l. 9.o.

okos, megszívlelendő szempontokon. De van-e magyarság? – teszi fel a kérdést: „Az én feladatomban nem abban rejlik-e, éppen ezért, hogy most már vallással, filozófiává menteni azt a tiszta belső anyagot, melyet magyarságnak nevezünk.”¹⁶

Féja nézetei e tájban, a Békés megyei években formálódnak. Felismerése az, hogy agrárforradalomra van szükség, mely „parasztszocialista” és „polgári radikális” vívmányok 'egyesítéséből' születhet meg. Az a feladata, hogy e táj s e tájhoz kötődő emberi „tusakodás” ábrázolója lehessen. Azt írja: „Egy évtizedig jártam az országot, s nemcsak a népsors kétségbeesésével találkoztam, hanem a nép lelki, emberi nagyságával is”.¹⁷

A Viharsarok társadalma, szociográfiai „kórképe”, a népsors tükré. Békés megyéről szóló fejezete a „Békés, a békétlen vármegye”¹⁸ címet viseli, mely a megye jelenében a múlttal való lényegi összefüggésekre, történelmi hagyományokra is utal.

Féja az általa kiemelt települések társadalmi viszonyait tipikus, karakterizálható vonásokkal és jelenségekkel ruházza fel (pl. Békéscsaba, Endrőd és Gyoma, Gyula, Gyulavári, Körösladány, Ókigyós, Szeghalom, Újkigyós, Vésztő); de más térségekkel is foglalkozik.

Gyula társadalomképét azért részletezi, mivel a Tiszántúl társadalmi viszonyainak a „sűrítőanyagát”-t, sajátosságainak koncentrációját tapasztalja meg, ugyanis a feudális és a polgári vonások itt keresztezik egymást a leglátványosabb módon. Gyulát parasztvárosnak nevezi a feudális birtokviszonyok, az iparos-polgári rétegek és a szociális környezet egyidejű létezése miatt.

Gyula a 'magyar kasztrendszer' »szent városak«¹⁹ – állítja. Társadalma rendkívül tagolt, az egyes rétegek, „kasztok” az egymástól való elzárkózás példái, a mobilitás kizárására törekednek. „Parlag lett itten az emberből”²⁰ – állítja, Sinkára utalva.

Békéscsaba, ezzel szemben, a legvárosiasabb város, „kis Nagyvárad”-nak nevezi,²¹ melyet lüktető társadalmi élet jellemez. Mégis, a sajátos kettősség itt is szembevetődő, ugyanis a parasztkultúra s a nagyipari életformák kulturális igényei polgári létmódra is utalnak.

Arculatformáló tényező a szlovákság jelenléte is. Féja Békéscsabát szellemi központjúnak tekinti. Hibrid társadalomképet látat: deklasszált agrármunkásság; szociológiai műveltségű középosztály és polgárság; módos parasztság és lesüllyedő népesség alkotják. Átmeneti várostípus, mezővárosi arculattal. A „felső kasztoktól” függő, nemzetismeret nélküli szervilis hivatalszervezet terheli, amely a népi társadalom felé közelítő-közvetítő szerepét nem tölti be.

Féja felhívja a figyelmet arra is, hogy a nép nevelésére van szükség, 'a nép közé' járó művelt értelmiségi szerepét hangsúlyozza. A paraszt ugyanis se nem paraszt, se nem polgár, bár már igénye lenne a polgári létmódra, azonban a „néma társadalom”²² népe önmaga megszervezésére még képtelen; passzív és tanácstalan, alulértékelt szerepű.

1945. március 10-én érkezik Féja Géza és fia, Endre, Németh László családjával együtt, *Békésre*, majd *Békéscsabára*, melyet Püski Sándor a Magyar Élet Könyvkiadó tulajdonosa tett lehetővé. Féja a városi könyvtárban kap állást, és hozzáfog a grófi kastélyok

¹⁶ im. I. 34. o.

¹⁷ im. 13.

¹⁸ im. 455.

¹⁹ im. 188.

²⁰ im. 197.

²¹ im. 205.

²² im. 113.

könyvállományának a begyűjtéséhez. Íróként a legtermékenyebb éveket tölti itt, amit Féja Endre idéz fel a Csabai nappalok és éjszakák című mű előszavában: „Értékes és érdekes embereket, sorsokat ismert meg a csabai világban (...). Ez a táj, ez a föld vonzotta és kötötte, ifjúkori falujárásainak, hajdani legmeghatározóbb élményeinek színhelye volt, ez a város és vidék biztosított menedéket, bizonyos fokú védettséget és adott kenyeret. Mindvégig emberközében tudott maradni, a néptől és a földtől sohasem elszakadva, átélte a békési emberek örömeit, osztozott a gondjaikban (...)”²³

A Körös-part sétáinak leggyakoribb színhelye lett, feledhetetlen sorok őrzik szépségét: „Gyönyörű a Körös-part. Virágzik az akác, az ecetfa, a május remek itten. A Körös-part tele csodálatos szomorúfüzfákkal (...). Nagy csönd, nyugalom van, - tudnék itt dolgozni, ha már egy kis belső nyugalom lenne.”²⁴

1975-ben írt Emlékezésében újra visszaidézi Békéscsabára kerülését, a tavasz reményt hozó idejét, Csaba vonzerejét: „1945 tavaszán kerültem Csabára, akkor még nem tudtam, hogy a hónapokból évek lesznek, az esztendők pedig évtizedekké fogódnak össze. Gyönyörű tavasz járt, virágzó fák mindenfelé, a lehullott szirmok még az utakra is vigaszt hintettek. Virultak a kertek, a Körös-partján az út azt a hitet keltette, hogy paradicsomba vagy boldog otthonba vezet.” (...) Csabai éjszakák! Alig bírtam szállásomra térni, mindig megállított valami. Igen (...), arrafelé egy ablak résén kivillanó fény tudatta, vár valaki. Én pedig mentem nyugodtan az alföldi ég és a csabai fák alatt.” (...)”²⁵

A táji-térségi új lokalitás nyomait őrzik e sorok. A kötődés és otthonképzet egy másik otthonképben tűnik fel, egy személyessé tett történelmi létben és időben.

A vidék, a Viharsarok a menedék, a *hazatalálás* idilli képévé válik. : „jó dolog menni kocsin, havas mezők között, beszélni a magyaroknak Kossuth Lajosról, azután kis vidéki szobában megszállni, pattog a fa az öreg cserépkályhában, határtalan csönd, finoman muzsikál a szél, s mintha apák és nagyapák figyelnének a szoba sarkából. S éjjel csöndes, kihalt utcán menni, nézni a friss, harapós téli reggelt az ablakból, - vidéki sorsok fonálát pergetni – parasztházba betérni, ahol megölel a gazda (...). Jaminában előadni (...), jó könyvekbe mélyedni, s remélni, bárminő sötét felhők lógnak is fölöttem”²⁶ – írja 1945 decemberében.

4.

A Viharsarok felemelkedésének *kulturális* útját, „kultúrtájja” válását a hagyomány s a modernitás ellentmondásaival vezeti be. Tapasztalata az, hogy „a modern Magyarország mennyi mindent elvett a néptől a szükségszerű fejlődés nevében, de mit sem adott az ősi hitek és hiedelmek porladó világának helyébe. E hitek és hiedelmek világképet jelentettek, s a nép, amely egykor hitet és hiedelmet hozott, új világképre, kultúrára s nemzeti szerepre vágyott. De veszni hagyjuk a régi »belső tájat« azután belenyugodtunk abba, hogy hát a »puszta puszta« marad”²⁷ – írja a Békés megye arca című fejezetben. Véleménye szerint a »belső táj« hagyományai, e belső erő mégis létezik. E gazdag belső erőt, a 'lázado, eredeti magyar' lelket örökíti tovább a jelenbe is.”²⁸ Hagyományos kulturális értékei feje-

²³ im.1. 7.o.

²⁴ im.1. 11.o.

²⁵ im.1. 149-150.o.

²⁶ im.1. 35.o.

²⁷ im. 261.

²⁸ im. 261-262.

zódnek ki pl. ördögös énekeiben, hiedelemvilágában, mondáiban, meséiben, legendáiban, balladáiban, a népi imádságokban, tehát a népi irodalomban, dallamvilágában s a népzeneben is. Az a feladat, hogy kultúránkba „olvasszuk”, „átlényegítsük” a múlt értékeit,²⁹ így lehet a kultúra örökségét továbbépíteni, a Viharsarkot kultúrtájjá tenni.

Ugyanakkor a lelki-mentális-szellemi válságból való kiút negatív jelenségeit is megmutatja. Úgy látja, a nép gyakran „öntudatlan” énjébe merül, ösztöneire bízva magát, amikor a szektamozgalomba menekül. Békés megyében is számtalan szekta alakult (pl. millénisták, adventisták, Jehova Tanúi, szellemidézők, reszketősök, koplalósok),³⁰ amely a lázadás negatív útját jelentik. Ezek a hitbéli – társadalmi arculatú mozgalmak a kereszténység belső konfliktusaira, válságára is utalnak, ugyanis a szekták a vallásos hit teljes függetlenségét vallják, bennük a „természetes autonóm népi közösség”³¹ újjászületését élik át. A szociális és erkölcsi elesettségből, a civilizátlanságból és a műveletlenségből menekülve szubkultúrát teremtenek. Pozitív kísérleteket keresve fedezi fel azonban a viharsarki modern-polgári kulturális-társadalmi törekvéseket is: az önszerveződő olvasóköröket, egyleteket, társulatokat, a szövetkezés különböző formáit. A népkörök olyan funkciókat teljesítenek, melyek a szervezett oktatási rendszeren kívüli igényeket jelenítenek meg.

Előremutató kísérletet lát a csabacsüdi Községépítő Szövetkezet létrehozásában, melyben egy mintafalu ideája jelenik meg az 1920-as években (célok pl: mintakisbirtokok létrehozása, kertkultúra, faiskola, háziipar, néprajzi múzeum alapítása, népház létrehozása, népkert, színjátszó egyesület, mezőgazdasági kiállítás stb.) A közösség a példaértékű hagyományokról is tud, abból tanul (pl: XVI. sz. Kis István korai protestantizmusa, Tessedik Sámuel 18.sz.-i nemzetevelő- és gazdasági programja; Harruckern János György területi, vallási, etnikai alapú telepítései, nyugat-európai polgári szellemisége; Áchim L. András kísérlete a parasztegység megteremtésére stb.).

Féját helyszíni ismeretei, tapasztalatai inspirálják arra, hogy a viharsarki térséghez kötődő tiszántúli népi tehetségeket felkutassa és támogassa.

Példaként említi a parasztsorsból származó népi írókat, akik a „mai magyar irodalom”³² részévé váltak (pl. Szabó Pált, Veres Pétert, Sinka Istvánt stb.). Úgy véli, a tiszántúli parasztság történelmi merészsége és emberi vállalkozó kedve bennük testesül meg. Azonban azt is tapasztalnia kellett, hogy az irodalmi siker többségüket nem emelte ki eredeti környezetéből. „Ez mutatja – írja Féja – , hogy a Tiszántúl milyen elevenen él bennük”, a népi közösséghez való tartozás, s a „tájnak és közösségnek milyen komoly a kötőereje.”³³ A magyar népsors tragikuma ezekben az emberekben csap magasra”.³⁴ Sinka Istvánról írja pl: „Előre rohan, egyedül marad, s naponta a halál kopogtat az ajtaján. Úgy véli, a belső-táj, a személyiség s a lélek leginkább vele kapcsolódott össze a népsorssal. Németh László szerint „egy eltemetett kultúra eszmél magára”³⁵ munkásságában.

²⁹ im. 261.

³⁰ im. 179.

³¹ im. 180.

³² im. 154.

³³ im. 154.

³⁴ im. 158.

³⁵ Németh László: Östehtesség és fogalomzavar. Sorskérdések c. esszé : Digitális Irodalmi Akadémia, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp. 2016.

5.

A Békés megyei éveket először „szellemi száműzetés”-ként éli meg, azonban a „szellemi száműzetés” érzetét a „fogadott szülőföld” tudata váltja fel. Tanít, előadásokat tart, publikál; történelmi, irodalmi, vallásfilozófiai kutatásokat folytat.

Mának szóló üzenete: a „történelmi fordulat” tervének előkészítéséről és a „közösség tusakodásának” vállalásáról szól. Ezért írja: „a könyvemet azoknak ajánlom, akik »felfedezik« a mégiscsak legméltóbb emberi élnivalót : a „*cselekedetet*.”³⁶

Móricz Zsigmond a 'cselekvés' elmulasztásának felelősségére utal, Féja könyvét olvasva: „Harsogó elmerültségben olvastam ma egy könyvet, s egyórai olvasás után azon kaptam magamat, hogy ég az arcom. . . szégyen égett az arcomon. A szégyen az egész magyar életért, hogy ez lehetséges, és a szégyen, hogy én életemben valami mást csináltam, mint ezt a *lehetetlent kutattam* volna.”³⁷

Féja ars poeticája az, hogy „nem a napi- politikai harc az író feladata. Az én legfontosabb teendőm ma – írja 1945 decemberében, Békéscsabán – a kereszténység reformja lenne.”³⁸

Féja Endre, a fia, a Viharsarok hatását a következőképpen foglalja össze: „Így csak az írhatott, aki szerette ezt a világot, ezt az életet. Elfogadta olyannak, amilyen, és őt is el- és befogadták, hasonlóképpen.”³⁹

Bibliográfia

- Borbándi Gyula: A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék. Budapest: Püski 1989
- Németh László: Östehetség és fogalomzavar. Sorskérdések. Budapest: Digitális Irodalmi Akadémia, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2016
- Papp István: A magyar népi mozgalom története 1920-1990. Jaffa Kiadó 2012
- Zimonyi Zoltán: Szabad szó, 1988.július 5.
- <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza-bekescsabán>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Féja_Géza
- http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2007/21_0525/07.htm

³⁶ im. 385.

³⁷ www.szentesinfo.hu/szentesielet/2007/21_0525/07.htm

³⁸ im.29. 30-31.o.

³⁹ im.29. 7.o.

A férfiakból mártír

– férfialakok és azok szerepe Szabó Magda lányregényeiben

Ha igazán sikeres író után kutatunk, nem kell messzire mennünk, hiszen Szabó Magdát világviszonylatban elismert művészként tartják számon. Gondoljunk csak olyan műveire, amik több fordításban is megjelentek (pl. *Az ajtó* vagy az *Abigél*). Az író nagy erőssége, hogy szinte bármelyik korosztályt képes megszólítani, hiszen lányregényei sok-sok fiatalnak okoztak izgalmas perceket, órákat, ám felnőtt olvasói sem maradtak élmény nélkül – még akkor sem, ha ifjúsági olvasmányélményeiket vetették elő később. A regényvilágok hasonlósága nem vitatható, az viszont igen, hogy a bennük előforduló férfialakok kidolgozása mennyire szándékos s tulajdonképpen mi a funkciójuk. Vizsgálatom tárgyát négy lányregény képezi: a *Születésnapon*, az *Abigélen*, a *Mondják meg Zsófikának*-on és az *Álarcosbálon* keresztül ismerhetjük meg a férfialakok kilétét, feladatát és nem utolsósorban sorsfordító momentumait.

E négy lányregényben két férfitípus kap óriási szerepet: az apa figurája, illetve a lehetséges udvarlójelölté. Különös párhuzam figyelhető meg az egyes művekben. Vegyük példának a *Születésnap*, az *Abigél* és a *Mondják meg Zsófikának* apafiguráját. Mindegyik műben valahogy a perifériára szorulnak, ettől némiképp elérhetetlenné válnak. Az *Abigélben* egyértelmű a helyzet, az édesapa kirekesztődik a bentlakásos iskola életéből, csupán telefonon keresztül lehet kapcsolatba lépni vele. Személyisége ellenben a regény elején sem kimondottan kidolgozott, érzelmeit jól leplezi, ám elsődleges céljának tartja Gina jövőjének biztosítását. A *Születésnapban* Bori édesapja is hasonló elven működik, szigorú, érzelmeit leplező, erkölcsi támogatást biztosító figura. Elvei nem egyeznek lánya világnézetével, ezért többször is konfliktushelyzet adódik közöttük, ahol kettejük közé áll feszültségcsillapításnak az anya. A *Mondják meg Zsófikának* esetében fordított helyzet alakul ki, ugyanis az édesapa veszi védelmébe a kis Zsófit az édesanya szigorúan analitikus hozzáállásával szemben. Az apafigura azonban itt is nagyon távoli, csupán visszaemlékezésekből, Zsófi szubjektív benyomásai után ismerjük meg, ugyanis a cselekmény idején a fogorvos már halott. Mindhárom műben egyértelműen kirajzolódni látszik a tény, hogy az édesapák valamilyen titkot hordoznak magukkal, amik tudására törekednek a lányok több-kevesebb sikerrel. Az apafigurák célja a regényekben tulajdonképpen ugyanaz, mint ami a valóságban lenne, előrelendíteni lányaikat a fejlődésben, és biztosítani számukra az érzelmi és fizikai biztonságot.

Velük alkotnak szigorú ellentétet a lányregények csábító férfijai. A szilárd, erkölcsi biztonságot megbolygatni látszó fiatal emberek szintén nagyon titokzatosak, ám nem feltétlenül a rossz szándék vezérli őket. Érdemes összehasonlítani a *Születésnap* és az *Abigél* csábítóit. Bori menthetetlenül szerelmesnek hiszi magát, mikor egy fiatal mérnök érkezik új lakóként a házukba. Közös jövőt tervez vele, esküvőt, világkörüli utakat, tisztánlátását teljesen elhomályosítja az a tévképzet, hogy a nála 15 évvel idősebb férfi nem egy gyereket lát benne. E valószínűtlen jövőkép ellenére Bori kegyetlenül elbánik korabeli udvarlójával, akivel amolyan felületes kapcsolatot ápolt. A gyermeki kegyetlenség ekkor mutatkozik meg leginkább a kislány részéről. Az *Abigélben* egészen

más a helyzet, Gina ugyan szintén ábrándozik édesapja egyik hadnagyáról, osztálytársnői izgalommal faggatják róla a kislányt, ám a különbség a két mű között ebből a szempontból az, hogy míg a *Születésnapban* a mérnök nem kívánt semmilyen indokkal Bori felé közeledni, addig az *Abigélben* a hadnagy érintkezik Ginával, sőt, meg akarja őt szöktetni a leányiskolából. Céljai eleinte nem világosak, később azonban kiderül, hogy a kislány édesapját kívánta csak volna zsarolni Gina elrablásával. Ebből az következik, hogy ugyan a veszély, amit jelentenek ezek a férfiak, először nem látszik tisztán, később azonban visszatekintve az eseményekre, körvonalazódik a szereplők előtt. Az erkölcsi megújulás és a felnőtté válás előidézői nem csupán az édesapák, hanem a plátói szerelmek is. Bori motivációit eleinte a mérnökkel való házasság lehetősége adja, ezek nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy átértékelje a divat iránti vonzódásának fontosságát, és nagyobb hangsúlyt fektessen a környezete iránti érzelmi kötődés kialakulására. Gina esetében az abszolút elidegenítő momentumhoz, az áruláshoz a hadnagy iránt érzett érzelmek vezetnek, hiszen a lány túlságosan pökhendi, gyakorta hangoztatja osztálytársainak, nem hajlandó „házasodni” a szertárból semmivel, mivel neki már igazi vőlegénye is van. Az árulás utáni kiközösítés vezet végül el a lány teljes személyiségfejlődéséhez.

A Mondják meg Zsófikának esetében kicsit árnyaltabb figurákra számíthatunk, mint azt első látásra feltételeznénk. Az erkölcsi elmozdulás viszont ez esetben is férfiatól eredeztethető. E regény esetében két egészen ellentétes figurát érdemes megvizsgálni: az iskolai portást, Pongráczot és az éremmúzeum Hallerjét. Pongrácz kezdetben végtelesen negatív aláfestést kap, a szerző még a helyesírási normákat is felrúgja, amikor gondolatban szólaltatja meg az öreget. Ezzel is azt érzékeltetvén, mennyire ellentétes világnézetet és társadalmi helyzetet reprezentál a főszereplővel szemben. Zsófi tanítását öntudatán kívül végzi, a kislány általa sajátítja el a főzés és takarítás tudományát, valamint beleérező képessége is a törött lábú férfi hatására nyílik ki. Pongrácz idegen volt Zsófi számára, egyetlen kötődést az édesapja jelentett, mivel az öreg a halott doktor utolsó páciense volt. Ez az elszakíthatatlan kapocs tartja össze a szereplőket. Pongrácz tulajdonképpen az elveszített apa szerepét tölti be, kissé olyan érzést keltve, mintha a doktor sosem ismert, negatív oldala vetülne ki.

Haller esetében Zsófi perspektívájában megelevenedik a veszély, hiszen a férfi külföldre kívánja szöktetni legjobb barátnőjét és annak nővérét is. A Haller által nyújtott veszély azonban csupán látszólagos, mivel a nővér az, aki a valódi fenyegetettséget jelenti. Haller amolyan báb, aki csupán asszisztál az illegális határátkeléshez. A férfialakok újabb szegmense tárul fel Haller személyében, ám feladata végtére is hasonló, mint a csábítóké, valamiféle cselekménybeli és erkölcsi elmozdulást eredményez a főszereplőnél – a szerelmi kötődés azonban ezúttal nem a főszereplőtől eredeztethető.

Az *Álarcosbálban* a fő konfliktust egy kérő indítja meg, aki Kriszti nagymamáját kívánja feleségül venni. Bence bácsi egykori lakója volt a házuknak, ám Ceglédre költözésük után csak levélben tartották a kapcsolatot. A férfi szándékai számtalan problémát vetnek fel, leginkább azt, miként fog éledgelni Kriszti és az édesapja a nagymama féltő gondoskodása nélkül. Az idős hölgyre megannyi feladat hárult, például a házimunkák elvégzése, Kriszti tanulmányainak felügyelete, illetve az édesapa helyett ő járt a szülői értekezletekre is. A család tizenöt éve a gyásznak rendelte alá működését, Zsuzsa, a fiatal édesanya emléke másfél évtized után is meghatározza a mindenna-

pokát. Bence bácsi ajánlatával azonban minden fenekestül felfordul, Kriszti pedig nehezen viseli a változást. Tulajdonképpen az erkölcsi elmozdulást ezúttal is egy férfi idézi elő, ám az előbbi regényekkel ellentétben itt nem a főszereplővel hozható szerelmi kapcsolatba. Kriszti rájön, a gyermeki önzése megfosztotta a nagyanyját a boldog életől, belátja, nem veheti természetesnek, hogy a családja csupán neki él. E felfedezés súlyát tovább erősíti Megyeri tanárnő közbenjárása, aki mindeközben az édesapa figyelmét hívja fel arra, lánya viselkedéséért a család tehető felelőssé. Hogy miért? Mivel anya nélkül nőtt fel a gyász légkörébe zárva. A tanárnő javaslata, hogy Endre, Kriszti édesapja nősüljön meg, és adjon Kriszti elé egy megfelelő anyamodellt, aki képes feloldani a kislány gátlásait a traumájából fakadóan. A férfi próbálkozása ugyan eleinte baulul sül el, a kislány új látásmódja és új értékrendje lehetővé teszi, hogy beleavatkozzon a bonyolult, eleinte érthetetlennek tűnő felnőtt világba, és végül az elengedés mellett döntve új életet biztosít az egész család számára.

Összegezve tehát Szabó Magda férfialakjai a mozgás és a mozgatás dinamikájával felvértezett alakok, akik közvetlenül vagy közvetett módon, de hatással vannak a főszereplő szellemi, jellembéli esetleg fizikai változására. Szabó Magda lányregényeiben nagy hangsúlyt kap a szimmetria, hiszen a fenyegetést (kérők) minden esetben feloldja az oltalmazó szándék (édesapa). E csodás erő hatja át a lányregényeket, és alakítja a szereplők változatos sorsát oldalról oldalra.

Filep Gergő: Bújócska

Sz. Tóth Gyula

„Vissza a dolgokhoz!”
(Husserl)

Rejtőzködő felvilágosodás. A (f)elvilágosodás nyomában

(Vázlatos futamok)

Ahol lőnek, ott háború van. És manapság lőnek a világ minden pontján. Csak nem jelentették be a hadüzenetet. Az olyan klasszikus, idejét múlt. (E cikk készítése közben a minap valami hasonló megtörtént: hadiállapotot vezettek be, nem messze tőlünk. Mily korban élünk?!) Ha éppen nem fegyverekből jön a tűz, a természet is gondoskodik róla: ég az erdő, ég a nádas. Aztán rá a vízözön. Az ember meg lapátolja a sarat. Sír kicsit, és áruháza menekül. Novemberben Karácsonyt csinál, és itt a Black Friday, újratöltve. Roham! Emberünk Fekete Pénteken túlbuzgó társaival egymást gyömöszölve tolong. Csak nekem jusson! És jut, mert akkora a túltermelés, az árubőség, hogy jut mindenkinek, hisz jövő héten is lesz péntek. Ha elfogy a pénz, majd kölcsönt veszünk fel. A hamis képeket termelő társadalom irracionálisát tökéletesen leírta a 20. század második felében Jean Baudrillard francia szociológus. Amikor az érzékvesztés folyamatában beindulnak a „racionális diskurzus” megszüntetésére tett kísérletek.

Kis ideológiai löket, és mehet a menet. Mi is az ideológia? „A valóság olyan eltorzított, egyoldalú értelmezése, amelyet érdekek határoznak meg vagy a rendszer kényszeríti ki.” Megy ez magán- és közsíkon. Nemcsak politikai akarattal, a magunk érdekérvényesítésére is fabrikálunk ilyet, amikor előnyöket akarunk kicsiholni. Kis sasszé előbbre, a másik elé, szemetet az erdő szélére, irányjelzés nuku. Az ideológia hirdetése egyben hangadás. Nagy a felhajtó ereje, hatalmi széltől különösen. A túldimenzionált ember a tömegben fészkelődik. Ilyenkor nem is kell szó, elég egy kis lökdösődés, halk jaj, és kész a pánik. Amiből minden lehet. Kítör a balhé, kítörik a szemüveg, kítörik a kirakatot, van, ki törik, s van, mi szakad. Már nem is érdekes, ki kezdte, az sem, mire a nagy hűhó. Utólag majd okosabbak leszünk: mire volt jó mindez? Váltunk.

Hol kezdődött? Ahol folytatódott. Sóhajtván emlegetjük a felvilágosodást: Ó, azok a szép eszmék! Valakik mindig elrontják... Csalóka az emlékezet. Ma már a felvilágosodást is sokféleképpen értelmezik. Mozgásba jött Európa, „egyazon civilizáció alakváltozásai” jelennek meg: reneszánsz, barokk, klasszikus, felvilágosodás. „Épp hogy csak kialakulnak, s máris szétbomlanak. S szükségszerűen egymásba ütköznek. Egymásra rétegződnek”. Pierre Chaunu mozgatja ekként meg a felvilágosodás gondolatrendszerét. Vagyis jogos a kérdés: vajon kitölthet-e a felvilágosodás, teljességgel, mára is mindenben érvényes időmetszetet? Mert a 18. századtól, folyamatosan történtek „dolgok”. De ez már előbb megkezdődött. A természettudományok nyomán a társadalmi bölcselkedésben is megjelent, követelményként, az észszerű, az elfogulatlan vizsgálódás. Tehát a „babonaság és a fanatizmus” ellen jöjjenek a tények, világítson a „józan ész”. (Egedy) És jöttek a követelések: sajtószabadság, jogbiztonság, vallási türelem, az egyén szabad-

sága viszonyított kereteivel (állam, közjó, hasznosság, értelmes önállóság). Franciaországban megszületett az *Enciklopédia*, „A tudományok, a művészet és a kézművesség enciklopédiája”, amely – a természeti, társadalmi, ipari, művészeti jelenségeket új szempontból értelmezve – összegezte a tudományos eredményeket. Nem sokkal megjelenése után, ugyanott, forradalom, nyakazás, jogszerű eljárások nélkül. Puff, öngól! És éppen a felvilágosodás hazájában. Aztán elszabadultak az indulatok: háborúk, haláltáborok, dőltek az izmusok. A durva példa ragadósnak bizonyult, ideológiákba csavartan működtették (működtetik) tovább, Keleten, Nyugaton.

Ideológia, mi is az? (Lásd feljebb.) Működik! Na, akkor most mi van? Kérdezhetnénk a mai vulgárbeszéddel („akár brutálisan”). A hangnemet csúfították a felvilágosodást követően széles körben elterjedt „vulgarizálások”, vagy szépen mondva „interpretációk” (narratívák, mantrák stb.), a helyzetet rontották-rombolták a nyomukban keletkező mozgalmak. És nézzünk széjjel. Mi maradt a felvilágosodás eszméiből? Mint a józan ész, a ratio, a tények, az elméleti-fogalmi alapvetések... Egyes ideológia-politikai hatalmi körök szívesen mellőzik az alapvető társadalmi tudományosságot. Pedig oly fényesen indult. A folytatásként becsatlakozó és odatartozó nagyságok alapozó eszméivel, mint előzmények, például Arisztotelész, Dante... Ragyogott Európa, a „felsőbbrendű kulturális egység”. Jöttek a minősítések: ... A kereszténység „jótékony erkölcs csakis a társadalom boldogságára irányul...” Voltaire sem maradt el: „Az európai népek olyan humanitárius elvekkel rendelkeznek, amelyek nem lelhetők fel a világ más részein...” Tehát Európa mint „kulturális tér” fénylett. Rendkívül változatos képet mutatott, az ellentétes vélemények és a történelmi eltolódások bámulatba ejtően színes mozaikja alakult ki. Ezzel együtt a felvilágosodás az európai történelem és művészet „csillagórája” volt. (Ungvári) Montesquieu a „törvények szellemét” átültette angoloról franciára, tágítva a tér horizontját és lehetőségeit. Ám a jognak asztala dőlni látszik.

Közelítsünk egyszerűen a felvilágosodáshoz. „A felvilágosodás az ember kilábalása a maga okozta kiskorúságából. Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék.” Szóval a szabadság. Mi korlátozhatja ezt a szabadságot, és mi mozdítja előre? „Az ész nyilvános használatának mindenkor szabadnak kell lennie, mert egyedül ez képes megvalósítani az emberek között a felvilágosodást” (Kant). A vallást se hagyhatjuk ki. Voltaire viszonya a királysághoz, Istenhez világosan kiderül, ha csak két művet említünk. Egyik: Ferenczi László, *Voltaire problémák* (a kiváló irodalomtörténész érzékenyen világít rá: „problémás”). A másik: André Maurois, *Voltaire*. Ezekből egyértelmű: Voltaire a „racionalizmus szerzetese”, elismerte Isten létét, természetesnek tartotta, az egyház, a vallás vulgárizációja ellen hadakozott, konzervatív és királypárti volt. A vágyak, a kísértés legyőzése az ész dolga, annak ellenére, hogy Locke őszintén hitt az isteni törvényben. Locke a tökéletes és isteni erkölcs alá rendelte a civil és a magánerkölcsöt. Megjelenik a teológiai világbéke (a gondviselés), az esetlegesség, a kiszámíthatatlan tapasztalat és az egyéni sors szembeállítás. (Ungvári)

A kiskorúság állapota ma inkább fennáll, mint valaha. A II. világháború utáni nagy nekilödulés ellenére. (Vagy éppen annak következményeként.) A reprodukciós technológia által képek közvetítik a valóságot, elterelő szöveggel megspékelve. Tömegek használják a technológiák új eszközeit, melyek sablonként a „preparált valóságot” mutatják. Vagyis a reális jele helyettesíti. Megváltozik a szavak és a képek tárgyhoz való viszonya. A képen egy pipa, alatta az írás: „Ceci n'est pas une pipe.” – Ez nem pipa.

(Foucault) Tehát, ne higgy a szemednek! Ha sokszor és sokan mondják, hajlunk a magyarázatra. A kultúripar termeli az álomgyárat. Manipulációs folyamatok során egy uralmi modell diktál, az egyén idomul. Úgy érzi, nem lóghat ki. Csatlakozni kell, kimaradni nevetséges. „Nevetség tárgya (...) a különc, aki még mindig autonóm módon merészel gondolkodni” (Horkheimer). Létrejön a tömeges izoláció. Az *egydimenziós társadalom* (Marcuse). „A kommunikáció gondoskodik róla, hogy az emberek elmagányosodásukban hasonlítsanak egymáshoz” (Adorno). Közösségi magány – díjazott filmes témák. A felvilágosodásnak megvan a maga dialektikája. . . Kézbe kell venni a kommunikációt, irányítani kell, megfelelő anyagi háttértámogatással, pártoló médiaszéllel. Ehhez végy ideológiát, add elő teátrálisan, és megy a szekér, mint a villám. Lásd a globalizációs folyamatok mai akcióit. Vannak munkások, földművesek, akik termelnek, de nincsenek „osztályok”. Az ideológusok, az értelmiségiek (akik nem termelnek) áthangolják az ideológiai hangszereket, más hürokat pengetnek, politikai-kulturális-propaganda csoportokba szerveződve hangadók lesznek. (Nem olvasták az Enciklopédiát, de teszik a dolgukat.) Pedig az igazi dolguk a javítás lenne. Mert, noha az enciklopédia „az igazságnak szenteltetett”, de ha mégis akadna benne valami tévedés, egy „felvilágosultabb ember majd észreveszi és kijavítja”. (Ungvári) De ki a felvilágosult? Hallgatva a szólásokat: a felvilágosodás hirdetője csak liberális lehet, konzervatív nem. És csak (liberális) értelmiségi, földművelő, iparos nem. Mi lesz a javítással?

Az egzisztencializmus próbált segíteni, amikor hangsúlyosan az egyénre irányította a figyelmet és nagy terhet rakott rá, reményekkel táplálva. A francia térfélről jövő eszmei áramlatot a keleti térfél háritotta, ott (itt) a szocialista embertípus kiművelése volt napirenden, az egyén háttérbe szorult. Amikor minden összekeveredik, bonyolultabb az érzékelés, az észrevevés, az értelmezés. Ennek betekintő megvilágítására, adalékként, kis kitérőt teszünk itt az egzisztencializmus kapcsán. Magyarországon a főszereplők is felelősen voltak megítélve, Camus is, Sartre különösen. Eleinte a marxizmushoz való kapcsolódása okán pozitívan, később, a rendszerváltozás után, negatívan, az ideológiai szélkakasoktól függően. Dicséretes elemző munkák próbálták Sartre munkásságát „helyre tenni”, bevinni az oktatásba, a köztudatba. A homályos foltok ritkítására, pontosító szándékkal elidőzünk Sartre példájánál, Sartre '56-os szerepére, illetve magatartásának hazai megítélésére fókuszálunk. Jean-Paul Sartre a magyarországi események hatása alatt ébredt rá, hogy a kommunizmus filozófiáját a szovjet elnyomás súlyosan deformálta. „Nyugati kommunisták még sosem voltak ennyire elszigetelve, sosem volt még ekkora zavar bennük, sosem aratott még ilyen zajos győzelmet felettük a jobboldal. [...] November másodika, harmadika napjaiban, amikor bejelentette a rádió a szovjet erősítések Magyarországra érkezését, a baloldal embere, a Szovjetunió és a kommunizmus barátai Franciaországban és máshol egy erőszakos hatalomátvétel következményeit méregették, és azt mondták: ez lehetetlen, ezt nem fogják megtenni. Megtették. De minek a nevében és mit akartak megmenteni?” (Jean-Paul Sartre: *Sztálin szelleme*). Sartre magyarországi megítélése „felemás”, felszínes, „kisajátító”. Világos képet kapunk az író-filozófusról Mészáros István átfogó elemző munkájából: *Sartre munkássága*, Eszmelet, 2013. július 1. = http://eszmelet.hu/meszaros_istvan-sartre-munkassaga. E szerint: Sartre nem volt a Francia Kommunista párt tagja, ám jó kapcsolatot alakított ki vele. Más forrásból az tudható, hogy a II. világháború után Sartre a párt tagja lett. Az biztos, hogy folyamatosan bírálta a párt stratégiai irányvonalát. Akár hogy is történt, az 1956-os

magyar fölkelés katonai erővel történt leverése is nagyban hozzájárult a párttal való szakításhoz. (A tisztázást nagyban segíti Szénási Éva *Magyar 56 – francia szemmel* című tanulmánya.)

Világosan bejelentett szempontok mentén, pontos elemzés nyomán lehet értékkijelentéseket tenni. Sartre: a művész, az író, a politikus, a filozófus... (Nagy). Sartre német hadifogolytáborban Heidegger tanulmányozta, az egyik tétel: a belevettség okán, biztosan. Minden tervnek alapja: az egyén „belevettsége”. Már ha tudatos létezőről van szó. Roger Scruton, akiről nem mondható el, hogy túlzottan szeretné a franciákat, Sartre értékelésében azt írja, hogy „a morális hiányosságok miatt persze kár lenne kisebbiteni Sartre gondolkodói és írói formátumát”. Író volt és filozófus, a mindig ellenzékiesskedő mozgalmárok csak kiforgatták gondolatait, szemezgetve azokból kényükre-kedvükre, hogy később elhagyják. Mert nem tudtak mit kezdeni olyan kategóriákkal, mint *szabadság, választás, döntés, elkötelezettség, cselekvés*. Így együtt már nem volt vállalható. Sartre-nál még ott az erkölcsiség. Mert az egyént ne zárjuk ki sorsának alakításából, annak adódó lehetőségeiből. (Fehér M.)

E kis kitérőt zárva, más szempontból nézve meg kell említeni még egy dolgot. A párizsi '68-as lázadást (nálunk) néhányan, Sartre mellett, igyekeznek Semprun nyakába varrni. Bűnük: ők engedték ki a palackból a balliberális szellemet, ami aztán szétterjedt Európában. Ennek érdemi megítéléséhez alaposabban kellene tanulmányozni Semprun munkásságát, s legalább behatóan elolvasni *A nagy utazás* című könyvét. Minthogy a történesek összetettek, összetettebb megközelítést igényelnek. Nem szabad kihagyni a „prágai tavaszt” és a baráti szocialista országok katonai bevonulását Csehszlovákiába. Ezek az események a nevezett francia írókat, más baloldaliak mellett, mint Jean Ferrat, Yves Montand, a szovjet szocializmussal való teljes szakításra készítették. De ezek az események arra is alkalmat adtak, hogy a keleti szocializmus „szembe nézzen magával”, önvizsgálatot tartson. Lehetőség a tisztázó kritika megfogalmazására. Hogy az értelmiségiek (nálunk is) újragondolják az ideológiákat, és, talán éppen a morálfilozófia oldaláról javítva a politikán, kidolgozzák és megkezdjék az első reformlépéseket.

És ma? A felvilágosodás eszmerendszere ismét aktuális lett, „épp fenyegetettsége, olykor kiszolgáltatottsága okán”. (Ungvári) E sorok írása közben Párizs lángol, gyújtogatnak, verekednek. Rombolás a fények városában. Kítől félnek a franciák? Tőlünk nem kell félniük. „À nous deux maintenant!” – Most rajtunk a sor! – mondta Rastignac kijöve a Père Lachaise temetőből, amikor lenézett Párizs fényeire. Most lángokat is látna. Igen, *rajtuk* a sor. A megváltozott életviteli, ideológiai, politikai, gazdasági struktúrák, hatások, körülmények között közvetítőre, tudatosító mediátorra van szükség, akinek segítségével a gondolkodást vissza tudjuk fordítani a tényekhez és a dolgokhoz. A világító eszmék fényét koptatja az, aki a felvilágosodás értékeit nem tudja (nem akarja) a mai viszonyok figyelembevételével értelmezni. A megmerevedett tudat elhagyja a valót (vagy fordítva), az eszmék távolról sem válnak mozgó struktúrákká „Nem könnyen szakítunk a felvilágosodás korlátaival. Ezek kínosan érintik az értelmet, a szívet, az igazságot, ám ugyanakkor egy siker jogos büntetési is”, vonja le a konklúziókat Pierre Chauu, amikor Európa kultúrtörténetébe ágyazva vizsgálja a felvilágosodást. „*A felvilágosodás gondolkodása*” című fejezet ezt célozza: „A gondolkodás mozgásba lendülése”. És talán a gondolkodás „visszafordul a tényekhez és a dolgokhoz”.

Tehát. A felvilágosodás valójában korokon át húzódó „projekt”, melynek teljes ki-

bontakozási esélye éppen befejezetlenségében van. (Ungvári) De hol az ész? A valóság eltakarva, utópiák, zavarok. Esély: ha az ember nem akarja megkerülni a dolgokat, ha nem akarja felülírni azokat. Ha igen, az áltudománynak ágyaz meg. Indul a homályosodás menete: szép lassan, fokozatosan tűnik el a bölcsesség, a hit, a valós történések tértől, időtől kiszakított kezelése, magyarázata. A felvilágosodás „ideologikus képződmény” lesz (Lánczi), a magyarázók (ideológiai, politikai, hatalmi) váltanak, vezérszólamaik, például liberális demokrácia, elsöre (ha nem gondolunk bele), jól hangzik, de üres, nem lehet rá alapozni, építménynek tételezik, de hangzatos dísz csupán. Ilyen már volt: szocialista realizmus, szocialista demokrácia, emberközpontú szocializmus... Mit hoztak? Hangadás, zajok, törtéletek. Szép, éltető (és élhető) eszmék, Isten véletek? A kapitalizmuson át navigálva így csúszunk bele a globalizmusba. A közvéleményformáló értelmiség már csak mutatóban vallja magát baloldalinak, átsiklik a felvilágosodás eszméin, nem emlegeti azokat, s ha mégis egyet igen, ez a mértéktelen szabadság. (Lánczi) Pótvallások születnek a progresszió nevében. Megjelenik a „feminizmus”, az „antirasszizmus”. Ez jellemző a mai Nyugatra, technológiai fejlettség, jelentős tőketámogatottsággal, látványcivilizáció. A kapitalizmusellenes világmegváltó politikai-ideológiát antirasszizmusra váltják, az osztályharcot pedig – a színes bőrű bevándorlást preferálva – faji ellenségeskedésre. Mindezek nyomán egyesek szerint „globális faji hódító háború zajlik”. (Gazdag) Ennek jelei látszanak-hallatszanak a napi csatározásokban, erőteljesen került elő a legutóbbi labdarúgó-világbajnokság után. (A főszerepekben immár – némely megnevezés szerint – „fehér ideológus agitátorok”.)

Globalizmus – eltömegesedés, a Nyugat „ideológiával védi magát a valóságtól”. (Lánczi) „Világzsákutca” lenne, ahogy Drábik János könyvének címe jelzi? Pedig, egész „egyszerűen” sorsproblémákról van szó, egyéni és társadalmi sorsdilemmákról kellene beszélni. Hogy lépni lehessen egyáltalán. Nem akárhogy, mert már Lenin (elv-társ) is megmondta, így nem megy: *Egy lépés előre, két lépés hátra*. (Sőt mára érvényesen figyelmeztetett: *Baloldaliság – a kommunizmus gyermekbetegsége* (1920), *Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka* (1915). Ez azért „bejött”.) Az effajta lépések helyett, a tényszerű tárgyisághoz paradigmaváltásra van szükség, alkalmazott filozófiával, mely a cselekvésre irányozva ad lehetőséget tisztán látásra, építkezésre. (Szabó) Tehát, vissza az életút(utunk) kereséséhez, vagyis „kaland”-ra fel! ('Aventure' a XIII. századi francia regény kulcsfogalma, *csoda és vállalás*. (Pálffy)

A kilábalás felé: remény, hit, vissza a dolgokhoz, ésszerű viszonyulás a természet-hez. Mint az Ungvári-könyv művészi védőborítóján William Blake Newton című képe figyelmeztet az elfogulatlan vizsgálódásra – tapasztalás, meggyőződés, saját joron. És merjünk hinni a boldogságban... *Visszahumanizálási kísérletek*re csönget be Kenyeres Zoltán. Talán a gondolkodást, az értelmet és a szívet is mozgásba hozza. A homályból meglátni a fényt, segít Ady Endre. Tehát, és mégis: *Éjnimádó* (részlet)

...Fény ad színt a darabka kőnek,
Fény ad színt minden agyvelőnek.
A fény teremtett, fény teremt
Fejet zsibbasztó végtelent
S egyetlen egy kis, balga órát,
Amelyben nyíló tubarózsák

Vad illatába olvadunk...
A fénytől élünk s fény vagyunk...
...Hejh, temető! Valamikor még
Nap volt a lelkem, fény az álma
S íme, most a nagy világosság
Kerget belé az éjszakába...

Jegyzetek

1. CHAUNU, Pierre, *Felvilágosodás. Európa kultúrtörténete*, Bp., Osiris Kiadó, 1998.
2. EGEDY Gergely, *A „józan ész” konzervativizmusa. Gilbert Keith Chesterton = <https://vigilia.hu/regihonlap/2004/6/egedy.htm> [2018. december 28.]*
3. FEHÉR M. István, *Sartre és Heidegger. A fenomenológiai ontológia kétfajta felfogása = <http://www.c3.hu/~prophil/profi062/feher.html>. [2018. december 28.]*
4. FÜRST, Maria, *Bevezetés a filozófiába*, Bp., IKON Kiadó, 1993.
5. GAZDAG István, *A baloldal árulása és a faji hódító háború*, Demokrata, 2018. november 14. (Antidogma-sorozat, a szerző rengeteg külföldi forrásanyaggal dolgozik, állításait tényekkel bizonyítja.)
6. KENYERES Zoltán, *Harmadik csöngetés. Visszahumanizálási kísérletek*, Szombathely, Savaria University Press, 2018.
7. LÁNCZI András, *A „Nyugat” és mi*, Magyar Idők, 2015. december 24.
8. NAGY Géza, *Az egyedi egyetemes (Jean-Paul Sartre). Egy polgári filozófus-művész egyéni és társadalmi kalandja a XX. században*, Modern Filológiai Füzetek, 31, Bp., Akadémiai Kiadó, 1980.
9. PÁLFY Miklós, *Regényhősök, archétípusok* = Tíz tanulmány, Grimm Kiadó, 2009.
10. SZABÓ Tibor, a) *Le sujet et sa morale. Essai de philosophie morale et politique*, Szeged, Centre universitaire Frankophone, 2016. b) *Dante reflexiók. Paradigmaváltás a magyar dantisztikában*, Bp., Hungarovox, 2018.
11. SCRUTON, Roger, *Iszom, tehát vagyok*, Bp., Akadémiai Kiadó, 2011. 216.)
12. SZ. TÓTH Gyula, a) *Egy franciátanár irodalmi kalandjai*, Szombathely, Savaria University Press, 2015. b) *A BREXIT dilemmái. Politika, és ami mögötte van.* (Egedy Gergely – Gálik Zoltán: Nagy–Britannia és az európai integráció. A csatlakozástól a BREXITig. L'Harmattan Kiadó, 2017. 198 o.) GROTIUS, 2018. szeptember 17. = <http://www.grotius.hu>. [2018. december 28.]
13. UNGVÁRI Tamás, *Kaland és gondviselés. Felvilágosodás, művészet és tudomány*, Bp., Scolar Kiadó, 2017.
14. Az eszmék értelmi vonzereje meggyengült. Ennek okait, folyamatba téve, mintegy alakulástörténetüket vizsgálja Lánczi András. „Az elmúlt jó száz-százötven évben a valóságot folyamatosan eltakarjuk a szemünk elől, hogy az ész – utópizmus, vágyak, álmok, érzelmek, áltudományos igazságok – valósága vegye át a dolgok valóságának helyét.” (LÁNCZI, id. m., 2015.) A filozófus elemző magyarázataival nyomon követhetjük, hogyan vált ideológiává a felvilágosodás. „Mivel is kezdődött a liberalizmus? A despotizmus elleni fellépéssel. Minek a jegyében? Új hazafias közösség megteremtése nevében, amit köztársaságnak – közös ügyek államának – neveztek el. Ebből a patriotizmusból nőtt ki a nemzetállam tana és politikája. (...) A nemzeti eszme összetartó erő, de nemcsak érzelmileg, hanem társadalmilag is.” (Lásd három évvel később Lánczi fejtegetéseit: *A közös politikai célok tartják egyben az értékközösséget*, Magyar Idők, 2018. december 24.) Tehát a liberalizmus fokozatos erőteljességgel „levált” a felvilágosodás alapeszméiről. Ám, bárhogy is áll a helyzet: „A pluralizmus az ész valóságnak tett gesztusa, csakhogy hinni egyetlen dologban lehet: ha a világból csak annyit látunk, hogy sokféle, akkor nem érthetjük meg, mi is köt bennünket a léthez, egymáshoz, hogy mitől van értelme a munkának, erkölcsnek, a létezésnek”. (LÁNCZI, id. m., 2015.)

Bennfenteseknek

Kedves Egybesereglettek!

Egy egekbe rejtett Rejtelmes „end” Rettenetes Kereken „kereken” egy hete tekertek egyet, s ez nekem cseppet sem kedvezett: tetszett, nem tetszett! Mert negyven meg ennek negyede elszelelt csendben megderesedett fejem felett – megjegyzem, nevetve s lebegve telt legkevesebb fele –, s felkerekedve, e nekem legkedvesebb, hegyekkel s fellegekkel keretezett men(ny)helyen, e csermelyekkel nem eredeztetett, jelenleg „sznyeggel”, egekben keletkezett s leesett pelyhékkel lepott meserengetegben* (Cserepesen, Eger felett) lejegyzem, egyben elmekegem Kendteknek, mely gerjedelem vezet eme levelet megkezdenem. Hejszen e negyven – meg ennek megnehezdedett negyede, mely megedzett rendszeren – rengeteget jelentett nekem**, jeleket helyezett el testemben, lelkebben, szellememben, s ezt rendszereznem kell e megszenteltnek nem nevezhetett, de nevezetes percekben. Ne nehezteljetek, s vessetek meg... ehelyett vessetek szemet erre! Mert felesleges perc, melyet nem Nektek szentelek... s melleleg, le lesztek hengerelve!

Szeretet terjeng bennem eleve – ennek fele se hecc! -, s ezt lelketekre kell vennem, kedves szerettek! (Tehettek ez ellen? Nem, nem, egy keveset sem!)

De belekezdtek... (Nem szeszmentesen, persze...)

Emberek serege nevelt fel engem, s egy se kecsgettetett ezzel: lelke megmenekedhet, s mennyekbe emelkednem elengedhetetlen. Ellenben ezer meg egy termett, mely jelezte: lentebb „melegednem”, vezekelve s elevenen elveszejtve, cseppet sem lehetetlen.

Ezzel kezdem el eme „lelkes” levelet, s Nektek kell megfajtenetek, egyben megremegnetek bele.

De kezdem, kezdem... (Egynek elmegy, felteszem...)

Jegyzem meg elejbe, meglehet, egy cseppet kenetteljesen: Veletek kerengenem 'egyetemnek nevezett egetlen egekben e kerekded 'testen – melynek neve: „Green” – felemel eleve, s szerfelett megfelel nekem! Lehet fekete velem egyetemben kerengettek teste, esetleg veres – lengyelek s csehek mellett nyenyere, nyenyec, berber –, engem ez sem berzenkedtet. (Mert ember ez, s ember emez: szerecsenben es lehet herceg, s nemfekete es lehet nemtelen!) Ellenben lelketlenek – egyszerre tehetetlenek s telhetetlenek – menekedjenek messze, mert eszemet vesztve veszekszem velek! (Persze, perlekednem ezen selejtes – beste s rest – emberekkel esztelen cselekedet, de tennem ellene eleve lehetetlen: engesztelhetetlen lettem! Ezt ne kelljen elemezni sem, s kedves Steven, Ede, Endre, Ferenc, Gergely, Benedek, Kelemen, Etel, Eszter, Emese etc., te se tedd!)

De belekezdtem, s befajtom... (Kellott Nektek kezdenetek velem!)

Keszthely „gyermeké” dereng fel bennem e percben, s elmerengve, beleremeg lelke ezen elvesztett emberbe! Egy fejem felett lebegtetett jel ez, melyet felfedezett szemem, s mely e (kegy)helyen lett elhelyezve – eme hegyek s fellegek keretozte, csermelytelen men(ny)helyen*** –, s ezt ezennel nem lehet cseppet sem felednem. Egy embert, mely felnevelkedett – nem Keszthelyen, mert ez nem eredete, ehelyett neve eleje –, felment nem egyszer, de ezerszer szeretett hegyekbe, egyben mennyekbe, s meglehet, ez es lett veszte. Mert egy veszedelmes szervezet, cseppke serke meglelte egyszer, erek-

be fecskendezett fertelmes vegyeket heveny, ebbe emlegetett belebetegedett, medve-
jellege elveszett teljesen, s hetek teltek bele, le lett teperve egy kerekas „end” keretes
szerkezetbe. Ezt egy meg egy esztendejen tekerte leverten, s benne szenvedve teljese-
dett be veszte: teste el lett temetve, lelke felment mennyekbe, de hegyekbe nem mehet,
esetleg szelleme.

Nem mese ez cseppet se! S ezzel egy feddhetetlen jellem, eme remek medveember
veszett el, s ennek terhe nehezedett e percben gyenge lelkekre. Helyette, persze, nem
mehetnek semerre se, esetleg terjeszthetek egy elvet, mely nem eszme, s vele nem ment
fel egekbe: menjetek emberek, s ne tespedjete, feneketeken vesztegelve, benn s lenn!
Emellett szeressetek, nevéssetek rengeteget, teljen fesztelen percetek! Legyetek lezse-
rek feszti! (Kedvszegettek semely esetre se – ecet helyett hegylevet nyeldekelyetek, epe
helyett meg serrel teljen kelyhetek! –, s cselt ne, esetleg kereket meg keresztet vessetek.)
Mert recept erre nem lehet, de sejtem: nemem erre teremtett.

Hejszen, egy szem leledzem e hegytetejen megvetett fekhelyen, Cserepesnek neve-
zett, elmeszesedett, s estelente bemelegedett, veremmel keresztezett csempementes ter-
memben – meg egerek, egy-egy pele, nyest –, s betelnem nem lehet remete- helyzetem-
mel! Kelek reggelrel, fekszem este, legeltetem szemem fentre s lentre, eltekergek erre
meg emerre – csermelyt keresve, kenyeret szerezve, szelve s kenve –, s ezek megdele-
jeznek teljesen. Mert eme enyh-helyen csend terem, s ez egyenesen zene Zenbe belesze-
relmesedett lelkeknél! Kellemesebb sem lehetne: versekkel vetekedhet, s festenetek
sem lehetne szobbat! (Emellett bele sem gebedek, hejszen emberek jelennek meg rend-
re, de velek sem kell versenyre kelnem, ellenben edellel, egyebekkel kedveskednek, s
egy-egy estre berendezkedve – leheveredve, elvermelve – eszperente feleselhetek ren-
desebbekkel. Mert e helynek**** ez lett rejtjeles nyelvezete: egy Pest mellett felcsepe-
redett, Etele neven megkeresztelt, s velem meg egy feledhetetlen ebbel fel-feleredt em-
berrel fejlesztettem – melyekben ebemre meg emberemre leltem! –, s terjesztem
„negyven” esztendeje.)

Emlegetett tehetetlen s telhetetlen emberseregek bezzeg kesereghetnek meg epeked-
hetnek lentebb csekk-tengerben „end” csecsebecse-hegyeken – „segget meresztve”,
tengve-lengve, esetleg terpeszkedve, eltelten –, egyesek meg stresszben, szennyben fet-
rengenek senyvedve, elmebetegszen s perverzen! De gyerekek es kezelhetetlenek lettek:
neten „csetelnek” s nem eveznek, hegyek helyett meg web-helyeket keresnek fel. Fele
here, s velem nyegle! Mert teleszerkezeteken meg teszteken, emellett E-kkel teletett
eledeleken nevelkednek, tenkre ment s edzetlen szervezettel: rendellenesen, de cseppet
sem trend-ellenesen! Egyenemberek, s ezermesterek helyett menedzserek lesznek...
Kell ecseteljem? Ejnye-bejnye, s szedte, vette, teremtette! Egyenesen veszett fejsze nye-
le? Mert szerfelett szertelen s szerethetetlen lett e szerzet – melynek neve: ember, s ezen
beljebb: nemzetem –, s elvetemedettebb lehet-e, erre keresek erre fenn feleletet. Esdek-
lek: ne legyen!

Mert ellen-esetben szenvedhetek velem eleget eme egetlen egekben kerengett ke-
rekded testen...

Tegyetek ez ellen, precedenst teremtve!

De legeslegkevesebb ez esetben – fentebb lejegyzetteket emlegetve esmeg, egyben
leszegezve kerek-perec -: szeressetek, nevéssetek, s ne tespedjete meg perlekedjete!

Ezzel berekesztem levelem:

Egek Fejedelme kegyelmezzen Kegyeteknek s Kelmeteknek - mert ember tervez, de Nevezett Felettes rendez, kedvez, fegyelmez... s fejez be! –, s emlegetett segedelme mellett szerencse meg „terek ereje” legyen Veletek!

Lejegyezte:

Mekk Elek helyettese, „Keszeg Levente”
(e kerge nyelvnek ernyedetlen mestere, egy szelekkel
szerelembe esett, hegyre termett „eretnek szerzetes”, egyben eleven lelet)

Kelt(em): Cserepesen, kedden, se nem szeptemberben, se nem decemberben

Lennjegyzet 1: S mert e negyven meg negyede s exkedves zsenge gyereke feje felett lepergett negyvennek negyede egyszerre kerekedett le, emlegetett tervet eszelt: szervezett egy estet felmenetelem elejé, melyen megjelent rengeteg nekem (es) kedves ember****. Ehettek, zene mellett cseveghettek – persze, pezseghettek meg „denszelhetek” es eszmecsere helyett! –, emellett gegek repkedtek, s ezeken nevethettek eleget. Mert ez tervnek nem nehezebb: egyszereggel vetekedhet! S e receptet jegyezd meg – tedd el fejedbe –, hejszen egyebekben nem kell egyebet tenned: teremtsd meg Te e „kerék” s jeles estet megszeretett becses egyedeknek, esetlegesen szerepcsere terhe mellett! (Keszthely „gyermeké” bezzeg nem lehet jelen egyen se...)

Lennjegyzet 2: Meg kell jegyeznem csendben: Cserepes mellett erre, keletebbre es leendő egy remetehelyem, melyen nyíhat lelve egyre tetemesebb percet vesztegelek, s melynek eszperente neve „Tekereg-hegy” lehetne. Ez egy erdejekkel eljegyzett embereknek szentelt, Megyer-hegy, meg benne rejtett Tengersizem medre s pereme mellett, de egy cseppel bentebb berendezett lelkevesztett telephely – megjegyzem, csemete cseperedett fel benne, nem egy! -, s jelenleg egy szem eb tekereg szerte, meg tereletlen tehének legelnek erre. (Emellett rengeteg fecske, meg egy-egy kecske s menyecske es megterem, megtermett, de ezek elmentek: fecske telente, emezek meg teljesen.) S e helyen mely perceket keresek s lelek? Csendet, melyben „reszelke” perceg bentebb, s meg-elevenednek legnesztelenebb neszek! S melyben egek rengenek, legek lengenek, fenyvesek zengenek, s melyben lelkeim megtelhet, szellemem nemesedhet, s fejem tehermentesedhet! Emellett tehenet fejek legyeket hessegetve (nem pettyeset!), csebrembe eresztett tejet megerjesztem este, felkelve meg rengetegben cserkelek, elmeremekkel szemezek, rendet teremtek, felsepregetek, esetleg megszererek ezt meg ezt – deres reggeleken, erejemet bevétve s fejszelengetve, „eleven hengereket” repeszték meg s szeletelek fel, rekkenve meg mezejeken rendet fekteték, nyesegetve-teregetve „end” pengeverve s – fénve –, s fennemlegetett tetteket berekesztve, erre keveredettekkel fecsegek kedvtelve. (Mert e hegytetejen megteremtett kert mellett megy el egy menetrendmentes „mezsgye” – hegysereget s nemzettestet, eme legterjedelmesebb telket keresztbeszelve –, s ezen terepre termett, s terheket felvett emberek jelennek meg rendszeresen. Megjegyzem: Cserepes mellett es ez vezet el...) S e fejezetet befejezve egy nevezetes esetet es elrebegek, egyenesen hetvenkedve! Tehének jelese, egy „tengerben lelt szemcse”, melynek neve „Szemerke” – egy felette természetes, jellegzetes s szemtelen egyed – nem esett meg egyszer se, s therbe-esetlen csecse sem eredt meg. Ellenben „Fejesnek”,

mely mellette legel ezer esztendeje, szeme se rebbent, s megellett rendben negyedszerre es. S mert ez egybeesett felmenetelemmel – hetem-telten reggel leereszkedtem, este meg mellette hevert dede –, egye fene, nevemre vettem e nevetlent! S ezen nevetgetek eleget: keresztgyerekem petrenceketrecbe rekesztve leledz „Tekeregen” e percben es...

Ellenjegyzet: S ez sem hecc meg mese – melyet ezeregy este termett! –, hejszen he-tek sem teltek el fentebb lefestett zeneestre, s „nyertem” lentebbre egy eret, mely kelle-metlenebb sem lehetne, s melynek neve nem rezet, de egy hegyekben fellelt nemesebb elemet jelez, s fedezetnek hever egyes steksszel telt rejtekhelyeken. Nem, nem kertelek: serlegek meg kegylevelek helyett erre, nemszeretem eremre tettem szert! (Pech? Ke-lepce? Egyszer vederbe, egyszer cseberbe? S ne rezeljek be ennek ellen-ere se? Nesze nekem!) De, szerencse, bezsebeltem egyebet es e „kerek” s jeles esten: exkedves meg Debrecen neveltje, ennek neves erdeje mellett letek egy nemez fejfedelet nekem – melyet megemelek ezennel elejbetek!

* Ez egy erdejekkel fedett, felkeveredett tenger – hegyek meszes tengere –, melynek feneké lett teteje, megmerevedve ezerszer ezerszer ezer esztendeje. Egen, egy egek fele meredezett, megdermedt tenger ez – egyben egy szerves rendszer! –, mely egyszer eljegy-sedett, s e gleccserek felengedve levet eresztettek, s mely nem cetekkel hemzseg je-lenleg, de szeptemberente szerelmetes 'tehenekkel meg ezeknek rendelt fejvesztett „me-nekkel” telhet meg, s zeng reggel, este! (Ez sem mese: e fejfegyverzettel felszerelt „me-nek” heveskedve – veselkedve meg tetszelegve – versengenek kegyeket keresve, s mert ez reflex, megverekszenek rendszeresen, sebeket ejtve s szerevve.) S jelentem, e he-gyekkel s fellegekkel keretezett helybe – mely nem egy Belveder, s wellness sem lett bevezetve – szerettem bele negyven esztendeje! Menve rettenetes telekben (bekecsben, lebernyegben), megveszekedett melegekben (lenge dresszben s mezben), s lepergett leveleken (nem mez-telen, de jelmeztelen). S menve nedvekre epekedve, cserepesre (he-he!) repedezett „nyelvel”, s fellegekben termett cseppekkel bepermetezve. De mentem fekete este es, megjegyecsedett csermelyeket recsegtetve-repesztgetve, s egy esetben elkeveredve, rengetegbe beleveszve, s csepp kellett: elveszve... Mert, meglehet, zerge nem legel s csermely sem ered erre fenn, hegylevet es lentebb lelhetek esetleg – Eger nevezetes leve ez, s veresben szeretem –, ellenben egek s hegyek teltebbek meg sejtelmesebbek nem lehetnek, s szelek sem serkennek s lengedeznek szebben semerre. Gyertek e rengetegbe rengetegszer!

** Eltelt ez egyszerre: egy lepke repte sem lehet sebesebb! S mely cselekedetekkel telt? (Felemlegetnem ezeket eleve lehetetlen, de egyet-egyét lejegyzek.) Egyszer egy-bekelve, nemzettem, teszem ezt, egy meg egy meg egy gyermeket – melyek kecsesek, helyesek, cserfesek s eszesek lettek, s egy meg egynegyed esztendeje nem „Tevere” meg egy szent hegy mellett, ehelyett Debrecenben nevelkednek: helytelen, de nem ve-lem. (Mert engednem, s nejemet elengednem elengedhetetlen lett.) Emellett neveltem nemzetemet es – szereztem egy-egy „besztzellert” –, egy erre rendelt fekete teremben lestem „celleket” ezerral s ezerszer (vedelve szememmel!), de lestem eget, s ezen vere-beket meg veresbegyeket, s cseppet sem befejezve, termeltem... helyesebben, szedtem szemetet es eleget, egy (nem szent) hegyet emelve e rengeteg felesleggel. Persze, leget meg szemetet szedegetve elegyedtem remek emberekkel, felfedeztem helyeket kere-

kezve, terepen menetelve fel-le. Emellett ettem nem keveset, mert szeretem ezt – kedvencem pecsenye, kecsge, lencseleves meg retek, eper, cseresznye, meggy (lebbencset meg petrezselymet, zellert bezzeg nem szerettem gyerekfejjel, de megdressedve ezeket es megkedveltem) –, s nem kenem el, lefetyeltem eleget hegyleveket, meg rendeltem egy-egy sert es. (Jelzem – meglehet, meglepve Benneteket! –, Hejnekent meg „feketelevest” nem szeretem.) S egy fejezettel beljebb csendben lecsenghetnek ezek... Tetemem felett ez legyen elhelyezve jelnek: „Ennem – lennem, tennem – s men-nem: kellett.” (Vesztemet, persze, nem keresem! Hejszen felcserek nem kezelték, szer-vezetem sem jelez, s stressz sem jellemez. Lelkem tehermentes: nem tettem keresztbe ezreknek, esetleg egyeseknek egyszer-egyszer, szemtelenkedve velek. Persze, perse-lyem se telt meg, meg selyembe se tekintek... Nem lettem bennfentes, se gengszter s nepper – szervekkel, szex-szel, fegyverekkel s szertelen szerekkel seftelve –, szemet vettem ellenben egy-egy meggyiszemre, nem vettem jegyeket, emellett elemeltem e-ekkel, egyebekkel telejegyzett „szent tekerceket” nem egyszer, s ezen ferde cselekedet-temben le sem lettem leplezve. Hencsnem ezzel, persze, nem lehet, mellemet verve, ehelyett leszegem fejem meg szemem, s „ellentelhelve” nemtelen tettemet, ezen elcsent jegyzeteket, szedegetem lelkesen szemeteket...)

*** Egyszer tekergetem erre Vele, s szervezete embere rengetegszer vezetett messze termett hegyekre, melyeken emeletes mentshelyeket emeltek veretes – s esetente: vert – seregeknek. De Keszthely „gyermek” nekem hebegett el elejbe, s jegyezhettem le „presszembe” egy jeles tettet es: ez esetben szerelme mellett gebeszkedett fel egy neve-zetes, elnevezve „Nemfekete” hegyre, mely legmegtermettebb s – meredekebb erre, hej-szen ezer meg ezer meg ezer meg ezer meg ezer fele tetejez. De „Everest” nem ereszt: erre felkeveredett emberemet, ezen megtermett emberhegyet, emlegetett cseppke serke meglelte, leteperte s elveszejtette negyven-fele esztendeje! Ellenszenves, egyben szenvtelen egy szerzet, s menthetetlen helyzet...

**** Ez bezzeg hecc meg mese egyszerre: neve e fess „end” nekem felette kedves hegyeknek egyre megy, s eme kecskenyelve lett megszerkesztve: Hegyes-, Pes-, Cse-repes-, s Veres. (Meg beljebb s feljebb egy, melynek neve eszperente „Fedetlen fej” lehetne.) Ezt nevezem!

***** Egyebek mellett Szerencs, Eger meg Debrecen neveltje – fele menyecske! –, s reggel ezekkel kerekedtem s kerestem fel nem egy fejtett hegyet, egyben sebhelyet, megyszerte. (Terepszemle?) Este meg Egerben helyeztem le fejem egy kerevetre – mert kedvenc emberem, Steven meg szerelme erre szekerezett egy kerekas „end” leme-zes „end” szegecsos szerkezettel repesztve –, s ezzel nyerve nem keveset, felkelve me-hettem fentebb, fentebb emlegetett szeretett hegyekbe, percet sem vesztegetve! S e rege ezzel le es kerekedett teljesen – keretes szerkezet? –, elteheted eszedbe, meg mellelbe rejtett legnemesebb szervedbe. „Ereklyekereskedelem?” (Megjegyzem e jelben: ez es egy Cserepesen termett „perfekt szleng”! S egy esetben nekem es remekelt fejem, „he-reveszejtett fenegyereknek” nevezve sms-emben egy embert, melynek beceneve „Her-ceg”, s melynek fegyvere s enkeze lett veszte.) S mert ennek befellegzett, levelem es befejezem ezennel:

THE END

Emlékezés

Radnai István

Ady kapcsán – hittel és alázattal

Sajnálattal tapasztalom, hogy irodalmi viták során tanult barátaim és egyéb kritikusok nem a MŰVEL foglalkoznak, hanem a szerzővel. Talán az iskolai oktatás módszertana az első ok. A második az „eszmei mondanivaló” erőltetése. A költő azt mondja, amit akar, amit tud, és amit szeret. A virágos nyárnak vagy a dadaista szövegnek nincs. Ezért szedik szét a jó verset és nem engedik, hogy a tanuló – a későbbi potenciális olvasó – háborítatlanul gyönyörködjön!

Ady kevésbé vagy kevésbé ismert verseire fektettem a hangsúlyt, miközben az emblematisz művek rímeit morzsolgattam magamban, két „új” vers között. Ezek a félárnyékban megtalált versek nem gyengék, nem szószátyár, érdektelen versikék. Ady az állandó küzdelemben, prófétaí attitűddel nem kereste a témát, hanem az érzés és a téma találta meg őt.

Hallgattam emlékező beszédet, olvastam dicsérő és pocskondiázó emlékezőeket. Mondanivalómat idézetekkel hitelesítem, nem elvont szakkifejezésekkel. Fogadják el a mentségeimet.

Meg kell vallanom, nem vagyok, irodalomtörténész, Ady-kutató és feltétlen híve sem voltam.

A költő és a költészet emelkedett hangot, képes beszédet kíván, olykor pátoszt is. Nagyot mond, meghökkentő túlzások, a jelenségek felnagyítása az eszköztárhoz tartozik. Jó esetben a mellébeszélés nélküli kiállítás, a tömörség és az őszinteség jellemzi, teszi hitelessé. A tudatosság nem feltétlenül, de az intuíció annál inkább vátezzé, a jövőt megsejtővé teheti. Adyról azt szokták mondani, hogy eredendően a tehetség és az ösztönösség a sajátja. A patikamérleget valóban nem ismeri és ez költői érény!

Adynak voltak előképei és hatásuk a fiatal Adyn érződött – az irodalomtörténészek szerint – főként Reviczky hatása.

A versek romantikus hangütésétől bizony felívelt a pályája:

„Csak a könny van még a szemembe’, /Elszállt sok édes, balga álmom.”

„Taposni a hervadt virágon /Jöjjön el hát, jöjjön az élet.”(E néhány dalban)

„Tavaszi volt; édes, szelid ábránd /Himbálta ifju szívemet.”

(Reviczky Gyula: Ábrándjaim derűs világát).

A századforduló, sőt a XIX. század második fele részben a romantikus nagy érzelmek, részben a spleen, a kedvetlenség és a világfájdalom divatjának ideje.

Adynál ez az undor konkrétumokban jelenik meg, részben a társadalomkritikában, részben a magánéleti válságok sorozatában.

Ami az indulását illeti, a nagyralátó család is megalapozta önbizalmát. Öntörvényűségét velük szemben is érvényesítette.

Élete - bár nem függetleníthető tőle a költészete – számos pályatársának-elődjének-kortársának életmódjától nem különbözik, ami nem mentség az embernek, de nem szempont a művek stílári és formai megítélésében, a műélvezetben és a művek iránt érzett rajongásban.

A hetykeség a mámor velejárója.

„Horváth János kifejtette, Adynál a költői inspirációhoz »az ellenőrző tudat elhallgattatása szükséges«. Ennek eléréséhez az egyik eszköz az életforma, az életmód, ám a sok virrasztás, a mámor óriási teher is egyben. »Így élni nem kívánatos, de minden műalkotás életbeli áldozatot kíván. S életet sajnálatosabban, kevesebb szép költeményért senki fel nem áldozott Adynál.«” (i.h. L. Simon László beszéde a Nemzeti Sírkertben).

Az a kor kezdí elfogadni az egót – botrányok és ellenvéleményekkel szemben - sziklát törő viharok árán.

„Nincs más, csak amit akarok / S csak kegyem adhat életet”

„Megtelvén buzgó áhítattal, / Szent Magamhoz imádkozok.” (A megunt csatazaj).

A magunk szerelme – már a kötet címe is sokat mondó, bár önteltségét áthatja az irónia.

A felmutatott idézetekben feszülő ellentétre, az önbizalom ambivalens ellentétpárjára ne figyelünk-e fel?

Ugyanakkor egy másik Ady-hang is megszólal:

„Pokolhintán vad, szédítő körök, / Tüzes mélységek fönt s alant, / Zuhanva szállni, szállva zuhanni/Való alatt és képzelet fölött”

„S nincs Isten, hogy szédítő hintám / Dohodt rab-útjából kiszálljon” (Szent lehetlenség zsoltárja). E sorok bizonyítják, hogy önmagát a valóságsággal összeméri és nem csak önmagával méri, mint hiteles súlyegységgel!

„Az én kedves kis falumban/Karácsonykor / Magába száll minden lélek.”, valamint „Igaz hittel, gyermek szívvel/A világgal/Kibékülni, / Szeretetben üdvözülni.” írja máig népszerű Karácsonykor című versében, amelyet Szabó Gyula felejtethetetlenül mond el, hiszen hangfelvétel őrzí! A Versek című kötetben jelent meg.

Emberi gyengességként is felfogható – de nem érdemes – hogy a sikert melyik hangvétel mennyire lendítette előre.

A szerelem egyik arca, amelynek ellentétét majd a Csinszka-versekben találjuk:

„Hódolni kergettem elébed
A vágyak éhes csapatát,
Nomád, vad, büszke csapatát
A vérnek.

Irigyellek, szánlak, utállak,
Szerencsés koldusasszonya,
Királyi koldusasszonya
A Vágynak.

Csak tudnék én mást úgy kívánni,
Mint téged. Óh, csak jönne más.
Egy más asszony. Valaki. Más.
Akárki.” (Csak jönne más)

Talán a Léda versek kivételével mindig megjelenik az ambivalencia. A döllyfösen vagy alázatosan megszólított Isten.

„Hiszek hitetlenül Istenben, / Mert hinni akarok, ” – ez akár mottó is lehetne, egyes korszakaiban!

„Te, Isten, mi egyek vagyunk:
Mikor kimérákba szerettem,
Már ott voltál hátam mögött,
Nehogy kimuljak hülye sebben.”[...]

„Én voltam, Isten, bolond nyilad
S nyiladat most már messzelőtted.
Fölemelt, véres homlokom
Nem ejtem porba most előtted.”

Ady a nyakas kálomista – a pápisták térdeplését is megcélozza ezekben a sorokban, nem csak a büszke, önérzetes személyiség mutatkozik meg. A nőben csalódott Ady az ember és állat hibridjét nem véletlenül veti az Úr szemére. Kimérák az ókor fantáziájában és korunk valóságában fordulnak elő, Adynál ez a szó és más utalások a mitológia és biblia világához nyúlnak vissza.

Felteszem a kérdést: a mai ember jól olvassa-e és helyesen értelmezi-e Adyt?

Való igaz, hogy kimérák ellen Istennek be kell avatkoznia és megsegíteni a tévelygő Adyt, de Ady éppen köszönetet mond, bár alázatosnak éppen nem mondható stílusban.

„Ős Napkelet olyannak álmodta, / Amilyen én vagyok: / Hősnek, borúsnak, büszke szertelenek, ” (Én nem vagyok magyar?)

„Nagy az én bűnöm: a lelkem. / Bűnöm, hogy messzelátok és merek.”(Párizs az én Bakonyom).

Az alábbiakban a szenvedő ember szokásos hasonlítását alkalmazza.

„Én meghalok, eressz el: / Itt hagylak egy kigyult kereszttel, / Mint Krisztus távozom. // Megcsókolom az állad, / Melled és két szent, puha vállad / S rajtad ég a kereszt.” (Kereszttel hagylak itt).

Ami a kötetek esetleges „egyenletlenségét” illeti az bármely kísérletező költőnél, így nemcsak a nagy nemzedék tagjainál lelhető fel. Nem mélyedtem el a költői életműben, hogy megítéljem. „Szokatlan nyelvi leleményei vannak, mint például ez: »Mind-en egész eltörött...« Rábukkan ezekre, miközben a gondolataival kínlódik.

Jelenits István piarista tanár esztétikát tanított visszavonulásáig. Az Új Ember és a Magyar Kurir, amely utóbbi a riportot átvette szükségesnek találta, hogy Ady képünkről a lapnak nyilatkozzon. Esztéta, aki a teológiában járatos.

Az interjúban szükségesnek látták tisztázni, mi igaz abból, hogy Ady „**eladta a lelkét a szabadkőműveseknek, nemzet- és keresztényellenes volt.**”

„– Ez butaság. Ady költészete olyan mélyről fakadó, hogy a hitelét nem lehet megkérdőjelezni. Szokatlan a nagy költők között, mert nem egyenletes színvonalon alkotott. A vele foglalkozó szakértők is elismerik, hogy vannak nagyon rossz versei, viszont szép számmal írt nagy verseket is. Ő maga írta: »Én voltam az Úr, a Vers csak cifra szolga...« Ady a költői mesterséget nem tartotta olyan nagyra, hogy iskolázta volna magát, vagy töprengett volna rajta, hanem azonnal leírta mindazt, ami a lelkéből fakadt, hol jól, hol kevésbé jól.” – válaszolta meg az Ady megítélését firtató kérdést Jelenits.

Közepes költő lehet pedáns, viszont nem tud remekműveket írni.

A „Ne ítélj, hogy ne ítéltesse!” elv különösen érvényes a már nem élő személyek esetében.

Akit a halál gondolata soha nem hagy el, miért mi ítélkezzünk felette, hiszen tudja, hogy őt is várja az ítélet:

„Óh, nagyon csúnyán éltem, / Óh, nagyon csúnyán éltem: / Milyen szép halott leszek, / Milyen szép halott leszek.” Írja Az utolsó mosoly című versében!

Milyen feladatunk maradhat tehát?

Az emberiség és azon belül a magyarság kulturális értékeinek megismerése és átmentése a következő generációk számára. Első sorban a saját szellemi épülésünkre kell ennek érdekében koncentrálnunk. Ehhez sokat kell olvasni illetve a verset hallgatni is.” Az ember mégiscsak fontosabb, mint a többi dolog, az ember személyiségének a formálásához közelebb vannak a művészetek és a humán tárgyak.” – válaszolja Jelenits István (Mandiner.Keresztény), az oktatás, ezen belül a bölcsészlet helyzetéről.

Egyetértek L. Simon László a Nemzeti Sírkertben elhangzott beszédének gondolatmenetével. A felvonultatott kritikusi és irodalmári vélemények, elemzések, amelyekre a beszédét építette, is megerősített Ady-képem kialakításában.

Megjegyzem, Ady abban szerencsés volt – munkásságának zsenialitását, kiemelkedő költői és prózai megnyilvánulásait – már rövid életének kortársai is felismerték.

„Úgy látszik, még mindig nem jött el az az idő, amikor Ady nagyságát konszenzus övezi, egyelőre nem teljesedett be Pilinszky jóslata, mely szerint az Ady »értékelésben mutatkozó apály előbb-utóbb eltűnik majd«. Pedig fölösleges számon kérni Adyn az életformáját, az erkölcsökhöz való viszonyát, úgy csinálva, mintha botlásai és bűnei bármit is levonnának költészetének értékéből és elementáris erejéből. Horváth János a már idézett, **1910-ben megjelent** Ady s a legújabb magyar lyra című alapvető dolgozatában előre vetíti az akkor még csupán 33 éves költő erkölcsi felfogásának megváltozását.” (L. Simon László beszédéből).

Azt hiszem nem vethető a szememre, hogy írásom felesleges ismételtetése a már ismert tényeknek és véleményeknek. Nem kutatok könyvtárakban, nem böngészem a korabeli lapokat, valóban új tényeket, írásokat fedeztek fel. Talán szerénytelenségem segít a helyére emelni Adyt. Ha a nyájas olvasó azt hinné, mindez a kisujjamban van, el kell ismételnem, rengeteget olvastam az Ady évforduló kapcsán. Ennek lenyomatai nem csak ebben az írásomban találhatók meg.

„Hiszen Ady a gondolkozás és az érzés költészetével szemben »az ösztönök költészetét írja«, vallotta Horváth János, s »az emberi életfolyamat öntudatlan mozzanatait akarja azon melegiben elfogni s élénk állítani«. Nem is tudnak ezzel mit kezdeni az utókor kritikusai, akik hol az életformáját, emberi gyarlóságát, hol a közéleti munkásságát, téves politikai ítéleteit kéri rajza számon. Pedig egyiknek sincs értelme. **Adynak nem a személyes életútja, hanem a költészete a példa, nem emberi gyarlóságából, hanem a szavaiból, mindent elsőprő erejű gondolataiból meríthetünk erőt magunknak.**” (L. Simon László)

Ami a politikai és társadalmi kérdéseket illeti Jelenits István szerzetes-tanár – a Magyar Kurírban (illetve Az Új Emberben, ahol a riport eredetileg megjelent) – a Felszálolt a páva című verset elemezve kijelenti: „– A változás reményteli jövőt sejtet, jobb lesz a világ, Ady erről beszél, mintha a pávákat biztatná”.

Megjegyezi még, hogy valóban történt egy tüzeset, de az nem eredményezte rabok szabadulását.

Úgy vélem – Jelenitstől függetlenül szólván – a sokkal nagyobb „tüzeset”, a kétlépcsős „forradalom” sem.

Ady a változásban hisz – természetesen nem élhette meg a régi elpusztítására törekvő erők kudarcát és a valóságos sorsát az országnak, nem a szerinte kerékkötő vármegegyét. Érdekes, vagy inkább természetes (?), hogy a régi elpusztításának ideológiája József Attilánál visszatér. Ez a baloldali retorika a levegőben volt. Arra még az eszme kiötlői sem feltétlenül gondoltak, hová torkollik a kínai „kulturális forradalom” és a kambodzsai Pol Pot rendszer átokfutása.

Ady vátesz voltán Babits később ironizál (Babits „*Keresztülkasul az életemen*” 1939).

„Nem egy tisztító erejű forradalom jött el, amely jobbá tette volna a világot, hanem az I. világháború, rengeteg szenvedéssel, emberek millióinak pusztulásával. Azután elérkezett ugyan a forradalom, ám Ady ezt – okkal – nem érezte a magáénak. Majd nem sokkal később meghalt. Az sem igaz azonban, hogy minden maradt a régiben.” – folytatja Jelenits. (Magyar Kurír, az Új Ember cikkét átvéve).

Vajon kell-e itt, e helyen emblematisz verseit idéznem, hiszen írásom nem nekrológ, nem is laudáció. Lehet, hogy éppen csak vitairat!

„Góg és Magóg fia vagyok én,/Hiába döngetek kaput, falat[...]*Szabad-e Dévénynél betörnöm/Új időknek új dalaival?*” (Góg és Magóg fia vagyok én)

„Duhaj kedvek Eldorádója,/Száz tivornyás hely, ne bomolj./Csitt, most valahol, tán Ujpesten,/Hús szentendős legénynek vackán/Álmodik a Nyomor.” (Álmodik a nyomor)

„Föl-földobott kő, földedre hullva,/Kicsi országom, újra meg újra/Hazajön a fiad.” Kicsi országot említ A föl-földobott kőben? (Ady nem érte meg Trianont!)

Végül álljon itt a magányos Ady talán legismertebb verse. Magányos, mert létezik páros magány és ország-világra szóló magány!

„Sem utódja sem boldog őse

Sem utódja, sem boldog őse,
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek.

Vagyok, mint minden ember: fenség,
Észak-fok, titok, idegenség,
Lidérces, messze fény,
Lidérces, messze fény.

De, jaj, nem tudok így maradni,
Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak,
Hogy látva lássanak.

Ezért minden: önkínzás, ének:
Szeretném, hogyha szeretnének
S lennék valakié,
Lennék valakié.”

Saját meggyőződésem, hogy az egész életművet kár relativizálni, ideológiai szemüveggel felülbírálni. Világnézetét és az aktuális véleményét akkor sem volt és most sem érdemes kritika nélkül, tudományos értékűnek elfogadni, tekintve, hogy költőn nem kérhető számon az, amit a politikusok és kortársak többsége nem látott világosan.

(Ami a mai kor művészetének modernségét és bátorságát illeti, számosan választják a moralitás határainak átlépését. Erre a mai kor és a mai szerkesztők egy része is biztat. Az utókor szemüvegével nincs módunk látni azt, hogy mi marad fenn, mit fogad el az elemző utókor, megfelelő távlatból.)

Korszakalkotó egyéniségről van szó. A magyarság szerencséjére irodalmunkban, költészetünkben és egyéb művészeti ágakban kiválóságaink sorát vonultathatjuk fel. Hasonlóképpen a tudományokban, jelesül a természettudományban és a találmányok területén is.

A földrajzi helyzetünkől eredő, a mára kiható politikai-gazdasági hátrányokat mindez sajnos nem egyenlíti ki.

Európa alapjai és jövője az Isten-keresés és rátalálás, a hit és alázat mellett, az erős akarat által őrizhető meg a ma és az eljövendő generációk részére.

Adynak rövid 42 éve alatt kellett az ifjúi hévből az időskor bölcsességéig eljutnia, amit sikerrel abszolvált.

Ünnepeljünk tehát tiszta szívvel, kételyeinket félretéve!

*Ady Endre a halálos ágyon a Liget Szanatóriumban – 1919. január 27.
(Fotó: Szőnyi Lajos – PIM)*

Az utolsó barlanglakó

*Tömörkény István,
a Barlanglakók című dráma szerzőjének emlékére*

Istenem, én lettem az utolsó barlanglakó a budai hegyekben. Mindenki elment, elmenekült, csak én maradtam.

Félek. Félek a holnaptól, mégsem megyek. Fáradt vagyok és öreg. Nem annyira, hogy a halál megváltás legyen, de annyira, hogy erőmből nem telik menekülésre, újrakezdésre. Ez a mézskőbarlang évek óta otthonom, innen indultam el nap mint nap a városba koldulni, eredményesen. Volt mit ennem, olykor innom is, megszoktak, talán megszerettek az erdőszéli villatulajdonosok, ha nem is mindegyik. Elfogadtak. Néme-lyik tudta, merthogy kérdéseikre elmondtam életemet, hogy miken mentem keresztül. Sajnálta? Talán. Az egyik mindenesetre hagyta, hogy a nagy hidegben télen a kukás fülkében húzzam meg magam. Volt ott hely elég. Este tértem be mindig, a kukán némi elemózsiát is találtam, néha ruhaneműt. Reggelre persze eltakarodtam.

Nem volt olyan nap, hogy föl ne kapaszkodtam volna a barlangomhoz. Majd vissza a villák közé, onnan a városba, a térre. Kéregetni. Este a fülke. Nem volt rossz életem. S ha elmúlt a hideg, a barlangomban aludtam. Nem tudta senki, hogy itt alszom. A fák sűrűjében volt a mézskő-süllyedés, mézskő-magasodás, a kirándulóktól és a hozzám hasonló hajléktalanoktól távol. Voltunk néhányan erdőlakók, főleg nyáron, de én nem-igen tartottam velük kapcsolatot, a barlangomra pedig nagyon vigyáztam, nehogy meg-tudják, hogy egyáltalán van.

Öreg vagyok, fáradt, erőtlen, de egészséges. Ez talán a sors ajándéka, szüleim is so-káig éltek betegség nélkül. Meg vigyáztam is magamra, amennyire lehetett, ebben a nyomorságban. Inni ittam, ha jutott, ám nem dohányoztam. És mosakodtam, nem úgy, mint a többi szerencsétlen, bűdös kéregető. Fölfogtam az esővizet egy lavórban, oly-kor a távoli forráshoz is elmentem tisztálkodni...

Most meg várok, várom, hogy mi lesz. Közelemben senki, mellettem szinte semmi; lent a város. És fekszem egy ócska matracon a barlangomban, nyár van, hallom a ma-darak csivitelését, a szél zúgását, a falevelek zizegését. Lassan esteledik, behunyom sze-mem, emlékezem. Hogy is kezdődött? Hogy is kezdődött, hogy barlanglakó lettem?

Néhány évtizede, még a múlt század végén, vagy inkább második felének közepe után, az átkosban, miként később mondták, tehát a Kádár-korszakban lettem előbb dip-lomás, majd ifjú házasság. Hogy mit tanultam? Mára teljesen mindegy. Jó volt diáknak len-ni; aztán jó volt a házasság, öröm a két gyerek – egy ideig. Mert egyszer csak beadta az asszony a válópert, hivatkozott erre-arra, legfőképpen az elhidegülésére meg az ön-megvalósítására, amit csak nélkülem tud elképzelni. Nyilván megunt, van ilyen... Be-lementem én mindenbe, éreztem, láttam, hogy mennyire megváltozott. Szűrt minden mondata, minden gesztusa, beszélni sem tudtam vele. Elköltöztem még a válás kimon-dása előtt, persze albérletbe, szüleim vidéken éltek, oda nem mehettam, hiszen mun-kám Pesthez kötött.

Teltek az évek, dolgoztam reggeltől estig, hogy anyagilag bírjam. Gyerekeim adtak

nagy erőt nekem, de csak egy ideig, mert az anyjuk annyit áskálódott ellenem, különösen, amikor megtudta, hogy komoly kapcsolatom van, hogy szép lassan elmaradtak még azok a ritka találkozások is. Tehetetlen voltam, levegőnek néztek, magam sem tudom, miért. Fizettem a tartásdíjat, az albérletet, szomorkodtam a gyermekeim után, néha a pohár fenekére néztem: még jó, hogy a barátnőm kitartott mellettem. Amúgy szeplő virág volt, semmit sem akart igazán, semmit sem sürgetett.

Szüleim meghaltak, nem sokkal a rendszerváltozás után. Az örökségből, az eladott kis ház árából végre lakáshoz jutottam. Gondolkodás nélkül újra megnősültem, úgy éreztem, tartozom ennyivel annak, aki kitartott mellettem a nehéz időkben. Nem is volt mindezzel semmi baj, mondhatnám: boldogok voltunk. Aztán előbb ő lett munkanélküli, aztán én, oly mindegy már innen a barlangból nézve, hogy miért éppen mi lettünk, sokakhoz hasonlóan, áldozatai az új világnak, a piacgazdaságnak, vagy inkább piacgazdaságnak... Az örökség maradék részéből vállalkozásba fogtunk, bízva ebben, abban, amabban, hajtottunk, gürcöltünk, kizsákmányoltuk magunkat – némi eredménnyel. Megmaradtunk, fennmaradtunk. Az is mindegy már, hogy mivel foglalkoztunk. Bárki járhatott úgy, ahogy mi jártunk végül: nekünk tartoztak, mi is tartoztunk, romlottak az arányok észrevétlenül, persze a mi kárunkra, s egyszer csak ott tartottunk, hogy helyzetünk reménytelenné vált.

Osztottunk, szoroztunk; konzultáltunk baráttal, ismerőssel, ígéreteket kértünk kuncsaftoktól és vasaltunk be ügyfeleinken. Kecsegtető ajánlatok, tétova megrendelések, a valós helyzet teljes föltérképezése után döntöttünk úgy, hogy hitelt veszünk fel, ez a reménysugár. Ha nem, biztos tönkremegyünk és semmi realitása annak, hogy belátható időn belül gyermekünk legyen, erről is álmodtunk már évek óta, de mindig toltuk tovább a valamikori stabilitásig. Szóval: elindultunk a bankhoz...

Folytassam? Devizahitel, jelzálog a lakáson. Még tovább? Derékba kaptuk majd-nem utána rögtön a sokat emlegetett válságot. Válságot? Én már akkor sem annak neveztem, hanem törvényesített rablásnak. Hát megraboltak minket rendesen! Fizettük a majdnem dupla törlesztést a csökkenő megrendelés mellett. Egy ideig. Aztán dönteni kellett, hogy mit nem fizetünk. Aztán már fizetni sem tudtunk. Aztán már pénzünk sem volt. Aztán már munka sem. Aztán... Aztán egyedül maradtam, mert a feleségem elhagyott, visszaköltözött a szüleihez, az legalább biztos kuckó... Hogy a lakás? A jelzáloggal? Tehát a bank lakása! Elúszott az is. Nem ment máról holnapra, én is nekikeresedtem olykor, ital, depresszió, köldöknézés, lázas kiütkeresés váltogatta egymást. Birtam, ameddig bírtam, végül föladtam. Egy szó, mint száz: kilakoltattak. Kilakoltattak! Nem volt senki mellettem addigra, régóta érezni lehetett rajtam a pusztulás szagát.

Újabb évek teltek el, hosszú évek. Végérvényesen hajléktalan lettem. Megbékéltem a sorssal, a világgal, elfogadtam a hajléktalan-lét törvényeit. Laktam szállón, kapualjban, telefonfülkében, míg volt; parkban, erdőben. Elfogadtam, amit kaptam, az ingyen ételtől a levetett ruháig. Mindig csak egy napban gondoltam, s ez, úgy látszik, elég volt a túléléshez. Nem tettem a kezem olyanra, ami a másé volt, de elfogadtam mindent. Pénzt is, piát is, jó szót is. Nem kötekedtem, így megúsztam, hogy belém köszenek. Ha mégis, gyorsan odébbálltam.

Már hatvan fölött jártam, amikor egy nyári barangoláskor, vagy inkább szálláskereséskor: ráleltem a barlangomra. Rögtön úgy érzetem, végleg hazataláltam. S innen indultam tavasztól nyárig az emberek közé, a napi megélhetésért.

De az emberek egyre kevesebben lettek, évről évre érezhetően fogyott a város lakossága. Tudtam én is az okát, hogyn tudtam volna: mentek odébb, mentek más országba, ki a szegénység elől, ki a nagyobb gazdagságba... S durvultak az itt maradtok. Néha Budán is úgy éreztem, mintha Lumpenországban járnék. És egyre kevesebb lett a magyar és egyre több az idegen. És persze nekem az étel s a koldult pénz. Furcsán hangzik, de a korábbi hajléktalan életemhez képest szabályosan nyomorogtam. Hogy mondanák az okos szociológusok? Szabályosan és folyamatosan süllyedt az élet-színvonalam.

Éz megint évekig tartott. Az utóbbi időben már a városba se szívesen mentem, mindenütt veszekedés, megannyi verekedés. Hetven fölött már igen érzékeny az ember. Inkább ritkán ettem, csak ne érjen feszültség. Ha már nem bírtam az éhséget, mégis be-merészkedtem az egyre durvább, koszosabb és elhanyagoltabb városba. Valami eredmény mindig volt, kevéssel is beértem immár.

Legutóbb egy hét éhezés után szedtem összes bátorságomat, s mentem az emberek közé. Alig találtam olyat, aki magyarul beszélt. Szinte csupa-csupa idegen. Mindenütt: a házakban, az utcákon, a boltokban. A magyarok elmenekültek, látnivaló volt. Menj te is, minél hamarabb – mondta nekem egyik hajléktalan társam, aki recsegő szatyrával az útra készült. Botjával búcsút intett, majd elbicegett.

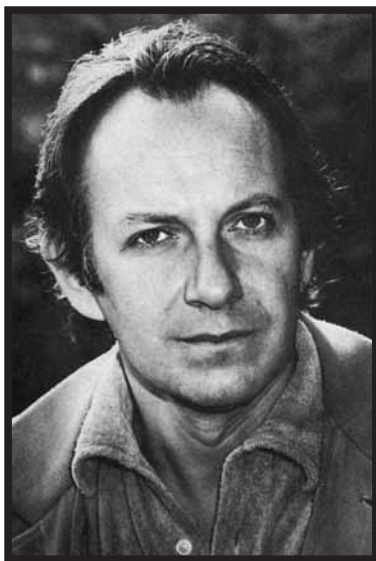
Messziről tömegmorajlást, üvöltözést és mintha lövöldözés zaját hallottam volna. Közelemben már nem láttam magyart, furcsa arcok méregettek. Nem éreztem ellenségeskedést: talán korom, ősz hajam, kopott ruhám inkább szánalmat keltett, mint indulatot. Mégis féltem. Nem sok időm volt: döntenem kellett. S döntöttem! Nem menekülök el, hazamegyek!

És most itt vagyok a barlangomban. Talán nem találnak meg. De előbb-utóbb be kell mennem a városba: az éhség nagy úr! Én aztán tudom, én, az utolsó barlanglakó a budai hegyekben.

Filep Gergő: Óvatos léptek

Elhunyt Tandori Dezső

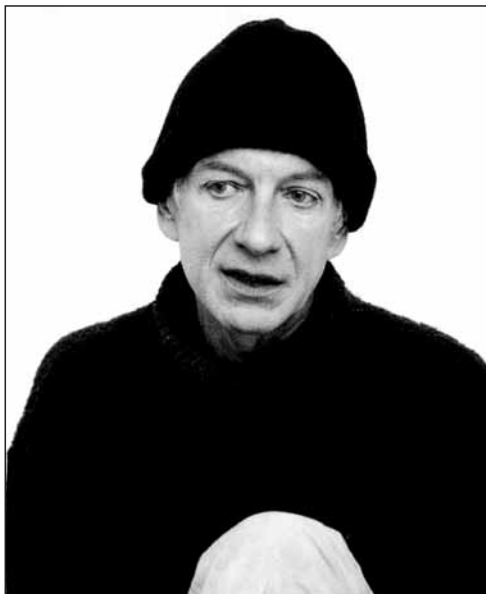

Február 13-án a reggeli órákban futótűzként terjedt a hír: elhunyt *Tandori Dezső* író, költő, műfordító, irodalmunk különce, a posztmodern költészet hazai atyja.

Tandori Dezső 1938. december 8-án Budapesten született tisztviselőcsaládban. Első verseivel gimnazistaként jelentkezett – Nemes Nagy Ágnes pártfogoló támogatását élvezve, aki tanáraként nemcsak bátorította irodalmi próbálkozásait, hanem bevezette az irodalmi közéletbe is: rajta keresztül ismerkedett meg Mészöly Miklóssal, Ottlik Gézával és Mándy Ivánnal. Az érettségit követően az ELTE-n tanult, majd nevelőtanárként dolgozott.

1971 óta szabadfoglalkozású író és műfordító.

Töredék Hamletnek című versgyűjteményével szinte azonnal magára vonta figyelmet. A kötetet a kortárs magyar irodalom korszakhatárt jelölő alkotásaként tartja nyilván az irodalomtörténet. Az őt övező kitüntető figyelem megsokszorozódott az *Egy talált tárgy megtisztítása* című 1973-as könyve után, amelyet az első magyarországi posztmodern verseskötetnek aposztrofált a kritika.

Tandorit költői életművével, filozofikus mélységű, de felszabadultan játékos verseivel a 20. századi magyar költészet nagy megújítója volt.

Írt gyermekverseket, ifjúsági regényt, filozofikus esszéket a magyar és a világirodalom, a zenei és a képzőművészeti élet legjelesebb alakjairól. Nat Roid álnéven különös hangulatú bűnügyi regényeket publikált.

A hetvenes évek elején keletkeztek első képzőművészeti munkái, majd önálló ciklusokként jelentek meg indigó- és írógéprajzai. 1980 óta szépirodalmi kötetei is gyakran az általa készített borítókkal és illusztrációkkal láttak napvilágot.

Műfordítóként is jelentőset alkotott: többek között *Beckett*, *Kafka*, *Musil*, *Rilke*, *Handke*, *Sylvia Plath*, *Salinger* és *Virginia Woolf* műveit ültette át magyarra.

A következő évtizedekben hosszabb-rövidebb időre visszavonult az irodalmi élet nyilvánossága elől, az utóbbi években pedig már egyáltalán nem vállalt nyilvános szereplést, és keveset publikált. Legutóbb 2017-ben jelent meg az esszéiből, tanulmányai-ból összeállított kötete *A szomszéd banánhal* címmel.

Tandori Dezső 80 éves volt.

-h -s

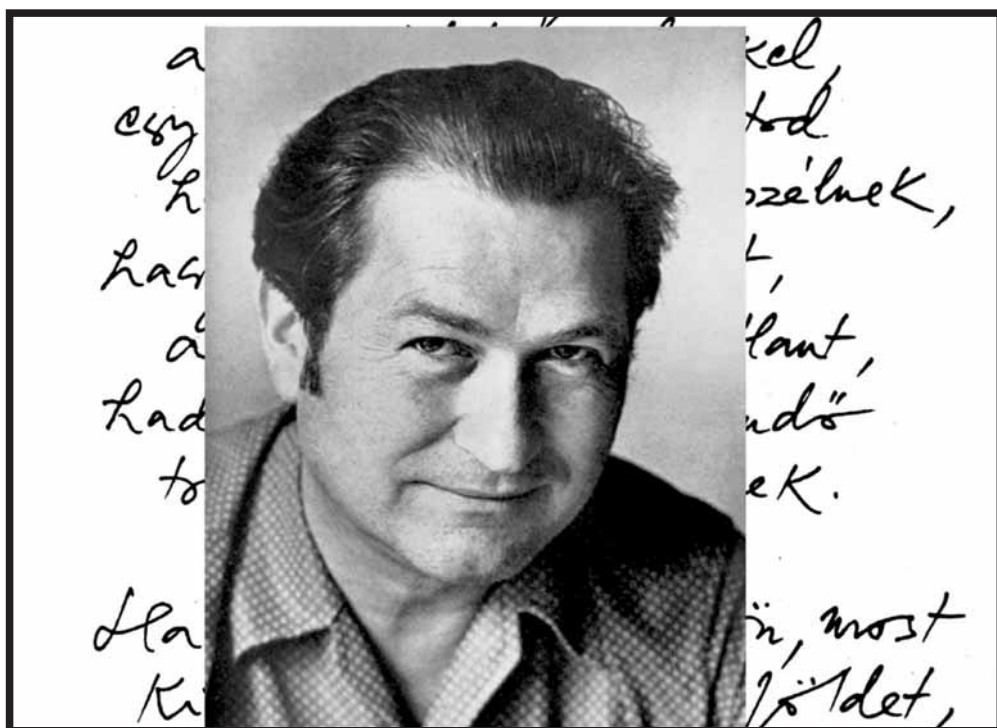

Emlékezés a 90 éve született Fodor Andrásra

(1929-1997)

A Kossuth- és József Attila-díjas Fodor András mostanság méltatlanul keveset emlegetik, pedig nemcsak kiváló költő és műfordító volt, hanem ragyogó kultúraszervező, aki az irodalom mellett otthon volt a zene, a képzőművészet és a színház világában is.

1959-től az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, 1983-tól a Kortárs szerkesztője. 1981-1986 között az Magyar Írószövetség alelnöke volt. A 90 évvel ezelőtt született alkotóra Oláh András azon versével emlékezünk, amelyet a költő 1997-ben bekövetkezett halálakor írt.

a révkalauz halálára

hullámok és parti kövek
s ti sirályok üvöltsetek
ne apadhasson el a hang
zengjen zúgjon minden harang

bús szirénák vijjogjatok
a révkalauz immár halott
őt siratja a kormos ég
s a végtelen messzeség

a móló komor mementó
s a világítótornyból
karcsú csíkban kúszik a fény
utat hasít a part felé

hajóinkon néma a kürt
cipelhetjük a fájó űrt
léttengerünk Kharübdiszét
ő már többé nem tépi szét

ti fonyódi szép ligetek
messzeségbe szerelmesek
vigyázzátok a lépteit
akkor is ha már nincsen itt

Ószentannától Nadwornáig

Vitéz Molnár Andor őrnagy a Felvidék, Kárpátalja és Észak-Erdély visszavételében

Vitéz Molnár Andor hivatásos százados, posztumusz őrnagy Ószentannán született a Trianon előtti Arad megyében 1907. szeptember 6-án. Édesapja Molnár Ödön professor, polgári iskolai igazgató. Édesanyja Keszthelyi Kiss Erzsébet. A család Trianont követően jött Magyarországra.¹ Gyermekük: Molnár Andor, Molnár Ödön, Molnár Klára.

Molnár Andort 1917-ben írták be szülei a Nagyvárad Hadapródiskolába. Az 1919/1920-as tanévet már Kőszegen a Hunyadi Mátyás M. KIR. Reáliskolai Nevelőintézetben (az alreál iskolában) kezdte a III. évfolyamon, és itt fejezte be a tanulmányait az 1920/1921-es tanévben.

Közép szintű katonai képzést és nevelést Pécssett, a Zrínyi Miklós M. Kir. Reáliskolai Nevelőintézetben kapott 1921 és 1925 között.

1925-től a Ludovika Akadémián tanult. 1929. augusztus 20-án jelesen végzett a Ludovikán, ezért főhadnagyi ranggal került ki. „Molnár Andor főhadnagya a M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémiát 1929-ben elvégezte és mind az elméleti, mind a gyakorlati vizsgákon a katonai tudományokban való tisztí képzettségét, valamint a katonai szolgálat ellátásához szükséges gyakorlottságát jelesen bebizonyította. A gyalogos csapattiszti szolgálat minden ágára képesítettnek ismeri el.” Az oklevél ennek hitelül állítatott ki 485. szám alatt Budapesten 1929. augusztus 20-án.

Kiss Ilona Valéria kunszentmiklósi középiskolai tanárnővel már tíz éve vártak egymásra a kaució miatt, mígnem Molnár Andor főhadnagya magánkihallgatásán Horthy Miklós kormányzó oldotta meg a dolgot. Kezességet vállalt a kaució hiányzó részére.

Molnár Andor határőr főhadnagyot az 1936. szeptember 1-jén helyezték át a nyíregyházi M. Kir. Rákóczi Ferenc 12. Honvéd Gyalogezred II. zászlóalj állományába nyírbátori állomáshellyel, ahol ezen a napon főhadnagyi rendfokozattal állományba vétetett, és segédtisztí beosztást kapott. 1938. április 1-jén a zászlóaljtrörsből a 4. századhoz századparancsnokul beosztatott.

*Molnár Andor főhadnagyk lakása
Nyírbátorban²*

¹ 1960-tól tartozom a családba, ott éltem azon bútorok között, amelyben életében még ő is, és naponta emlegettük, gondoztuk, gondozzuk a sírját. A könyvbe mintegy 240 körüli fényképet válogattam, kiegészítve a katonai pályafutás, és a történelmi események leírásával.

² A nyírbátori állomáshelyről kevés szó esett a családban, ezért fiatalkorunkban nem keltődött fel bennünk az érdeklődés, hogy ellátogassunk oda.

(A magyar királyi 12. honvéd gyalogezredet 1920 tavaszán kezdték szervezni a volt magyar királyi munkácsi 11. és a szatmári 12. honvédezredek utódeként. 1930-ban kaptak nevet a honvédség alakulati, ettől kezdve viselte a Nyíregyházán és Nyírbátorban állomásozó 12. gyalogezred II. Rákóczi Ferenc nevét.)

Családi kép Nyírbátorból

Történelmi esemény az ország és a katonatiszt életében TRIANON és következményei

1920. június 4-én kötötték meg a trianoni békét a versailles-i Nagy-Trianon palotában, amelyet a győztes hatalmak részéről Nagy-Britannia, Franciaország (Georges Clemenceau), Olaszország képviselői, a vesztes Magyarország részéről pedig Drasche-Lázár Alfréd külügyminisztériumi főtitkár és Bernárd Ágoston munkaügyi- és népjóléti miniszter írt alá.

A békediktátum

A diktátum a többi vesztes féllel megkötött szerződéshez hasonlóan három rendelkezési körben tartalmazott súlyos „büntetést” és korlátozást. Az első és legsúlyosabb, az ország területének megcsonkítása – vagyis a határrendezés volt – a másodikat a jóvátétel kiszabása, a harmadikat pedig hazánk fegyveres erőinek korlátozása jelentette.

Magyarország az alábbi területeket veszítette el:

- Erdély, (az ún. Partium, valamint a Bánság keleti része) Romániához került; – 103 093 km², a Magyar Királyság 31,78%-a.
- az északon Kárpátalja, a Felvidék, a szinte csak magyarok lakta Csallóköz Csehszlovákiához került; – 61 633 km², a Magyar Királyság 18,9%-a.
- délen az újonnan alakult délszláv állam, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett
- a Szerémség, Drávaköz (1163 km²), Bácska és a Bánság nyugati része, valamint a Muraköz (729 km²) és a Muravidék (947,8 km²) – 62 092 km², a Magyar Királyság 19,14%-a.
- egész Horvát-Szlavónország; – 42 541 km², a Magyar Királyság 12,87%-a.
- nyugaton egy sáv Ausztriához került, ahol később az új területekből Burgenland néven önálló tartományt hoztak létre a már aláírt Saint Germain-i békeszerződés alapján; – 3 965 km², a Magyar Királyság 1,22%-a.

A békeszerződés eredményeképp a 325 411 km² összterületű **Magyar Királyság elveszítette területének több mint kétharmadát**, (az ország Horvátország nélküli területe

³HARMAT Árpád: A trianoni békeszerződés (1920. június 4.) törtenelemcikk.hu/node244

282 870 km²-ről 92 963 km²-re csökkent) lakosságának több mint a felét, az 1910-ben még **20 886 487 fős ország lakossága 7 615 117 főre esett vissza.**³

Az 1. bécsi döntés

1938. november 2-án a bécsi Belvedere palota aranytermében kihirdették az első bécsi döntést. A német-olasz döntőbírószági határozat értelmében az egykori Felvidék területéből 11 927 km² került vissza Magyarországhoz és 869 299 többségében magyar lakos.⁴ visszakerült Magyarországhoz: Galánta, Ungvár, Érsekújvár, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Kassa, Munkács és Beregszász, az új határvonal a felsorolt városoktól északra húzódott. a cseheké maradt Pozsony és Nyitra.⁵ Mindez a magyar diplomácia pillanatnyi sikere volt, mert háború nélkül sikerült visszaszerezni mind a területet, mind a lakosságot. A magyar királyi honvédség kijelölt csapatai 1938. november 5-én kezdték meg a bevonulást a Felvidék déli részeire.

November 5-én Horthy kiadta a hadparancsot:

„Honvédek!

A Trianon bilincsei alól felszabadult és újjászületett honvédség húszezstendei nehéz várakozás után átlépi a magyar határt, amelyet mindenkor ideiglenesnek tekintettünk. Egymillió testvérünk vár rátok odaát. Az ő számukra két évtizedes megpróbáltatás után ti jelentitek minden reményük és vágyuk beteljesülését.

Hazamentek elődeink drága vérével annyiszor megszentelt Felvidékünkre. Ezzel az érzéssel teljen meg lelketek és honvédségünk dicső múltjához méltóan szeretettel zárjátok szívetekbe a visszanyert ősi magyar föld minden lakóját. Büszkén és bizalommal bocsátalak utatokra, azzal a biztos tudattal, hogy az örök igazság jogán és az új életre támadt magyar erő segítségével visszaszerzett magyar területeket soha, semmi szín alatt ne hagyjuk el többé. Isten és a haza nevében előre!

Horthy”⁶

A kiindulási körzetekben várakozó csapatok megkapták a részletes parancsot a bevonulási hadművelet végrehajtására. A parancsot A székesfehérvári II. hadtest, a budapesti I. hadtest, a miskolci VII. hadtest és a debreceni VI. hadtest hajtotta végre november 5-e és november 11-e között. A négy vegyesdandár november 11-éig befejezte feladatát.

A VI. hadtest 17. gyalogdandárja eberswaldi Siegler Géza altábornagy vezetése alatt Munkácsot és Beregszászt vette birtokba.

1938. Bevonulás a Felvidék déli részére

Beregszász

(Beregszászon kb. hat-hét éve jártam, Azt tudtam, hogy apuka szolgált ott, de sokkal kevesebb ismeretem volt arról az időről, mint most. Megnéztük a múzeumot, belépve oldalt

⁴ GOSZTONYI Péter: A magyar honvédség a második világháborúban, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992., 15. o.

⁵ FÖLDI Pál: A Magyar Királyi Honvédség a második világháborúban, Anno Kiadó, MMVII, 20. o.

⁶ I. m., 20. o.

egy szűk folyosó húzódtott a kiállítási teremmel párhuzamosan. Benéztem, a fal zsúfolásig volt képekkel. Elhatároztam, hogy ezt a sok képet én nem nézem meg. A nagyteremből azonban ezen a folyosón kellett visszajönni, s amint rátekinttem az első képre, rögtön ráismertem, hogy ilyen képeink nekünk is vannak otthon a fényképalbumban. Innen kezdve le sem tudtam venni a szemem a fényképekről. Minden képen apukát kerestem. A képek a beregszászi bevonulást ábrázolták, amint a civil lakosság a bevonuló katonákat fogadta, a mi otthoni

1838. november 9-e: A katonai vezetők és a városi előljárók között középen Molnár Andor főhadnagy

képeink pedig a katonákat bevezető Molnár Andor főhadnagyot és a város előljáróságát ábrázolják.)

*Bevonulás Beregszászba
1938. november 9-én
Molnár Andor főhadnagy
vezetésével
(első sor közepén)*

1939. A cseh betörés visszaverése

Munkács

A trianoni békediktátummal a mai Kárpátalját is elvesztítettük. 1920-tól Podkarpatszka Rusznéven Csehszlovákia egyik tartománya volt. Az első bécsi döntés ennek a területnek egy részét is visszaadta Magyarországnak. Ez a helyzet sem a cseheknek, sem a Volosin-féle ukrán kormánynak nem tetszett. Megszaporodtak a határc incidensek.

A legnagyobb a Latorca-parti városban, a szinte védtelen Munkácson történt, amit a cseh Prchala tábornok csapatai meglepetésszerűen megtámadtak. 1939. január 6-án, vízkereszt hajnalán katonai alakulatokkal megtámadták a várost, a központot tűzérséggel lőtték. Oroszvég és Klastrom környékén páncélosokkal és gyalogsággal nyomultak előre a kis létszámú honvédséget állomásoztató Munkács felé. A több századnyi cseh katonaság golyószórókkal és páncélozott járművekkel a Latorca folyó hídjánál szándékozott átkelni, rátörve a néhány főből álló határőrökre.⁷

⁷ POPOVICS Béla: 70 éve volt a munkácsi vízkereszti csata, 1. o.
<http://www.karpataljalap.net/archivum418szam/v3.html>

A riasztott magyar katonák, köztük Molnár Andor a 12. honvéd gyalogezred állományában a 4. század parancsnokaként vett részt a Munkács körüli cseh betörés elhárításában ahol „*mint gépkocsival megerősített puskás század parancsnok századával ellentámadásra indult. Körülbelül nyolcórás utcai harcban a betört ellenséget visszavetette. Lelkesítő, bátor és önfeláldozó magatartásával századát a legnehezebb harctéri helyzetben is előrelelendítette, minek következtében az ellenség az azonnali visszavonulást megkezdte.*”

Eredményes tevékenységéért a Kormányzói Dicsérő Elismerés látható jeleként a Magyar Koronás Bronzérem (Signum Laudis) a hadiszalagon kardokkal kitüntetést adományozta a kormányzó.⁸

A hajnali négytől tartó kemény csatában az önként harcoló Rongyos Gárda és a civilek is segítettek.

A csehek részéről nagyon lelketlen volt a támadás időpontja; a görög katolikusoknak szenteste, a római katolikusoknak pedig vízkereszt napja volt. A munkácsiak visszaverték a támadást és megerősítették az I. bécsi döntés után kialakított határt.

*Imrédy Béla miniszterelnök,
Abt Ottó ezredparancsnok,
Molnár Andor főhadnagy
Munkács, 1939. január*

*A munkácsi cseh betörés áldozatainak
temetése 1939. január 8-án.*

*A hősi halottakat a Városháza előtt az
Árpád téren ravatalozták fel.*

*Magyar áldozatok: Ecsedy Szabó József százados, Koncz József főhadnagy,
Rozs József zászlós, Szarka István önkéntes, Chrisztin Péter önkéntes,
Sephenthál Ferenc tüzoltó*

⁸ Hadtörténelmi Levéltár, Kitüntetési javaslat, 530., Molnár Andor

Molnár Andor főhadnagy 1939. január 23-án áthelyeztetett, állományba vétetett a M. Kir. „Rákóczi Ferenc” 12. honvéd gyalogezred II. zászlóalj állományából a M. Kir. 24. határvidéki zászlóalj állományába, Beregszászba és beosztatott a puskásszázad parancsnokául. 1939. február 21-étől áthelyezték a puskásszázad állományából a portyázószázadba parancsnoknak.

Molnár Andor főhadnagy Csapatparancsnoki Dicsérő Elismerésben részesült 1939. március 4-én.

A M. Kir. „Rákóczi Ferenc” 12. honvéd gyalogezred 1. számú Tiszti parancsának kivonata, amely kelt Nyíregyházán 1939. március 4-én. Az 1. pontban az alábbi dicséretet hirdeti ki: CSAPATPARANCSNOKI DICSÉRET és ELISMERÉS a felsőbb rendelet folytán az ezred kötelékéből f év január 23-kivált MOLNÁR ANDOR főhadnagy több mint két éven át mint zlj. sgt., majd mint szd. teljesített az ezrednél igen jó és értékes szolgálatot.

Fanatikus, bátor és mindenkor tette kész fellépésével alárendeltjeinek mintaképül szolgált.

Századában bátor, harcos szellemet elszántságot és lelkes kötelességtudást nevelt és fejlesztett.

A Felvidék visszacsatolása alkalmával több ízben, valamint a Munkács város ellen végrehajtott cseh orvtámadás visszaverése alkalmából öntevékeny, merész tetteivel, előjáróinak teljes elismerését és alárendeltjeinek megbecsülését érdemelte ki. A 12-es bajtársak szeretete és jókívánságai kísérik további útján.

Kívánom, hogy katonai pályáján továbbra is kísérje a katonaszerencse és hogy munkájával önzetlen szép hivatásunk gyümölcsét, MAGYARORSZÁG régi határainak visszaszerzését mielőbb megérjük.

ABT OTTÓ EZREDES sk. ezredparancsnok

A kiadmány hitelül: Nyíregyháza, 1939. évi március 7-én⁹

⁹ Januárban a Munkácson járó Imrédy Béla miniszterelnök is fogadta. Munkácson járva én is kijelöltem a helyét a Főtéren. Hamarosan megalakult Beregszászban a puskásszázad, ahová Molnár Andort is áthelyezték. 1939. március 18-án bevették Husztot, és visszatért Kárpátalja.

1939. Kárpátalja déli részének visszavétele, Huszt

1939. január végén a Kis-Huba hadrend keretében állították fel a 24. határ vadász zászlóaljat Beregszász székhellyel és rendelték alá a 7. határ vadász dandárnak. Kárpátalja 1939. március 18-án visszakerült az anyaországához. Ezzel a ténnyel a trianoni békeszerződés óta Magyarországnak először lett hegyi határa, melynek megvédéséhez hegyi határ vadász zászlóaljak és határ vadász portyázó századok létrehozása szükségeltetett.

Április 8-án a III. Csoportfőnökség határozott arról, hogy a 24. határ vadász zászlóalj Beregszászról Husztra települ, a feladata pedig más alakulatokkal a magyar határ védelme Románia felé.

Molnár Andor főhadnagyot 1939. június 1-jén Beregszászról Husztra helyezték a portyázó század parancsnoki beosztásában.

1940. II. Bécsi döntés, Bevonulás Észak-Erdélybe: Sepsiszentgyörgy (Uzon)

A magyar politikai- és a katonai vezetés 1939-től kereste a lehetőséget a magyar területek Romániától való visszaszerzésére. 1939. szeptember 1-jén kitört a II. világháború. Románia, mint Lengyelország szövetségese mozgósította csapatait Észak-Erdélyben és Moldvában. Ezt a tényt a magyar kormány Magyarország elleni fellépésként értékelte.

1939. augusztus 23-án a magyar kormány elrendelte a honvédség részleges mozgósítását, valamint a határ közelében állomásozó csapatok készenléti helyezését. Az 1940. évi nyugat-európai német villámháborús sikerek a szomszédos közép-kelet-európai országokból részleges mozgósításokat váltottak ki, így Magyarországon is. Május 13-án mozgósították a székesfehérvári II. a kassai VIII. hadtestet, az I. hegyi dandárt, illetve részlegesen a gyorshadtestet. Ezeket a seregtesteket május 29-étől „gyakorlatozás céljából” Munkács, Ungvár, Beregszász körzetében helyezték el. Ez az esemény újabb román mozgósítási hullámot váltott ki. Május 27-én a szombathelyi III. és a pécsi IV. hadtest alakulatainak létszámfelemelését határozta el a katonai vezetés. Ekkor tájt Románia engedett a szovjet területi követelésnek, ezért június 27-én a magyar kormány teljes mozgósítást rendelt el. A hadsereg vezetése június 29-én elhatározta a határ vadász zászlóaljak román határra való előrevonását. A III., IV., V., VI. hadtesteket békehelyőrségeikben vasúti

Feladata a magyar határ védelme volt Románia felé. A könyvben sok kép örökíti meg a magyar zászló kitűzését a huszti váron. 1940. szeptember 5 és 13 között Észak-Erdély visszavétele, még 2007-ben is írt a dicsőséges bevonulásról a Székelyföld című újság. A sepsiszentgyörgyi lakatnya parancsnoka volt. Április 8-án a III. Csoportfőnökség határozott arról, hogy a 24. határ vadász zászlóalj Beregszászról Husztra települ, a feladata pedig más alakulatokkal a magyar határ védelme Románia felé.

Molnár Andor főhadnagyot 1939. június 1-jén Beregszászról Husztra helyezték a portyázó század parancsnoki beosztásában.

Kassa, ahol együtt szolgált a hadnagy Maléter Pállal. Majd a galíciai front az I. hadseregben. A visszacsatolt területeknek új védelmi rendszert kell kiolgozni. 1940 és 1944 között megépült az Árpád vonal: völgyzár, a Szent László állás a hágók védelmére és a Hunyadi állás: helysértámpontok. Feladatuk Kolomea visszavétele és Tlumaczyk elfoglalása. Jártam 30 kilométerre Tlumaczyktól és 70-re Nadwornától.

1944 ápr. 23-án Molnár Andor századost a katonái élén halálos aknaroncsolás érte. Harckocsi-val, ahol a feje Maléter Pál ölében nyugodott, még bevitték Nadwornára, de 24-én hősi halált halt. Eltemették, de egy máig ismeretlen jötevőnk hazahozta, és 1944. júl. 6-án Kunszentmiklóson temették el katonai tiszteletadással. 1944. aug. 1-jén posztumusz őrnaggyá léptették elő.

szállításra készítették fel. Válaszul Románia mozgósított, itthon pedig az I. és VII. hadtestet mozgósították. Ezzel a teljes katonai állományra kiterjesztették a mozgósítást.

1940. augusztus 30-án a második bécsi döntés Észak-Erdélyt Magyarországnak ítélte 1940. szeptember 5-étől a határvidék zászlóalj részt vett az erdélyi bevonulásban. Menetvonaluk célja Sepsiszentgyörgy volt. Szeptember 13- és november 20-a között határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. Parancsnoksága Sepsiszentgyörgyre települt.¹⁰

Molnár Andor százados és a magyar csapat megérkezett Uzonba

Az emberiség történelme során mindig védekezett a támadások ellen. Az egymást követő történelmi korokban különböző építészeti megoldások szolgálták a védelmet: árkok, földvárak, várak, várkastélyok, falakkal körülvett városok, bástyák, rondellák, kazamaták, ötvár rendszer, erődkomplexumok, ország védelmi vonalak, erődítések.

Különösen az 1938-tól 1940-ig visszacsatolt területek határainak védelme készítette az ország vezetését a keleti határ megerősítésére. Magyarország határa kitolódott, ezért egy új védelmi rendszert kellett kialakítani. Ebben a folyamatban az elsődleges szerepet az adott földrajzi viszonyok jelentették és a keleten megjelenő ellenséggel, a Szovjetunióval.¹¹ Meg kellett erősíteni a határokat.

A Keleti-Kárpátok erődrendszerének megálmodója és kidolgozója Hárosy Teofil (hadiműszaki törzskari) ezredes volt.¹² Az erődrendszer megépítésének fontosságáról egyszerű szavakkal győzte meg a katonai és a politikai vezetést: „Ha valamely kert, házhely stb. birtoklását (...) biztosítani akarjuk (...) kerítéssel vesszük körül. A kerítés mindazonáltal soha nem lesz közömbös (...) tiszteletet parancsol. Az ellenség figyelembe veszi, számol vele.”¹³

¹⁰ ILLÉSFALVI Péter – SZABÓ Péter, Erdélyi bevonulás, 1940, Tortoma Könyvkiadó, Barót, 2010., 5. o.

¹¹ Az Árpád-vonal szakmai szemmel (1940–1944) ZMNE honlap

¹² Keleti- Kárpátok erődrendszere Weblap

¹³ I. m.

1940 végére elkészült Hárosy vezetésével a terv, amely hármas védelmi vonalat tervezett: Árpád-vonal, Szent László-állás, Hunyadi-állás.

A Hunyadi-állás az akkori Galíciában, a Keleti-Kárpátok lejtői előtt: Turka, Tuchia, Ludvikova, Szmoloda, Zielone, Mikulicsin (Tatarov), Zabie, említik még Nadvornaja, Uscie Put stb helységeket is. Nem összefüggő rendszer. Feladata, az ellenséget megakadályozni abban, hogy menetből támadhasson az Árpád-vonal védőire. A Hunyadi-állást főként a völgyekben lévő támogatott és műszaki zárral körülvelt települések, helységektámponatok alkották. Helységektámponat volt az a település, amelyet műszaki akadállyal vettek körül (drótkadály, harckocsi akasztó, aknamező stb.). Az épületeket megerősítették: bejáratait eltorlaszolták, ablakait, homokzsákokkal zárták el. Föld-fa bunkereket, páncéltörő-, lőállásokat létesítettek. A védelmi erőt felkészítették a körkörös védelemre és helység harcra.¹⁴ A Hunyadi-állás arra is szolgált, hogy Galíciában harcoló erők ennek fedezetében visszahúzódhassanak a Kárpátokba.

A Szent-László állás az ezeréves határon épült ki a hágók védelmére. Főbb csomópontjai: Orosz, Beszkid (Wolosati), Uzsoki-, Verecke-, Kisszolyvai-, Toronyai- (Viskovi), Légió-, Pantyr-, Tatár- (Jablonkai)-hágók.¹⁵

Az Árpád-vonal, magyar határon belüli, völgyzár jellegű védelmi rendszer. A kiépített támpontok, völgyzárak (15–20–40 km mélységben) a hegyeken átvezető valamennyi szorost, hágót, átjárót lezártak: Cirókaófalú, Utcás, Sós lak, Malomrét (Fenyvesvölgy), Viharos-Havasköz (Lyuta), Alsóverecke (Szarvasháza, Vezérszállás, Szarvasgereben), Jablonka, (Volóc), Vízköz, Ökörmező, Felsősebes, Szinevér, Alsókalocsa, Oroszmorka, Brusztura, Kőrösmező (Drahobrá), Rahó, Tiszabogdány.¹⁶

Apáink, nagyapáink egyedülálló védelmi rendszert hoztak létre Európában. A Keleti-Kárpátok erősítési rendszerének kidolgozásakor figyelembe vették a korábbiakon túl a szökellő, kúszó, magával robbanóanyagot cipelő katonát is, aki eljutott a betonmonstrumig és fel is robbantja azt. Romániának a szovjetek oldalára való átállását követően a védelmi rendszer jelentőségét veszítette.

Az 1942 októberében kezdődő szervezési évvel az addig önálló gépkocsizó lövész-zászló ezredkötelékbe szervezték. Talán az átszervezéssel járó személyi mozgások miatt Molnár Andort 1942. október után a gyalogságtól áthelyezték a gyorsfegyvernem egyik csapatnemét alkotó gépkocsizó lövészekhez a kassai 4. gépkocsizó lövész-zászlóaljhoz századparancsnoki beosztással.

Április 22-én a 2. páncélos hadosztály azt a feladatot kapta, hogy folytassa az előnyomulást, de napközben a támadási terv módosult, Tlumaczyk-tól keletre és Slobodka Lesna-tól nyugatra való támadásra szolgált a parancs. A 4. és az 5. gépkocsizó lövész-zászlóaljak sikertelen támadást indítottak Tlumaczyk elfoglalására. A támadás elakadt.¹⁷

Április 23-án a 3. gépkocsizó lövész-zászló (Sándor István ezredes) a XI. hadtestparancsnokságától Tlumaczyk birtokba vételére kapott utasítást. A támadást 16 óra 15 perckor kezdte meg az ezred, de most sem járt sikerrel. Április 23-áról 24-ére virradó éjjel szakadatlanul harcban állt a településen, amelyet nem sikerült birtokba venni.¹⁸ Molnár

¹⁴ Keleti- Kárpátok erőrendszere Weblap

¹⁵ I. m.

¹⁶ http://www.rfero.hu/keleti-karpatok_mint_haborus_hadszinter.html

¹⁷ I. m. 6. o.

¹⁸ I. m. 7. o.

Andor százados az éjszakai harcban már nem vett részt, mert Thumaczyk településen délután 17 órakor Molnár Andor századost, a Magyar Királyi 4. honvéd gépkocsizó lövész zászlóalj századosát 1944. április 23-án századának élén, támadás közben érte a végzetes sebesülés az orosz hadműveletek alatt. Bevitték a nadwornai kórházba, ahol másnap, április 24-én hunyt el. Ideiglenes sírja a nadwornai görög katolikus templomkertben volt.

A halálát közlő hivatalos iratok tanúsága szerint Thumaczykban érte a halálos sebesülés.

A családi legenda szerint harckocsira tették, a feje Maléter Pál ölében nyugodott. Útközben még harcolni kellett a harckocsi állományának. Majd beértek a nadwornai kórházba, ahol másnap reggel 9 órakor tért meg a teremtőjéhez.

Temetés Kunszentmiklóson

Kós Károly-díj

Csáky Zoltán

A pálcától a mikrofonig és tovább

A Kós Károly-díjas Boros Zoltán laudációja

A kisebbségi lét – ezt mindnyájan tudjuk – mindig elszánt és hűséges embereket kívánt. Áldozatos munkát, állandó készenlétet, meg nem alkuvó bátorságot. Máskülönben elszakadnak a nemzeti közösség egyben tartó kötelékei és a széthulló társadalom maga alá temeti az anyanyelvet, a nemzeti kultúrát és a nemzeti történelmet. Olyan emberekre – írókra, publicistákra, médiamunkásokra, könyvkiadókra – van szükség, akik vállukra veszik és gondozzák a veszélyeztetett nemzeti közösség terheit, a közös örökséget, fényeket gyűjtenek a rideg homályban. Ilyen fényforrás volt a bukaresti magyar nyelvű tévéadás, mely 1969-ben történt létrejöttével új korszakot nyitott az erdélyi magyarok gondolkodásában, látásmódjában. A kérdés az volt: lehet-e az egyre izmosodó diktatúrában nézhető, vállalható, az erdélyi magyarságot szolgáló tv-műsort csinálni? S bár összefoglaló tudományos munka nem íratott még meg az adás első 15 évéről, az azóta megjelenő írások, vallomások, a műsor megőrzött celluloidszalagjai bizonyítják: igenis lehetett. Ez az adás ébresztette rá a Székelyföld, a Partium, a Bánság magyarjait és tudatosította bennük, hogy összetartoznak. Közösségteremtő könnyű- és népzenei műsorai, a létkérdésekről szóló dokumentumfilmjei a metakommunikáció sajátos eszközeivel célt értek az erdélyi magyar közösségben. Köszönhetően a Magyar Adás felejtetetlen főszerkesztőjének, Bodor Pálnak és néhány kollégának, köztük Boros Zoltánnak, akiknek világos irányítói voltak, tudták, hogy mit akarnak, azt is, hogy mit lehet, s hogyan lehet kisajtolni helyzetünkéből a lehetetlent.

Boros Zoltán – őtől tudjuk – a zongorától két-három lépésre született a dél-bihari Gyantán. Apja református pap, irodalomszerető, írogató lelkes, édesanyja zenetanár-nő. 16 évesen zongora szakra jelentkezett, de hazaküldték, gyakoroljon még egy évet, így választotta második szerelmét, a magyar szakot a Bolyai Egyetem bölcsész karán. Három év elteltével, 1958-ban azonban kizárták az ország minden egyeteméről, mert egy, az '56-os „bűnöket” két évvel az események után felrová viharos gyűlésen azok között volt, akik tiltakoztak az ülésvezető provokáló kérdései és diktatórikus hangneme ellen. A szilencium letelte után Boros elvégezte a kolozsvári zenekonzervatórium zenetanár és karvezető szakát. Az ifjú zenetanár nem vállalt rögtön rabigát, hanem aktív dzsessz- és könnyűzenészként (hiszen az egyetemi évek alatt saját együttese is volt), szabadúszóként vágott neki a nagybetűs életnek. A román tengerparton, sőt egy Földközi-tengeri hajóúton is muzsikált. 1969-ben aztán leszerződött karmesternek a nagyváradi színházhoz. A színházat kedvelte, de szeretett volna a média közelébe kerülni, és egyre inkább mocorgott benne a vágy, hogy ne egy szomszéd művészeti műfaj kiegészítőjeként működjék, hanem alapvetően zenével foglalkozzon, lehetőleg egy szakmailag színvonalas helyen, a média közelében. 1970 őszén Bukarestben felke-

reste Bodor Pált, elmondta neki, hogy nézi a Magyar Adást, és azt vette észre, hogy nincs zenei szerkesztő, márpedig ő szívesen vállalná. Bodornak jól jött az ajánlat, hiszen az alakuló magyar médiaműhely nagy emberhiánnyal küszködött. S bár a szerződtetése nem volt problémamentes a bölcsészskarról történt kirúgása miatt, Bodor diplomáciai képessége nem ismert akadályokat. És Boros Zoltán 1971 ősztől 1985-ig a bukaresti Magyar Adáshoz került, de még nem lett tévés. A tévés-mesterség csínját-bínját, szakmai fogásait ő is, akárcsak mi valamennyien, akik akkor ott voltunk, a kitűnő román kollégáktól, rendezőktől, operatőröktől, vágóktól tanultuk meg.

Boros Zoltán életművében releváns, meghatározó a Magyar Adásnál 1971-től '85-ig eltöltött első közel másfél évtizedes időszak. A zenetanár végzettségű, aktív dzsessz- és könnyűzenész Boros létrehozója, kovásza az Erdélyben hiányzó magyar zenei műfajoknak és szakszerű menedzsere azok népszerűsítésének. Nem volt erdélyi magyar könnyűzene, csak néhány könnyűsúlyú énekes. Tegyük úgy, mintha lenne – mondta, és szívós munkával, profizmussal felépített néhány együttest, médiatérbe emelte a Siculus fesztivált. Az élő nyilvános felvételű Zenés Karavánnal, amelyben a hely- és kultúrtörténeti jelleg uralkodott sok zenével – társszerkesztőként magam is részt vettem –, majd a Klubdélutánal, a tévé sajátos metakommunikációs eszközeivel bátorító, az együvé tartozás érzését erősítő üzeneteket fogalmaztunk meg és juttattunk el a romániai magyar nézők százezreihez. Boros Zolinak, egy muzeográfusnak és egy vállalkozó szellemű csíkszeredai fiatal KISZ-titkárnak köszönhető a régizene újjászületése a Mikó-várban. A Kájoni meg a Vitorisz kódex dallamai, valamint a középkor virágénekei reményt keltő lámpást jelentettek a néző számára a diktatúra '80-as éveiben.

1985. január – filmszakadás. Írásos utasítás nélkül megszűnik az RTV Magyar Adása. Megszűnnek a magyar és német nyelvű regionális rádióadások, kivéve a bukaresti rádió egyórás magyar adását. Boros Zoltán zenei rendezőként maradt tovább a köztelevízióban és rádióban, rendszeresen koncertezik, lemezfelvételeket készít dzsesszegyüttesével.

1989. december 22-én az elsők között szólalt meg magyarul a Szabad Román Televízió képernyőjén. 1990 januárjában néhány régi munkatárssal és fiatal értelmiségivel újraindítják az RTV magyar nyelvű adását, kollégái megválasztották főszerkesztőnek. Az új Magyar Adás célul tűzte ki mindannak a bemutatását az erdélyi magyarok történetéből, amiről a kommunista diktatúrában hallgatni kellett. A román hadseregparancsnokok magyarok elleni atrocitásairól, az '50-es évek koncepciók pereiről, vagy immár az új korszakban a marosvásárhelyi pogromkísérlet eseményeiről. Mindezekről dokumentumfilmek, beszámolók, helyszíni tudósítások készültek. Az újraindított Magyar Adás igyekszik tárgyilagosan, tényszerűen tájékoztatni a feszültségekkel terhes romániai helyzetről. Stúdiójában elhangzik minden számottevő vélemény az időközben rétegződött, plurálissá váló erdélyi magyar politikai életből. És ez valószínűleg nem tetszett egyes, a hatalomhoz közelálló erdélyi magyar politikusnak. Borost főszerkesztői mandátumának lejártá előtt 2002-ben nyugdíjazták. Dokumentumfilmeket készít, ezek sorában feltétlenül meg kell említenünk a *Fekete vasárnapot*, mely a II. világháború végén a Bihar megyei Gyanta faluban egy román tábornok parancsára történt kivégzésekről szól, a bukaresti magyarság viharvert történetét felelevenítő *Magyarok a Balkán kapujában* címűt, a *Hetek* és a *Félelem* nevében című dokumentumfilmeket, melyek az '56-os magyar forradalommal rokonszenvező, a kolozsvári Bolyai

Tudományegyetemen és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen történő diákmegmozdulásokról szólnak. Folytatja dzsesszmuzsikusi szereplését, majd meggyőződésből belép, politikai közéleti szerepet vállalva, a hozzá világlátásban, értékrendben közelálló, 2003-ban megalakult Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsba. Írásai-
ban magyar médiagalaxist szorgalmaz a Kárpát-medencében, és az EMNT művelődésügyi alelnökeként panaszt tesz a Realitatea hírtelevízió *Románia a románoké* elnevezésű kirekesztő, sovinszta klipjének sugárzása miatt az Országos Audiovizuális Tanácsnál. A médiahatóság törvénysértőnek találta és leállította a klip sugárzását.

Milyen volt Boros Zoltán mint kolléga? Másfél évtizedes, jó néhány emlékezetes közös munka, forgatás után mondhatom: pontos, precíz, pedáns, végtelenül maximalista, ami a minőséget illeti. És még valami: az én lobbanékony, szókimondó természetemet jól ellenpontosozta sima modorával, diplomáciai érzékével a helyi potentátokkal, a tévé ideológiai baktereivel való tárgyalásainkkor.

A laudációnak műfaja szerint a célba vett személy dicsérése, fölmagasztalása a feladata, semmi más. Miközben a világ sokféle, az emberek jók és rosszak, vagy néha jók és rosszak. És ha valakiről hitelt érdemlően akar az ember szólni, bizony meg kell mondja ezt is, azt is. Hát én most elárulom azt, amire a kollégáink hívták fel a figyelmet, amikor Boros Zolival a forgatásokon egymás mellett meneteltünk: Zolinak a bal válla volt fennebb, nekem meg a jobb. De legalább így kiegyenlítődve viseltük el a diktatúra súlyát.

Örömmel és szívesen ajánlom a 80 esztendőös Boros Zoltán a Kós Károly-díjra. Megérdemli!

Filep Gergő: Örök körforgás

LAUDATIO

azon nemes alkalomból, hogy Bodó Barna az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Kós Károly díjának 2019. évi kitüntetettje lett

Bodó Barna a '89 decemberi rendszerváltozás utáni politikai és szellemi közélet főembereinek egyike. Sok csatát megért, sokat látó, nagy titkok tudója, sokat vállaló, a kihívásokat szemből fogadó, nagy újrakezdő. Újrakezdő. Kevés írástudóink egyike, a jobbik fajtából. Aki úgy lett a rendszerváltozás fősodrában (Temesváron) politikus, hogy soha nem szűnt meg korlátokat feszegető értelmiségi lenni. Ő az a fizikusból lett társadalomtudós, aki meglett korára is megőrizte fiatalkori újságírói kíváncsiságát. Aki csúcspolitikusként is mindig civil tudott maradni. Aki a magaslatokban is járt – országos politikai alelnöke volt akkor még egyetlen érdekvédelmi szövetségünknek – majd onnan aláereszkedve, képes volt tisztességesen újjászületni a „barikád” túloldalán kutatóként, oktatóként és civil mozgalmárként egyaránt. Egy sajátos huszadik századi reneszánsz emberrel van dolgunk tehát, aki újságíróként, riporterként, politikusként, önkormányzati képviselőként, kutatóként, egyetemi oktatóként és a civil társadalom avatott szervezőjeként is mindig önmaga maradt: a közössége értékeit és érdekeit felismerő, azt felvállaló, kreatív energiáit annak szolgálatába állító szellemi munkás.

Nehéz lenne és az időkorlátok miatt szinte lehetetlen részletesen bemutatni Bodó Barna életpályáját, felsorolni politikai, közéleti, tudományos és civiltársadalmi tisztségeit, díjait és eredményeit. Meg sem kísérelm.

Bodó Barna és Felhős Szabolcs

Csupán arra szorítokozom, hogy életútjának azon állomásaira és megvalósításaira utaljak, amelyek miatt az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács vezérkara a Kós Károly Díjra méltónak találta.

Nagyrabecsült barátom, Bodó Barna a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium maturandusaként a fizika tudományát jött tanulni a Bánság fővárosába a múlt század '60-as éveinek végén, így sok társához hasonlóan megfordult szüleim házában. Ismeretségünk, amely az évek múltával barátsággá nemesedett, tehát legalább félévszázados. Az egyetem elvégzése után aztán Barna aztán mégsem fizikus, hanem újság- és köz- és szépíró lett, ebben a műfajban feszegette a kommunista diktatúra által szűkre szabott kereteket, beköltözött egy temesvári munkásszállásra, az élményeit riportkötetben tette közzé (*Feleúton, útfélen* 1981), ami egyszerre hozott számára országos irodalmi debüt-díjat és szekuritátés feljelentést. 1989 decembere után, mint sokunkat, őt is elragadta és messzire sodorta mind tanult, mind választott szakmájától a politika és a közélet forgataga. De valahogy úgy alakult, persze nem véletlenül, hogy mindig azonos szekértáborban találtuk magunk: az **erdélyi magyar közösségi autonómiák közjogi formáit** kereső, ezért cselekedni is hajlandó frontharcosok táborban. Akkor is, amikor ezért nem járt dicséret vagy jól fizetett politikai tisztség, annál inkább támadások kereszttüze és karaktergyilkosság.

Az RMDSZ országos politikai alelnökeként 1993-ban Bodó **autonómia-műhely** létrehozását kezdeményezte az Ügyvezető Elnökség politikai főosztálya keretében. Bakk Miklóssal közösen ők dolgozták ki a közösségi autonómiák egyik első törvénytervezetét. El is nyerte ezért méltó „jutalmát”: mind mai napig példa nélküli módon került az utcára a szövetségi vezetés első átszervezésekor 1995-ben.

Így lettünk szegényebbek egy országos formátumú politikussal, gazdagabbak viszont egy a politika dolgaiban is járatos **egyetemi oktatóval és társadalomtudóssal**, aki kutatói és oktatói képességeit a BBTE, a temesvári Nyugati Tudományegyetem, majd a Sapientia EMTE keretében kamatoztatta, tanítványai meglegedésére. A 90-es évek végén fordult egyértelműen az egyetemi oktatói pálya felé, és képezte át magát. Doktorált a BBTE-n politikai filozófiából (2003), elvégezte előbb a temesvári Tudományegyetem közigazgatási jogi mesteri képzését (2004-05), Budapesten az ELTE kulturális politikai mesterképzését (2006-08). A sor végét jelenti, minden bizonnyal, hogy 2018-ban habilitált a szórvány tudományos értelmezésével a Károli Gáspár Református Egyetemen, szintén Budapesten. Kutatási területe az erdélyi magyar politika, regionalizmus, transzilvanizmus, szórványláttel kapcsolatos kérdések. Ilyen minőségében (is) került be – többek között Bakk Miklós, Borbély Imre, Kovács Péter egykori alkotmánybíró vagy Gál Kinga jelenlegi EP-képviselő mellett – abba a nemzetközi csoportba, amelyet az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács hozott létre megalakulásakor 2003-ban a különböző autonómiaformák törvénytervezet formájában való megfogalmazására. De kutatói-oktatói minőségében sem tagadta meg harcos önmagát, amikor az önálló magyar egyetemért akciózó **Bolyai Kezdeményező Bizottság** tagjait retorzió érte, ő volt az, aki oktatóként melléjük állt és 2003-ban vállalta a BKB elnökségét. E tisztségről akkor mondott le, amikor a Hantz Pétert és Kovács Lehelt 2006 tavaszán kirúgták az egyetemről, neki pedig dékáni felszólításra 2006 ősztől más munkahelyet kellett keresnie. Akkor lett a Sapientia oktatója.

Az 1990-es évek végén több szórványértelmezés létezett, hiányzott viszont a szór-

ványjelenség szociológiai és politológiai beágyazása. Meghatározó szerepe van abban, hogy a szórvány fogalmát sikerült tudományosan megalapozni. Bodó Barna nevéhez köthető több fontos stratégiai anyag kidolgozása. Ezek közül is kiemelkedő az a **szórványstratégia**, amelyet a MÁÉERT szórványbizottságának tagaként tett le az asztalra, és amelyben új irányt szabott nem csak a szórványközösségekkel kapcsolatos tudományos kutatásoknak („*a szórvány mint nemzethatár*” megfogalmazása az ő nevéhez köthető), hanem a közösségépítésnek és támogatáspolitikának is. Maradandó ebben a tekintetben az általa életre hívott temesvári **Szórvány Alapítvány** negyed évszázados tevékenysége, a három K – kutatás, képzés, közösségépítés – jegyében. Nemrég, az Alapítvány 25 éves születésnapján kétnapos konferencia keretében méltatták Bodó Barna és munkatársai érdemeit. Kézjegyét őrzi többtucat program, tudományos dolgozat, könyvtárnyi kiadvány, közöttük a szívemnek kedves **Régi(j)óvilág** bánsági honismereti periodika.

A **politikum és a civil társadalom kapcsolata** végig kíséri Bodó Barna alkotói pályafutását. Mindkét perspektívát belülről ismeri, ha valaki, akkor ő az aki tisztán lát ebben a bonyolult viszonyban. Ezért is érdemes a szavára figyelni, amikor megszólal, akár egyetemi oktatóként, akár a **Politeia** vezetőjeként, akár a **Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége** elnökeként, akár a Kárpát-medencei kitekintésű **Anyanyelvi Konferencia** erdélyi képviselőjeként teszi.

Megállok itt a méltatással – ennek töredéke is elegendő az elismeréshez – azzal a megállapítással, hogy az EMNT Kós Károly díja az idén is arra méltó személyiséghez kerül.

Isten tartsa meg családjának, szeretteinek, barátainak – nekünk sokáig jó egészségben, hitben, alkotó kedvben.

Bertha Zoltán

A kárpátaljai magyar szenvedéstörténet sorsregénye

Nagy Zoltán Mihály: *A sátán fattya*

A második világháború végén, 1944-45-ben a szovjet megszállók a kárpátaljai magyar férfilakosságot sok tízezerszámra hurcolták úgynevezett „málenkij robotra”, vagyis évekig tartó rabszolgaságot jelentő lágerekbe, kényszermunka-táborokba. S a hódítás borzalmai nők, asszonyok erőszakos megbecstelenítésével, falvak kifosztásával is tetéződtek. Erről ráadásul később évtizedekig beszélni is tilos volt a kommunista diktatúrában. Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényében először történik említés a tabusított történelmi tragédiáról – s a művet a hatvanas években sokáig nem, s azután is csak cenzúrázva lehetett kiadni, hogy majd így is újra betilthassák (egészen a rendszerváltozásig, a teljes és javított változat megjelenéséig). Az öt követő fiatalabbak közül (S. Benedek András, Balla Gyula, Fodor Géza, Vári Fábíán László, Zselicki József, Dupka György, Finta Éva, Füzesi Magda) többen ugyancsak súlyos retorziókat szenvedtek, de az 1990-es fordulat végre felszabadíthatta azt az igazságbeszédet, amelynek egyik első kivételes hatású művészi, műfajteremtő remeklése Nagy Zoltán Mihály *A sátán fattya* (1991) című (s azóta számos kiadást megért és színpadi feldolgozásában Beregszásztól Budapestig többfelé nagy sikerrel előadott) kisregénye.

A szovjet invázió apokaliptikus tragédiáját és traumáját vetíti ki ez a különlegesen modernizált stilizáló népi expresszionizmussal, drámai jajkiáltással, balladai, folklorisztikus vagy akár mágikus realizmussal, biblikus lamentációval, krónikás siratóénekszerűséggel töltekező nőregény, parabolikus lírai tudatregény, példázatos lélektani-történelmi sorsregény, személyes és kollektív sorsszimbolikus krízisregény. Egy orosz katoná által – „női, emberi és nemzeti méltóságában” (Penckófer János) egyaránt – meggyalázott (a gyűjtőtáborba elhurcoltak után éppen élelemmel igyekvő) magyar falusi lány története, aki aztán megszüli, majd keservesen ambivalens érzésekkel felneveli nem kívánt fiát, s ebbe a szörnyű tudathasadásos lelki folyamatba vegyül bele az ártatlan magyar férfiakat tömegével haláltáborokba deportáló nagy hatalmi brutalitás és a magyar kisleányi kiszolgáltatottság egész megrendítő historikus élményvilága: „nagy Szovjetunió, mi a fene, / ezer éve magyar föld ez, hogy jön ide az orosz határ, / csak nem itt akarnak maradni végleg, hát / milyen jogon”; „kapós ez a szerencsétlen vidék, mindenkinek fáj rá a foga, akadna már a torkukon egyszer”; „miért nem maradhat magyarnak a magyar / saját hazájában, / az orosz pedig a magáéban, / egyik se különb a másiknál (...) miért kell ez a kis hegyaljai vidék az oroszoknak, / enélkül is akkora az országuk, akár a fél világ (...) többhöz több kell, / ezért veszik el a másét, a gyengébbét”; „mindig születnek elvetemült emberek, hatalmak (...) a hazug, a gonosz / mihelyt lelepleződik, máris új arcot ölt, elámít, gúzsbaköt, vérünket veszi megint, nincs mentség, Heródesek kezé-

ben vagyunk” – hangzanak ezek a máig érvényes és a mindennemű birodalmi agressziót tisztán meg- és elítélő kesergések.

A regény poétikai sokszínűsége híven érzékelteti a kálváriás egyéni és nemzeti sors-történelem stációit, amikor apokrif ima, gyónás, ráolvasás, átkozódás, passióének, zsolozsma, végteleníthető sirámos, jeremiádos vagy litániás panaszdal-áradat, akár valami-féle időtlenné kihangosított „planctus” annyiféle szabad- vagy prózaversszerű alakzata sűrűsödik itt össze. A háború poklában fogant „örök fattyút” a szörnyű érzelmi viharzások közepette kényszerűen nevelő lányanya fájdalmát – a legbelsőbb és legellentmondásosabb pszichikai ütemmozgásokat is – a hol lelassuló, hol nekilendülő, olykor szétszakadozó, máskor hömpölygővé duzzadó beszédáramlás közvetíti; a zokogó, az önmarcangoló, a tombolón gyűlölködő, s a néha valamelyest mégiscsak elcsituló szenvedélyek aritmikus hullámzását lekottázó tudat- és szövegfolym pedig döntően: a felbolydítottágában is megőrzött paraszti őstudás, az archaikus lelki és erkölcsi világnép tisztaságából, őszinteségéből, igazságérzetéből fakadó gondolat- és szózuhatag. A monódia akusztikája a jellegzetes (központosítás nélküli) parasztasszonyi levélírás vagy népi tudósítás, beszámoló, emlékezés közvetlenségét és spontaneitását is felidézi, de szervesen illeszkedik a huszadik századi nagy magyar nőregények (Kaffka Margit, Kosztolányi, Németh László, Kodolányi, Szilágyi István) markáns vonulatához, vagy a népi modernizmus expresszív, szürrealisztikus áramlataihoz (Tamásitól Sarusi Mihályig, Tamás Menyhértig húzódo irányaihoz) is. A traumatikus történelmi tapasztalat, a „test-be írt emlékezet” (A. Assmann) elementáris erejű narratológiai kivetítése (egyfajta naiv-rusztikus „stream of consciousness”) a jövátehetetlen sérelem és megrázkódtatás egész fenomenológiáját képes megrázó hatással megjeleníteni. Voltaképpen egyetlen – mintegy a végtelenbe tartó, mert csupán vesszőkkel tagolt – mondatként zúdul és kanyarog a szubjektív középpontját megtartó történet elbeszélése: a monotonná sohasem szürkülő dikció, a sikolyokkal, „dörömbölő” rettenetekkel, „dübörgő” indulatokkal telítődő előadásmód.

Az archetipikus (s a kisebbségi és összmagyar) áldozatiság, megaláztatás kavargó kínját a büntelen bűnhődés metafizikai sugárzású jelentésköre övezi: a fátumos vagy a semmi kozmikus abszurditásával szembesülő vezeklés egzisztenciális misztériuma (az „egyszál-egyedül az éjszakában”, a „csillagtalan ég alatt” élménye). A szenvedés gyász-tól gyászig, új és új katasztrófáig, a félelem és rettegés elviselhetetlenségének tébolyáig vezet. A család férfitagjai közül a főhős Tóth Eszter csak meggyötört édesapját – a becsületesen gazdálkodó asztalosmestert – nyerheti vissza a fogságból, bátyját a lágérben lövi le egy orosz katona (amikor az csupán a barátját akarja megkeresni), öccsével a kényszermunka könyörtelensége végez rövid időn belül. Eszter korábbi udvarlója-vőlegénye ugyan visszatérhet, s még feleségül is venné őt („muszka fattyújával” együtt is), de azt meg az Eszterről rágalmazó pletykákat terjesztő anyja vadítja-szakítja el tőle; úgy, hogy a fiú a lány szerelme és a saját anyja hatalmaskodása közötti öröklődésből inkább kimenekül, s a távoli idegenben végül elzúllik. A végérvényes elhagyatottság rémületébe zuhanó, magát „fekete rózsaként” elhervadni látó fiatalasszony mindegyre paradox vagy kilátástalan határhelyzeteket kénytelen elviselni („nemcsak a ruha fekete rajtam, egész bensőm gyászba borult”). Csecsemőjéhez (a „szörnyetegek ivadékához”) inkább undorodva, legfeljebb felemásan viszonyul, habár előtte az „angyalcsináló” bábasszonytól is elijedt. A lázadozás és a dacos beletörődés végletei között hanyódik, sőt

kútba is ugrik, de az őt megmentő apjának élettanítása („élni kell”, „élni muszáj”, „állni kell a megpróbáltatást”), ez az irracionalitásában is mély bölcsességű ősi imperatívusz rádöbbeneti: a tűrhetetlen éppen az tetézi, hogy vele szemben felelősen még az öngyilkosság, a mindent megsemmisítő halál enyhülete sem választható. A tehetetlenség teljes világelles dűhe vereti meg az apával vétklenül megszegyénített nagylányát (szíjjal korbácsolja meg őt, aki átérezvén ezt a lelki kataklizmát nem is vádaskodik) – s hasonló értelmetlenséggel (fivére halála keltette irgalmatlan bosszúvággal) ragad fejszét kicsinye életére törve Eszter is, hogy végül mégse sújtson le rá (talán mert az éppen alszik). A kibírhatatlan bajokat éppígy hol isteni igazságtalanságként értelmezi, hol meg a világ és az emberek megáradt gonoszságát büntető istencsapásként. (Imádságai ekként tükrözik ezt: „ha rendre azt bünteted, kit szeretsz, igazságtalan vagy, büntesd azokat is, akik leköpiék és kiröhögik szent igéidet, megtagadnak téged”; „nem hagyhatta ezt az Isten, / megölték ezek az átkozottak / Istent is / ... / a gonoszok miatt hagyta sorsára az egész emberiséget, nincs jószág, nincs igazság, az Antikrisztus uralkodik”). S az önkívületbe, a féltüreltbe kergetett elme lobbanásaként villószik elő az események zárlatában a megengesztelődő tisztánlátás üzenete – mégpedig a katartikus krisztológiai sorsazonosításban: „nem árthat nekünk a víz, Jézus is járt a vízen, mert ártatlan volt, büntelen volt, látod, a víz tetején járunk, hát persze, mi is ártatlanok vagyunk, kisfiam”.

Az „emberemlékezet óta” ismeretlen jelenségek – a büntetlen emberölés, a hivatalos-hatósági lopás, a törvénytelen vagyonekbozzás, a kényszerbeszolgáltatás, a hadisarc- és „békekölcsön”-követelés, a kolhozosítás, a fizikai kínzással nyomatékositott „kommunizálás” gáztettei – sok évszázados, hagyományos és organikus értékrendjéből vetköztetik-forgatják ki a falut. A lélekrajz háttérében széles tablója bontakozik ki a vörös diktatúra korszakának, a később ötvenhatot, hatvannyolcat is sárba típrő zsarnokságnak. De a pusztító körülményekkel szemben döntően mindig a morális autonómia örök spirituális távlatai magasodnak föl: „a gonosz csak akkor erős, ha félelmükben behódolnak neki az emberek”; „erre tanít a Szentírás, / pályánkat tisztességgel megfutni, hitünket vasakarattal megtartani”; „előzőnli a világot az istentelenek serege, országokat, hatalmat bitorolnak, de ne hidd, hogy mindörökre, megelégteli Isten az ő ellenségeinek uralkodását”.

A kárpátaljai falu zivataros és nyomorúságos története tovább zajlik a regényt trilógiává bővítő folytatásokban: a *Tölgyek alkonya* (1996) és *A teremtés legnehezebb napja* (2004) című művekben. A felnövekvő, majd futballistává („csodacsatárrá”) edződő fiú – a szegény „örök fattyú” – életét kísérhetjük nyomon, akit besoroznak szovjetkatonának, gyilkolásra oktatják, s aki azután tanítónak, forradalmárrá erősödve szülőföldjén újra otthonára lel – már a rendszer bukása körüli időkben; „békévé szelidül a lélek háborgása, rendet teremt a nyugalom, hiszen hív a falud, a fajtád, és te futsz boldogan vissza a csordához” – fejeződik be így a regényciklus. Amelynek első része, *A sátán fattya* korszakos mű; sajátosan hevületes „lírai monológ” (Görömbei András) – „formabontó prózatechnikai eljárásokkal” (Pomogáts Béla); és „kimondja a kimondhatatlant” (Ekler Andrea), s a „megmaradás kárpátaljai parancsát” (N. Pál József).

Mesterek

Érdekes kísérletbe fogott Zsirai László, amikor összegyűjtötte és kötetbe szerkesztette azokat a dokumentumokat, jeles pályatársaktól kapott leveleket, amelyek egyrészt bemutatják az ő költői indulását, másrészt – és ezáltal ez utóbbin van a hangsúly – elénk tárják azon költők, írók őszinte és kendőzetlen véleménynyilvánításait, akik a szerző pályáját egyengették, s akiket joggal tekint mesterének.

„*Mester választ tanítványt, vagy tanítvány mestert?*” – teszi föl az elgondolkodtató kérdést a könyv fülszövegében Zsirai László. Tanítvánnyá válni – s ezáltal mintegy „befogadva lenni” – 20-30 évvel ezelőtt még rendkívül különleges dolognak minősült. Mára sokat változott a helyzet, lazultak a kötődések, s ha vannak is irodalmi műhelyek, azok már nem igazán írhatók le az egykori mester-tanítvány viszonytal. Ma sokkal inkább szekértáborok és kasztok működnek, és fiatalok sem a nagy öregek társaságát keresik, nem tőlük akarnak tanulni, nem tőlük várnak segítséget. Ráadásul az internet révén publikációs lehetőségek tárháza áll a pályakezdők rendelkezésére, és jelentősen megnövekedett a papíralapú irodalmi folyóiratok száma is – mintegy tárt kapukat biztosítva az új generációk számára.

Zsirai László még a „klasszikus korban” kezdte a pályáját. A 70-es évek irodalmi közege kinevelte azt a szerkesztői garnitúrát, amely még szóba állt a pályakezdőkkel, s nem csupán tömör, kétmondatos elutasító leveleket küldött akkor sem, ha esetleg az adott alkotás nem ütötte meg a közölnétség szintjét, hanem pontos véleményt formált, segített, útbaigazított. Ha látta felvillanni a talentumot, segítő kezet nyújtott. Nem véletlenül választotta könyve címét Váci Mihály *Tiszta és jó* című versének alábbi soraiból: „*érezzék egy kézfogásról rólad, / hogy jót akarsz és te is tiszta jó vagy*”.

Zsirai László voltaképpen szerencsésnek mondhatja magát, hiszen Bárdosi Németh János, Vasadi Péter, Fodor András, Tandori Dezső, Ladányi Mihály, Tüskés Tibor és Bíró András figyelmét és támogatását élvezhette. Az ő emléküket idézi meg könyvében.

Az emlékezéshez a kapaszkodót az egykori levélváltások fennmaradt dokumentumai jelentik. „*Lakásomban mintegy 8000 levelet őrzök...*” – írja a szerző. Ez a papíralapú levelezés ma már kiveszni látszik, de a 70-es, 80-as években még mindennaposnak számított. (Fodor András leveleit én magam is hűséggel őrzöm, a pályán való elindulásom során az ő támogatása jelentette a mérföldkövet.)

Zsirai László irodalmi életének alakulásában minden fent említett szerző jelentősen közrejátszott. A levelezést olvasva láthatjuk, hogy az akkortájt a Jelenkornál dolgozó Bárdosi Németh Jánost amolyan „irodalmi nagyapának” tekinti, akinek figyelme, megszívlelendő tanácsa („*Írjon, ha nem is zuhognak a sikerek...*”) sokat segített az útkereső fiatalnak. S bár személyessé sohasem vált a kapcsolat, nem találkoztak egymással, a levelekből mégis bensőséges szeretet és segítőkészség árad. (A fejezet záró elemeként egy mitikus emlék is felbukkan: a szerző említ egy fényképet, ami a Balaton-parton készült. Családi kép, az édesanyját ábrázolja, de a háttérben látszik egy titokzatos alak. „*Utólag gyanítom a képről – írja Zsirai – hogy esetleg az irodalmi nagyapám lehetett, akivel sohasem találkoztunk személyesen, de a fonyódi mólón mégis ott jártunk egymás közelében.*”

Vasadi Pétert a zongoratanárának köszönheti. Egy tőle kapott könyv – no meg a zene szeretete – hozta egymáshoz közel őket. Vasadival egyébként később az Új Embernél ismerkedett össze. Megszívlelendő tanáccsal az ő levelei is szolgáltak: „... *nem az a jó, amit más jónak mond, hanem amit az író annak tart*”. Ezt egészíti ki egy másik fontos gondolat a publikációs sikereket követően: „*Csak nehogy rábizza magát a külső fogadtatásra. Kell ez, nélkülözhetetlen, de igazában belső elégedetlenségünk az egyetlen mérceünk.*”

Tőle nemcsak irodalmi értelemben kapott sokat Zsirai László, hanem magánéletében, gyászában is. Nem véletlenül írja a szerző, hogy Vasadi azok közé tartozik, akik tudnak és szeretnek adni („... *valóban úgy érzem, egyéniségéből az evangéliumi üzenet érkezik*”).

Fodor Andrászt már a kortársak is a pályakezdők legfőbb mentorának, pártfogójának tartották – joggal. A Somogybeli publikációs lehetőség biztosítása mellett az ő esetében is folyamatos a levélbeli kapcsolattartás, amit személyes találkozások is erősítenek. Fodor András „*intései finom figyelmeztetések voltak, de igenis fontosak a lírai továbblépéshez*” – vallja Zsirai.

Fodor szerkesztőként nem pusztán „*ítélkezett*”, hanem emberként viselkedett, segítő szándékkal nyilvánított véleményt. „*Ha soraink nem emelkednek föl a papirosról, hasztalan minden lírai erőlködés*” – írta egy 1978-as keltezésű levélben. (Nyilván nem véletlen – s ez is a kölcsönös bizalmat támasztja alá –, hogy Fodor András a leveleiben saját problémáiról, szerkesztőségbeli gondjairól is írt. És persze az sem mellékes, hogy Zsirai László két verset is ajánlott mentorának.)

A Tandori Dezsővel folytatott levelezés szerényebb mértékű, de ugyanilyen bensőséges viszonyról árulkodik. Tandori a Magyar Ifjúság című hetilapban írt ajánló sorokat Zsirai versei elé, amit a következőképpen zárt: „... *alakuló költői pályáról kapunk hírt. Jólesik, hogy »kommentálhatom«*”.

Ladányi Mihály – a vagabund költő – bizonyos szempontból más, mint a kötetben szereplő többi irodalmár. Már életében legendák vették körül (egy-egy anekdotát most Zsirai László révén az olvasó is megismerhet). Ladányi közvetlen volt és végtelenül emberi. Csemői pincéjét is felajánlotta a szerzőnek irodalmi diskurzus céljára, s azt is, hogy tervezett verseskötetének végső simításában segédkezet nyújt. (Ladányi szabad emberként próbált élni. Zsirai László visszaemlékezéséből azonban kiderül, hogy halála, temetése némiképp Krúdy halálát és temetését idézte. A pályatársak is mintha megfeledeztek volna róla...)

A kötet következő szereplőjének útjába a Fodor András kapcsán már említett Somogy folyóirat sodorta Zsirai Lászlót. *Tüskés Tiborral* volt ugyan korábban is némi kapcsolata, de ez a Berzsenyi Társaság folyóiratának főszerkesztői székébe kerüléssel erősödött meg igazán. Személye – Fodorhoz hasonlóan – erősítést, támaszt jelentett. Rendszeresen foglalkoztatta recenziusként Zsirait. Viszonyukat Tüskés visszavonulását követően is ápolták, az odafigyelés mindkét fél részéről fennmaradt. „*Leveledből azért azt is látom, hogy a »remeteségnek« számodra is van »tanítása«*” – írta az egykori főszerkesztő egy 2004-es keltezésű levélben, amelyben a költőt ért családi trauma fölötti kétségbeesésből kivezető egyetlen lehetséges vigasz-utat is feltárta: „*magunknak kell megkeresni a belső békességet*”.

A kötet utolsó szereplője a hányatott sorsú *Bíró András*, aki Baumgarten-díjjal

kezdte a pályáját, hogy aztán az 1948-ban hatalomra kerülő új kurzus az írószövetségből is eltávolítsa, s az igazi rehabilitáció a rendszerváltásig váratott magára.

A mennyet és poklot egyaránt megjáró alkotóval Érd jelentette a kapcsolódási pontot. Bíró András nemcsak irodalmi értelemben segítette Zsirai Lászlót. Barátsága a hétköznapiakra is kiterjedt. (Egyszer például nyomtatót ajándékozott a szűkös körülmények között élő alkotótársnak, hogy megkönnyítse munkáját.) Maga a szerző is úgy fogalmazott, hogy Bíró András „*kitűnő pszichológus*”-nak bizonyult ezekben az években. Hosszú levelekben, Jókai vagy Ady életéből vett példákon keresztül erősítette a sorstragédiát megélt költő megcsappanó hitét.

Nagyszerű férfiakról szól ez a kötet, akik az idézett leveleiken keresztül valóban emberközelbe kerülnek – erősítve az olvasó hitét abban, hogy rohanó (és versengésre hangolódott) világunkban is oda kell figyelniük egymásra, mert egymás nélkül nem léteznünk, nem vagyunk. Erre figyelmeztet a szerző akkor is, amikor már-már elfelejtett Váci Mihály kézfogásra utaló sorait idézi könyve címében.

Zsirai László: „érezzék egy kézfogásról” (Hungarovox Kiadó)

Filep Gergő felvétele

Súlyzók szavakból

Gyimesi László 2018-ban újabb verseskötettel jelentkezett, a *Sárkánytorkú ősz* cíművel. Szögezzük le mindjárt: ez nem pusztán egy verseskötet a többi közül – hanem az ismert költő válogatott és új verseit tartalmazza, amely az alkotó hetven éves születésnapjára jelent meg. Mondhatni: *ajándék, mellyel meglepte, / e kávéházi szegleten / maga / magát* – és persze minket, olvasókat. A szép kiállítású kötetet a Hungarovox Kiadó adta ki.

„Most varázsolni fogunk. Kegyetlen lesz, de maradatok.” (27. old.) – figyelmeztet bennünket a költő, és ebből mindjárt kiviláglik két dolog is egyszerre: egyrészt az, hogy a költészet játék; másrészt az, hogy igenis véresen komoly ügy.

Ez a kettőség aztán jellemző is a kötetre, illetve Gyimesi költészetére. Érdekes, egyedi csokrokba köti a szavakat, ízlésesen – első ránézésre talán nem is annyira összeillőeket. „Ágyúszót, csontot gyűjtők csokorba” (33. old.); vagy: „hagymaszagot, fortyogó nótát fűjünk át / a szélbördákon” (40. old.)

Nem mondhatnánk, hogy túlzottan modern (vagy posztmodern, vagy poszt-posztmodern, tovább már úgy sincs...), lenne Gyimesi költészete. Én a Nagy László-féle vonalat érzem benne. Ám ha jobban belegondolunk, az igazán jó költészet, *mindig is* modern volt. Értem ezalatt, például: Balassit, Petőfit, Adyt, vagy akár Szapphót – és még sorolhatnám. Fakulthatatlan nagyságok.

Igen modernül hat ez a következő sor is: „(...) szórt fehér bugyikat a felmézezett gangra” (45. old.) Szóval, Gyimesi szépen szórja ki magából ezeket a szép sorait – többnyire kötött formában és többnyire rímbe szedve. Ezek a *klasszikus* versek, változatosak, invenciózusak – hangoltságukban is. A móka és az ironia éppúgy helyet kap a kötetben, mint a legszentebb világ- és hazaféltéses darabok. Sokszor kevert hangú is a versbeszéd. „Talán nem is volt gyermekkorom / Csak a szél fűjt” (145. old.)

Egy-egy vers: egy-egy nap a költő életéből Ezt az *obulust* minden költőnek le kell tennie. Mi következik ebből? „Elvileg” nem túl hosszú élet... Ha termékeny az alkotó, annál inkább. Ám, a kivételek – többek között – arra is vannak, hogy ellentmondásba keveredjenek a Szabállyal. Így van ez Gyimesi László esetében is – *hetven* évesen él és alkot. „Ez a könyv a hetvenedik születésnapomra jelenik meg” (5. old.) – írja a szerző a kötet előszavában.

Általában is elmondható, hogy a költők nem túl sok vigasszal szolgálnak nekünk. Hiszen, mint Gyimesi írja: „Illúzió itt minden, / A zörgő avarból kibukó csont is, / A magasztos elmúlás ígérete, / Az árokba szórt fegyverek” (98. old.) Szinte Adysan szól ez a szomorú két sor: „Itt laktunk, ez volt az ország, / Törpe bohócok elorozták” (172. old.) Nehéz nem egyet érteni ezekkel. És mintha egy bölintás is elég volna, hogy „vettük a lapot”. Ez az Igazság. Mondhatni: ha az igazság fájna, üvölténénk. A költők pedig üvöltének. De nem hallja meg senki sem. Vajon miért olvasnak manapság olyan kevesen verseket? – tették fel a kérdést *minden egyes korban*. Ma is elég komplex válaszokat lehetne adni rá.

A szavak – a költő fejében – súlyosabbak bármely súlynál. Ők az igazi *súlyemelő*k.

Gyimesi László szép kötetét olvasni kell. Lélekiemelő hatású, a valóság minden (sötét és világos) színeivel festve. Az elfeledett és vissza-nem-hozható, és lecsupált és lesajnált *küldetés* tudat sejkil fel e versszakból: „Hallgatnak vagy hadoválnak a költők, / Bozótharcos vers, ha még akad, / Nyársra kerül, s forog a tűz felett, / Akár a tilosban lőtt többi ritka vad” (94. old.)

Gyimesi László: *Sárkánytorkú ősz, Válogatott és új versek*
(Hungarovox Kiadó, Budapest – 2018)

A verseknek higgyetek...

Kaiser László verseskötetéről

Amikor az *embernek* elege lesz az őt körülvevő világból, szembefordul vele, és elhárítani igyekszik magától a világot. Amikor a *költőnek* lesz elege a világból, számba veszi a hibákat, új eszközöket és új „nyelvet” keres megnevezésükhöz. Az *olvasó* ilyenkor aggódik a megkeseredett emberért, de szorít a sérelmét kikiáltó költőért. Kaiser László új versei a zaklatottság, az elutasítás és – talán ez a legfontosabb – a világ hibáinak a megnevezéséről szólnak.

Kaiser volt már dramaturg és szinkronlektor, írt esszét, novellát, librettót, készített interjúkat, életinterjúkat, évek óta könyvkiadót és oktatási stúdiót vezet. Találkozott és ütközött már emberrel és hivattal, üzettel és „non-profitsággal”, mosollyal és fintorral. Van azonban egy határ, amelyen túl az ütközés már a test és a lélek károsodásával jár, a tudományban úgy nevezik: kritikus tömeg... Verskötetei aggódó és bizakodó, lelkesedő és töprengő embert mutatnak, aki nagy gondolatokon is „képes elvérezni”, és apró tüneteket is kítüntet örömeivel.

Megrendítően szép bevezető sorokkal indítja új kötetét:

„Nincsen már hova, jéghegyek,
hajónkkal tovább nem lehet...
(...)
Talán majd lesz, ki megtalál,
mondják, nem rossz a fagyhalál...”
(*Elfáradt összes angyalunk*)

A verseskötet első ciklusának a címe egy szám: *XXI. A század. A mi századunk. A mi századunk?* Vagy a ránk terpeszkedő és minket fojtogató idődarab? A törpe korok törtetői miatt kínosan vergődött már Madách (Kepler néven) és Ady, Tóth Árpád pedig „röhögő senkiket, balkörmű gazokat” emleget. Kaiser László számára ebben a kötetben érkezett el a megbor-zongás évada. A kisszerűség, a kufárság, a csahosok ideje (a *Világdöntések* című. versben), a testi, lelki, kulturális lealjasodás kora. Az ember napi kényszere, hogy elviselje a „büztenger és kosztenger” növekvő áradását, a nyelv és a gesztusvilág ijesztő lezüllesztését. De Kaiser költő, aki, amit eltaszít magától, azt is képes metrumba foglalni: „Lakol a védtelen, lakol a büntelen, lakol az éhező, lakol a nincstelen” – mintha Villon dühödt kacagása szólna a közép-korból. Az új század új nyegleségei közül talán menekülni készül, talán a hagyomány fogódzói felé tapogat, a karácsonyt idézi, a „dicsőség és hatalom” urát.

Kaiser László néhány éve szociológiai-mélytengeri kutatást végzett, a meglett „kincs” *Elvált apák Magyarországon* címen jelent meg. A költő versekké emelte az interjúkat, a lát-leleteket, a hajléktalanságba és az alkoholvégzetbe menekültek életét és kilátástalan magányát. Az itallal vívott küzdelem vers-vergődéseinél csak az elmagányosodás töprengő motyogásai a szánnivalóbbak. Szó sincs itt vidám bordalokról, a kedv felszikkázásairól, a felszabaduló lelkesedésről, Kaiser a társadalom mélyének pincerétegébe vezet, amit keveseknek volt alkalma, kedve, bátorsága felkeresni, hozzá alkalmi társá szegődni, és hírt hozni róla. Az ide sodródó ember „démonokkal szembenézni most már végleg nem mer”. A ciklus címe: *Belénk az ördög költözött* – találó cím.

Aztán mintha meglódná az idő, vagy inkább az időben élő ember kezdi számlálni – nem a jövő, hanem az elmúlás perceit. Az időből már kihullottakat hiányolja – hiába, a gyer-

mek örök gyermek marad és édesanyja után kiált. Megjelenik – egyelőre inkább csak, mint árnyék – az öregedés, az idő múlása... És addig is rendezni kell az életet, az emlékeket, a tenivalókat:

„Semmi más nincs, csak rémület
közeledik a szürkület,
szürkület után nagy sötét,
s hol van az ég, hol van az ég?” (*Hol van az ég?*)

Ady képe rémlik föl többször is, a költőé, az alkohol cimborájáé és – főként – a Halál rokonáé.

Kaiser László életében a család minden verskötetben megjelenik, elemi erővel lángol fel a szeretet, a féltés, a büszkeség, az aggodás – a szeretetnek ezek a múlhatatlan segédeszközei. A szülő megöregszik, a gyermek felnő – az életnek kegyetlen, de egyedül igazságos törvénye ez. A kislány nagylány lesz, önálló személyiség, Kaiser László féltő szeretetversében minden szülő (főként lányos apa) átérezheti a költő tépelődését:

„Galambzúgással ha visznek el,
fájdalom lesz az is, de győzelem,
vércsevíjjogással ha visznek el,
vesztes leszek, s te vesztes velem!” (*Ha*)

Sőt, a családi fészek, az otthon mintha szélesebb távlatokat és árnyaltabb értelmet kapna:

„Sok várostól egyetlenhez,
megtérek én mindig Pesthez...
megtérek, mert itthon vagyok,
emlékeim itt szabadok” (*Itt*)

Márait hívja segítségül a még szélesebb, elszánt hitvalláshoz:

„És miénk a néma nyugalom,
időtlen minden, s nem hagyom:
bárki rombol otthont, házat,
nem lehet neki irgalom” (*Végső haza*)

Kaiser László mintha inkább a gyors reakciók költője volna, a frappáns, rövid válaszverské. Verseiben mindig felfénylik (vagy felreszket) az élmény, amely némelykor bizony harag vagy méltánytalanság, amely a verset kiváltotta. De költői öntudatát a „nemes harag” idején is képes megőrizni, a vers szentebb dolog számára, mint a válaszadás kényszere. Kedveli a hagyományos, jól áttekinthető formát, jobbak is ezek a fegyelem jegyében készült versei. A versek nyelve ezúttal is – általában – alkalmazkodik a témához. Alvilági, rossz világi témáihoz a szleng, a tolvajnyelv, vagy egyszerűen a lapos köznyelv szavaival felel meg a haragját kiváltóknak – hogy értsenek belőle (köpés, anyázás, szajré, lúzer – most nem keresek tovább!). Miközben egyáltalán nem öncélú sárban tocsogás ez a stílus, a szavakat, a szidalmakat rendbe-sorba tudja szedni, és célzottan adagolni. Az ismétlés, a fokozás szívesen használt eszköze. Ahol pedig az idő múlását sóhajtja verssé, ott ilyeneket olvashatunk: „el-múlt nap itt időt hordoz” (*Itt*), „évek foglya lettem” (*Segíts!*), „nem leszünk többé, ahol voltunk, kisedeként Isten tenyerén” (*A gyerekkor tova*).

„A verseknek higgyetek...” – írja a költő a kötethez készített prózai utószavában, higgyünk nekik. De zárásul álljon itt egy szépen megkomponált kis versékszer:

„Ahogy előbukkant hirtelen
a fák fölött a végtelen –
ne mondjátok, hogy tó csupán,
reményvíz a kétség után.” (*Reményvíz*)

(*Kaiser László: Elfáradt összes angyalunk. Versek. Bp. 2016. Hungarovox Kiadó*)

Filep Gergő felvétele

Unitárius szemmel

Csécs Márton Lőrinc

„Az Úr a mi Istenünk, egyedül az Úr!”

Ekkor odament az egyik írástudó, aki hallotta őket vitázni, és mivel tudta, hogy Jézus jól felelt nekik, megkérdezte tőle: Melyik a legfőbb az összes parancsolat közül? Jézus így válaszolt: A legfőbb ez: „Halld meg, Izráel: Az Úr a mi Istenünk, egyedül az Úr!” és: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből!”

A második ez: „Szeresd felebarátodat, mint magadat!” Nincsen más, ezeknél nagyobb parancsolat. Az írástudó ezt mondta neki: Úgy van, Mester, helyesen mondtad, hogy egy Isten van, és rajta kívül nincsen más; és ha szeretjük őt teljes szívünkkel, teljes elménkkel és teljes erőnkkel, és ha szeretjük felebarátunkat, mint magunkat, sokkal több az minden égő- és véresáldozatnál. Jézus pedig látva, hogy okosan felelt, ezt mondta neki: Nem vagy messze Isten országától. És többé senki sem merte őt megkérdezni. Mk 12,28-34

Enyedi György unitárius püspökünk mondta évszázadokkal ezelőtt, hogy a méltóságba helyeztetett olyan, mint a hegyen helyeztetett város, vagy az asztalon égő gyertya. Mindenek látják és mindenek szemébe akad. Nem ok nélkül mondják, hogy akkor válik meg, kiben mi vagyon, ha tisztséget vállalva előterbe kerül. Embernek fia ez alól kivonni magát nem tudja.

Ha az evangéliumot vizsgáljuk, kiderül, hogy Jézus maga is kénytelen volt megadni magát ezen igazságnak. Mert, ahogy csak elkezdi próféta működését, ahogy csak tisztsége betöltésének útjára lép, s hirdeti a jónépnek az Isten országáról, az emberek erkölcséről való tudományát, hoppá, rögtön ott teremnek mellette, vele szembe azok, akik le akarják mérni, hogy mi is vagyon, mi is rejtőzik meg abba az emberbe. Fel akarják mérni, hogy kételkedés nélkül tudják, hogy milyen lélek vezérli őt, hogy hűséges-e a népe hagyományaihoz, atyáinak hitéhez, istenképéhez? Kérdeznék tőle, kényes helyzetekbe hozzák.

Egy ilyen eseményt örökít meg a beszédem alap gondolatául szolgáló evangéliumi rész is. Éppen túl van az egyik megmértetésen, aminek kivitelezői maguk a szaduceusok, egyik vallásos csoportosulás tagjai voltak, s máris ott terem egy másik törvényt jól ismerő írástudó, s arra kérdez rá, – talán okulni vágyó lélekkel –, hogy a több száz, ember elé tárt törvény közül, vajon melyik a legfőbb parancsolat?

Feszült csend nyomasztja a hangulatot, de Jézus nem esik kétségbe. Mint aki egyedül az élő Istent szolgálja, s annak törvényei szerint él, elő is áll a válasszal, úgy amint az Mózes könyveibe le van írva: *Halld Izráel! Az Úr a mi Istenünk, egyedül az Úr! Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből! Szeresd felebarátodat, mint magadat! Nincsen más, ezeknél nagyobb parancsolat.*

S az írástudó, mint tanár szokta a diákot megdicsérni így szól: *Úgy van, Mester, helyesen mondtad. Helyesen mondtad, hogy egy Isten van, és rajta kívül nincsen más; és ha szeretjük*

* Elhangzott a vallásszabadság ünnepén, 2019 január 13-án a budapesti Nagy Ignác utcai unitárius templomban.

őt teljes szívükből, teljes elméükből és teljes erőükből, és ha szeretjük felebarátunkat, mint magunkat, akkor már betöltöttük a törvényt.

Kedves Testvéreim! Éteri emelvényen vagyunk mi most unitáriusok, s ekképp, ha kíváncsi lelkek kérdeznék, hogy vajon kik is ezek az unitáriusok, mi vagyunk bennük, mi az, ami vezeti őket, hogy helyet kaptak ezen a hullámhosszon, mit mondhatnánk?

Kérdőinknek mi nem felelhetünk egyebet, mintsem, azt, ami szépen igaz rólunk. Hogy kedves jó emberek, az unitáriusok, azok a polgárok, kik hitüket a tiszta jézusi kereszténységre alapozzák, s ilyenképpen előbbre van mindaz, amit Jézus mondott, annál, amit valaha is órála mondtak. Az unitáriusok azok az emberek, akiknek vallási szempontból fontosabb törvénye a szeretet kettős parancsolat törvényénél nincs.

Az unitáriusok azok az emberek, akik 451 évvel ezelőtt Isten sugallatára a világon először mondták ki a hitnek, a vallásnak szabadságát, és írták János Zsigmond fejedelem és az országgyűlés jóvoltából be a mindennapokat is szabályozó törvénykönyvbe azt, hogy a hit Isten ajándéka, s ezért hitéért, vallásáért üldözni, elmozdítani, fenyegetni, elnyomni senkit nem szabad.

Az unitáriusok a rációt nagy becsben tartó, Istent tisztelő emberek, akik a reformáció egyetlen magyar alapítású felekezet tagjaiként szívre tett kézzel nem mondhatnak mást, csak amit az írástudó, kit válaszáért Jézus maga is okosnak tart: hogy egy Isten van, és rajta kívül nincsen más.

Ameddig a figyelmüket pihentetik, addig zárójelben elmondom, hogy 2018 óta Magyarország területén január 13-át a Magyar Országgyűlés a vallásszabadság napjának nyilvánította. A vallásszabadság törvénye 2018 azon törvénye, amelyet senki nem támadott, senki nem kifogásolt, hanem egyetértésben kormányparti és ellenzéki egyformán méltatott. Bárcsak a közjó más kérdéseit illetően is ekkora egyetértés lenne.

2018-ban talán megismétlődött mi 1568-ban történt, hogy egy kicsit megint **megelőztük** azokat, kik toleránsabbnak vélik magukat minálunk. Hiszen bár fel volt ajánlva az európai örökséget bőven gazdagító vallásszabadság törvényének megerősítési lehetősége, úgy az Európai, mind pedig a Román Parlamentnek, egyik se akart ezzel ténylegesen foglalkozni. Eddig a tényközlő zárójel.

Folytassuk a kételkedők hangján. Rendben. Egy Isten van, és rajta kívül nincsen más. És szabad a vallás, a lelkiismeret, hogy őt, az egy igaz Istent szeressük, hogy embertársainkat szeressük. Ezt hangoztatják az unitáriusok, hát nem hallottak ők más kultúrák más isteneiről? Az ókor letűnt panteonjairól? Hogy Istenek jönnek és mennek? Hogy ma új istenek uralkodnak és befolyásolnak bennünket?

Vajon e magyar alapítású felekezet tagjai se látják, hogy egyre kisebb a hatása mindannak a társadalomban, ami Istenhez köthető és egyre kevesebb az együttérés az emberekben? Hogy egyre szélesebb űr tátong a köztudatban ott, ahol korábban Isten létezett!? Hogy hiába szabad a vallás, és a lelkiismeret, mert napjainkban úgyszincs már tétje. Lejárt lemez?

Mielőtt elménk vagy éppen rádióink hullámhosszait máshova állítanánk, elmondom, hogy jogos a kérdés és a felvetés.

Rendben. Közelítsünk az kételkedők oldaláról. Induljunk ki a sokak által hangoztatott igazságból, hogy kezdetben volt sok Isten, aztán volt egy élő, utána volt három, most meg 1882 óta, sodródunk a semmiben, mert Nietzsche nyomán úgy tudjuk, hogy Isten halott. Megöltük őt, s ezzel együtt, minden, mi támpontot jelenthetett az embereknek, eltűnt.

Ha korrektek akarunk lenni, ki kell mondanunk, hogy valóban, a történelemben az emberek többször is elvetették istenképüket, ha már nem felelt meg az igényeiknek. És igen, sajnos Istent olcsó gyógyírként használták, a földi élet alternatívájaként, határtalan képzelgés tárgyaként, Isten eszméjét tömegek ópiumaként.

És igen, az egyházi hatalom hibát követett el, amikor gyakran süket maradt a próféták, reformátorok ihletett örömhíre iránt, akik egy igényesebb, többet követelő Istent hirdettek.

Hitelét veszítette és veszti az egyház akkor, amikor tagjai, képviselői szorgosan látogatják az istentiszteleteket, formálisan igenis vallásosak, de közben lenézik a más etnikai vagy ideológiai táborba tartozó embertársaikat, saját vallásuk alapvető igazságát vévén semmibe.

Azt is látjuk, hogy a vallás sokak szemében unalmassá és érdektelenné vált. **És akkor miért szeressük Istent, miért szeressük felebarátunkat?**

Talán egyetértünk abban, hogy a képzelet felelős mindazért a jelentős vívmányért, amelyet a tudományban, technikában, művészetben, és a vallásban elértünk. Képzeteink, s abba vetett hitünk határozta meg századokra, netán évezredekre az emberiségnek az életét.

A szimbólum volt és mind a mai napig az a fogalom, az a tárgy, amelyet elménk képes megragadni, és így meglátunk benne valamit, ami önmagán túlmutat. Akárcsak a matematikában: a vallás is elvont fogalmakkal dolgozik, mint például a számok, kézzel nem fogható törvények, de mégis valóságban mérhető eredményeket ér el. Ugyanis a számok túlmutatnak önmagukon.

Bár szeretjük a pletykát és annak üzését – bocsánat a kifejezésért – vénasszonyok sajátjának tekinteni, Noah Harrari szerint a valóság az, hogy mindannyian pletykálunk.

A pletykaelmélet tréfának tűnhet, de a dolog lényege az, hogy emberi kommunikáció nagy része még ma is pletyka. A kávészünetben, az utcák padjain, kapukban, ajtóban megállva nem azzal foglalatoskodunk, hogy tudományos értekezést folytatunk, hanem, hogy megkérdezzük, hogy hallottad-e, mi történt? Hanem, hogy megosszunk egymással olyan storykat, híreket, amik esetlegesen összekötnek. Véleményeket formálunk társadalmi történésekről, embertársainkról.

A társadalom úgynevezett negyedik hatalmi ágát a pletykaterjesztők alkotják. Újságírók, médiszakemberek, asszonyok és férfiak, akik tájékoztatják a társadalmat a csalókról, a szélhámosokról, félrelépésekről, eseményekről, s így elviszik egy irányba a gondolkodást. De ez a képességünk nagy segítségünkre lehet. Ugyanis a pletyka és annak gyakorlása bizonyítja, hogy van képzelőerőnk. S nincs olyan mende-monda, minek ne lenne alapja. Mert szél fuvatlan nem indulhat.

Kizárólag csak mi emberek vagyunk képesek olyansmiről beszélni, amit nem láttunk, érintettünk, izleltünk vagy szagoltunk, és mégis fel tudjuk fogni.

Egy kutyától sose tudnánk megszerezni a csontját azzal az ígérettel, hogy halála után majd végtelen mennyiségű, finom, hússal bőven borított csont vár rá a kutyamennyszámban. De az embereket rá tudjuk venni.

A fikció képessé tesz bennünket arra, hogy elképzeljünk dolgokat, s a képzelet segítségével megragadjuk a felsőbb valóságokat is. És ami szép a történetben, az az, hogy ezt képesek vagyunk kollektíven is megtenni.

Ezer idegenek is képesek egymással együttműködni, ha közös mítoszokban hisznek. Minden nagyszabású emberi együttműködés legyen szó államról, egyházzal, pártokról, szurkolói táborról, a közös mítoszokban gyökerezik, amelyek csupán az emberek kollektív képzeletében léteznek. A valóságban csak jelei vannak, de mégiscsak eszmék, mesék, ideák. De ezek a szelek se indulnak fuvatlanul.

Mítosz a jog, a törvény, a pénz. Az állam alapja sem más, mint a közös nemzeti mítosz.

De attól még a képzeletbeli valóság nem hazugság. A hazugsággal ellentétben a képzeletbeli valóság, akárcsak a virtuális valóság olyasmi, amiben mindenki hisz. Mert tudja, hogy hite nem alaptalan. És amíg ez a közös hit fennáll, a képzeletbeli valóság hatalmat gyakorol a világban. Valahogyan így van ez Istennel is. Az egy igaz, valóságában létező Istennel, kit nekünk szeretni kellene.

A legtöbb emberi jogi aktivista őszintén hisz az emberi jogok létezésében. Noha a jogok nem fizikai valóságot képeznek. Senki nem hazudott, amikor 2011-ben az ENSZ követelte, hogy a líbiai kormány tartsa tiszteletbe az állampolgárok emberi jogait, mégis végső soron az ENSZ, Líbia, és az emberi jogok is csupán valahol termékeny képzeletünk szülöttei. Ha hajtóerejük mégis valóság.

Kettős valóságban élünk. Egyfelől ott vannak a folyók, fák, kövek valósága, másfelől pedig a vallások, nemzetek, vállalatok, szervezetek szubjektív valósága. Az idő múlásával a szubjektív valóság egyre erősebbé válik, annyira, hogy ma már a folyók, jégtakarók, erdők, állatok pusztá fennmaradása is a képzeletbeli entitások, vallások, nemzetek, vállalatok, államok és a pénz kegyeitől függenek. Veszélyes dolog. Felelős magatartásra int. És ezt felkell ismerni.

Az Úr, a mi Istenünk egyedül az Úr! Isten a végső eszmény. Mindenek origója. S nekünk csak az a dolgunk, hogy őt szeressük, hogy mellette és embertársaink mellett kötelezzük el magunkat.

Istenképek jönnek és mennek, hozzá kapcsolt mítoszvilágok változnak. Tér ürül és telik. Valóságból táplálkozó képzeteink erőre kapnak, majd eltompulnak. De a hol így, hol úgy felöltöztetett origó létezik és bárcsak nagyobb hatalmat gyakorolna világunkban.

Kedves testvéreim! Istenképek, magyarázatok váltják egymást, de az egy igaz élő Isten, akiről Jézus beszélt, s magatartást is megkövetel irányába: az tagadhatatlanul örök. S ha jót akarunk magunknak, a legfőbb parancsolatok mellett el nem vehetünk.

Ady Endrét parafrázálva: milyen szép volna, ha nem volna más vallás, nem volna csak ennyi: imádni az Istent, és egymást szeretni. Mert akkor igazi boldogság szállna a világra.

A vallásszabadság napján nem kívánhatok Önöknek egyebet, mintsem legalább ennyit értsünk meg. Ha úgy tetszik, legalább ebbe a szimbólumba kapaszkodjunk. S ha ez megvan, minden többi merő okoskodás, fölösleges hűhó, pletyka.

Függetlenül, melyik egyháznak vagyunk a tagjai, függetlenül attól, hogy milyen mítoszrendszer határozz meg, ha egyet megtanulunk a názáreti Mestertől, éspedig a szeretet kettős parancsolatát, akkor már nyert ügyünk van.

Ha írástudók minket központba állítva, azzal a szándékkal, hogy lemérjék mi vagyunk bennünk, kérdést szegeznek felénk, mi tudjuk ezentúl a választ, ami nem egyéb, mint: *Úgy van, Mester, helyesen mondtad, hogy egy Isten van, és rajta kívül nincsen más; és ha szeretjük őt teljes szívünkben, teljes elménkben és teljes erőnkben, és ha szeretjük felebarátunkat, mint magunkat, sokkal több az minden égő- és véresáldozatnál.* Ámen

A torockói unitárius templom (Oláh András felvétele)

A feltámadás ikonográfiájából

Miután Jézust keresztre feszítették, holttestét sírba helyezték, ezt a pecséttel ellátott sírt pedig katonák őrizték, nehogy elvigyék hívei. Amikor azonban magdalai Mária látogatást tett a sírnál, észrevette, hogy a követ elgörgették, a holttest sehol. Az asszony rögtön elújságolta ezt Simon Péternek és Jánosnak, akik rögvest a sírhoz rohantak. Velük ment Mária is, aki a férfiak távozása után ottmaradt és sírt. Amikor benézett a sírba, két angyalt pillantott meg, Jézus korábbi helyén. Megkérdezték, hogy miért sír, mire ő azt válaszolta, hogy elvitték az urát, s nem tudja, hová vihették. Ekkor hátrafordult, s mögötte állt Jézus, akit csak nehezen ismert fel. Ezután aztán Jézus feladatául adta, hogy adja híriül: nemsokára felmegy a Mennyei Atyához. Mária visszament a tanítványokhoz és elmondta a nagy hírt: „Él az Úr, feltámadott!”

Ezt a történetet olvashatjuk a Bibliában a feltámadásról, mint tanúságtételt az isteni hatalom és az igazságtétel megnyilatkozásáról, hiszen igazságtalan lett volna az, ha Jézus teste a sírban marad. Ugyanis ő nem saját, hanem népe bűneiért halt meg, Isten szeleme révén pedig visszaadatott számára élete, sőt, örökkévaló emberi életre tett szert. Jézus tehát feltámadott a harmadik napon, s ez a feltámadás egyben ígéret is azok számára, akik megvetik a bűnt és szembe fordulnak azzal, hiszen azok részesülhetnek az „igazak feltámadásában” Krisztus kegyelméből, a Messiás második eljövetelekor.

A feltámadás-történet a Biblia egyik legsarkalatosabb és legigézőbb története, dogmatikai szempontból is az egyik legalapvetőbb része a Szentírásnak. Sokan hivatkoznak rá, sokan beszélnek róla előszeretettel a hívők közül, ám a képzőművészetben való megjelenítésére mégis viszonylag kevés példát ismerünk, legalábbis más jelentős bibliai témákhoz képest mindenképp. Talán éppen azért, mert a Bibliában sem közvetlenül a feltámadás folyamatáról olvashatunk, hanem arról, ahogyan a tanítványok szembesülnek a már megtörtént csodával. A feltámadás processzusát azonban misztikus utánézés nélkül nem lehet elképzelni, ahogyan Grünewald, El Greco és mások sem tudták.

Ikonográfiai szempontból úttörő jelentőségűnek számít Mathias Grünewald „Isenheimi oltárképe”, annak is a „Krisztus feltámadása” c. jelenete, melynek misztikus drámája azt a mozzanatot fogalmazza meg, amikor Jézus föltámad halottaiból, mit sem sejtve erről a katonák, akik előtte aludnak, a táj előterében. Misztikus, elragadtatott ábrázolás ez, mely megidézi Szent Ágoston sorait is, aki angyalok édes éneke, harsonaszó és égrengés által kísért jelenetként képzelte el Krisztus feltámadását. Grünewald e képen egyfajta átmenetként ábrázolta a feltámadást, a

Mathias Grünewald: Krisztus feltámadása

hangsúlyt tehát az anyagiból, a testiből a szellemibe, a lelkibe, az anyagtan fényességbe való átmenet megjelenítésére, érzékeltetésére helyezte. Krisztus vakító fénykörbe száll fölfelé, amelybe arca is belemosódik, köpenye fokozatosan kifakul, de szájának és sebei- nek vöröse még látszódik. Mindezt a színek zseniális játékával vitte képre a festő, akit a „piros szín poétájaként” jegyez a művészettörténet, s a piros e képen is központi jelentőségű, mint a korábbi (a keresztre feszítésből fakadó) szenvedések jelölője.

Jelentős ábrázolás a feltámadás ikonográfiájának tárgykerében M. S. Mester „Feltámadás” c. táblaképe is, melynek előterében a sírjából kiemelkedő Jézust láthatjuk, szembefordulva a zsinagóga zászlajával. Ugyancsak a sírból kiemelkedve, diadalmasan, a zászlóval a kezében láthatjuk Jézust Piero Della Francesca „Feltámadás” c. képén, immár a reneszánsz korszakán belül, s a piros köntös megjelenítése itt is hangsúlyos, ahogyan a sebek ábrázolása is. Sírja előtt szenderegnek a katonák, akik figyelmét így elkerülik a történetek. Ismert továbbá Raffaello Santi „Krisztus feltámadása c. műve”, melyen sírja fölött mintegy lebegve, szintén ruhájának piros színe kiemelésével kerül ábrázolásra Jézus Krisztus, angyaloktól és a sírjánál fetregő katonáktól körülveve. Ezen az ábrázoláson rendkívüli színharmonia áll elő a hófokkontraszt egyensúlyának megteremtéséből fakadóan, ám Tiziano képének („Feltámadás”) komor tónusai már kissé borongós megfogalmazásban adja elő a történetet, sötét, barnás tónusok segítségével.

A reneszánsz mesterekétől egészen eltérő kompozíció El Greco „Krisztus feltámadása” c. képe, hiszen itt már a manierizmus eszközeivel, az e témában szokottnál is misztikusabb, spirituálisabb festői eszközökkel kerül megjelenítésre a történet. A kísérteties hatást egyrészt a figura serpentinata (az alakok megnyújtása), a függőleges irányok túlsúlya eredményezi, mely utóbbi az ég felé való emelkedést hivatott hangsúlyozni, továbbá a már-már izzó-lángoló színek (a sárgák, a narancssárgák, a lăpisszilakék, a lilás-vörös kavalkádja) is hozzájárulnak a képi vízió elragadtatott atmoszférájának kiformalásához. Szendevélytől izzó, elragadtatott mozdulatok jellemzik a tanítványokat is. A korábbi feltámadás-ábrázolásoktól eltérően itt a katonák, ahelyett, hogy szenderegnek, nagyon is ébren vannak, s kardjukkal próbálják megakadályozni Krisztus menybe szállását.

A hagyományos művészeti ábrázolások a feltámadás témájában tehát leginkább a reneszánsz korában keletkeztek, innentől fogva mindinkább megrikkult ezek száma, ami egyesek szerint a gondviselés hit megrendülésének fokozódásával függ össze. Mindenesetre miután a feltámadásnak voltaképpen nem voltak tanúi, megjelenítése roppant problematikus, de máig a művészet egyik legfontosabb témája maradt, különösen, ha a templomi festészetre gondolunk, melynek produktumai alapvető üzenetük révén erőt adhatnak a híveknek, megtámogatva őket hitükben.

El Greco: Feltámadás

Egy tiszteletbeli unitárius patrónus

Gombita Sándor 89 évet élt. Mozgalmas élete volt, hisz végigélte a 20. századot és belekóstolt a 21. századba is. Mindezt a Regél a múlt Vásárosnaménynál (2016) című riport kötetében mozaikszerűen élénk tárja. Az archív családi fotók mellett a kötet végén az elmúlt évtized fényképei és írásos dokumentumai felvillantják *Gombita Sándor* iskolákat, intézményeket segítő adományozó tevékenységét is. Ebből szépen kitűnik, hogy milyen nagy szeretettel emlékezik vissza a firtosmartonosi évekre, az unitárius istentiszteletek, meghittsége, a székely emberek szeretete tükröződik. A firtosmartonosi kisdíák (1941-42) élményei az ottani cserkészetről kitűnik az alábbi passzusból is: „ti vagytok a nemzet lámpásai, szívetekben az égő lángot óvón vigyázzatok!”

*Gombita Sándor adományozó (középen)
a nyíregyházi Szent Lázár ökumenikus kápolnában
a nyíregyházi és a beregi szórvány gyűréjébe*

Az unitáriusok iránti hódolatát a kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégiumnak és a székelykeresztúri unitárius gimnáziumnak adományozott informatikai adományokkal (számítástechnikai eszközökkel, számítógépek) fejezte ki. A beregi unitárius szórványnak pedig egy aranyozott úrvacsorai kelyhet ajándékozott. Az akkori erdélyi unitárius püspök úr Szabó Árpád úr köszönő levelet az ottani adományokról.

Gombita Sándor adományozó (patrónus) életét a vásárosnaményi Beregi Múzeum egy összefoglaló táblával mutatta be. Újra vannak patrónusok címmel. Ez az időszak kiállítás ennek a régi évszázadokat megidéző tradíciónak a felelevenítését mutatja be. A tárlat bemutatja Gombita Sándor családi életét és adományait a helyi iskoláknak és az erdélyi unitárius intézményeknek. Kuriózumnak tűnik az erdélyi unitárius püspök úr levele és a székelykeresztúri gimnázium köszönetnyilvánítása. A második beregi unitárius búcsú (pünkösdőlö) fénypontja volt, amiket tiszteletbeli unitáriussá fogadták az adományozó Gombita Sándort, aki az erdélyiekkel testvéri kapcsolatot ápol. Számítástechnikai adományával segítette a kolozsvári unitárius kollégiumot és a székelykeresztúri unitárius gimnáziumot. Számukra nagy esély volt 2008. pünkösdsje. A beregi unitárius szórvány kebelében működő UART tiszteletbeli unitárius tagjává fogadta az önzetlen adományozót.

2008. június 15-én, Nyíregyházán a Szent Lázár ökomenikus kápolnában unitárius istentisztelet keretében avatták tiszteletbeli unitáriussá az aranyozott úrvacsorai kehely adományozóját. Nyitrai Levente Kocsordi szórványlelkész áldást mondott az adományra és az adományozóra. Az ünnepelt elmesélte firtosmartonosi élményeit, amit a gyülekezet meghatódottan figyelt. Végezetül a lelkész elmondta, hogy a kelyhek hosszú életűek és az isten különös gondviselése kíséri életüket. Ezt kívánta a lelkész úr a nagylelkű adományozónak is. Ő számukra az a követendő példakép, aki toleranciából, keresztényi áldozatból és türelemből kitűnőre vizsgázott élete 90 éve alatt. Hagyatéka az Imádkozzál és dolgozzál Alapítvány, amelyre segít számítástechnikai eszközök beszerzésében. Pályázni lehet az UART címére.

Gombita Sándor temetése 2017 elején szűk családi körben történt. Mi csak lélekben tudtunk ott lenni, és a Hozzád megyek Uram... dallamára búcsúztunk.

Hozzászólás Ferencz József Dávid Ferenc-életrajzához¹

Ferencz József Dávid Ferenc-életrajza is arra kényszerített, hogy egy hosszabb tanulmányban reflektáljak rá, mert történelemtudományunk soha tisztességes elfogadható formában nem dolgozta fel a 16. sz. politikai történetét sem, és így mindenki olyan szándékokat és célokat magyarázhat egy-egy 16. sz-i irodalom – vagy egyháztörténeti dokumentum mögé, amilyet akar! Ezért azután a szegény irodalomtörténész, hogy egy-egy megrögzött babonát kiverjen az emberek fejéből, kénytelen a politikai történetet is maga megírni. Tehát Ferencz József számára írtam a következőket, hogy kiverjem a fejéből azt az unitárius egyháztörténeti babonát, hogy Báthory István kezdettől fogva céltudatos ellenreformációs politikát folytatott, és élete legfőbb céljának a szegény Dávid Ferenc lecsukatását tartotta. Bár a padovai diplomáciai misszióról ebben az összefoglalásban nem esik szó, de azért úgy gondolom, e misszió feladatkörét is megmagyarázom valamennyire. Tehát Ferencz József számára írtam a következőt:

Báthory István politikai helyzete, amikor 1571-ben fejedelemmé választották, ha lehetséges még kedvezőlenebb volt, mint János Zsigmondé. János Zsigmond apja Magyarország törvényesen megválasztott és megkoronázott királya volt, anyja pedig lengyel királyleány. A lengyel királyi családhoz fűződő rokonsága révén a Habsburg-diplomácia minden mesterkedése ellenére mindig volt bizonyos politikai tekintélye a keresztény Európában még akkor is, amikor ellenségei – nem is egészen alaptalanul – őt tették felelősség a török szultán 1566. évi hadjáratáért is. Zsigmond Ágost lengyel király gyermektelen volt és senki sem sejtette előre, hogy az erdélyi fejedelem előbb fog meghalni, mint jóval idősebb és beteges nagybátyja. János Zsigmondnak tehát mindig szép számmal voltak lengyel párthívei, akik az utolsó Jagelló halála esetén őt kívánták volna lengyel királlyá választani. Báthory István a lengyel koronáról 1575 nyaráig – a Bekes Gáspáron aratott szeptepáli győzelemig – még csak nem is álmodhatott. A Habsburg-propaganda már János Zsigmond ellen is igyekezett kihasználni azt a tényt, hogy az erdélyi fejedelem egy olyan vallási felekezetet tűr meg, sőt támogat országaiiban, amelyek nyugat-Európa katolikus és protestáns közvéleménye egyaránt a legveszedelmesebb eretnekségnek tartott. 1571-ben a lepantói csata évében az erdélyi fejedelem a töröktől semmiféle segítséget nem remélhetett. Báthory István jól tudta, hogy az adott politikai helyzetben a szultánnak legfőbb érdeke az, hogy Miksa császár ne csatlakozzék a spanyol király, a pápa és Velence katonai koalíciójához, amely a Földközi-tengeren, Törökországgal szemben nyomasztó fölényben volt. Ha Miksa császár ebben a helyzetben határozza el magát arra, hogy Erdélyt megtámadja, a szultán valószínűleg egyetlen katonát sem küldött volna vazallusának megsegítésére, sőt, még olyanféle diplomáciai nyomást sem gyakorolhatott volna Bécsre, mint amilyet 1575-ben Bekes erdélyi betörése idején már ismét gyakorolhatott és gyakorolt is. Báthory Istvánnak tehát elemi érdeke volt, hogy megszüntesse országának diplomáciai elszigeteltségét, s jó viszonyt alakítson ki Európának azokkal a hatalmaival, amelyeknek vezetői Béccsel szemben bizalmatlanok voltak, vagy éppen ellenséges érzelmeket tápláltak a császár iránt. Ennek megfelelően külpolitikája 1571 és 1575 között elsősorban arra irányult, hogy Rómával és Franciaországgal teremtsen baráti kapcsolatot.

¹ Pirnát Antal: Kiadatlan tanulmányok. Budapest, 2018. Reciti (Szerk.: Ács Pál)

Hogy e katolikus hatalmasságok bizalmát megnyerje, az erdélyi fejedelem, akit a bécsi propaganda változatlanul a törökök rabszolgájának (mancipium turcicum) és mindenfajta eretnekség pártfogójának nevezett, természetesen valamiképpen bizonyítania kellett, hogy szakított elődje valláspolitikájával. Báthory István tehát semmiképpen sem engedhette meg, hogy Erdélyben az unitárius vallási iratokat szabadon kinyomtathassák, hiszen éppen a Gyulafehérváron – illetve 1569 második felétől fogva Kolozsváron – megjelenő unitárius vallási iratok voltak János Zsigmond életében a Habsburg-propaganda fő érveinek bizonyítására, hogy a török zsoldjába szegődött erdélyi fejedelem már a kereszténység alapvető hittételeitől is elszakadt.

Amikor például a *De Falsa et Vera* Szentháromságot gúnyoló metszeteinek egy próbanyomata Dudith közvetítésével 1568 tavaszán Bécsbe került, arról a császári kancellária több tucat másolatot készített, amelyeket e szöveggel terjesztettek:

„Erdélyben nyilvánosan tanítják, hogy Krisztus nem létezett, mielőtt a Szent Szűztől megszületett volna, és természete szerint nem is Isten, hanem csupán úgy tetszett az Atya Istennek, hogy hatalmát ebbe az emberbe öntse át. A Szentlélek nem személy és nem is részesül az isteni lényegben, hanem csupán valamiféle kegyelem és lelki adomány, vagy ahogy ők mondják: erő, etc. Az erdélyi fejedelem udvari prédikátora élőlőzében és írásban terjeszti ezt, és a fiatal embert Blandrata segítségével ehhez a szektához térítette át. Most fog megjelenni egy könyv az erdélyi egyházak nevében, amelyet ez a két ember írt, és amely e szekta tanait bizonyítja. A könyvvel együtt fogják kinyomtatni e képeket is a Szentháromság kigúnyolására. Úgy látszik, már csak ez az egy hiányzott az erdélyieknek ahhoz, hogy teljességgel a mohamedánizmusra térjenek!”

A metszetek másolatának és az idézett szövegnek ma is 9 példánya található meg a bécsi levéltárban.² Báthory István ezért 1571. szeptember 17-én ismét elrendelte a könyvcenzúra bevezetését (az első ilyen rendeletet 1570. február 15-én János Zsigmond bocsátotta ki Erdélyben, persze más célzattal!), amelyet most már természetesen elsősorban az unitárius vallási iratok kinyomtatásának megakadályozására alkalmazott. Hogy a rendelkezés fő célja a külföldi közvélemény megnyugtatása volt, az magának a rendeletnek a szövegéből is kiderült:

„Tu vero considerante stipografias boni acrobatis authoribus non autendiudendis libellis et perniciosibus dogmaticis debere, quorum leticio officit pietatis et fonestis moribus, actoti nationi apud exteris nationes infamiam parit...” – mondja a rendelet szövege. „...másképp pedig, mivel azt kívánjuk, hogy a nyomdák a jó és elfogadott szerzők műveinek kinyomtatására szolgáljanak, ne pedig olyan gúnyiratok és veszedelmes tanok terjesztésére, amelyek olvasása a jámborságot és a tisztas erkölcsöket sérti, és az egész nemzetnek gyalázatot szerez a nemzetek előtt...”

A külföldi közvélemény megnyugtatását szolgálta az 1572. májusában tartott tordai országgyűlés határozata is, amely megtiltotta a további vallásújítást. A rendelkezés végrehajtását azonban Báthory nem nagyon erőltette, és nem is nagyon erőltethette, mert a vallási ellentétek kielezése az ország területén belül nem volt érdeke. Az unitáriusok Erdélyben János Zsigmond halála után nem alkottak egységes politikai csoportosulást és Báthory Istvánnak elemi érdeke volt, hogy ne is alkossanak, hiszen ennek vezetője 1575 előtt nem lehetett volna más, mint Bekes Gáspár. Báthory tehát, ha az unitarianizmus terjedését vagy az unitárius tanok további radikalizálódását korlátozni igyekezett, ezt csak oly módon tehette, hogy intézkedéseit a Dávid Ferenc tekintélyét elismerő unitárius nemesek

² Staatsarchiv, Polonica, Pasc. 8/d. 1567. 47-49, 57-70.

és autonóm közösségek (székely székek, városok) ne érezzék jogaik és szabadságaik megsértésének. Nagy körültekintést követelt tőle a partiumi egyházak ellenőrzésének ügye is. Báthory István ugyanis nem kívánta a speiei egyezményt felbontani, és nem is kívánt Bécsnek ürügyet szolgáltatni az egyezmény felbontására. Márpedig az a határ, amelyet az egyezmény szentesített, egy rendkívül kacskaringós vonallal szelte két részre Mellius tiszántúli superintendenciáját, a volt váradi katolikus egyházmegyét. Magát Debrecen városát Miksa király és az erdélyi fejedelem közös birtokának nyilvánította. Báthory István tehát a debreceni református superintendens személyével vagy jogkörével kapcsolatban – elvben – csakis a bécsi királlyal egyetértésben intézkedhetett volna. A valóságban persze ez az egyetértés mindenhol hiányzott, még az olyan rövid időszakokban is, amikor mindkét fél arra törekedett, hogy megóvja a béke látszatát. Így az erdélyi fejedelem számára valószínűleg kifejezetten kedvező fordulatot jelentett az, hogy 1571 őszén Mellius Miksa király országbírájának, a nyírbátori és ecsedi Báthory Miklósnak a védelme alá helyezkedett. A tiszántúli református superintendencia zsinata 1571 november 5-én Nyírbátorban Báthory Miklós úr rezidenciáján ült össze, és a zsinat határozatai Báthory Miklósnak ajánlva kerültek a nyilvánosság elé. Az országbíró ezzel egyértelműen magára vállalta azt a funkciót, hogy őt a kelet-magyarországi református superintendencia legfőbb patrónusa. Az erdélyi fejedelem könnyű szívvel engedte át távoli rokonának ezt a feladatot, és az erdélyi törvényhozás a partiumi vallási ügyekkel ezután hosszú ideig nem foglalkozott. A négy recepta religio rendszere így csak a szorosabb értelemben vett Erdély területén alakult ki, a Királyhágótól nyugatra ezzel szemben Báthory család ecsedi ágának valláspolitikája lett az uralkodó több évtizedre. Az ecsedi Báthoryak – Báthory György, Báthory Miklós, valamint Báthory István országbíró – valamennyien hithű és türelmetlen reformátusok voltak, akik saját hatalmuk szférájukban más vallási felekezetet a reformátuson kívül nem engedtek megmaradni. Ha az 1914 előtti Szatmár, Szabolcs, Hajdú és Bihar megyék területén – tehát a mai magyar-román határ mindkét oldalán! – a magyar törzslakosság között máig is többségben vannak a reformátusok, ez az ő művüknek tekinthető. Hogy Báthory István kezdettől fogva Erdély rekatolizálását tervezte volna, az egyértelműen nem állíthatjuk. Miksa király Báthory Istvánt a speieri egyezmény értelmében csak erdélyi vajdának ismerte el (s még annak sem szívesen, ugyanakkor állandóan lázadásra, ellenállásra izgatta ellene, Bekes Gáspárt oly módon persze, hogy az esetleges külpolitikai következményekért a felelősséget bármikor Bekesre háríthassa).

A vajda a középkori magyar törvények értelmében nem volt önálló tartományúr, hanem csak a magyar király tisztviselője, akit ennek megfelelően a király bármikor leválthattott. Utaltam már arra, hogy a lepantói csata után az erdélyi vajda a törökök aktív segítségére nem számíthatott. Nem remélhetett számottevő segítséget Európa protestáns hatalmaitól sem. Anglia elérhetetlenül messze volt, s Erzsébet királynő 1588 előtt még saját országában sem érezhette teljesen biztonságban magát, és semmiképpen sem volt abban a helyzetben, hogy aktívan bavatkozzék a kelet-európai országok ügyeibe. Az angol szövetség gondolata ekkoriban csupán néhány unitárius vallású politikai kalandor fantasztikus elképzelési között szerepelt. Ennek az angol politikai tájékozódásnak első dokumentuma valószínűleg a *de falsa et vera* című kiadványnak az a titokzatos példánya, amelyet 1570-ben a János Zsigmondnak szóló dedikáció helyett egy Erzsébet angol királynőnek szóló ajánlással láttak el. A következő személy, akinek angliai kapcsolatairól tudunk, Walenty graves lublini polgár Blandrata egyik lengyelországi ügynöke, aki az 1575. évi lengyel királyválasztó országgyűlésen Erzsébet angol királynő megbízottjaként jelentke-

zett. A lengyel rendek – jellemző módon – nem ismerték el Krabbietz követi megbízatását és nem is voltak hajlandók tárgyalni vele.³

A harmadik a sorban alighanem Palaeologus, aki hosszú időn keresztül rokonszenvvel figyelte Erzsébet róma ellenes politikáját és nem sokkal letartóztatása előtt, 1581-ben egy Erzsébet kriálynő érdekében írott vitairat kiadására is kísérletet tett.⁴ A negyedik személy, akinek angol kapcsolatairól tudásunk van, Palaeológus litvániai barátja és De magistratu politico c. vitairatának kiadója, Symon Budny.⁵

Hollandia szabadságharcát a spanyol elnyomók ellen Forgách Ferenc magyar történelmének tanúbizonysága szerint – akit ebben a vonatkozásban joggal a gyulafehérvári udvar szócsövének tekinthetünk – Báthory István környezetében rendkívül nagy rokonszenvvel figyelték.

A Fülöp király zsarnoki uralma ellen fegyveresen küzdő németalföldi rendeket természetesen csupán követendő erkölcsi vagy politikai példaképnek tekinthették Erdélyben, de katonai vagy politikai segítséget az élet-halál harcukat vívó hollandoktól nem várhatták.

Akisebb-nagyobb német protestáns fejedelemségekkel a császár megkerülésével közvetlen diplomáciai kapcsolatot létesíteni nem volt könnyű dolog, de Báthory ezt a lehetőséget már nem tartotta irreálisnak. Matthias Hebbler szász superitendens halála után a fejedelem éppen ezért először is azt a javaslatot terjesztette a szász lutheránusok zsinata elé, hogy Németországból hozat püspököt nekik, s Ungler megválasztására csak azután adott engedélyt, hogy azt tapasztalta, hogy első javaslata az erdélyi szász papság körében szinte egységes ellenállásra talált. A németországi – közelebről a szászországi – lutheránus egyházszerződés átvétele belpolitikai szempontból is kívánatosnak látszott, mivel ez az egyházszerződés az egyház legfőbb felügyelőjének mindenfajta egyházi ügy legfelsőbb fellebbviteli fórumának egyértelműen a területileg illetékes fejedelmet ismerte el. Báthory István és utódai, Báthory Kristóf és Báthory Zsigmond a szász egyházi vezetőkkel folytatott hivatalos levelezésükben ennek megfelelően 1572-től kezdve a Supremus episcopus Uius Regniü címmel éltek, és a szász területeken katolikus missziót a jezsuitáknak Kolozsvárra, Gyulafehérvárra és Váradra való betelepítése után sem létesítettek.

Kínosabb és nehezebb kérdés volt a katolikus egyház újjászervezése. Amennyiben Báthory István elismerte Miksát magyar királynak – márpedig 1571-ben elismerte, a hűbérsküt is letette neki, igaz hogy a török veszélyre való hivatkozással csak titokban, és nem a nyilvánosság előtt –, akkor el kellett volna ismernie a bécsi király legfőbb kegyúri jogát is, az egész magyar királyság területén, amelybe a kor közjogi felfogása szerint természetesen Erdély is beletartozott. Mivel pedig a Ferdinánd által kinevezett és a pápa által megerősített utolsó erdélyi püspök, Bornemissza Pál az 1570-es években még élt, sőt Miksa magyar királyi tanácsának is tagja volt, ennek következménye az lett volna, hogy a „vajdának” a gyulafehérvári püspöki palotából ki kell költözködni és azt – természetesen a püspökség mindenfajta javadalmával együtt – a törvényesen kinevezett gyulafehérvári püspöknek kell visszaszolgáltatnia. Ugyanez lett volna a sorsa egyébként az ország legfontosabb nyugati végvárának, Váradnak is, ahova – miután Forgách Ferenc lemon-

³ Lásd: Maria Sipajelo (ed.): Acta Sinodalia. Ecclesiarum Poloniae reformatarum. Varsó, 1972. II., 216-217.

⁴ Lásd: Rusena Dostalowa: Eine neu Gehundene schritt des J. Palaeologtus. Berliner Bizantinologischen Arbeiten, 40. Berlin, 1968. 35-44.

⁵ S. Pot: Odd Litwanie Braci Polschise Anglii Warsó, 1956.

dott püspöki jogairól – szintén Miksa király küldhetett volna új püspököt, akinek joga lett volna a vajda által kinevezett várkapitányt – tehát Báthory Kristótot! – elmozdítani.

Báthory Istvánnak tehát egyrészt azért, hogy feloldja külpolitikai elszigeteltségét, szüksége volt arra, hogy megszerezze Róm elismerését, ugyanakkor azonban a hagyományos katolikus egyházi hierarchia helyreállításától mereven el kellett zárkóznia. A Rómával való kapcsolatfelvétel a legkényesebb és a legnagyobb ügyességet kívánó diplomáciai feladatok egyike volt. E feladatot 1572-ben – megfelelő előkészítés után – Berzeviczy Márton oldotta meg. Berzeviczyt – akárcsak Kovacsóczyt – Miksa szolgálatából Forgách csábította át Erdélybe. Mindhárman hosszabb-rövidebb velencei – illetve padovai tartózkodás után jutottak el Gyulafehérvárra. Hogy a diplomata csoport milyen vallású volt, azt nem lenne könnyű dolog megmondani, de ez nem is volt túlságosan lényeges. Legfeljebb az az érdekes a mi szempontunkból, hogy Báthory diplomatái között a tridenti szellemi ellenreformációt katolicizmusnak az 1570-es években még senki sem volt a híve. Berzeviczy munkáját némiképpen megkönnyítette az, hogy Rómában a protestánsokkal cimboráló Miksa császár iránt rendkívül bizalmatlanok voltak és – mindezt az 1573 évi lengyel királyválasztás eredménye be is bizonyította, – a pápai diplomácia szívesen látta volna, ha Németországtól keletre a Habsburgoknál megbízhatóbbnak vélt francia királyi család befolyása érvényesül. Persze XIII. Gergely pápa sem kívánt a császárral nyíltan összeütközésbe keveredni, így számára is az volt a legkényelmesebb megoldás, ha Báthory az erdélyi katolikus egyházszervezet helyreállítása érdekében egyelőre nem tesz semmit. Ha ugyanis az erdélyi fejedelem akárcsak egyetlenegy korábban is létezett katolikus kolostor újjászervezésére vagy egyetlen üresedésben lévő kanonoki vagy főesperesi állás betöltésére tett kísérletet, a pápának más állást kellett volna foglalnia abban a kényes kérdésben, hogy kit tart az erdélyi és kelet-magyarországi egyházak legfőbb kegyurának az erdélyi „vajdát”-e vagy a magyar „királyt”? És bármiként is dönt e kérdésben, azt vagy Bécsben, vagy Gyulafehérváron ellenséges lépésnek tekintették volna. ***

***Báthory hamar felismerte, hogy a katolicizmus iránt többször is kifejezésre juttatott hűségét és jóindulatát a legkönnyebben úgy bizonyíthatja be, hogy a jezsuita renddel keres kapcsolatot. A jezsuita rend ugyanis új szerzetesrend volt, amelyet nem lehetett semmiféle olyan egyházi intézmény jogutódjának tekinteni, amely felett a múltban a magyar királyok gyakorolták a főkegyúri jogokat. Rövidesen be kellett látnia azonban azt is, hogy egyelőre a jezsuiták betelepítését célzó szándékának megvalósítása is komoly akadályokba ütközik. A rend vezetői ugyanis az Erdélyben létesítendő jezsuita misszió nem tudták volna másképp elképzelni, csak az osztrák rendi tartomány részeként, hiszen Erdély – forma szerint – Miksa császár magyar Királyságának egyik tartománya volt. A császárok nemcsak ekkor, de később sem járultak hozzá ahhoz, hogy önálló magyar jezsuita rend tartomány létesüljön. Miért tett volna kivételt Miksa éppen Erdéllyel, ha „megbízhatatlannak” tartott Báthory kedvéért, akit amúgy is szeretett volna minél előbb megbuktatni, és egy kezesebb és gyengébb politikussal helyettesíteni. A rend vezetői tehát tudomásul vették, hogy Bécsben ellenséges lépésnek tekintenek minden olyan kísérletet, amely egy Ausztriától független erdélyi jezsuita rend tartomány létesítésére irányul, mert ez egyet jelent azzal, hogy a rend az Erdélyi Állam függetlenségét is elismeri. A Bécsen keresztül érkező és Bécsből ellenőrzött jezsuitákra viszont Báthorynak nem volt szüksége. Báthory István és a jezsuiták tehát egészen 1577-ig megelégedtek azzal, hogy kölcsönösen biztosították egymást nagyrabecslésükről és jóindulatukról, és az erdélyi misszió megszervezésére az első gyakorlati lépésekre csak akkor került sor, amikor Báthory István mármint megkoronázott és a pápa által is elismert lengyel király, a lengyel rendtartományból küld-

hetett jezsuitákat Erdélybe. Bossevino túlságosan buzgó működése Báthory István érdekében még így is azt eredményezte, hogy a császári udvar a jezsuita renddel szemben bizalmatlanná, sőt ellenségessé vált, és a jó viszony Bécs és a Jézus Társaság között akkor állt helyre, amikor a rend vezetői a Báthory István szolgálatába szegődött olasz jezsuitát erőlyesen utasították arra, hogy politikával többet ne foglalkozzék, hanem Bausbergben az ifjúság nevelésének szentelje csak egész munkaidejét.

Dávid Ferenczet Báthory Istvánnak, az udvari prédikátori állásból természetesen el kellett bocsátania, különben senki a világon nem hitte volna el neki, hogy szakított elődje valláspolitikájával. Katolikus udvari lelkészt azonban nem választhatott, mégpedig nemcsak azért, mert ezzel bizalmatlanná tette volna maga iránt a protestáns erdélyi rendeket, de azért sem, mert akkor a gyulafehérvári udvari pap és a törvényesen kinevezett gyulafehérvári püspök jogviszonyát is rendeznie kellett volna, ez pedig megoldhatatlan feladat volt mindaddig, amíg a gyulafehérvári püspök Nyugat-Magyarországon Miksa király védelme alatt élt. Bornemissza Pál élete utolsó éveiben a nyitrai püspökséget igazgatta, de az erdélyi püspöki címet sohasem cserélte fel a nyitraival, éppen azért, hogy ezzel is demonstrálja a magyarországi katolikus főpapság erdélyi jogigényeit. Persze a kívánt propagandisztikus célt – az evangélikus és a református vallású rendek megnyugtatótatását az országon belül, és a külföldi közvélemény meggyőzését arról, hogy nem folytatja tovább elődje valláspolitikáját – Báthory nem érthette volna el, ha a gyulafehérvári udvari prédikátorra kinevezett Alesius a protestáns egyházi hierarchiában továbbra is Dávid Ferencz Alárendeltje marad. Márpedig a János Zsigmond életében kialakult egyházszervezet csak területi egységeket ismert, konfesszionális egységekről nem tudott. Alessius mint gyalui esperes 5, //lásd erről Petrus Bod: *Historia Uniriorum in Transylvania*. Leiden, 1781. 11.// mivel esperessége nem a szász székek területén volt – legalábbis a fegyelmi kérdésekben 1564-től Dávid Ferencz alárendeltje volt. E helyzetben Báthory Istvánnak tehát változtatnia kellett, és oly módon változtatott, hogy a szász lutheránus zsinat által Alessiust is superintendenssé nevezte ki. Alessius „magyar” lutheránus superintendenciája – minden jel szerint – továbbra is a gyalui esperesség területére korlátozódott, ezen a területen azonban – Csanády Imrének Paleologushoz írt levele szerint – a fejedelem tekintélyét is latba vetve igen erőlyesen igyekezett a hagyományos háromság hitre visszatéríteni az unitáriánus papokat. Alessius „magyar” lutheránus superintendenssé való kinevezése volt az első lépés ahhoz, hogy Erdélyben az addig csupán területi politikai egységeket képező protestáns superintendenciák konfesszionális egységekké alakuljanak át. Ez a fejlődés azonban egyelőre még egyáltalán nem volt tudatos. Éppen Csanádi Imre példája mutatja, hogy az önálló egyházmegyévé előléptetett gyalui esperesi traktusban 1571 után is maradtak unitáriánus egyházközségek, ugyanígy bizonyosak lehetünk abban is, hogy Dávid Ferencz nagy kiterjedésű egyházmegyéjében is voltak és maradtak még olyan községek, amelyeknek papjai továbbra is az evangélikus, vagy a református hitet vallották.

A lélek világa

Az, hogy megéljük az eseményeket, legalább annyira fontos, mint az, amit történik velünk. Esemény alatt a környezet, az életkörülmények, a testi lét alakulását, megélés alatt ezek hatását értem a lelki világra. A lelki élet nekem a testi lét kezdete előtt meghatározott küldetés teljesítését jelenti. Azt, ahogy a lélek visszahat a testben és a körülötte zajló, a vele végbemenő eseményekre. A rendelkezésre álló eszközök és lehetőségek jó vagy rossz hasznosítását értem ebben a visszahatásban.

A létnek ez a kettőssége a szél és a vitorla találkozása. Eredményként mozgásba jön a hajó, és célba jut, ha jól kormányoz a lélek. Ez a kettősség gravitáció a nap és a bolygók között. Ez a kettősség gravitáció a nap és a bolygók között. Eredményként létrejön az egyensúly, a létezés fő feltétele. Létrejön a menny és a föld. A föld ekkor még kietlen és pusztá, sötétség ül a mélység színén, de Isten lelke lebeg már a vizek fölött.

És akkor Isten szól: Legyen világosság! És elválasztja Isten a világosságot a sötétségtől. Lesz este, és lesz reggel: első nap. Megteremti Isten az életet az ötödik napon. A genezis koncepciója szerint az alkotó Isten akarata már mindenben benne van. A hatodik napon megteremti Isten a maga képmását. Emberi testet alkot, melynek vonásai a szellem-Isten hordozására alkalmasak.

Mintegy szálláshelynek készül az ember Isten számára. Székhelynek, melyből Isten kormányozza a világot. És nemcsak. Az emberi test Istennek csak egyik szállás- vagy székhelye. De egyedüli szállása Isten gyermekének, az emberi léleknek. Ebben tölti egész világi életét. Isten a vendége, az ember a gazdája az emberi testnek. Istennek hagyatéka, a léleknek pedig öröksége az emberi test.

A test világa meghatározza a lélek földi életét. Befolyásolja az eredményt, amire küldetése teljesítésében jutni tud. Testi adottságaink körülhatárolják benső életünket, amiből a lélek világa építkezik. Szolgálja létünk célját, mindazt, amiért élünk. Aminek képzetegyüttese a hit, és írott forrása a szövetség törvénye, az élet evangéliuma.

Kudarccokkal teli vállalkozás, vereségekkel tele küzdelem a test pályafutása. A lélek ezeket éppúgy átéli, mint a siker és a győzelem alkalmait. Ez utóbbiak se föltétlenül használnak, az előbbiek se mindig ártanak a testnek. De míg a testet építeni és edzeni csak egy ideig lehet, a léleknek lehetősége adatik mindenfelülemelkedni. Ehhez a lélek Istenből tud erőt meríteni.

Nem nehéz Istent úgy elképzelni, mint az élethez szükséges erő forrását, de ennél sokkal nehezebb rátalálni. Nehéz rátalálni a sivatagos, a nélkülöző és megpróbáltatott életnek. Sivatagban nem túl sűrűn követik egymást az oázisok, a források körül zöldellő, árnyékos pálmaligetek. Ellentétben a látszattal, sokkal nehezebb rátalálnia a sikerekben és győzelmekben gazdag életnek. Egyszerűen azért, mert a kudarc, a vereség huzamos elhárítása elfeledtetni az emberrel, hogy a lelkét csak Isten erejéből képes életben és ébren tartani. „Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, mint a gazdagnak az Isten országába bejutni” – mondja Jézus. (Mt. 19:24.) Úgy hiszem, az unitárius igehirdetés egyik lényeges vonása éppen az, hogy nemcsak a kudarc, hanem a siker természetéből

éppúgy eredő ártalmak elhárítására is tanít. Kétségbevonhatatlan igazság, hogy a sikerélményben szegény, kielégületlen, fejlettségében is elmaradott embernek több érzeke van a hitből táplálkozó lelki életre, mint a fejlett kultúrájú, elégedett embernek.

Csodálatos, hogy Jézus erre alapozza egész evangéliumát. „Boldogok a lelki szegények, mert övék az Isten országa.” (Mt. 5:3) „...És szegényeknek hirdettetik az evangélium.” (Mt. 11:5.) Az unitárius igehirdetés lényeges vonása az, hogy a nélkülözés csökkenésével járó, az érzéki örömöket szaporító civilizáció igenlésére tanít, és hathatós eszközöket kínál a lelki élet sorvadását eredményező ártalmai ellen. Ennek fontosságát átérezni eléggé sohasem lehet. Elegünk van a forradalmakból, amiket a fejlődés elgáncsolása, a tökéletesedni akaró élet erőszakos visszatartása okoz. Elegünk van a katasztrófákból, amik abból származnak, hogy elhanyagoljuk az örökségünket, és nem öröködünk felette kellőképpen.

A forradalmak és katasztrófák elkerülését a lélek világának mozgásában tartása teszi lehetővé. A fizikai lét a lelki lét folyamának medrét képezi. A meder kiképzését, védőgátjai kiépítését a lelkivilág művelésének követnie kell mindenképpen. A léleknek áramlania kell partjai között a forrástól kezdve a torkolatig. Elhagynia, befagynia, kiáradnia, vagy kiszáradnia sohasem szabad.

Isten képének hordozására, hatalmának gyakorlására csak szabályozott lelkivilágunk tehet jogosulttá. Isten mozgó képévé elevenedett az ember a teremtés hatodik napján. Színes és hangos mozgó kép is az ember. Egyre eseménydúsabb is a mozgása. Egyházunk világszerte küzd, hogy passzív nézőből aktív szereplőivé váljunk a lélek mozgó képének. Hogy leküzdjük az elfásulást, az élet nem kívánatos lelki megfáradását. Fásult nézőből, fáradt szereplőből friss, eleven lelkivilágú vállalkozóivá, harcosaivá kell legyünk az életünknek. Küldetésünk teljesítésében hasznosítanunk kell minden erőnket és lehetőségünket. Ehhez Istenből kell újult erőt merítenünk. Hogy az események sohase hagyják érintetlenül a lelkünk világát.

Filep Gergő felvétele

Lk.20,2

Mondd meg nekünk,
ha nem lennénk főpapok,
de akkor is ha netán mégis...

Mondd meg nekünk úgyis,
ha nem lennénk írástudók,
de ha mégis írástudók lennénk,
akkor is... hisz szamaritánus
felbarátaid mi is lehetnénk akár,
a széles úton, a mező liliomai között...

Mondd meg nekünk és ne kérdezz vissza,
kérdésre ne felelj kérdéssel nekünk,
mert nem akarjuk a te hatalmad magunknak
csak szeretnénk erőt venni magunkon
ahhoz a jószághoz és ahhoz a szeretethez,
amihez erő és hatalom szükséges..,

Különben tudod te jól: mit kezdenél vele nélkülünk,
mire használnád, ha elhagynának:
ha nem tudnánk követni,
mert erőtlenek lennénk a hatalmad nélkül,
mi az írástudók és a főpapok
vagy akár azok, akik nem írástudók és nem főpapok...
Látod - durcásak, közömbösek, hatalom-éhesek vagyunk,
mi hatalomba öltöztetett emberek?

Téged szólítunk, pedig jobb lenne a fohász,
mikor eltévedünk önnön hatalmunkban.
Eltévedtünk, mert nem tőled van a hatalmunk és
Krisztussá feszítünk hatalmi hontalanságunkban...

Pedig advent érkezik lassan,
miközben itt van már a bevásárló
központok polcaink drótos kosarakban,
és reklámok között a hatalmas
blekkfárjdejés iparkodó ipari hatalom kamatostól,
debités és kredites tudatlanságainak szótlanságában
döbbenetes közömbösségében.

De azért kérünk mégis, ha írástudatlanok vagy írástudók
ha főpapok, vagy alpapok is lennénk
hiszen az Atya hatalmadban tartatunk meg...

Te Jézus! Reméljük megmaradt még a humorérzéked!
S tudod, mi hozzád szólunk, téged szólítunk, miközben
magunknak van szükségünk ezekre a szavakra.

Mondd meg hát végre, milyen ez a hatalom,
amiről nem beszéltél egy alkalommal, mikor
téged kérdeztek és te visszakérdeztél.

Ránk telepedik a te hatalmad nélküli
szemellenzőknek színes virtuális játéka,
de sokszor a mindennapi vásárnapokban is:
mert nincs időnk a te hatalmad bölcsőjében ringani
a csillagfényes bölcsek látásában,
hogy ne kérdezzünk annyit, inkább ismerjük fel
a választ abban, ahogy éltél, és amit tettél...

Ezért, hát adj látó szemeket, halló füleket!

Ámen.

Sándor Szilárd lírai gondolatai

Június elején a Marosvásárhely-Kövesdombi Unitárius Egyházközség templomában ünnepi istentisztelet keretében mutatta be Sándor Szilárd verseskötetét Kecskés Csaba esperes és Sándor Éva magyartanár.

Nem ritka, hogy lelkészein nemcsak a szószékről elmondott prédikációk által, hanem a líra hangjain is próbálják megérinteni lelkünket. Így tesz Sándor Szilárd unitárius lelkész is. A lelkészi hivatással járó meditáció szüneteiben vagy éppen ezek hatására lelkében megfogalmazódott gondolatait papírra veti. Gyűlnek, gyűlnek a lírai sorok, egymásba kapcsolódnak, egymást erősítik, egymást magyarázzák, méltatlankodnak, hogy szerzőjük az asztalfiókba rejti őket. És ekkor születik meg az elhatározás, a legsikeresebbek álljanak csatasorba, legyen kötet belőlük. Sándor Szilárd a megjelenés időpontját sem bízta a véletlenre. 2018 az unitárius egyháztörténetben a tordai országgyűlés 450. évfordulója, jubileumi év, és ilyenkor a talentumokkal rendelkezők igyekeznek maradandó érdekeket létrehozni. A kézbesimuló verseskötet címe: *Végül kisimul minden ránc*, amelynek közel 120 oldalát a szerző édesapja, székelyszentistváni Sándor János faragó grafikái díszítik. A fehér kötetborító a tisztaság, mulandóság jelképe, egy női alak fényforrást tartó sziluettje köszön vissza róla. És valóban a mulandóság, a túlvilági lét örökkévalósága a kötet első részének témája. Néhai lelkészek és istenfélő emberek korporsója mellett megfogalmazódott, emlékükre írt sorokat tartalmaz. A kötet ajánlással engedi útjára a szerző: „Ezt a verseskötetet évfolyamtársam, néhai Kiss László tordai unitárius lelkész emlékének dedikálom a tordai országgyűlés 450 éves évfordulóján.” És e sorok olvastán bennem is megszólal az emlékezetes hangja, hiszen Kiss Lászlót személyesen ismertem, közös szülővárosunkból, Dicsőszentmártonból, és ma is elevenen él bennem az a döbbenet, amivel tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála hírére fogadtam. Kis László szűkebb pátriájának példaképe lett, anyanyelvünk, a magyar oktatás megmaradásáért küzdő szószóló jelképe és mártírja. N. Szász Lajos, Kiss Károly unitárius lelkész, Kiss Hajnal tanár, dr. Szabó Árpád püspök, dr. Kisgyörgy Árpád főgondnok, Kolcsár Sándor esperes, Bálint Ferenc unitárius lelkész a további címzettek, a névsor korántsem teljes.

A következő részben az egyházi ünnepekről írt lírai gondolatsorok olvashatók, valamint a Szentírásból merített alapigéhez írt gondolatok versbe öntve. Az egyes prédikációk kidolgozása során a lelkészből felsejlik az író ember, és mielőtt szabványos keretek között folytatódna az adott igevers hatására megfogalmazódott gondolatok, verset is ihletnek. A kötetben helyet kapnak az előbbieken felsorolt rendszerezésből „kilógó” versek is. Ezekben életérzéseket, vágyakat, fohászokat fogalmaz meg a szerző (*Valaki mindig megtalál, Imá az imáért, Kődös könnyek, Gedeon és Midján, A gazda, a hamis sáfár és a tanítvány, álomlétra, past-perszonális hisztéria*). A két utóbbi vers címét szándékosan írja kisbetűkkel, mely tény arra enged következtetni, hogy olyan témák, amelyek gyakorta foglalkoztatják. Nem ír világmegváltó frázisokat, bonyolult szó szerkezetekkel sem akar elkápráztatni bennünket Sándor Szilárd. Úgy szól, mint lelkész, és mint hozzánk hasonló, esendő ember, aki sorsát és életútját Isten gondviselő jóságára és irgalmasságára bízta. Ezek fényében olvassuk kötetét.

A népfőiskolák szerepe az osztrák felnőttképzésben

Az osztrák felnőttképzés felépítése a szervezetek tükrében

A felnőttképzési szervezetek országsszerte több évtizedes vagy – akárcsak a népfőiskolák – akár száz éves munkásságra tekintetnek vissza. Ezek a szervezetek különböző képzési formát fejlesztettek ki, és számtalan különböző célcsoportra összpontosítanak.

Az Országos Továbbképzési Hálózat (Country Network Weiterbildung) felelőse tartományi hivatalok felnőttoktatási egységeinek az összefogásáért. A felnőttképző intézmények egy konferencián találkoznak, melyet KEBÖ-nek hívnak. A továbbiakban nemcsak a bemutatott oktatási szervezetek vesznek rajta részt, hanem más partnerek is, akikkel együttműködve a felnőttoktatás megvalósul. Az egyetemek és a kulturális létesítmények mellett helyet kapnak a hatóságok és a magán szolgáltatói szerek is.

Az Osztrák Felnőttképzési Konferencia (KEBÖ)¹ a felnőttképző szervezetek önkéntes egyesüléséből először 1972-ben került megrendezésre. Ennek a független fórumnak az a célja, hogy találkoztat biztositson az osztrák felnőttképzési szervezetek számára. A konferencia elve szerint: a szervezetek önállóságának megtartása éppen annyira számít közös érdeknek, mint a közös célok és projektek megvalósítására törekvő munka. A következőkben felsorolom, és röviden bemutatom a KEBÖ konferenciák felnőttképzési intézményeit:

1. Az általános felnőttképzésért öt szervezet felel. Az Osztrák Képzési Munkálatok Körét (RÖBW) 1955-ben alapították három felnőttképzési szervezet egyesülésével. A Kör 1960 óta egy Felnőttképzési Intézettel rendelkezik Salzburgban, amihez szakkönyvtár is tartozik. A szervezet elsősorban a szülők képzésére, és a többgenerációs családok együttélési problémáira összpontosít. Ezenkívül szociális képzéseket is folytat munkahelyi és társadalmi közösségek nehézségeivel kapcsolatban. Ugyanakkor a lokális népkultúra megőrzése is célzottan az intézmény feladatkörének a része.

2. Az Osztrák Könyvtári Szövetséget (BVÖ) azért kell megemlítenem, mert ez az ernyőszervezete minden osztrák közkönyvtárnak illetve archívumnak, levéltárnak. Az országban megvalósuló általános képzést azzal támogatja, hogy szakmailag illetve anyagiilag segíti a könyvtárakat, ugyanakkor fejleszti, valamint biztositja a könyvtári hálózatot.

3. Az Osztrák Népfőiskolai Szövetség (VÖV) a gyűjtőszervezete az osztrák népfőiskoláknak. Az irányítása alá tartozó népfőiskolák hosszú kurzusokat, de egyszeri előadásokat is szerveznek különböző tudományágak és témátípusok színes választékából. Egyszerre szerveznek praktikus, a mindennapi élethez hasznos képzéseket, valamint szakmai, illetve munkaerőpiaci képzéseket. A portfóliójukhoz tartozik a „második esély” tá-

¹ Lásd részletesen: Christian H. Stifter (2002): *Über die Institutionen der Österreichischen Erwachsenenbildung/ Weiterbildung und ihre gesetzliche Grundlage.*

mogatása is. A legváltozatosabb képzési módszereket valósítják meg színházlátogatások, kiállítások, tanulmányutak szervezésével. A legszembetűnőbb jellemzőjük az erős regionális és lokális jelenlét.

4. A negyedik általános felnőttképzést folytató szervezet az Osztrák Oktatási és Képzési Szövetség (VÖSB) legfontosabb feladata a tagjaik technikai, pedagógiai valamint didaktikai felkészítése az oktatásra. A Szövetség a képzési helyek „tető” szervezete, mivel az oktatók és előadók tovább- illetve kiképzésével foglalkozik.

5. Az utolsó általános felnőttoktatást végző szervezet az egyház erős jelenlétét mutatja Ausztriában. A Katolikus Felnőttképzés Intézet (IKEB) már 1980 óta állami elismertséggel bíró felnőttképzést valósít meg országszerte. Az intézet úgy tartja magát számon, mint a katolikus felnőttképző szervezetek egyesülését. Legfontosabb feladatának tekinti, hogy olyan felnőttképzést biztosítson, ami megalapozza az állam és az egyház kedvező együttműködését.

Az előző szervezetektől el kell különítenünk azokat, melyek a munkaerőpiaci képzésekért felelnek. Ezek az intézmények a képzési piacot figyelve több nyereséget termelnek, lévén a képzésükhöz erősebb gazdasági érdek fűződik, mint az általános képzésekéhez.

Elsőként a Szakmatámogatási Intézetet (BFI) mutatom be, ami egy közösségi érdekeket szolgáló egyesület, mely a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, valamint a Dolgozói Kamara támogatásával jött létre. Az intézmény legfontosabb feladatának a munkaerőpiaci mobilitás biztosítását, a munkavállalók át- és továbbképzését tekinti. Az intézmény önálló képzést is megvalósít, iskolát, akadémiát tart fenn, és szakmai gyakorlati helyeket biztosít a kereskedelem és az üzleti világban érvényesülni vágyók számára.

A következő munkaerőpiaci képzés szempontjából fontos szervezet a Vidéki Továbbképző Intézet (LFI), ami egy tartományi bizottság vezetésével működő egyesület, mely a Vidéki Gazdálkodási Kamara erős támogatását élvezi. Elsősorban szakmai képzésekért felel, és a közvetít a munkaerőpiac és a polgárság között. Ugyanakkor társadalmi, szociális képzési területeken is megjelenik, mint családi, személyes és szabadidős tevékenységek szervezője.

Az osztrák Közgazdasági Társaság (ÖVG) is a munkaerőpiaci képzésekre koncentrál. Egyesülete magát politikailag függetlennek tarja, és társadalmi hasznosságra törekszik azáltal, hogy közösségi igényeket elégít ki. Önálló és autonóm egyesülete mindenkor a munkavállalók érdekeit képviseli. A szervezet komoly oktatási médiumot és anyagcsomagot ad ki, és állást foglal gazdasági, szociális és oktatáspolitikai kérdésekben.

A Közgazdasági Kamara Gazdaságtámogató Intézetét (WIFI) mint a népfőiskolák egyik erőteljes konkurenciája jelenik meg a képzési piacon. A Kereskedelmi Kamara törvényben lefektetett támogatását élvezi. A szakmai továbbképzések minőségi megvalósításáért és a vállalkozók felkészítéséért dolgozik. A kurzus kínálata és mindenkor képzési portfóliója is ehhez igazodik.

Összefoglalásként megállapítható, hogy Ausztriában láthatóan elkülönül az általános és a munkaerőpiaci felnőttképzés² (Süfter, 2002). Érdekessége ennek a struktúrának az,

² Durkó Mátyás felosztása szerint a felnőttképzést célja szerint el lehet különíteni több csoportra. Az általános felnőttképzés tartalma az általános műveltség növelése, ez a képzési forma az alapismeretek és készségek elsajátítására törekszik. Míg a munkaerőpiaci (vagy szakirányú) képzés célja a szakmai tudás, kompetenciák megszerzése, a munkaerőpiacon való helytállás képzéssel való növelése.

hogy mindkét típusú intézményrendszer erős, piacképes a felnőttképzés területén. A felnőttképzési rendszer szerkezete nem mindig elkülönülő, heterogén elemekből áll, mivel az intézmények többsége szoros kapcsolatban áll egymással.³

Az intézmények irányítása a törvények, rendelkezéseknek megfelelően történik. Számátalan intézmény működése egyenesen törvényben foglalt. Ezért az osztrák felnőttképzési rendszer jellemezéséhez érdemes megvizsgálni a felnőttképzés jogi szabályozását is.

Rövid áttekintő az osztrák felnőttképzés jogi szabályozásáról

A felnőttképzés Ausztriában sokféle módon szerveződik. Állami szinten a Szövetségi Oktatási Minisztérium felelős a képzésekért. De más minisztériumok tevékenységében is szerepet kap a felnőttoktatás. A felnőttképzés szempontjából a legfontosabb minisztériumok az Oktatási és Kulturális Minisztérium, Felnőttképzési Minisztérium. További illetékes minisztériumok: Társadalmi és Fogyasztóvédelmi Minisztérium; Erő- és Mezőgazdasági Minisztérium, Környezet és Vízgazdálkodási Minisztérium; Gazdasági és Munkügyi Minisztérium; Egészségügyi Minisztérium, Család és Ifjúsági Minisztérium. Az ezek által a minisztériumok által kiadott törvények, és szabályok határozzák meg az osztrák felnőttképzés rendszerét. A felnőttkori tanulás és tanítás oktatáspolitikai és szervezeti struktúrája számos különböző jogi alapon fekszik.

A legfontosabb az 1973-as törvény a felnőttképzés és könyvtári hálózat támogatásáról,⁴ melyben az Osztrák Szövetségi Köztársaság a felnőttképzési és könyvtári szolgáltatások pénzügyi támogatását biztosítja, ugyanakkor tisztázza a felnőttképzés szerepét és jelentőségét. Az egyesületek és intézmények állami finanszírozásáról szóló törvényt 1990-ben és 2003-ban módosították.⁵

A fejlesztésre érdemes célok a törvény szerint: ismeretek és képességek elsajátítása, képesség és hajlandóság felelős döntések meghozására, intézkedések végrehajtására, valamint személyiségfejlesztés. A törvény szerint támogatandóak a következő feladategységek is a felnőttoktatás illetve képzés területén: politikai, szociális és gazdasági képzések, szakmai továbbképzés, ismeretek közvetítése a tudományok között, a képzés, mint segítség az életminőség jobbításában, vallási és állampolgári nevelés, zenei képzések, felzárkózás folytatása és kiterjesztése az iskolai oktatásra, könyvtárak kezelése, könyvtárosok és felnőttképzők képzése, képzési információk és képzési tanácsok adása, valamint képzésreklámok támogatása, publikációk a felnőttoktatás terén és nyilvános könyvtári rendszer létrehozása, olyan tudományos intézmények kialakítása és fenntartása, melyek a felnőttek magatartását kutatják.

Fontosnak tartom az osztrák iskolarendszerre vonatkozó törvényt is.⁶ Ez a törvény felnőttoktatási szempontból érdekes, mivel jogilag lefekteti az iskolarendszerű felnőttoktatás alapjait, lehetőségét. 1998 óta nem csak az érettségi a bemeneti követelmény, hanem megfelelő szakmai vizsga is kell a továbbtanuláshoz.

³ Lásd 1. sz. melléklet: Az osztrák felnőttképzés intézmény hálózata

⁴ Bundesgesetz BGBl. Nr. 171/1973 über die Förderung der Erwachsenenbildung und des Volksbüchereiwesens aus Bundesmitteln vom 21. März 1973.

⁵ Lásd: http://erwachsenenbildung.at/themen/eb_in_oesterreich/gesetze/foerderungsgesetz.php

⁶ Schulorganisationsgesetz BGBl.Nr. 242/1962 zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. 77/2001

A felnőttképzés jogi szabályozásának tekintetében meg kell még említeni az osztrák szakképzésre vonatkozó törvényt.⁷ Ez a törvény azt teszi lehetővé, hogy a szakképzésben részesülő felnőttek továbbtanulhassanak. Amennyiben a tanuló a törvényben meghatározott munkatapasztalatokat megszerezte, sem érettségire, sem szakvizsgára nincs szüksége egy szakmai főiskolába való jelentkezéshez. Azonban a törvény kiköti, hogy érettségi és szakvizsga nélkül csupán az adott szakterületre lehet jelentkezni.

Léteznek további törvények, melyek közvetetten érintettek a felnőttképzésben. Ilyen például a politikai képzést biztosító törvény, a szakmai kamarák létrehozásáról szóló törvény, az intézményi felnőttoktatásról szóló törvény, illetve a munkaerőpiac és a képzési politika összefüggését deklaráló törvény.⁸

Az osztrák felnőttképzés története – különös tekintettel a népfőiskolák kialakulására

Az osztrák felnőttképzési rendszer jogi és intézményi bemutatása után a történeti hátteret tárgyalom. Először a népfőiskolai hálózat kialakulását mutatom be az osztrák egyesületi formában megvalósuló felnőttképzés jellemzésével. Az általános felnőttképzés-történeti áttekintőt jelen dolgozatomban csak röviden tárgyalom, mivel nem erre koncentrálna a kutatásom. Azonban a későbbi fejezetekben sor kerül majd a bécsi népfőiskolák, azon belül is a 20. kerületi népfőiskola története, mely szervezésen kapcsolódik a kutatásomhoz.

„A felnőttképzés a mai értelmezésében Alsó-Ausztria és egész Ausztria-szerte a liberalizmus gyermekeként született meg.” (*Gutkas, 1987, 13. o.*) Az osztrák felnőttoktatás említésre méltó alapokkal a 19. század közepétől indult meg. Ekkor a társadalom minden csoportja számára megnyílt a képzésben való részvétel lehetősége, ami különösen az „alacsonyabb osztályba” tartozók számára jelentett sokat. Úgynevezett népképzési hullám indult útjára Ausztriában.

Az osztrák népfőiskolák később jelentek meg, a felnőttképzés viszont korábbi jelenség, hiszen már az 1870-es évektől regisztrálhatóak konkrét népművelési tevékenységek. Különböző politikai vagy gazdasági egyesületek folyamatosan szerveztek előadásokat, illetve létesítettek közkönyvtárakat. „Alsó-Ausztria és Bécs területein 1868 és 1881 között 56 kaszinó működött, ebből egy olvasó-egyesületnek nevezte meg a formáját.” (*Engelbrecht, 1968.332.0.*)

Adolf Kolping⁹ támogatásával 1871-ben Bodenben létre jött a Katolikus Társadalmi Egyesület. Ennek az egyesületi népművelési formának a jellegzetessége az volt, hogy a pap egy adott közösségben nemcsak lelki vezető, de „népi oktató” is. A bodeni egyesület többek között könyvelési és számviteli ismereteket is közvetített a tagjai felé. A 18. század végére több osztrák nagyvárosban is alakultak úgynevezett Kolping-házak, katolikus népképző egyesületek (*Engelbrecht, 1986*).

⁷ Bundesgesetz über die Fachhochschulstudiengänge BGBl. Nr. 340/1993 zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. BGBl. I Nr. 89/2007

⁸ Lásd: http://erwachsenenbildung.at/themen/eb/in_oesterreich/gesetze/weitere_gesetze.php

⁹ Adolf Kolping (1813-1865): szegény családban született, eredetileg cipésznek tanult. Érettségije után Münchenben és Bonnban folytatott teológiai tanulmányokat. Papként olyan egyetemek megalapításán fáradozott, ami szegény körülmények között élő fiataloknak ad tanulási lehetőséget, és lelki vezetéset. (*Feldmann, 2008*)

1867-től a mezőgazdasági kaszinók Ausztria-szerte gyarapodtak, először Emisben és Karntenben, majd Salzburgban, Steiermarkban és Tirolban, végül Vorarlbergben. Ezek a mezőgazdasági iskolák lehetőségeik szerinti témakörökben terjesztettek mezőgazdasági ismereteket, mint például a háziállattartásra vagy növénytermesztésre vonatkozóan. Ezeknek a kaszinóknak a népszerűségére utal, hogy 1888-ban több mint 1000 előadás került általuk megrendezésre (Engelbrecht, 1986).

1848-ban kialakult egy másik felnőttképző egyesületi forma: a Munkásegylet. Az egyesületet létrehozó mozgalom jelszava és egyben filozófiája a következő volt: „A művelődés a szabadság egyetlen forrása”. Érdekességnek számít, hogy az egyesület első éveiben Karl Marx két előadást is tartott. A képzési kínálat meglehetősen nagy volt,¹⁰ és a tanítás szigorú rendet követett (8-13 óra között volt oktatás). Ám az egyesület népszerűsége számokkal is nyomon követhető: a képzés első évében 169 előadást tartottak.¹¹ (Engelbrecht, 1986)

A népfőiskolák azzal a társadalmi igénnyel jöttek létre, hogy alakuljanak neutrális, párttól, vallástól és minden féle csoporttól független népművelő intézmények is, melyek népszerű, bárki számára „elérhető” előadásokat kínálnak. A legelső osztrák népfőiskolát 1885-ben alapították Kremsben. Ez a szervezet¹² akkor még közel sem olyan formában működött, mint a mai népfőiskolák. Inkább önművelődésre adott lehetőséget, a tervezett/szervezett képzést nagymértékben nélkülözte. (Gutkas, 1987) A Liberális Népképzési Egyesület Ausztria több pontján alakult. 1870-ben Steiermarkban,¹³ Felső-Ausztriában először Boden városában,¹⁴ majd 1872-ben Linzben¹⁵.

1884-ben rendezték meg az első Népművelési Napot Aussee városában. Ezután az eseményt Krems városába szervezték át, és ott már nem is egynapos, hanem hetes programot tartottak. (Engelbrecht, 1987)

1887-ben megalakult a népfőiskolák Alsó-Ausztriai központja, a későbbi Népfőiskolai Egyesület,¹⁶ ami a népművelés bécsi központja volt. Az iskola 1893-ra önállósult, és a továbbiakban Bécsi Népművelési Egyesületnek nevezte magát. (Filla, 2001) A népfőiskola kialakulásáról a bécsi népfőiskolákról szóló fejezetben fogok bővebben írni.

A népfőiskolákhoz szorosan kapcsolódik a bécsi Uránia, melyen megalapítása 1887-ben történt. Az Uránia, mint népművelő központ jelentős hatással volt a későbbiekben Steiermark, Alsó-Ausztria és Tirol művelődési politikájára. (Gutkas, 1987)

Az első esti népiskola – túlnyomó részben privát támogatással – a bécsi Ottakring Népotthonának épületében valósult meg 1905-ben. Az esti oktatás és effajta művelődési lehetőség kiemelkedő szerepet játszott a dolgozó felnőtt népréteg képzésében, és példaként szolgált egész Ausztriában. (Filla, 1991)

¹⁰ Számolás, német nyelv kezdőknek, történelem, földrajz, természettudomány, idegen nyelvek (francia, angol, olasz), szakmai ismeretek (kereskedelmi aritmetika, kereskedelmi könyvelés, levél és társalgási stílus, ökonómia, szép és gyorsírás)

¹¹ Az előadások közül 76 történelmi, 55 szociológiai, 23 természettudományi témakörből került ki.

¹² „Allgemeine niederösterreichische Volksbildungsvereine”

¹³ „Steiermärkischer Volksbildungsverein”

¹⁴ „Libera!-politische Verein”

¹⁵ „Oberösterreichischen Volksbildungsverein”

¹⁶ „Zweigverein Wien und Umgebung des Allgemeinen niederösterreichischen Volksbildungsvereines”,

Az osztrák népfőiskolák céljának pontos megfogalmazásában nagy szerepe volt Aladar Pfnissnek¹⁷. Az ő képzéseméleti megfontolásai tisztázták a népfőiskolák alapelveit, és gyakoroltak a megfogalmazásukra jelentős hatást. A népfőiskolák szerepe az egyik oldalról az egyéniség és a személyiség létrehozása, illetve fejlesztése általános, munkaerőpiaci képzések által, azért, hogy az ember sikereket érjen el a mindennapokban és a munka világában. Ehhez nyújt a népfőiskola orientációs segítséget, aktuális információkat, lehetőséget a tudás és képességek tágítására, akár egy új képzési tartalom elsajátításával. (Brugger, 1992)

Másrésről a népfőiskolák valódi társadalmi-demokratikus funkciót is betöltenek. Ugyanis kiállnak amellett, hogy a tudás szélesítése társadalmi fejlődéssel jár, illetve kritikus reflexió nyilvánítására tesz képessé. A népfőiskolák feladata érzékenyen fordulni a megjelenő célcsoportok felé, és felfedezni az új problémákat.

Nem utolsó sorban, a népfőiskolák szerepet játszanak abban, hogy az emberek személyes és szakmai kompetenciájukon keresztül betekintést nyerjenek a társadalmi összefüggésekbe, és részesüljenek annak fejlődésében. A népfőiskolák legfontosabb jelszavai: nyitottság, szabad döntés, változatosság, szabadság és függetlenség. Ezeket az elveket próbálja meg érvényesíteni minden népfőiskola a képzése során. (Brugger, 1992)

A jelenlegi osztrák népfőiskolai rendszer intézményi és strukturális szempontból¹⁸

1990 júliusában összesen 267 népfőiskola volt Ausztriában, és ez a szám 1991-ben 276-ra nőtt – közülük több kiegészítő intézménnyel is rendelkezik. (Filla, Leichtenmüller, Pfniss, 1985) A népfőiskolák vidéki egyesületekbe szerveződnek, és közösen tartoznak a központi, országos egyesület alá, melyet Osztrák Népfőiskolai Szövetségnek (VÖV) hívnak. Az Osztrák Népfőiskolai Szövetség a múlt századi fejlődés eredményeként jött létre. „1946-ra a három legjelentősebb bécsi képzőintézmény (Uránia, Margaret-i Bécsi Népművelési Egyesület és az Ottakring-i Népotthon) mellé egyre több kerületben alapítottak új Népfőiskolákat.” (Filla, Leichtenmüller, Pfniss, 1985.9.0.) Az Osztrák Népfőiskolai Szövetséget nem sokkal később alapították 1950-ben, a sokasodó bécsi népfőiskolai hálózat koordinálására. A mai napig azzal foglalkozik, hogy a képzési tevékenységek átfogó elemeit dolgozza ki, ugyanakkor hasznos tanári kézikönyvek és szakanyagok kiadását végzi. Wilhelm Filla így fogalmazza meg az Osztrák Népfőiskolai Szövetség pedagógiai programját: „intenzív segítség a népfőiskoláknak az alkalmazottaikon keresztül egy tervszerű, a Szövetség által támogatott tapasztalatcsere segítségével.” (Filla 1991. 122.o.)

Bár a népfőiskolák nem állami hatáskörbe tartozó képző intézmények, az iskolák és az egyetemek mellett a harmadik legfontosabb képzőhelynek számítanak. A népfőiskolák mindenkori formája egyesület, mely rendszeresen megválasztott kuratóriummal működik a népfőiskolai vezetőség mellett. A népfőiskolák alapvetően két forrásból finanszírozzák a tevékenységüket: egyrészt a kurzusok és előadások jövedelméből, másrészt támogatásokból. Az utóbbi sajátos finanszírozási forma képzési területen igazán magas, általá-

¹⁷ Aladar Pfniss (1919-1992): A Graz-i Munkaügyi Hivatal vezetője volt 1957-1981 között. Munkássága során kiemelten foglalkozott a másnemzetiségű, betelepült polgárok, a társadalom peremén élők megfelelő szakmai képezésének támogatásával. (Graber, 2004)

¹⁸ Lásd: Wilhelm Filla, Erich Leichtenmüller, Aladar Pfniss (1985): *Bildung für a He*; Brugger Elisabeth (1992): *Unterricht in der Volkshochschule*

ban az összebevétel kétharmadát teszi ki. Főként az Oktatási és Művészeti Minisztérium támogatja a népfőiskolákat, ezenkívül az állam és a közösség részt vesz a finanszírozásban. Tartományonként erősen változik, hogy a Dolgozók és Alkalmazottak Kamarája mennyire támogatja a népfőiskolákat. Az effajta finansziális segítséget elegek arra, hogy a népfőiskolák működtetési és személyi költségeit lefedjék. Ezenkívül vannak még magánadományozók, akik kisebb összegekkel járulnak hozzá az intézmények fenntartásához. (Brugger, 1992)

Leginkább Bécsben találhatók külön-intézmények, illetve Népfőiskolák speciális tevékenységgel. Ilyen például a Művészeti Népfőiskola (Bécs), Művészeti és Népművelési Társaság (Bécs), Kis Galéria (Bécs), Rudolfsheim Népfőiskola és Képzőcentrum (Bécs). Uránia (Bécs), Bécsi Planetárium, Zsidó Felnőttképzési Intézet (Bécs), Horváth Köztársasági Népfőiskola (Eisenstadt), A Magyar Nyelv és Kultúra Népfőiskolája (Oberwart/Burgenland). A Bécsi Uránia és Margareten-i Népfőiskola (Bécs) közösen üzemeltet egy állandó programkínálattal működő mozit, amit „Filmcasino”-ként¹⁹ ismernek. (Brugger, 1992)

1987 óta Bécsben található a Népfőiskolák Történeti Egyesülete. Az évente megjelenő kiadványokból, vezetőségi ülésekből, és képanyagokból, szakkönyvekből Népfőiskolai Archívum is működik, melynek látogatása előre megbeszélt időpont-egyeztetéssel bárki számára megvalósítható. (Brugger, 1992)

A népfőiskolák különböző intervallumban szervezik képzéseiket. Ennek megfelelően találhatunk esti tagozatos Népfőiskolákat, délutáni és esti képzéseket, akárcsak egész napos oktatást kínáló intézményeket. Sokáig nagymértékben a nagy múltú hagyományokra visszatekintő esti tagozatos népfőiskolák voltak jellemzőek, ma azonban az egész napos képzés a legnépszerűbb oktatás-szervezési forma. (Filla, Leichtenmüller, Pfniss, 1985)

A népfőiskolák népszerűségének ellentmondani látszik, hogy kevés intézménynek van saját képzőközpontja, ahol az oktatás és az adminisztráció folyik. Gyakran iskolákat, közösségi házakat, kulturális központokat, vagy a városháza termeit bérlik ki. Az oktatás-szervezési, adminisztratív feladatok is az esetek felében ilyen helyeken, vagy magán telephelyeken valósulnak meg. Ez a jelenség a népfőiskolák nehéz anyagi helyzetéből adódik, hiszen bár komoly erőt jelentenek a képzési piacon, a kurzusok és előadások árait alacsonyan tartják – azért, hogy a régi népfőiskolai hagyományok nyomdokaiban járva, a (tovább) tanulás minél nagyobb tömegek számára elérhető legyen. (Filla, Leichtenmüller, Pfniss 1985)

A népfőiskolai feladatkörök főállásban, mellékállásban vagy díjazás nélküli foglalkoztatásban (például önkéntes vagy gyakornok) kerülnek betöltésre. Az oktatók száma jelentősen több, mint az alkalmi meghívott előadók száma. Az előadók és oktatók nem kapnak társadalombiztosítást, de baleset esetén természetesen ellátásban részesülnek. A díjazásukért saját felelősségükre kell adózniuk. A népfőiskolák vezetősége szintén vagy teljes állásban foglalkoztatott (számuk nem haladja meg az összes dolgozó 10%-át), vagy másodállásban. Akadnak köztük is olyanok, akik díjazás nélkül látják el feladatkörüket. Azonban bármely módon is legyenek foglalkoztatva, a vezetőség tagjainak jelentős része (nagyjából 60%) képzett tanár illetve oktató. (Brugger, 1992)

¹⁹ „Filmcasino”: Bécsben ma is működő kulturális központ. Címe: Magaretenstraise 78 1050 Wien
Bővebben lásd: www.filmcasino.at

A bécsi népfőiskolák bemutatása

A bécsi népfőiskolák kialakulása

A népfőiskolák történetének felvázolásakor már írtam az Urániáról, most azonban azt fogom tárgyalni, hogyan lett mindössze három népfőiskolából – melynek egyik tagja az Uránia – egy egész népfőiskolai hálózat az osztrák fővárosban.

„A nép- és munkásképző egyesületek központi tevékenysége egészen a 19. század végéig csupán a Könyvtárak és dolgozói Archívumok létesítése, illetve működtetésével merült ki.” (Stifter, 2005.35.o.) A képzőintézmények először 1887. január 22-én jelentek meg. Akkoriban a Monarchia metropoliszában, Bécsben egy egyedülálló jelenség hívta fel magára a figyelmet: megalakult a Bécsi és Alsó-Ausztriai Népművelési Egyesület²⁰. Ez az intézmény a későbbiekben csupán Népművelési Egyesületként szerepel, és egyike a három legelső népfőiskolának. Ahogy a második bécsi népfőiskola, az Uránia, úgy ekkor még ez a népfőiskola sem mutatta azokat a jellegzetességeket, amik később a népfőiskolákat egyedivé tették. 1893-ban a Bécsi Népművelési Egyesület az Alsó-Ausztriai Ipari Egyesület bécsi Intézményébe költözött, és tevékenységük egy úgynevezett Ipari Klub²¹ létrehozásával bővült. (Filla, 1991)

1897-re a bécsi Uránia a város második legnagyobb képző központjává fejlődött ki – még a századforduló előtt. Az Uránia kezdetben üzleti vállalkozásnak indult, majd a későbbiekben egy szindikátus épült rá, szintén az Alsó-Ausztriai Ipari Egyesület támogatásával. Azonban hamarosan gazdasági problémák jelentkeztek, így a szindikátus egyesületi formára cserélte magát Bécsi Uránia néven, és az Alsó-Ausztriai Ipari Egyesület elvesztette a hatalmát az intézetben.²²

1901 a változás éve volt, mert a Bécsi Uránia életre hívta az első hagyományos népfőiskolát, s ezzel a harmadik hivatalos népfőiskolát a városban. Habár az Ottakring kerületében található népfőiskola alapítása sikeresnek bizonyult, a népfőiskola, mint elnevezés meglehetősen egyetemi oktatást kritizálóan hatott a munkások szemében, így az intézmény a Népotthon (Volksheim) nevet kellett, hogy viselje. (Filla, 1991.31.o.) Ez a kezdetben három népfőiskola nemcsak a munkások számára nyújtottak képzési lehetőséget, hanem 1895-től olyan népi egyetemi előadások megszervezésével is foglalkoztak, amelyeket egyetemi szinten tartottak. Megvalósításukban nagy szerepet játszott Ludo Moritz Hartmann²³ és Emil Reich²⁴ professzor. A Népfőiskolák mindenkori tudományos orientációjuk mellett erősen demokratikus elveket vallottak, és nyitottak voltak a szociáldemokráta munkásmozgalmak irányába.

²⁰ „Zweigverein Wien und Umgebung des Allgemeinen niederösterreichische Volksbildungsvereines'

²¹ Ipari klub: Ipari dolgozók számára szervezett művelődési illetve kulturális program

²² Ipari Egyesület: Ipari dolgozók érdekvéonyesítő szakszervezete

²³ Ludo Moritz Hartmann (1865-1924): Az első világháború utáni osztrák felnőttképzés egyik legjelentősebb alakja, szerep volt népszerű előadássorozatok szervezésében, a nők képzésében. Az ő munkájának nagyban köszönhető, hogy az 1920-as évekre a bécsi felnőttképzés nemzetközileg is elismert színvonalat ért el. (Fellner, 1985)

²⁴ Emil Reich (1864-1940): A bécsi egyetemen tanult közgazdaságtant, történelmet és esztétikát. 22 évesen filozófia doktora lett, 1904-ben pedig egyetemi docens. Mint műkritikus szerzett jó hírnevet magának. Azt vallotta, hogy a tudomány eredményeit szélese körben kell terjeszteni, és támogatni, hogy a tudás a munkás réteg számára elérhetőbb legyen. (Stifter, 1992)

Az osztrák népfőiskolák nagyvárosi jelenségnek számítanak. A népfőiskolák a polgárok társadalmi kezdeményezéséből alakultak ki, ami nagy szintű rugalmasságot kölcsönöz nekik, így sokféle és széles kurzuspalettát tudnak felmutatni. A népfőiskolák alapításában évtizedeken keresztül mérvadó szerepe volt a polgárság közösségi erejének.

A mai Margaret-i népfőiskola elő-intézménye, a Bécsi Népművelési Egyesület is hatékonyan működött, melyben évtizedeken keresztül a művészettörténész Eduárd Leischingnek²⁵ volt nagy szerepe. (*Sturm, 1987*)

Az Uránia uralta a bécsi egyesületi életet, amit személyiségével és szakmai rátermettségével Ludwig Koeßler²⁶ alapozott meg. A Monarchia idején az Uránia a nemesség támogatását élvezte. (*Sturm, 1987*)

A három legnagyobb népfőiskola közösen épített egy képző központot. „1905. november 5-én megnyílt az intézet a mai Ludo-Hartmann téren (amit a költő Alfons Petzold²⁷ a *száz ablak házának* nevezett)- Európa szerte az első esti tagozatos népfőiskolai épület.” (*Filla, 1991, 33. o.*) Néhány évvel később az Uránia felkérte az ismert szlovén építést, Max Fabianit²⁸, hogy tervezzen számára épületet a mai Julius-Raab térre. Az épületet nagy nyilvánosság előtt ünnepélyesen avatták fel, és a mai napig is itt található az Uránia. Ezek után a Népművelési Egyesület szintén kivette a részét az építkezésből. 1909-ben nyílt meg az intézetük első szárnya, a teljes épület pedig 1911-re készült el a Stöbergasse-n. Az új népfőiskolai épületek üzembe helyezésével a képzési kínálat is szélesült. A saját épületekkel rendelkező népfőiskolák változatos kulturális programokat is tudtak rendezni. A Népművelési Egyesület fejlesztette a képzési munkáját, különböző helyen tartott előadásokat, és célcsoport-orientált könyvtárat hozott létre. Ludo Hartmann szorgalmazására az előadásokat tematikusan összehangolták egymással, előadássorozatokat hozva létre. Ludo Hartmann századeleji történész és népképző munkássága komoly nyomott hagyott a bécsi felnőttképzésben: „Legfőképpen az a személy volt, aki a hervadó Monarchiában a modern népképzést tartotta a legfőbb célnak: az önálló gondolkodás megtanulását.” (*Filla, Judy, Kniller-Lux, 1992. 68. o.*) A képzési paletta kiterjedt mind a tudományos tudás, mind a képességek és kompetenciák szélesítésére, így művelődési lehetőséget biztosított nemcsak tudományos és szakmai területen, hanem kreatív és szabadidős tevékenységek terén is.

²⁵ Eduárd Leisching (1858-1938): művészetszerető protestáns család gyerekeként került Bécsbe, ahol 1884-ben szerzett diplomát. Pályafutása az Ipari és Művészeti Múzeum igazgatója posztjával teljesedett ki. Kezdeményezte a bécsi Polycollege megalapítását. Számos értelmiségit nyert meg a népművelés ügyéhez. (*Stifter, 1992*)

²⁶ Ludwig Koeßler (1861-1927): Grazban, Heidelbergben és Bécsben tanult jogot. Kezdetben ügyvédként dolgozott, aztán az Uránia vezetője lett 1899-től. Személyes költségén vezette át az Urániát a kezdeti nehézségeken. Vállalkozó típus volt, aki felismerte a lehetőségeket az új médiumokban vagy a modern képzési technológiákban. (*Stifter, 1992*)

²⁷ Alfons Petzold (1882-1923): Egy munkás fiaként született, szociáldemokrata családba. Nehéz anyagi helyzete miatt gyakornokként kezdte meg a munkáját. Társalapítójává vált az „Ikarus klubok” nevű programnak, mely baráti társaságok vita színhelye volt különböző tudományos, politikai, illetve kulturális kérdésekben. Folyamatosan megjelent az irodalmi pályán is regényével, illetve verses kötetével. Műveiben szociális, vallási kérdések kerülnek elő a misztika és a panteizmus nyomán. (*Griesmayer, 1983*)

²⁸ Max Fabiani (1865-1962): A szlovén származású építész tanulmányai befejeztével a bécsi Technikai Egyetemen dolgozott. Főbb művei: Gutenberg-emlékmű (1900), Artaria-ház (1902), Portois & Fix Ungargasse kereskedelmi ház (1897). (*Bischoff, 1997*)

Bécsben a Népotthon és a Népművelési Egyesület ezekkel párhuzamosan fejlesztette a munkások képzését is. Így a népfőiskolák nagy tömegek képzői lettek, hiszen ezen a munkaterületen a képzésre, mint funkcióra koncentráltak. A népfőiskolák függetlennek tartották magukat, a munkások képzése azonban nemcsak az ő nevékhöz fűződött. A népfőiskolákban folyó munkásképzés a tudományos szaktudás elsajátításán, és az állampolgári kultúra művelésének igényén alapult. Igaz, a népfőiskolák – és különösen a Népotthon – sok munkásképzést bonyolítottak, a munkásmozgalmi ideák áramából csupán a marxizmus egy speciális válfájára²⁹ voltak nyitottak. (Filla, 1991.34.0.)

Bécsi népfőiskolák napjainkban – a statisztika tükrében

Az összegyűjtött statisztikai adatok által képet kaphatunk a bécsi felnőttképzés népfőiskolákban megvalósuló aktivitásáról, valamint az egyesületek működéséről és társadalmi szerepéről.³⁰

Napjainkban a Bécsi Népművelési Szövetség Bécsi Népfőiskolai Kft-ként üzemel, és irányítja a bécsi népfőiskolai képzéseket. Az intézmények többnyire a profitból tartják fenn magukat, a képzéseket egész napos felosztásban szervezik. Az adminisztráció és a képzés vagy iskolaépületben, vagy pedig magán helyiségekben folyik. Jelenleg 2288 női, és 1088 férfi kurzusvezető van alkalmazásban. Az oktatási munkákat teljes állásban 50 nő és 41 férfi végzi, részmunkaidőben 45 nő és 15 férfi. Ezek közül felsőfokú végzettséggel rendelkezik 75 nő és 26 férfi, érettségivel pedig 4 nő és 3 férfi. Egyéb végzettségűnek számít 16 nő és 7 férfi oktatói alkalmazott. Az adminisztratív munkákat teljes munkaidőben 113 nő és 12 férfi végzi. Részmunkaidőben dolgozik: 69 nő és 6 férfi.³¹ Jelenleg Bécsben 24 népfőiskolai intézmény található.³²

A jelentős fejlődést a meghirdetett kurzusok számainak tükrében lehet nyomon követni. Míg az 1950/1951 tanévben mindössze 3.916 kurzust tartottak, addig 2008/2009-ben ugyanez a szám már 47.648 volt. A meghirdetett kurzusok ugrásszerű növekedése csupán egy évtized alatt következett be: 1950 és 1960 között csaknem a duplájára nőttek. Hasonló növekedés figyelhető meg a résztvevők számában, ami 91.433-ról 460.954-re emelkedett az elmúlt több mint 50 évben. A szélesedő kurzusrepertoár tehát a résztvevők sokaságát is magával hozta. (Vater, Zwielehner, 2010)

²⁹ „Austro Konzeption”= osztrák megközelítés

³⁰ Az adatok forrásai: Osztrák felnőttképzési honlap: http://www.adulteducation.at/de/struktur/strukturanalyse/aktuell/landesverband/9/Osztrák_népfőiskolai_honlap;

<http://www.vhs.at/volkshochschulen.html> Népfőiskolai teljesítmény jelentés:

Stefan Vater, Péter Zwielehner (2010): *Statisztikai beszámoló 2010- a 2008/2009-es évről*.

³¹ Lásd bővebben: Népfőiskolai teljesítmény jelentés:

Stefan Vater, Péter Zwielehner (2010): *Statisztikai beszámoló 2010- a 2008/2009-es évről*.

³² A jelenleg népfőiskolai intézmények listája a következő: Bécsi Népfőiskolai Kft., Astronomie Wien, Zsidó Felnőttképző Intézet, Landstrasse-i Népfőiskola, Film Kollégium, Népfőiskola „Polycoly-college”, Nyugat-bécsi Népfőiskola, Művészeti Népfőiskola, Rosa Mayreder Kollégium, Alsergrund-i Währing-i Döblingi Népfőiskola, Bécsi Környezetvédelmi Szolgáltató, Favoriten-i Népfőiskola, Simmering-i Népfőiskola, Miedling-i Népfőiskola, Hietzing-i Népfőiskola, Lebontási és Újrahasznosítást Központ, Penzing-i Népfőiskola, Népfőiskola „Rudolfshaim-Fünfhaus”, Bécsi Uránia, Brigittenau-i Népfőiskola, Floridsdorf-i Népfőiskola, Osztrák Népfőiskolai Archivum, Ottankring-i Hernals-i Népfőiskola, Donaustadt-i Népfőiskola, Liesing-i Népfőiskola.

Érdekes eredmények születtek a résztvevők nemi eloszlásának tekintetében. Az 1950-ben 40% férfi résztvevő a 2008/2009-es kurzusokon 23%-ra csökkent. Ellenben a női tanulók száma nőtt 60%-ról 77%-ra. Szintén figyelemreméltó adat az is, hogy az egyszeri előadások száma mit sem változott az elmúlt ötven években. Nagyjából 7.000 megrendezett alkalmi előadást regisztráltak. A látogatók száma azonban jelentősen visszaesett. Míg az 1950/1951-es tanévben 1.434.722 látogatót számláltak, addig a 2008/2009-es vendégek száma mindössze 223.179. Ez a jelentős csökkenés jól megfigyelhetően az ezredforduló körüli évtizedekhez köthető, és azóta is tart. A számokból nem derül ki, hogy mi lehet az oka az érdeklődés csökkenésének. Vajon ez a jelenség azt jelentené, hogy a népfőiskolák vesztenek a népszerűségükből? Vagy egyszerűen a piaci körülmények és a képzési kínálatok sokasága tereli el a látogatók nagy részét a népfőiskolai intézményektől?³³

A 2010-es kutatási anyagból összeállított táblázat szerint meghirdetett kurzusok hét fajtába sorolhatóak: társadalom és kultúra, második esély képzései, természettudomány és technika, szakmai, nyelvi, kreatív és alkotó, egészség és sport. Az 1990/1991-es évben a legtöbben (29,5%) egészség, illetve sport témájú kurzusokra jelentkeztek. Ebben az évben ezeknek a kurzusoknak a részvételi aránya megelőzte a nyelvi képzéseket (28,1%). A 2008/2009-es évig a nyelvi kurzusok iránti érdeklődés stagnálást mutat, ellenben az egészség és sport kurzusok népszerűsége láthatóan megugrott: a 2008/2009-es években a népfőiskolai képzésben résztvevők 40,7%-a ilyen típusú kurzus mellett döntött.³⁴ Vajon oka lehet ennek az egészség, mint fogalom társadalomban betöltött szerepe? Lehetséges-e, hogy a nyelvi kurzusokon való erős részvétel egységessége pedig annak a stabil munkaerő-piaci igénynek következménye, ami a nyelvtudás szükségességét hangsúlyozza?

A 2008/2009-es tanévben a résztvevők társadalmi csoportok szerinti eloszlása a a következőképpen alakult: 5,4% volt munkáltató, 45,7% munkavállaló, 3,5% független, 9,9% tanuló, 2,3% hallgató, 9,6% háztartásbeli, 13 % nyugdíjas. A bécsi népfőiskolákra jellemző ezt az országos átlag, szintén a munkavállalók vettek részt legtöbben (49%) a népfőiskolák kurzusain. Vidéken valamivel több nyugdíjas és háztartásbeli vesz részt képzésben. Bécsben a tanulók 8,2%-a háztartásbeli volt, addig Vorarlbergben ez a szám meghaladta a 20%-ot.

Ugyancsak érdekes adatokat mutat a résztvevők korcsoportos eloszlása. Eszerint a 15 évestől fiatalabb résztvevők adják a népfőiskolai képzések 9%-át, a 15-19 év közöttiek csupán csak 3,8%-át. Ennek oka a sokszínű és változatos gyerekprogramokban keresendő, amiket a népfőiskolák népszerűségük miatt hirdetnek meg. De még a gyerekeknél is többen vannak a 20-29 év közöttiek – ők teszik ki a résztvevők 14,1%-át. Szinte ugyanilyen arányban (14,5%) jelennek meg az 50-59 év közöttiek. A nyugdíjasok alacsony részvételi számához hasonlóan alakul a korcsoportos eloszlást mutató adat, mely szerint: a 60-69 év közöttiek mindössze 12,4%-ban vannak jelen, és egészen kis számban (4,5%) jelennek meg a 70 év felettek. Ami azonban elgondolkasztó, hogy még ők is többen vannak, mint a 15-19 közöttiek. Vajon mi lehet az oka annak, hogy a tinédzsereket nem

³³ Lásd 2. sz. melléklet: Népfőiskolai tanulók részvétele, illetve érdeklődői megjelenés a kurzusokon és egyszeri előadásokon 1950/51-es évtől

³⁴ Lásd 3. sz. melléklet: Osztrák népfőiskolai tanulók részvétele a különböző tudományágak szerint meghirdetett kurzusokon 1990/91 és 2006/07 és 2008/09 tanévekben

³⁵ Lásd 4. sz. melléklet: A népfőiskolai hallgatók társadalmi csoportok szerinti megoszlása összevetve a népszerűség 2008/09-es adataival

vonzák a népfőiskolák? A képzési kínálat nem megfelelő, vagy a fiatalok beállítódása az oka ennek a csekély részvételnek? Mi lehet az oka annak, hogy a legjobban a dolgozó korban lévő korosztály képviselteti magát? A 40-49 évesek 20,5%-ot tesznek ki a népfőiskolák képzési résztvevői közül.³⁶

A tanárok számát tekintve nem meglepő módon a legtöbb oktató (8.982) Bécsben dolgozik. Ez az országban található összes foglalkoztatott tanár 42,3%-a. A legkevesebb tanár (1,7%) Burgenlandban tevékenykedik.³⁷

Filep Gergő felvétele

³⁶ Lásd. 6. sz. melléklet: A népfőiskolai hallgatók korcsoportos megoszlása a népesség 2008/09-es adataival összevetve

³⁷ Lásd 7. sz. melléklet: A népfőiskolai tanárok számának tartományi megoszlása 2008/09 és 2007/08 összeállításában

Nyár, ősz, tél... és hát tavasz

Nyár volt amikor megérkeztem Dániába, a nordfyn-i népfőiskolára. Kivételes nyár volt, s nem azért mert én megérkeztem. Nyilván mondhatnám, hogy miattam, ügyetlenül derűs és modoros volna, de a helyzet sajnos nem volt ennyire szép. Dánia egy nagyon száraz nyarat élt meg 2018-ban, ami rengeteg kárt okozott a mezőgazdaságnak és az állattenyésztésnek. Hogy ez miért is tűnik fontosnak, így a globális felmelegedés kelletlen szárazságról és a média végtelenül ügyetlen, leegyszerűsített és buta tudósításairól (van kivétel, de a nagy közönséghez sajnos nem ez jut el). Van miről beszélni, van miről írni, s nem csak azért mert a fenntarthatóságról, a globális jövőről tanultunk.

Már a kezdet is nagyon kedves volt számomra: az nagyon jól eső volt, hogy lehetőséget kaptam egy népfőiskolán tanulni. És hozzá teszem, álmodni sem mertem volna ezekről az élményekről. Olvastam élménybeszámolót a népfőiskoláról. Próbáltam felkészülni: olvastam Grundtvigról, a szellemiségéről, a hozzáállásáról, életútjáról, ami már önmagában inspiráló volt.

Az elutazás előtti napokban történt, barátokkal beültünk kávézni és a kávétejszín csomagolásán egy Dán város jelent meg. Nagyon jó jelnek vettem, és nagyon különlegesnek is... A többiekén sem Dán város, sem egyéb jelentőségteljes község nem volt látható. Aztán megérkeztem az iskolába és... és valami nagyon szép és nagyon emberi történet részese lehettem.

Kellett pár hét mire ráéreztem az iskola ritmusára. A magyar oktatási rendszerben eltöltött sok év után megérteni és megtapasztalni, hogy a tanulás nem csak feszültség, teher és nyomás lehet. Egyrészt felszabadító volt, másrészt szomorú, hogy ezt 17 év alatt, hogy nem sikerült idehaza megélni. Hozzáteszem, nem bántásnak szánom és nem kritikának! Nem hiszek a mások bántásában... Szerencsés volna, ha építkezni tudna a magyar oktatás a többi rendszerből. S most nyugodt szívvel írom le, hogy van mit tanulni és van kitől – és ez jó!

Fontosnak tartom azt is megjegyezni az olvasó számára, hogy igyekszem tudatában lenni a társadalmak történelmi, szociális, gazdasági és megannyi eltérésnek, különbözőségnek. Nem szeretném felszínesen összehasonlítani a két oktatási rendszert, ami a múltból építkezik, a múlton épül. De azt nagyon nehéz szívvel állapítottam meg, hogy idehaza mennyire túl vannak terhelve a tanárok (ahogy az egész társadalom, a hétköznapok, a múlt), úgy, hogy közben rengeteg emberséget és törődést kaptam a hazai oktatási rendszerben is! És nem azért mert különleges kis fiú lettem volna... Sőt. Elég egyszerű és szürke tanulóként, átlagos tanulmányi eredményekkel a hátam mögött, sem magamat, sem mást nem áltatnék. Itt inkább arra gondolok, hogy a magyar társadalom és fiatalság nincs tudatában annak, hogy az oktatásban mást is kapunk, nem csak házi feladatot: nem becsülik az embert! S azt meg végtelenül szomorúnak tartom, hogy szokás/divat szidni az iskolát... Ahogy korábban is írtam, ez nem bántás, ez nem kritika, inkább csak egy halk, szomorú megjegyzés. Szomorú, hogy nem látják az emberek, diákok, szülők az emberséget.

Azt is kiemelném, hogy az egyik dán diák, aki már az ötvenes éveit tapossa (igen, diák, és igen, 50 éves elmúlt) megjegyezte, a Nordfyn népfőiskola Dániában is különleges. Adta magát a kérdés: miért? Ennyire sokszínű diákközösség ritkán találkozhat egymással. Csak az én „osztályomban” kilenc nemzet diákjai tanultak. Továbbá ott vannak a testi és szellemi fogyatékkal élők. A szociális problémákkal küzdő diákokról nem is beszélve.

Ez az utóbbi bekezdés, s a korábbi befejezése, valahogy, szépen cseng össze. Emberség, sokszínű, sok irányú életutak. Ahogyan ez a kettő összefonódik, ahogyan az emberség fel és megemeli a diákot – sokrétűen törődnek az emberekkel. Mindez egy olyan tanári közösség odaadó figyelme alatt, amely a népfőiskola egy nagyon fontos dimenzióját adja meg. Azt a biztonságos szerető környezetet, amely annyira nagy teret ad nevetésnek, fejlődésnek, szeretetnek és tanulásnak.

Inspiráló. Pontos és tiszta gondolkodás. Ezek is mind jelen voltak, ahogy a szeretet és törődés is. Több diáknál látható volt, hogy küzdenek értük! Sajnos akadt persze olyan is, aki nem értékelte, nem tudta értékelni. Viszont azokban az esetekben is küzdöttek a diákokért, meghallgatták őket, átbeszélték velük a problémákat, s ha úgy látták, akkor a diák új esélyt kapott. És hát, olyanra is volt példa, hogy valakinek egyszerűen nem sikerült beilleszkednie. S igen, köszönés nélkül távozott. Nem szeretnék életutakat beemelni, megosztani. Valahol illetlen és udvariatlan volna vele/velük szemben. De azt leírhatom, hogy több életút is meglepett, megdöbbenett és elszomorított. Megbántott, magára hagyott embereket mindig szomorú dolog látni és hallgatni. Azzal együtt, hogy lehet velük törődni, beszélgetni, felvidítani. Jó látni a másikon, hogy értékeli a törődést, a figyelmet! Jó látni a mosolygós arcokat, hallani a felszabadult nevetést. Mert vidáman jobban megy a tanulás! Jó dolog segíteni és hozzátenni valamit a másik ember életéhez – nevetve és/vagy törődve.

Jó volt látni ezeket az emberi történeteket, és a részévé válni, még ha csak egy rövid időre is: Egyébként hónapokkal később ezért volt nehéz elhagyni őket. Hiányzik majd a mindennapokból a kedvességük, a szerethetőségük, az a kapcsolat, ami kialakult közöttünk. Azzal együtt, hogy néha nagyon fárasztó tudott lenni, a napi 18 óra angol nyelven történő beszélgetés, gondolkodás, koncentráció, érdeemben odafigyelés egymásra, a mondottakra, s az odagondolt dolgokra.

És nagyon jó volt a nyitottság is, ahogyan a tanárok fogadták az ötleteket! Amikor a magyar kultúráról tartottam előadást, volt egy olyan ötletem is, hogy legyen azon a napon magyaros vacsora... És igent mondtak rá, lelkesen és örömmel!

Tényleg nem szeretném az olvasóban azt az érzetet kelteni, hogy Dánia egy csodaország. Nem az országról írok, hanem erről az iskoláról, ami egy különleges és speciális intézmény.

Azt hiszem szerencsém volt azzal is, hogy értettem: amennyi energiát a diák belefektet, azt többszörösen kapja vissza. Talán azzal is szerencsém volt/van, hogy szeretek adni, törődni a másikkal, sokat is mosolyogtak rajtam a többiek, jó értelemben. Az is kifejező lehet ezzel az iskolával kapcsolatban, hogy „neverland”-nak becéztem. Ilyen hely nincs akárhol. Azt hiszem Dániában sem. És igen, nagyon sok múltott a tanárokon, és igen, valószínűleg szerencsém volt velük!

Egy gyilkos önvallomása

Jó lenne tudni aludni, de nem tudok. Ránézek erre az ébenfekete, fagyott februári égre és a szemem odatapad, ahogy szívemmel összeérnek. Egyek azok.

Jó lenne tudni érezni. De a csalódásoktól karcolt szívem, nem mer választ adni arra a kérdésre, hogy „Mi van közöttünk?”. „Barátság” – mondom, mintha egy másodpercig is az lett volna, de persze hazudok. Legfőképpen magamnak. Utálok a hazugságokat, utálok, hogy hazug vagyok, de legfőképp azt utálok, hogy hazugként élek. Egy barbár bűnözőként, aki ellopja mások szívét, hazudik róla magának, majd gyilkos is, mikor megöli szerelmüket és ezzel együtt lelküknek legrejtettebb részét is, akár egy örökéletre. Kettős gyilkosság ez, kőkemény kettős gyilkosság – nem olyan, mint a Poe-féle ahol a végén kiderül, hogy egy orangután a tettes és mindenki megkönnyebbül – sokkal inkább azok a tragikomikus, önsorsrontó történetekhez lehet hasonlítani ezt, amikor a főhősök gyávasága miatt, a végén mindenki meghal vagy öngyilkos lesz. Tragikomédiák. Bolond értelmetlen halálok, önpusztító öngyilkosságok. Habár a gyilkosság és az öngyilkosság között van egy különbség: a Gyilkos kiléte. Isten vagy Te. A Sors vagy a fiad, lányod, apad, anyád, férjed, feleséged, szerelmed, vagy csak egy másik Ön-Gyilkos, aki szerelme megölésével próbálja csillapítani mar önmaga által megölt lelkét. Visszaszerezni az érzéseit, még ha a legpokolibbak is azok, mint fájdalom, megbánás, büntudat, csalódás. De az, akinek egyszer elveszett a lelke, soha nem fogja tudni ezeket érezni, bárhány szívet tor össze. Nem fog tudni ezen töprengeni, majd néhány év múltán elengedni és megbocsátani magának, hogy hagyta megfosztani magát a szerelemtől, az üdvözüléshez vezető boldogságtól. Nem fog tudni sírni hajnalokon át keserves könnycseppeket hullajtva a régmúlt tett és főleg meg nem tett lépesei iránt. Nem fog tudni felejteni, a hajtat, a szemet, csókjának ízét... Csak szenvedni tud örök életen át, élve, majd a síron túl is, a kietlen sírhelye magányában, mely mellett nem fog ott feküdni szerelme holtteste. Csak az emléke.

Valami ilyesmi, Rómeó és Júlia hangulat az, amit érzek ezen a 4:20 perces ébenfekete, fagyott ég alatti pillanatban, amely a józanság hat át, a tudatalatti helyett. Furcsa érezni a fájdalmat ennyire nyersen, őszintén és tisztán, ahelyett, hogy a bűnbocsánat kendője leplezne el mindezt a sok érzést. De nem lehet: nem lehetek függő is, gyenge, hasztalan függő, aki nem tud megbirkózni élete hibaival. Én hazug vagyok. És gyilkos. Önmaga hazugja és saját szerelmének legnagyobb gyilkosa. Ezt mantrázom magamnak, hogy ne felejtsem el és nehogy abba az oly könnyed hibába essek, hogy másokat kezdjek hibáztatni a valós Bűnös helyett. És vezekelnem kell a józansággal, ezen a 4 óra mar 33. percben járó hajnalon is. Még ha faj is, ha arra gondolok, hogy minden nap kicsit meghalok.

Mindjárt 5 óra. Az ébenfekete, fagyott ég, lassan virrad. Érzem a levegő kissé csípős fuvallatát, mint hajdan egymás csípős megjegyzését, amin bármennyire is próbáltunk megsértődni, csak nevetni tudtunk rajta, a harmat cseppjeinek illatát, mint az Ő kócos, tökéletlen mégis tökéletes hajának illatát és a napsugarakat, amely egykor Ő maga volt mellettem fekvve, bearanyozva a reggeletemet, az éjszaka után.

De nincs itt. Csak én fekszem egyedül vagy mással – mindegy –, ugyanolyan lelketlen magányban. Egy gyilkos kezét szorongatom, tordelem ujjaimat, de mindhiába. Nincs itt, hogy azt mondja, nem vagyok gyilkos, Ő meg nem volt gyáva. De én voltam, én tettem mindezt. Én öltem meg szerelmemet és taszítottam lelketlen magányba. És bár lehet, lassan reggel és felkel a város, felkel a nevemen szólított, furcsa, kietlen test fele is és úgy tesz, mintha Ő mondana ki a nevet, mikor megszólítják. De valójában egy hazug gyilkosnak mindig ébenfekete, fagyos február lesz és nem hallja nevét, ha utána kiabálják.

Filep Gergő felvétele

Hírek

Adventi istentisztelet koncerttel

December 9-én, advent második vasárnapján, Budapesten a Bartók Béla Unitárius Egyházközség Hőgyes Endre utcai templomában népes közönség gyűlt össze, hogy meghallgassa Léta Sándor lelkész istentiszteletét. A várakozásról, a várakozás izgalmáról, az ünnepet megelőző lázas készülődésről beszélt. Kiemelte, nem mindegy milyen úton jutunk el az örömteli befejezéshez, a karácsonyhoz. Fontos, hogy az ember megmaradjon a Jézus kínálta úton, és ne tévedjen el a pénzközpontú világ színes forgatagában.

Ezt követően Gergely Felicián, gondnok vette át a szót, aki hosszasan méltatta barátja, Felhős Szabolcs, az Unitárius Alkotók Közösségének elnöke, sok évtizedes munkáját. A görög katolikusból unitáriussá lett beregi tanár már negyven éve tevékenykedik a kultúra terjesztésében, ápolásában, a protestáns szabadelvűség szellemiségében. Felhős Szabolcs nem csupán a 2004-ben alakult UART elnöke, de neki köszönhető, hogy újraindult a Partium című irodalmi és kulturális folyóirat, amelynek kezdetben főszerkesztője is volt. Ezúttal azért utazott fel Budapestre, az UART más vezetői társaságában, hogy immár negyedik alkalommal, ünnepélyes keretek között adják át a Balázs Ferenc díjat. Az elismerést 1988-ban alapították, 1991-ben Ószabó Istvánnak, 2007-ben Kürti Lászlónak ítelték oda, 2018-ban pedig *Támba Renátó* vehette át, aki mellesleg a Partium folyóirat Unitárius szemmel című rovatának vezetője. A díjazott munkásságát Felhős Szabolcs méltatta, a díjat pedig Técsi Zoltán alelnök és Szigeti Gábor titkár adták át. Nem maradt elismerés nélkül az UART elnöke sem, negyven éves kitartó munkája elismeréseként a maga és a közönség nevében, Gergely Felicián nyújtott át emlékérmeket Felhős Szabolcs számára. Ezt követően a díjazott verseiből Répási Attila adott elő egy csokorra valót.

Ezt követően a 10 éves Osztováta együttes következett. Előjáróban, Zoltáni Zsolt a formáció alapító-vezetője megköszönte mindazt a segítséget, támogatást, amit ő és zenésztársai kaptak az évek során az UART-tól, az unitárius egyháztól, a közösségtől. Karácsony felé című műsorukban Ady Endre, Juhász Gyula, József Attila és más ismert magyar költő megzenésített ünnepi versei mellett saját szerzeményeket is előadtak. Zárásként a templomban lévők együtt énekeltek a Kiskarácsony, nagykarácsony című ismert dalt. A közös fotózást követően az egyházközség szeretet-lakomán látta vendégül az egybegyűlteket.

(Lengyel János)

A vallásszabadság ünnepe Kolozsvárott

Január 13-án, a vallásszabadságot a világon először kihirdető tordai országgyűlés 451. évfordulóját hálaadó istentisztelettel ünnepelte a Magyar Unitárius Egyház.

A központi ünnepségre a kolozsvári belvárosi unitárius templomban került sor. *Szabó Előd* úrmösi lelkész végezte a szószéki szolgálatot, aki beszédében elmondta, hogy a hit olyan képesség, mint a látás vagy a hallás, amivel szabadon cselekedhetünk.

Az ünnepi műsor keretében fellépett a János Zsigmond Unitárius Kollégium népdalköre. Ezt követően *Bartha Alpár* kökösi lelkész olvasta fel a tordai országgyűlés 1568. évi valóságügyi törvényét.

Bálint Benczédi Ferenc püspök főpásztori köszöntőjében elmondta: az új esztendőben valóságos buzgóságnak az egyéni és közösségi lét felelősségteljes gyarapításában kell kiteljesednie.

Pánczél Károly, Magyarország Országgyűlése Nemzeti összetartozás bizottságának elnöke üdvözlőbeszédében kifejtette, hogy őriznünk kell a 451 évvel ezelőtti döntés emlékét, hiszen az a magyar nemzet szellemi örökségének része. A közösség vallási önrendelkezése a keresztény Európa alapértéke. Majd hozzátette: attól, hogy valakinek adunk, nekünk nem lesz kevesebb, sőt az adás által mi is többé válunk. Végül beszédét annak megállapításával zárta, hogy a szabadság ma is fontos, hiszen békét és bőséget hoz.

A megemlékezés keretében fellépett *Kátai Zoltán* énekmondó, aki 16-17. századi unitárius zsoltárokat adott elő. Ezt követően sor került a 2018. évi egyházi irodalmi pályázat eredményhirdetésére és a jubileumi emléktárgyak átadására.

PÁLYÁZAT

2018-ban, a vallásszabadság 450. évfordulóján az unitárius egyház irodalmi pályázatot hirdetett vers, próza és dráma kategóriában. Az irodalmi pályázat témája az unitárius egyház múltja és jelene, unitárius személyiségek, kiemelkedő események, vagy bármely más olyan téma, amely tükrözi az unitárius hitelveket, eszmeiséget és értékeket. A beérkezett alkotások elbírálójá *Egyed Emese* költő, egyetemi oktató, *Farkas Wellmann Endre* költő, valamint *Kecskés Csaba* lelkész-esperes volt. A díjazottak között több alkotó a Partium folyóirat szerzői közé tartozik.

Vers

- 1.díj: *Szondy György*, Csíkszereda
- 2.díj: *Farkas Wellmann Éva*, Békéscsaba

3. díj megosztva:

Herczeg Antal, Kecskemét
Sándor Szilárd, Jobbágyfalva

Próza

- 1.díj: *Elek Ottó*, Nyíregyháza
- 2.díj: *Buzogány Árpád*, Gyagy
3. díj: *Pruzsinszky Sándor*, Budapest

Dráma

- 1.díj: *Pétervári Zsolt*, Veszprém
2. díj megosztva:
Oláh András, Mátészalka
Ószabó István, Debrecen
3. díj: *Kincses Zoltán*, Szeghalom

* * *

A magyar kultúra napján megemlékezés és koszorúzás zajlott le Beregszászon, a II. Rákóczi Ferenc téren, a posta falán található Kölcsey Ferenc-emléktáblánál (Bíró Lajos alkotása). Az eseményt a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége szervezte.

A Vérke-parti várostól nem messze található Szatmárcsekén élő és munkálkodó költő többször is megfordult Beregszászon, hiszen itt adta fel leveleit. Az emléktáblát 1992-ben avatta fel a Kölcsey Társaság, valamint a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Beregszászi Szervezete.

A megemlékezést Zubánics László történész, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnöke nyitotta meg. „*Az a nyelv, ami bennünket a germán és szláv népek tengerében megtart, mindenképpen fontos* – mondta Zubánics László. – *Próbáljuk a magyar nyelvet és kultúrát megfelelő módon, olyan szinten művelni, amelyet Kölcsey Ferenc nekünk útravalóként meghagyott*”. Ezután Babják Zoltán, Beregszász polgármestere köszöntötte a megemlékezőket, majd Magyarország Beregszászi Konzulátusa képviselőjében Gyebnár István osztotta meg gondolatait a *Himnusz* születésének napja alkalmából. A beszédek sorát a Délvidékről érkezett Szabó Palócz Attila költő zárta. „*A távolság nem biztos, hogy elválaszt bennünket: ahogy a kultúra és az anyanyelvünk, ez is összeköti*” – hallhattuk a költőtől.

* * *

A beregszászi Európa–Magyar Házban a magyar kultúra napi rendezvénysorozat folytatásaként a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MEKK) szervezésében megtartották a *Beregszászi Értelmiségi Fórumot*.

Tíz év a magyar kultúra szolgálatában címmel előadást tartott **dr. Zubánics László**, a KMMI elnöke, amely során bemutatta a *10 éves a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet* című kiadványt. Előadásában ismertette a KMMI történetét és tevékenységét fennállásának kezdetétől napjainkig. Ezután a Sodró együttes zenés-táncos műsorát tekinthették meg a résztvevők.

A továbbiakban díjak és oklevelek átadása következett. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia okleveleit **Moritz László** alelnök adta át. Az *Együtt* című irodalmi lap Nívódíját idén **Kovács Eleonóra** író kapta meg, s ennek kapcsán laudációt mondott **Csordás László**, a folyóirat olvasószerkesztője. A díjat **Vári Fábrián László**, az *Együtt* szerkesztőbizottságának elnöke és **Dupka György** felelős kiadó adta át. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával 2019-ben is megvaló-

suló író- és képzőművészeti karaván vendégeként a Vajdaság képviselőjében **Szabó Pálóc Attilát** láthatta vendégül a fórum, s ez alkalommal debütált *Varratszedés* című verseskötete. A könyvet **Lőrincz P. Gabriella** szerkesztő, **Dupka György** kiadó és a szerző mutatták be. A közönség ízelítőt is kapott a kötetből, a költő előadásában hallhatta *Pirkadat előtt, Játszmák, Tehertételek, Fordulatszám, Virrasztás, Kárókatona* című verseket. Ezt követően a Vajdasági Írókaraván további tagjai, **Szűgyi Zoltán** és **Döme Szabolcs** olvastak fel műveikből. A jelenlévők megtekintették az ArtTisza Művészeti Egyesület képzőművészeti kiállítását is.

* * *

A Magyar Kultúra Napja alkalmából az UART beregi csoportja Anarcon – a Czóbelkúria kiállítótermeinek egyikében, *Czóbel Minka* dolgozószobájában – emlékezett meg Czóbel Minka költőnő halálának 71. évfordulójáról.

Az elfelejtett költőnő a párizsi Sorbonne hallgatója is volt egy szemeszter erejéig. Franciaországi útja nagy hatással volt költészetére. Megismerkedett a modern francia lírával, Verlaine verseit az elsők között ültette át magyarra. Ady Endrét megelőzve először használta a szimbolizmust lírájában.

Czóbel Minka fordításában Verlaine-verseket olvastak fel a kiránduláson résztvevő fiatalok és a szimbolizmus kapcsán Ady Endre halálának 100. évfordulójáról is megemlékeztek.

* * *

Író-olvasó találkozók és rendhagyó irodalomórák Kárpátalján

Dupka György kalauzolásával járta be Kárpátalja könyvtárait, közművelődési intézményeit és magyar iskoláit *Bobory Zoltán költő, író, szerkesztő* és *Kocsis Csaba költő, író, énekmondó*, hogy zenével aláfestett felolvasó-délutánokat és rendhagyó irodalomórákat tartsanak az érdeklődő diákok és felnőttek számára.

Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium emlékparkjában a jól sikerült rendhagyó irodalmi óra után *Szabó Árpád* (a gimnázium igazgatója), *Bobory Zoltán* (Székesfehérvár), *Kocsis Csaba* (Berettyóújfalú) irodalmárok és *Dupka György*.

* * *

